

18,221



...ap. 1835

L. C. 6



BIBLIOTEKA

Zakł. Nar. im. Ossolińskich

XVII

4335

SPECVLVM ANALOGIÆ ET METAMORPHOSIS aliquot Magnatum.

HOC EST:

CÆSARVM,  
REGVM ET MAXIMORVM PRINCIPVM,  
VNIVS ET EIVSDEM PARTIM  
generis & nominis; partim etiam imperii  
ac dominationis Vitarum Parallelarum

LIBRI DVO:

IN QVIBVS REGNORVM ET IMPERIORVM  
subita mutationes, rerum ac temporum vicissitudines, varii humana vitæ casus, ac denique tam læti, quàm tragici aliquot Regum exitus cognoscuntur. Et quidem eorum, qui partim eodem nomine & genere; partim etiam in Imperio & Dominatione pares; moribus verd à se dispares fuerunt: & quod horum alter in Imperio feliciter arte quasuit; alter eius nominis funditus extirpauit, comparatio hic recensetur.

AUCTORE  
CHRISTOPHORO VARSE-  
VICIO C.C.

*Quod quorum quodq; contineat; pagella post præ-  
fationem monstrabit.*

FRANCOFORTI  
Apud Wolfgangum Richterum, sumptibus  
NICOLAI STEINII.

M. DC. VIII.





XVII-4335-II

R V D O L P H O I I .  
C Æ S A R I A V G V S T O ,  
H V N G A R I Æ B O H E M I Æ Q V E  
Regi, Archiduci Au-  
striæ, &c.

C H R I S T O P H O R V S V A R -  
seuicius C. C. felicitatem sem-  
piternam.



*Q*uod olim Basilius Orientis Im-  
perator, Auguste Caesar, Leoni  
suo suadebat illi filio, ne veterum  
legere & euoluere historias vel  
minimum grauaretur; paruo labore quod illi  
magno congesserant perspecturus, bonorum vir-  
tutes, malorumq; vitia, tum varios humana vi-  
ta casus, rerumq; ac temporum vicissitudines, ac  
denique Regnorum & Imperiorum mutationes,  
ex mutis quam ex consiliariis viuis rectius co-  
gniturus; Idequidem quoq; videre videor mihi  
conuenire: ut quantus quantus sum, qui scio quã  
ratione tui sim semperq; fuerim nullus, presbyter  
quidem certe, rogem obtesterque te, ut historiam



## PRÆFATIO.

actionum tuarum omnium veluti quandam habear cynosuram; testem bonorum aut secus morum, nunciam euentuum, pedissequam Diuinorum oraculorum, & lucem ac thesaurum veritatis. Nihil enim falsi audeat, nec veri non audeat dicere historia: cuius scriptori ante illud supremum tribunal reddenda erit ratio, & nullis prorsus mēdis aut essentiatione scaterere debet narratio. Ad cuius quidem ego historiae exemplum magno Imperatore dignum, offero tibi librum Caesarum, Regum & maximorum Principum vitarum Parallelarum; quod non propterea facio, ut de te suspicer (quod absit) aliquid mali; qui bona letaq; omnia & optare, & sperare volo atque debeo, sed ut (quemadmodum facis) diuinam in humanis rebus agnoscas potentiam, & tam letos, quam tragicos ex illis Regum exitus in historia intueare. Peccatis quidem mortalium exigentibus, & fatalibus imperiorum periodis impendentibus, quæ diu multumq; differtur, Diuina ultio tandem aliquando accumulatur. Deus quippe videt, non irridetur nec irridet: inclinatur, non impellit; scit, non sancit, vocat, non urget; si quæ sunt fata, fatua fatuorum consilia potius appellanda. Ad quæ omnia clarius meridiana luce

osten

## PRÆFATIO.

ostendenda, aliquot Caesarum & Regum, & quidem partim eiusdem nominis & generis, partim vero imperii & dominationis collegii paria, ex Græcis & Latinis prompta historiis; quæ tibi potissimum Caesar dicare habui constitutum. Caesarum namque & Principum historia Caesaribus iure & merito imprimis consecrantur. Quod eo etiam feci libentius, quo tua auctoritate contra morsus invidorum tecta, & eiusdem nominis & imperii Principum vitarum parallelarum memorabilibus exemplis sunt distincta. Quod in aliis aut funestam cladem, aut imperii denotabat vastitatem, in te vero imperii pollicetur accessiorem sempiternam. Nam quod quidem ad te non attinuerit, ut à Rudolpho primo Caesar Austriae sit alter, tantum abest, ut infausi aliquid de te suspicemur, ut etiam lata sperare nos debere omnia quis ignoret? Cum enim hi, quos hic ego percenseo, dissimiles à se fuerint, tu Rudolpho primo ita similis es, ut similis videatur nihil. Qua de re dicturus Rudolphi primi satis superque ab aliis tractatam non persequar historiam sed à te vero & contra Turcas felicissimo Principe initium sumam; cuius Auo, Patri, & Tibi ipsi per multos annos servini, non minus constanter,



## P R Æ F A T I O.

quam difficilimis etiam rebus & temporibus, ad omnia obsequia studiose. At natus tu quidem es, tribus Cæsaribus, qui vnus successit alteri regnantibus, Carolo V. Ferdinando I. & Maximiliano II. superstites, quos dando tibi nomine, nihil, ominosum quod fuisset, latere poterat & debebat. Lyncei enim regnatricis familie sunt oculi, & filiis maxime primogenis nominibus dandis omnia dispiciunt minutatim. Sed ut hoc etiam non fuisset, quod fuit certe maxime, constat saltem educatum te ita fuisse, ut cum à natura illustri & eximia, tum & à recta institutione tua, nihil non augustum poterat proficisci: quod vel inde colligitur, cum domi forisque semper cum magna laude versatus sis, & nullum non specimen à iuuentute tua edideris præclari animi & ingenii, virtutis, pietatis, & fortitudinis tue singularis: & denique cum præceptores habueris, non modo bene dicendi, sed & bene viuendi, summos doctores; qui etiam nauata tibi egregia opera amplissimos honores consecuti sunt, & à tanto tamque magnanimo Principe omnia præclara insignia virtutis, & ornamenta dignitatis retulerunt. Idem enim fere præceptori, qui honos debetur etiam Genito-

## P R Æ F A T I O.

ri. *A quorum domesticis præceptionibus, externorum etiam mores & vrbes videret tibi placuit: cum in auunculi tui Philippi Hispaniarum Regis aula (at quali & quanta?) fere decennium consumpsisses; ex qua non prius ad tuos reuersus es, quam probe exculto ingenio, & ad gubernacula Reipub. conformato, ac per eandem quidem illam Reginam prouinciarum Italiam rediisti incolumis: ut occidente viso Aquilonem, Germaniam quoque peragrasses, & non prius præse quam subesse visus es, patre adhuc viuo & res tuas, non tam mouente, quam promouente unico ac felicissimo illo artifice scienter & moderate gubernandi. Iam vero cum fortes creentur fortibus, & ingeniosi ingeniosioribus, neminem præterit, quis parens materque tua fuerint, & quam illud recte in eam ceciderit, ut proneptis, neptis, filia, nurus, soror, coniunx, & mater Caesaris memorabili, nec vnquam audito Elogio decoretur. Quod Michaelem illum nobilem (at quam nobilem Venetum?) qui apud omnes omnium nominum Principes sua Reipubl. nomine legatione est functus, ipsum iram ei ferunt dixisse, & cum alias summa prudentia laudes, tum vel hoc ipso nomine etiã retulisse. Vt interim silē-*



## P R Æ F A T I O.

*zio illud transeam, quod magna felicitatis & laudis fuerit tuæ, Aui & Patris consiliarios, & quod summum est genitorem ipsum prudentiss. Principem Magistrum institutoremq. tuum habuisse. Nullus enim maior quam patris in filium fuerit amor, & cum legendo, tum sapientes quotidie audiendo in primis erudimur. Iam vero non ibo inficias, in omni omnium seculorum memoria multa (quod aiunt) Neroniana quinquennia reperiri, sed qui pene sex quinquennia feliciter compleisset imperando, aut paucos, aut inuentum fuisse neminem. Tanto vero minus hæc à te gubernationeque tua expectanda est mutatio, quod Turcæ de quo Tuum eo certas magis labascit imperium: si imperium dixeris, quod latrocinio comparatur. Tu vero animo, corpore, viribus & facultatibus ita es firmus, ut nihil eorum quæ humanitus in te cadere possunt pertimescas. Numen vero ita habes propitium, ut matris religiosissima adiutus precibus, non aliud quam geminatas de barbaris victorias perpetuo sortitare. Quid quod & annum, (si quid ad rem pertinuerit) quo pater fuerat mortuus, superasti iam climactericum: & matris ætatem, ut in magna spem, adequabis, & tantum abest, ut hic ty*

*rannus*

# P R Æ F A T I O.

rannus superatu tibi sit incredibilis; ut etiam  
duce & auspice Deo breui facilis, ut mea fert opi-  
nio, sit futurus. Eadem enim Monialis illa, qua  
Rudolpho primo Atauo tuo imperium prædixe-  
rat, & ob reuerentiam Christi corporis, habitam  
posteritatem eius gloriosam & diuturnam futu-  
ram prænuñciauerat; Te quoq; & totam proge-  
niem tuam procul dubio intellexit. Ex qua im-  
perii tui consors, liberis Electorum imperii suf-  
fragiis declaratus, non detrimento libertati, sed  
ornamento dignitati Germanicæ id futurum, &  
illos Friderici III. Cesaris diuturnitatis Austria-  
cæ prænuñcias voces non vanas esse, testatum fa-  
cies, Austriacam familiam ad omnem duratu-  
ram perpetuitatem. Et re vera si quis consideret  
omnia, eo tandem devenit res, ut non nisi duæ  
restent iam familiae, penes quarum alteram To-  
tius orbis imperium haud dubie finietur; Turci-  
ca Parricidialis una, & Austriaca domicilium  
virtutum altera. Quæ quoniam iustè & mode-  
rate regnat, illa nullo iusto titulo & iure aliena  
rapit & occupat, credibile est Austriaca potius,  
quam alteri præsidium affuturum diuinitatis.  
Quod & ipse Machometica sectæ auctor abhinc  
mille annis videtur prædixisse. Nunquam enim



## PRÆFATIO.

videas impios Reges & leges diuinitus prosperari: ut ex aduersis Austriaci virtutum omnium opibus, & tot regnorum accessione fulgent, interno & externo vite splendore nitent, cultissimis quibusque gentib. & nationibus præsunt, & Romani Imperii Maiestatem decem electis Imperatoribus sartam rectamque in hanc diem tuentur & conseruant. Quod profecto gloria toto terrarum orbe alteri familiae datur proculdubio nulli: & optimo iure à tot annorum centenis Dignitas Imperialis defertur præter Austriacos nemini. Vnde olim Principum Electorum nescio quis dixerat, cum Imperator nū eligi vellet ab altero quareretur: Quorsum inquit? cum Austriaci plus in alendis falconibus, quam ego in sustentando Imperio haberem in redditibus. Et re vera plurima & maxima ad sustinendam Imperialem requiruntur Maiestatem. Quod ex contrariis effectibus, Venceslai Ignavi dicti, & Caroli V. victoris Maximi Caesarum, fuit vidisse: & non neminem appetiti & suscepti Regum in Reges, qualis est Imperator, dominatus vidimus poenituisse. Iā & illud quale & quantum est: Quod Austriaca nullum Ottomanica familia semper aliquem habuerit tyrann-

num:

## P R Æ F A T I O.

num; qui ultrater decem, Tyrannis ultra centum annos vix aliquando perduravit. At una illa peculiaris Austriacorum Regum fuerit gloria, clementia & liberalitate floruisse, unde etiam in Prouerbii Germanici abiit consuetudinem, Quam nescio cuius alterius familiae munerationem, indignationem Austriacam semper fuisse meliorem. Multi enim quod dent non habent; qui habent, collocare recte beneficia nesciunt; & quod dederis oneri, ultio in quaestu habetur. Quam ego tuam familiæ, tua laudem perpetuam esse tibi tuisque cupio: & Austriacorum Regum aucto immensum Imperio, ut minuatur demum animus, non extimesco. Is enim profectusum, qui à puero te noui, & cum à Possouien. Patris tui inauguratione in Hispanias ante quadraginta annos proficiscebare, & quæ demum reuertentis tua fuerat ratio, regnandique conditio reminiscendo mecum ipse soleo recordari. Ferdinandi quippe tui Aui, puer nobilis, Maximiliani Patris cum facultate penitiora Palatii ingrediendi, & denique tui ipsius, cum eadem illa facultate, & honorifico stipendio fui ab obsequiis destinatus. Postremo cum Pater Ratisbonæ moreretur, funebri oratione triduo post im-

pressa,



## P R Æ F A T I O.

pressa, vitam & laudes ipsius sum prosequutus,  
 & Lyncii denique quo Tu Ratisbona ieras ade-  
 ram, ignesq; illos Canisia, & in oratorio Praga,  
 & ipso in oppido Lynciano excitatos memini,  
 quæ apud me omnia tuorum de Turcis trium-  
 phorum nuncii, non signa futura alicuius fue-  
 rant vastitatis. Ignis enim aut purgat, aut ob-  
 ruit: sed tu purgas Europam Turcis, illi autem  
 ne obruant, qui ipsi obrui & ruere per se iam in-  
 cipiunt, non est timendum. Quo magis ut facis  
 bono esto animo Auguste, & sicuti Rudolphus  
 primus Germaniam domesticis latrociniis, sic tu  
 Europam liberes barbaris; qui hos duodecim an-  
 nos tot tantq; contra eos prestitisti. Rei bene ge-  
 rende occasiones non semper occurrunt, & semel  
 amissæ raro redeunt, & interuersæ evanescent.  
 Coniecti sunt omnia in te oculi, nec desunt feli-  
 citatis tuæ invidi; quam tu invidiam virtute  
 partam, gloriam non invidia puta, & quantum  
 in te fuerit, Magnitudine animi factisque forti-  
 bus, Te ipsum etiam superato. Rex exercituum  
 Dominus semper tibi aderit, deesse si tu nolueris  
 Tibi, & saltatorium orbem si qua est versare  
 fortunam seris quam sero tecum ipse potius reco-  
 gnoscas. Audiuit Ezechias ab Esaia cito se mori

turum,

## P R Æ F A T I O.

*turum, & fleuit, & non modo salutem, sed vitam etiam longiorem diuinitus impetrauit. Quid tu idem non faceres, & cum aliorum progenitorum tuorum, Aui maxime, tum matris sanctissimæ femina, cuius bono omine faciem refers, vestigiis non insisteres, cuius precibus tantum felicitatis & victoriarum tuarum habes spectatricem. Quod nescio quis Philosophorum, Summo alicubi dixit esse gaudio, cum multum sit prosperis successibus letari, sed summum in iis genitores adhuc superstites intueri. Magna fortis genii & ingenui tui est gloria: ad cuius famam biennio ante Romam profectus cum essem, in Aulam tuam Persica venerat legatio. Magna undique præstantur tibi auxilia, maiora adhuc manent tetrophea, & de hoc barbaro hoste spolia infinita. Tutamen, cui tot tantq; adsunt, ipsi nolis deesse (ut dixi) Tibi, neque indormias ulli bene gerenda rei occasione. Tarditas & iniuria nocumento, & victoriarum mater habetur sollicitudo. Sic nimirum barbaris formidabilem, tuis amabilem, sociis venerabilem, omnibus & singulis præstabis te admirabilem. Sic tua regna pacata, vicina reconciliata, contra barbarorum incursus habebis omnia tranquillata. Magnum*

*fuit*



## P R Æ F A T I O.

*fuit quid, nec scio si volenti facilius, experienti  
 difficilius, contra Turcarum Casarem, duode-  
 cem amplius annis singulis vexilla circumtulif-  
 se: Tu circumtulisti: maximum contra innume-  
 rabiles ipsius copias paruis conflixisse, conflixi-  
 sti. Incredibile tot pugnas feliciter obtinuisse: Tu  
 fere omnes præter unam illam ad Agriam obti-  
 nuisti: In qua etiam ipsa, per unum & alterum  
 diem, iam Triumpho potiebare, si qui Turcas  
 milites tui vicerant, victoria uti maturassent.  
 Præclarum enim fuerit vincere, sed præclarius  
 victoria uti non nescire. Quid igitur restat?  
 quis tibi actus alter superest, quam ut eundem  
 illum exercituum Dominum, & largitorem  
 victoriarum, Deum Opt. Max. demisse ores,  
 ut qui hætenus rexit & texit te, in posterum  
 etiam numine & nomine suo perpetuo tueatur.  
 Multa ego, per sexennium in aula tua versa-  
 tus, multa, inquam, quam multum nescio, de  
 laudibus & victoriis commētatus sum tuis. Non  
 me pœnitet facti, quem non modo expectationi  
 responsurum, sed ipsam etiam expectationem su-  
 peraturum spero: opto quidem certe: sed talis ob-  
 secro sis, qualis videre velis: talis porro videri ut  
 Diuinam in humanis rebus, & potentiam agno-*

*scias*

## PRÆFATIO.

*scas, & varietatem casuum perspicias, & rerum  
ac temporum subitam mutationem extimescas.  
Numen nomenque Diuinum qui perpetuo ti-  
muit, creuit; qui secus, periit. Antequam Deus  
mutauerit se, Tu mutato semper in melius te.  
Hoc quidem & populis quos pascis beneficio gra-  
tum, & fama gloriosum, & ad omnem aterni-  
tatem tibi fuerit salutare. Quod reliquum est,  
huius anni & multorum aliorum felicissimos  
progressus & consecutiones tibi precatus, me  
meamq. commendo tibi perpetuam  
seruitutem. Calen. Ian.*

*Anno 1608.*





*Primo libro continentur:*

VITA

Darii primi.

Darii vltimi.

Regum Persarum.

VITA

Augusti Cæsaris.

Augusti ex Italicis vltimi

Cæsaris.

Cæsarum Romanorum.

VITA

Constantini primi.

Constantini vltimi.

Cæsarum Constantinopolitanorum.

VITA

Caroli Martelli primi.

Caroli Martelli vltimi.

Regum Francorum.

VITA

Berengarii primi.

Berengarii vltimi.

Regum Longobardorum.

*Libro secundo continentur:*

VITA

Balduini primi.

Balduini vltimi.

Regum Hierosolymitanorum.

VITA

Alphonfi primi.

Alphonfi vltimi.

Regum Arragoniorum & Neapolis.

VITA

Iagellonis primi. p. 122

Iagellonis vltimi. p. 294

Regum Polonorum.

VITA

Francisci primi Sforzia.

Francisci vltimi Sforzia.

Ducum Mediolanensium.



*C. VARSEVICII C. C.*

# DARIIPRIMI

## REGIS PERSARVM

### VITA.

**I**MPORTVNA Cambyſis, Cyri Perſarum Monarchiæ primi conditoris filii, in Ægypto abſentia, & crudeliſſimus per omnia dominatus Darii Hiſtaſpis filii, primi eius nominis Perſarum Regis, cauſam & occaſionem poſt acrem diſceptationem præbuit electionis; vt primum quidem, à ſeptem interfectoſibus Magis, vnius in Perſide imperium potiſſimum probaretur. Regnabat tum Romæ Tarquinius, ab vrbe condita ſupra ducenteſimum tertio & trigeſimo, cum eodem illo tempore Darius imperium in Satrapias diuiſiſſet, & tributa

A      impo



imposuisset populis, pluresque simul vxores ducendas esse regibus suo exemplo non obscure ostendisset. Nam ad eorum nuptias, amplissimis dimissis legationibus, circumvicinos Principes inuitabat, & id quodam modo honori gloriaeq; sibi æstimabat. Cuius mentionem sacræ etiam literæ honorificam faciunt, hoc ipso maxime nomine, quod facultatem prosequendi ædificationem Hierosolymis templi Iudæis perbenigne concesserit. Iam vero, cum secum ipse expenderet, nec quietem sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis, posse haberi; primus omnium Persis pecuniam imperauit, vnde etiam propolam & institorem vulgo eum quidam appellabant. Sed ille nihilominus ea moderatione vtebatur, vt non admodum, vel hac quoque in parte ipsa, immoderatus aut iniquus spectaretur. Nihil autem est ita graue, quod Reip. necessitate urgente, & consuetudine in populis non alleuetur patiendi. Quo magis etiam quosdam, qui eius rei gratia contra eum conspirauerant, coercuit, & per

Para-

Parasangas, quo nomine triginta in Persi-  
de stadia continebantur, tributa conferre  
prouinciales iussit, & tributarias functio-  
nes in 20. partes distribuit, & nec ignauū,  
nec impotentem suis se esse Dominum fa-  
cile omnibus est testatus. Cuius histo-  
riam texere nostri instituti non fuerit; sed  
satis sit dixisse, magnum & memorabilem  
regem eum fuisse, & bene administrato  
regno cum laude, nec ita immatura mor-  
te, ex hac vita excelsisse.. Vixit enim an-  
nos, cum regnare incepisset, triginta sex,  
totidemq; imperauit. Cuius iussu in Cyri  
Persarum regis tumulo inscriptum illud  
ferunt. Amicis amicus fui, & eques & sa-  
gittator optimus. Venatores superaui, &  
omnia quæ potui egi. Vnum reliquit fi-  
lium Xersem dictum, omnium prope Per-  
sarum regum opulentissimum, vt etiam  
ex Danielis Prophetia constat: in cuius  
exercitu ter & vicies centena millia  
hominum contra Græcos e-  
ducta fuisse, Herodotus  
testatur.



D A R I I   R E G I S   P E R -  
S A R V M   V L T I M I  
vita.

**S**Excentorum & amplius hominum  
millibus, quos in exercitu suo Darius  
Persarum Rex habuisse constanti fama  
ferebatur, & longe atque late Imperio  
propagato, Alexandrum Macedonem,  
ad orbis terrarum Imperium aspirantem,  
initio quidem parui, mox mira celeritate,  
& rara felicitate viribus auctum, tanti fe-  
cerat; ut nihil minus, quam conatibus  
eius obstare posse se, re ipsa postea experi-  
retur. Quod quomodo gestum sit, breui-  
bus exponemus. Morabatur Alexander  
in Cilicia opinione Darii diutius. Cuius rei  
non vlla alia aliqua causa, sed ipsa aduersa  
extiterat ipsius valetudo. Quod cum Da-  
rius timiditati adscriberet, facile postea,  
cum ad prælium ventum est, fefellit eum  
opinio. Videmus enim in multis virtutis  
quam ætatis cursum reddi celeriores. Ab  
eo igitur Medicorum opera liberatus ma-  
lo, & Amyntæ Ducis sui spreto consilio,

qui

qui Darium expectandum censuerat, magnis itineribus contra eum iuit, & nihil amplius cunctandum sibi esse iudicauit. Magnus, vt dixi, & pene innumerabilis Darii fuisse æstimabatur exercitus, vtpote qui terris etiam, quod aiunt, grauis & flumina exsicasse memoratur: sed vna illa Alexandri, & eius militum patientia, & perseuerantia, peruicit omnia, & non numerum, sed virtutem in præliis valuisse declarauit. Nam cum ad certamen fuerat ventum, principio quidem Alexander à Dario vulneratus ita se recollegit; vt non modo de Dario, sed de toto ipsius Imperio gloriosum egerit tandem victorem. Etenim vltra centena barbarorum millia, in exercitu Darii vna die ab Alexandro cæsa, & magni, tam in eius quam in militum ipsius manus thesauri venisse memorantur; verum inter alia pretiosissimum Darii erat tentorium. In quo cum depositis armis balneare Alexander voluisset, & se Darii delicias ostensurum suis denunciauisset; quidam ex astantibus, non amplius Darii, sed suas appellare de-



bere, ipsi respondit. Qui tamen illa tam magna felicitate non intumuit: sed vel in victoria erga victos modeste & temperanter se gessit, & Darii matri, coniugi, ac liberis, non insultauit, adeo ut non dominum, sed patrem nactum esse videretur. Quam nimirum est victoria, non tam alios, quam te ipsum peruicisse. Quare omnium conuerterat in se oculos: & qui de ea ipsius mansuetudine aliquid inaudierant, in stuporem rapiebantur. Qua etiam re Darius intellecta, agens iam animam, Deum Opt. Max. precabatur supplex, ut aut se, si fieri possit, saluum, aut non alium, quam Alexandrum in suo Imperio collocari pateretur. Deuictus vero Darius ab Alexandro anno regni sui sexto, cum quo desinit Imperium Persicum, cum circiter ducentos triginta duos annos durauisset.

### Comparatio.

**N**on tam quidem Darius, hoc nomine Rex Persarum primus, ad dominatum illum suum, quem miris artibus quaesierat

felici

feliciter olim peruenit; quam infelicius eius nominis alter funditus illam extirpauit. Solet hoc ut plerumq; fit accidere, ut qui in altum per se ipsi tolluntur, & alios præ se aspernantur, ab iisdem tandem deprimantur. Erat autem Darius uterq; ambitiosus, sed prior, quam posterior, maioris ingenii iudiciiq; singularis, ut pote, qui pro re & tempore ad defensionem sui tributa scienter imposuit; ultimus vero Darius magnitudini virium suarum confusus, nihil minus quam de bello initio cogitauit. Quo etiam facilius pedem impexit, & Alexandrum quem contempserat occisorem & euersorem Imperii secum ipse, licet sero, recognouit. Ab hoste enim, quem contempseris, paruo negotio collabere. Odiosa quippe est superbia, nec humani imbecillitas intellectus numinis potentiae contrauenit. Animaduenterant quidam Persarum Duces Alexandrū transitu potuisse principio prohiberi: sed sero, q; aiunt, sapiunt Phryges, ac vel sapientissime cogitationes nullo usus fuit tardiores. Ne multa, magna industria



primus Darius creauit, & Imperium auxit, & veræ religioni fauit, vnde etiam structura templi Hierosolymitani anno nono eius Imperii omnino fuit perfecta: ignauia alter Darius perdidit: ille tributa sanxit, hic vectigalia dissipauit: ille vitam sollicitam, hic luxuriosam egit. Propterea vt ille Imperium Persarum auxit, sic post à Cyro captam Babylonem alter genus, diem, & Imperium suum, ducentis triginta duobus annis interpositis, terminauit.

## AUGUSTI CÆSARIS VITA.

**R**omanum Imperium Maiestatem, q̃ longe lateq; sese extendebat, non modo armis decoratam, sed legibus quoque armatam, magis magisque augere, sicuti quidem diutissime Cæsarum omnium eidem Imperio præfuit, sic etiam præ aliis cunctis Augustus Cæsar maxime procurauit. Etenim cum prouincias omnes descripsisset, & certos singulis rectores

præ-

præsidesq; præfecisset, tū & limites Imperii latis legibus eiusmodi constituit, quales ad omnem partem hostilem Impetum, partim nequitiam hominum maxime fierent diuturni. Frustra enim quies in principatu speratur, si aduersus hominum cupiditatem vicinitas non præmunitur. Natus vero Romæ fuerat, gente Octauia, quæ Vellitris olim erat præcipua, M. T. Cicerone & Antonio Consulibus. Cui adhuc infanti Turino nomen est inditum, quod in regione Turina prospere gessisse rem pater ferebatur. Postea quidem Cæsar, & tandem etiam Augusti nomen sibi sumpsit, & nequaquam quibusdam suadentibus Romuli nomen assumendum sibi iudicauit. Quadrennius genitore est destitutus, & duodenis Auiam Iuliam pro concione collaudauit. Quadrennio post Toga virili sumpta, militaribus donis ornatus est, quantumuis licet nullum virtutis militaris signum ob ætatem teneriorem edidisset. Iam quidem, ut in herbis herbescentibus quædam viriditas, virtutis in ipso apparebat maturitas: vsque eo,



vt vel ipsum C. Iulium Cæsarem, tanti iudicii Principem, in admirationē sui raperet, & maximam opinionē de ipso se apud omnes excitaret. Quo etiam fiebat, vt C. Iul. Cæs. (quod aiunt) ne latum quidem vnguem à se discedere passus cum fuerit, & ad certam Imperii spēm quodam modo asseruauerit. Absuit ille tamen Roma, cū idem à coniuratis in Capitolio occideretur. Verum nuncio celeriter accepto, ad adeundam hæreditatem Appollonia, vbi studiorū causa morabatur celeriter accurrit. Nec ita multo post, grauissimis bellorum motib. identidem agitatus nunquam fere conquieuit. Ac primum quidem cōtra Antonium aduersus & Brutum & Cassium alterum, aduersus Lucium Antoniū triumviri fratrem, postremum contra Pompeium, & Cnei Pompeii filium auunculi, vlciscens necem bellū gessit, & ipsorum acta tueri minime dubitauit. Qua in re cum præter suam multorumq; opinionem, Antonium sibi aduersantem deprehendisset, ad Optimates sese contulit, & nulla non arte ac largitione veteranos si-

bi aſcire maturauit. Sed nec in ea quidem ſententiâ diu perſtitit, & cum ad Optimum non nemine puerum tollendum potius è medio, quam ad principatû ad mittendum dicentem intellexiſti, rursus Antonium ex inimico amicum ſibi fecit, tanta quidem dexteritate & verſutia, vt vel ipſius M. Tullii perſpicacem illam qua gloriabatur prudentiam eluſiſſe, & in deſperationem quandam, vt exclamaret: O me (inquit) nunquam ſapientē, & fruſtra quod non erat exiſtimatû ad egſiſſe videatur. Multa enim à ſenioribus cum vituperio tarde diſcuntur, quàm iuuenes cû laude celeritate mentis aliquando aſſequuntur. Erat ergo hac in parte, vt diximus, feliciffimus, & cum primum veteranos milites largitione ſibi aſciuiſſet, & ſenatus partium factus eſſe videretur derepente, paulo poſt aliam inſtituit velificationē, & cum lepidò vere factò lepidò, ac cum Antonio contra Brutû & Caſſium fœdus pepigit, vt his facilius oppreſſis, quos magna potentia auctos viderat, tandem etiam & Antoniû ipſum vlciferetur, qui pecuniâ

in mor-



in morte Cæsaris fraude ablatam ipsi restituere aperte recusabat. Ad singula quidem & omnia ista mirificis simulandi & dissimulandi artibus Augustus utebatur. Non tam enim honorificum, quam interdum commodum affectus animi est comprimere, & ut maxime doleant aliqua prudenter dissimulare. Quod Augustus non modo scienter, sed satis etiam pro re & tempore tantis difficultatibus initio obrutus præstitit animose. Primum autem omnium mutuo consensu, pari militum numero conuentum est ad Bononiam, & ex æquo trium illorum Augusti, Antonii, & Lepidi constituta est dominatio, & in inimicorū, quos quisq; habuisset, excidiū conspiratū. Res illa misera & miserabilis fuit. Nam ut Romā rursus Bononia ventum & proscriptorum tabula est proposita, tantum ciuium exarsit incendium, quantum potuit esse maximum, cum non alia proprii & alieni haberetur ratio, & quod tuū inimicum, amicus qui esset alterius, nisi pro eo dedisses alium, non poteras neque debebas vindicasse.

Quo

Quo nimirum acciderat, ut aut veteri iracundia excitati, aut noua suspicione adducti salutem amici inimici postponerent, & sursum ac deorsum omnia miscerentur. Nam amici pro hostibus, socii dabantur pro perduellibus, & aut pares cum paribus, aut cum vno plures, aut cum pluribus pauciores quasi venales essent, precii & licitationibus instar pecudum factis permutabantur. Commune autem erat omnium bellum inferre potentioribus, non tam ob vetus aliquod conceptum in eos odium, quam ob perpetuam sitim, & studium alieno ditescendi. Potentior enim quam infidia semper est auaritia, rebus ad commune belli ciuilis incendium, vel paululum inclinatis. Quo veluti quodam in cœno, & Reipub: exterminio, omnes quidem, sed omnium vehementissime Antonius, Lepidus minus, ad quam minime Augustus volutabatur. Omnes enim per se, natura, ambit dominatum, sed in infamia publica subire subterfugit, quo ad potest, principatum. Iam quidem non solum Antonius ipse, sed eius etiam

coniunx





coniunx huius tam diræ excitatæ causâ crudelitatis, quæ sic: ac quanti & qualis eius Consul & Imperatoris caput, ad se allatum, vt maxime præ aliis conspiceretur, in rostris poni imperauit, & linguâ deniq; ipsius acu pupugit, vt quæ Philippicas in Antonium scripserat à morte etiam pungeretur. Postremo, cum nescio cuius caput sibi oblatum aspexisset; Hunc, inquit, ignorabam cum illusione respondit. Ita videlicet animi impotentia, potentia aucta, vel in optimum quemque impune perbachabatur. Verum vt hæc tantæque Romæ fuerint, vt vel innocentissimus quisq; pateretur, dabatur etiam venia aliquibus. Ac vnus serui exemplum est, memorabile semper, qui cum in speluncam quandam dominum suum inclusisset, cumq; nescio quis paulo ante indicasset, quod proscriptum occultare capitale habebatur, veste mutata, ingredientibus seruis obuiam egressus est, & interfici se tanquam Dominum ultro permisit, fide quippe in Dominum serui nihil est maius, & obsequio nihil dignius muneratu.

Nam

Nam si Herostratus, quod templum Dianæ succenderat, æternitati mandari se voluit, quanto laudabilior, qui pro hero mortem ipse oppetere minime dubitauit? Augustus certe vt & ipse se gesserat, & benegerentē laudauerat, multis argumentis declarauit. Nam & Ciceronis libello, in nescio cuius manib. conspecto; Bonus, inquit, ciuis fuerat, libere dixit, & Romanū Imperium semel partum, sartū tectumq; perpetuo conseruauit. Domuit autem ille partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, domuit Aquitaniam & Pannoniam, domuit cum Illyrico omnem Dalmaciam, & cum Dacorum incursiones repressisset, caesisque eorum Ducibus tribus, Germaniam vltra Albim semouisset, Galliam quoque compescuit, & magnum nominis sui terrorem per orbem terrarum vbique propagauit. Quo fiebat, vt bis ouans urbem ingressus fuisse & ter currulis triumphasse memoretur. Graues interdum elades in Germania patiebatur etiam, vel nonnunquam: vnde illud etiā de eo ferebatur, quod capite ad murū

alliso,



alliso, aliquando dixerit: Varre, Varre, inquit, redde legiones. Pūgit quippe magnus magnum virum casus, & non nisi sui ipsius oblitus acceptarum calamitatum è vestigio fit obliuiosus. Disciplinam porro militarem seuerissime rexit, domi suos in officio tenuit, legatorū licentiam inuisendarum sæpius coniugum à pristino vsu paulo arctius inhibuit, multos exauctorauit, milites loco cedentes, postquam decimati fuerant, hordea paut, & nullum suppliciorum genus fontibus puniendis propter exemplum prætermisit. Sed pari quoque ratione & animaduersionis vt in malos seueritate, sic in bonos vsus est benignitate. M. Agrippā post naualem pugnam in Sicilia, qua victor euaserat, ceruleo vexillo donauit, & nihil in Duce belli, quam festinationem, magis repræhendit, illud in ore sæpius habens: Festina lente. Prælium etiam nullum committi voluit, in quo non maior spes emolumenti, quam metus apparuisset detrimenti. Tantæ item modestiæ fuerat, vt quæ sanciri legibus debuerant, in tabel-

la vulgo proponeret, libere ab omnibus qui vellent ventilanda, honores ac magistratus, & ante tempus & quosdam novi generis & appellationis non accepit, ut pote Tribuniciam potestatem, in qua tamen etiam ipsa per singula lustra Collegam sibi cooptavit. Romam pro maiestate summi Imperii, non satis, ut videbatur, exornatam, & frequentibus incendiis valde obnoxiam, ita excoluit, ut iure gloriari potuisse diceretur, marmoream urbem Romanis se relinquere, quam latericiam accepisset. Ius dixit assidue, maxima non solum cum diligentia, verum etiam æquitate. Liberalitatem in omnes promiscue exercuit, spectaculorum frequentia & varietate alios vicit, & ad scenicas & gladiatorias operas ipsos etiam Equites Romanos adtribuit. Italiam vno de triginta Coloniarum numero deductarum frequentavit. Dictaturam magna vi offerente populo acceptare renuit. Domini appellationem ut maledictum exhorruit, quod verus cœli & terræ Dominus sub extremum eius Imperii nascebatur.



Iam cum Pater Patriæ per Valerium Meſſalam ſalutaretur, in hunc modum lacrymans reſpondit: Compos, inquit, votorum meorum factus, Patres conſcripti, quid habeo à Deo precari Opt. Max. quam ut hunc conſenſum iudiciumque de me veſtrum perpetuum eſſe patiatur? Ac breuiter, magnus & laudabilis Auguſtus in omni memoria extitit Imperator, quem facilius laudare, quam aliis fuerat æmulari, & qui ultra quintum & quinquageſimum annum, & poſt eum diutius nemo, paulo tamen minus Fridericus III. Auſtriacis imperauit.

A V G V S T V L I E X

ITALICIS VLTIMI CÆ-  
ſaris Vita.

**P**ortendebat Italico nomini atque ſemini manifeſtam cladem Momilli, porro vulgo Auguſtuli dicti Cæſaris appellatio, cum adhuc puer annitente patre militum ſtudiis Rauennæ fuerat pro

cla-

clamatus. Erāt is Orestis cuiusdam  
Italiæ Regis, natione Gotti, filius, quem  
Nepos Romanorum Imperator factus,  
adulescentulum adhuc cum exercitu  
in Gallias miserat, & copiis militum  
cunctam Italiam denudauerat. Ad cuius  
rei nuncium, cum multi etiam domi  
ab eo defecissent, tum & externa vis  
præter expectationem accessit. Cuius  
ille rei causa in desperationem actus  
protinus mutato consilio in Dalmatiam  
nauigauit, Augustulus vero interim cum  
Vandalis, qui longe atq; late in Africa re-  
rum potiebātur, fœdus percussit, & ita se-  
curum se fore omnino iudicauit. Sed  
dum ab Austro nihil sibi metuit, ab A-  
quilone est oppressus plane incautus,  
ocio quam negotio magis intentus: vt  
sole meridiano clarius appareat, in re-  
bus consiliisque humanis sine Diuino  
numine atque nomine, nihil vnquam  
esse, nec fieri posse aliquid firmitatis.  
Vnum enim illud cœleste æternum  
fuerit, cæterum regnum in terris nul-  
lum futurum est diuturnum. Erant



Heruli & Turingi Attilæ crudelissimi illius Tyranni exercitum reliquæ, qui cum Attilæ filii ab Ostrogotorum Regibus profligati circa Danubii ostia, qua parte Scythiam attingunt, aliquandiu quieuerant; nec per longum tempus ullum vel aliquod suæ exemplum virtutis ediderāt singulare. Sed tandem aliquando Odoacrem, vnum ex suis secuti, ex alto illo (vt dicam) somno euigilare fecerunt, ac vnā illam Italiam infestandam primum sibi proposuerunt. Solent enim gentes nationesq; exteræ, à quibus passæ fuerint vices calamitatum rependisse. Quod huic Momillo Augustulo dicto, & in eo Italico accidit Imperio, cui ille cum infeliciter puer præfuiisset, & in despiciatū quendam apud omnes incidisset, tandem hunc exitum quem dicemus tulit, & Roma Romanumq; Imperium in maximas angustias & difficultates postremo peruenit. Etenim ineunte statim vere, Odoacer cum maximis copiis domo egressus Danubium traiecit, & vsque in Noricum ipsum impune vbique latus &

trium-

triumphans penetrauit. Cui tum iter facienti, Anachoritam quendam victoriam certam prædixisse, & pro villis pellibus, quibus amictus erat, opima spolia ferunt promississe. Sed ad rem. Incertis interea temporis Orestes sedibus vagabatur, & tandem quidem postremo Ticinum iam venerat, cum Odoacrem in Italiam aduentare inaudiuerat, magnis copiis & conatibus omnia omnium vbique conuellentem. Excitatus eo nuncio, & in murorum quam militum præsidio maiorem fiduciam ponendam ratus, Placentiæ mœnibus se aliquandiu continuit, sed postremo tamen captus inspectante toto exercitu vitæ & Imperio est spoliatus. Momillus autem sub id tempus Rauennam, in qua electus fuerat, profugit, sed nec in ea ipsa acrius se initio paulo post segnius defendens diu admodum perdurauit. Victor interim Odoacer Romam peruenit; cuius populus aliarum urbium direptione territus, Regem eum salutauit: at Augustulus vitæ suæ consulens, purpuram deposuit, & ne quid grauius in eum sta-



tueretur Imperio se abdicauit: Cuius salutis Odoacer quidē pepercit, sed nihilominus tanquam exulem in Campaniam ablegauit. Hunc exitum tulit patris & filii impotens ambitio, cum tanquam per somnum gubernacula tenuissent, & Roma à barbaris gentibus Anno à Christo nato post quadringentesimum quartum denuo occupata extitisset: Anno vero post quingentesimum, quo C. Augustus feliciori omine ac nomine, quam Augustulus fuerat appellatus. Quo eodem etiam tempore Britannia in Angliæ nomen versa desuisse dicitur appellari.

### Comparatio.

**A**Vgusti & Augustuli nomen, ut quidem diuersum longe à se fuerat, sic diuersa etiam imperantium initia & successus gubernaculorum protulerat euidenter. Puer quidem uterque potitus Imperio, sed longe dispari fuerat genio & ingenio. Ideo etiam secus Imperii admini-

stratio

tratio cessit Augusto, quam Augustulo, quorum ille consentiente Senatu & populo; hic acclamatus est Cæsar temerariæ multitudinis errore magis, quam iudicio, quod nunquam à sapientibus tributum est vulgo, sic vt ferenda quam laudanda semper quæ vulgo fecisset potius sit æstimatum. Quid multa? vt Cæsarem Augustum magnifica maiorum merita, & propria extulerant facta, sic in Augustulo Imperatoria insignia extiterunt deturpata. Omnes enim homines, sed maxime Reges addunt, vel diminuunt suæ ipsorum maiestati. Discant interim educare scienter suos, & nolint parentes Rebus pub. ignauos relinquere à morte rectores. Non neminem in publica administratione pcenituit sui, & qui in altum euecti, postea fuerunt vero nihili, tandem traditi obliuioni. Quod in patre & filio Augustulo fuit videre, & vt leuissime dicam; Qui per acclamationem eum elegerant, tandem facile, vt fit, etiam deseruere.



C O N S T A N T I N I  
M A G N I, E T P R I M I  
Constantinopolitani Cæsa-  
ris Vita.

**C**onstans Constantis gestarum rerum  
& virtutis fama, passim & vbique per  
orbem terrarum peruulgata, tum & ipsius  
Constantini eius filii magna quædam ex-  
pectatio, facile regnatura auctoritatem  
& fauorem conciliarat popularem, vt præ-  
tribus aliis eiusdem patris filiis tandem o-  
mnino solus Imperio patrito auitoque  
potiretur. Erant quippe Constantino,  
præter Constantinum ipsum ex Helena  
in Britannia susceptum, tres alii diuerso-  
rum nominum filii. Quibus omnibus  
Constantinum placuit prætulisse, haud  
sine quadam diuini numinis suggestione,  
cui aliquando agrotanti Angelus appa-  
ruit, & vt Constantinum hæredem suum  
relinqueret, & nihil ea de re addubitaret  
facile persuasit. Multa enim ad persua-  
dendum faciunt, sed vel imprimis diuina  
denunciatio voluntatis. Placuit ergo

Con-

Constantinum fratribus aliis citra controuersiam præferri, & ad gubernacula tractanda præ cæteris diligentius erudiri. Quæ ipsa educatio non solum puerili literarum institutione, sed ipsa etiam scientiæ rei cõtinebat militaris. Etenim vt primum ex ephebis Cōstantinus excefferat, traditus est Gallerio, qui tū bellica laude sua ætate maxime excellebat; Qui siue quod adolescentuli industriæ quodam modo inuideret, siue quod conceptum aliquod in Constantinum Patrem odium antiquitus haberet, Constantino aduersari cœpit; & quomodo eum è medio tolleret, antequam ipsius luminibus obstruisset, tacitus secum ipse cogitauit. Erat in inimicorum Gallierii exercitu pugnax, quidam barbarus, quo cum Constantino manum conserere, & cum illi feliciter id successisset, postea etiam & leonem, qui in vicinia ibi fuerat, interficere imperauit. Feroces autem Principum iuuenum animi, etiam cum periculo nihillibenter refugiunt: & vltra ipsas vires, nominis conquirendi ergo, multa sæpe ag



grediuntur. Quod & Constantinus fecit, non modo alacriter, sed etiam gloriose, cum & Barbaro capto, & leone occiso passim & vbique celebraretur. Sed interim ramen à patre sene vocatus, ex exercitu illo discessit, & nihil prius aut antiquius quam morem gerere parentibus apud se iudicauit. Nec mora, & pater tandem obiit, relicto ab sua morte amplissimo filio patrimonio, quod Britanniae Alpiumque & Galliae finibus & possessione extendebatur. Sic ut una illa Christiana tam amplo & virtutibus omnibus exaggerato Principi deesse videretur religio. Ab qua tamen ipsa non admodum Constantinus abhorrebat, sed uni illi Faustae coniugi suae, quae ipsi aduersa fuerat, maxime abblandiebatur. Nullum autem maius est virus, quam domestica adulatorum pestis, & in iis corporis alligati nexu diurni nocturnique consultores. Praefuerant tum temporis rebus Caesares pariter tres, Constantinus hic noster, Licinius, & Maxentius, sed ita se gerebat

rebat. iste, ut Tyrannus quam Romanorum Imperator magis videretur, quod etiam causæ fuerat, ut dimissis in longinquas oras Roma legationibus, solus ad imperandum Constantinus vocaretur. Qui quidem nec sibi, neque suis defuit derepente. Ac non ita facile vocatus fuit, quam nulla interposita mora simul cum ingenti exercitu Romam aduenit. Diuisis enim & nutantibus ciuium animis, aduentus sui celeritate semper suos expedierit fulciuisse. At enim intra urbis mœnia diu se Maxentius continuit, & num rem prælio committere debuerat deliberauit. Tandem suorum motu & Sibilis excitus extra portam prodiit, & ad pontem Miluium signa cum potente aduersario conferre minime dubitauit. Apparuerat circa meridiem signum in cœlo, Constantino tanto quidem magis admirandū, quanto Romanis literis per stellas expressa verba illa, *IN HOC SIGNO VINCES*, dilucidius spe-



etabatur. Quibus Constantinus ad bene de tota re sperandum commotus, idem illud signum in suo vexillo pingi iussit, & intrepide ad conferenda signa properavit; nobiliq; relata victoria, tandem in arcu triumphali extare id quod adscribemus voluit, ad memoriã posteritatis sempiternam. S. P. Q. Romani, Cæsare Constantino Augusto, Qui instinctu Diuinitatis & animi magnitudine, vno eodemque tempore, tam de Tyranno, quã de omni ipsius factione Rempub. iustis vltus est armis. Verum post hos & eiusmodi Constantini successus, nondum adhuc in portu constiterant omnia, & Christiani populi, inuito licet, & prohibente Cæsare, multas clades & ærumnas vbique patiebantur. Restabat etiam qui in matrimonio eius sororẽ habuerat Licinius, & vnus alteri suspectus, ne dicam euaserat odiosus. Non obstat enim sanguinis nexus, quo minus appetatur principatus, vnde etiam ad apertum bellum inter Constantinum & Licinium est deuentum, eo quidem exitu, vt cum Licinius

profligatus, & male tractatus fuisset, Constantini soror & ipsius coniunx nihilominus pro eo se interponeret, & in gratiam Constantini eum ponere minime dubitaret: sed ægerrime omnium ferebat miles, homini perfido haberi fidem, & omnes è medio tollendum potius clamitabant. Quo evenit, ut paulo etiam post, nunc militibus deditus, nunc vero occisus vulgo diceretur. Constantino vero prospere succedebant omnia, & cum collatis signis Maxentium aggressus fuisset, armatum equitem exercitui ipsius signum Crucis prætulisse, & duos item adolescentulos, apud Andrinopolim obuios hostes profligasse memorabant. Quibus omnibus ostensis, in eam Constantinus adducebatur sententiam, plane ut crederet numen sibi adesse Diuinitatis. Quo etiam colendo & adorando, haud ita difficilem & inexorabilem se præstabat. Cum vero aliquando lepra infectus fuisset, & Medicorum suasu puerorum sanguine liberari debuisset, Petrum & Paulum Apostolos in somniis vidit, & eorum

moni-



monitu Syluestrum Pontificem ad se vocari imperauit. In criptis ille latitabat miser, & ad certissimam necem à Constantino se esse accitum forte suspicabatur. Quem Constantinus conspiciatus, bono animo esse iubet, & num Petrus & Paulus Christianorum essent Dii, ab eo percunctatur? Respondente Syluestro non Deos, sed Apostolos Dei fuisse. Mox vt de Christiana etiam religione à Syluestro edoceretur postulauit. Quod cum fecisset sacris etiam vndis ablutus, & à lepra Constantinus est liberatus. Quo etiam æquior Christianis omnibus esse cœpit, & ne eorum sanguis à quoquam effunderetur, seuerissime interdixit. Edebat interim Syluester miracula, & Draconem ad Capitoli fundamenta latitantem, Diuino Nominè Numineque inuocato, extinxit. Quo ipso miraculo Cæsar magis etiam confirmabatur, & in Diuino cultu propagando assidue occupabatur. Id perfidi Iudæi conspicati, quomodo eum à proposito auertere potuissent, nullum non

mouere

mouere lapidem, & matrem ipsius, quæ magna ipsius pollebat gratia, cœperunt sollicitare. Est semper improborum molliendis rebus, quam bonorum maior contentio. Quo etiam facilius dubii mortalium animi falsis persuasionibus, paruisque temporum inclinationibus, facillime commutantur. Annuente ergo Cæsare, & matre pro Iudæis se interponente, doctis & cōsideratis vtrinque viris res discutienda datur. Cui etiam disputationi ipse Syluester præerat Pontifex, & iam eo rem deduxerat, vt victoria penes eum stare haud dubie videretur, cum subito Hebræi inuidia & maleuolentia ducti, Zambrem quendam Magum in medium adduxerunt, qui nescio quibus verbis boui in aurem insurratis eum postrauit. Quo Dæmonis astu Syluester animaduerso: Quid si vero ego, inquit, faciam eum reuiuiscere. Omnibus qui astabant religionem eius approbaturus se pollicentibus, vt mortuus, sic rursus bos factus est viuus, cum singulari omnium stupore & admiratione.



ratione. Quo compuncti Hebræi, fidem Christi veram esse professi sunt, & à Syluestro se baptizari minime recusarunt. Restabat sola Cōstātini mater, cuius corpus Venetias ex Græcia deportatum est. Helena, quæ idolorum spreto cultu, religione Christiana imbueretur. Quæ & ipsa etiam postremo Christiana effecta est, & Diuinum cultum non solum libenter, sed etiam procurauit vbique studiose. Nam eo quod Christo nomen dederat non contenta, voluit etiam sacra adire loca, & vsque in Palestinam pedibus Roma illud iter emetiri. Cui Syluester Pontifex comitem se præbuit, & omnia Christi hereditatis loca, non tam passibus, quā planctibus cum ea peragrauit. Vnde etiam & crucem illam, in qua Seruator noster pependerit, Helena Constantini mater felicissime adinuenit. Quæ res tam rara & admirabilis fuerat, vt postea per omnia loca templaq; sacra certatim diuideretur, & Constantinus Magnus primus Imperatorum omnium, quæ res initio despicabilis fuerat, diademate Imperatorio

torio cruce sancta, & preciosissimis quibusq; lapidibus distincto vteretur. Quæ dum ita fierent, & cum tam mater, quam filius, religionem Catholicam propagarent; Constantinus duos suscepit ex Faustâ coniuge Constantinum & Constantem filios, & Helenam, quæ Iuliano Imperatori postea nupserat, filiam tertiam. Quanquam ex alia item vxore Crispum appellatum filium etiam habuerat, qui vt illegitimus fuisset, bello certe cum Licio gesto, egregiam patri operâ nauauisse memoratur. Solent enim legitimi, iure suo patrimonioque freti, magis ocium quam negotium amplecti, & ab iis tandē qui ab hæreditate excluduntur subinde virtute superari. Quem insano quodam amore deperiebat nouerca aliquando, & quoniam ad concubitus pellicere non poterat, quasi eius pudicitiam tentasset apud patrem insinulauit. Sed Crispus extra culpam depræhensus, causa fuit, vt omnis, quod aiunt, faba in nouercam cuderetur. Quæ feruenti balneo inclusa adhibitis candentibus laminis est excæ-



nata. Vindex enim adulterii est Deus, & testis ipsius veritatis. Per id tempus Vandalis & Gotti inuadentes Traciam, multas & magnas Romani Imperii Prouincias crudelissime peruastrarunt. Quibus cum Constantinus, collatis signis pugnans, nobilissimum triumphum in patriam reportauit. Vt vero rerum bello & pace ab eo gestarum perennis esset memoria, Urbem de suo nomine condere instituit, in qua etiam ipsa re Diuinum Numen sibi consiliisque suis adesse non obscure animaduertit. Nam cum primum in Sardica, deinde in Sygeo, Troadis promontorio, id facere pertentasset, aquilæ surreptis fabrorum funiculis, fretoque illo superato, ad Byfantium eos posuisse memorantur. Quod cum nescio cuius prodigii vim habere videretur, Constantinus urbem condere, & de suo nomine Constantinopolim, quæ antea Byfantiam dicebatur, non dubitauit appellare. Qua re ad dimidium mensis Maii absoluta natilitia et-

iam

iam sua idem Constantinus celebrare subito voluit, & omne magnificentiae & benignitatis suae in pauperes genus declaravit. Magnificis enim ædificiis extruendis, & egenis large fovendis, reges & regna decorantur. Quibus rebus ad eum modum compositis, & Patriarchatus dignitate Constantinopoli erecta, principatu tamen Romanæ sedis Ecclesiæ relicto; pacata erat Græcia, cum subito dæmonis astu Arrius Alexandrinæ Ecclesiæ sacerdos excitatus cōtra omnem omnium Orthodoxorum sententiam, vnigenæ Dei Patris Filii ipsi non esse coæternum, neque natura similem asserere voluit, & pestiferum illum errorem suos alios docere pertinaciter & defendere non dubitavit. Qua re Constantinus grauitè permotus, Nicenum Concilium coegit, & trecentis amplius convocatis Patribus, inter quos & Athanasius ille Symboli Auctor fuerat, & Imperator ipse Concilio præfuerat, illud Arrii dogma discutiendum permisit.



Varia & multiplex fuisse memoratur ea contentio, in qua tamen deterior Arrii habita est opinio. Quem Concilium hæreticum esse ostendit, & à communione Ecclesiæ segregavit. In quo boni etiam quidam iure, qui errore seculi lapsi & Arrium secuti fuerunt, culpam deprecati sunt, & simul cum Paphnucio Cæsareæ præfecto, multis nominibus & sanctimonia vitæ viro clarissimo, veniam obtinuerunt. Non enim lapsus qui omnibus communis, sed Hæreticum facit persecrantia obstinationis. Quæ nihilominus erroris contagio serpebat quotidie latius, & Cæsarem vehementer angebat & excruciabatur. Etenim paulo post, & contra Macedonium aliud coegit Conciliū, in quo subtilissimus Zophista quidam suarum partium & artium non nemine efficere sciebat, & ex albo (quod aiunt) nigrum reddere quam maxime contendebat. Huic Spyridion se opposuit Sacerdos Catholicus, nec tam subtilitatis, quam veritatis studiosus. Hic ergo, quanquam vel initio ab hoc certamine multum de

hortarentur, sic Zophistæ illi locutus est: Audi, inquit, & manda memoriæ Zophistæ diuinæ veritatis decreta. Vnus est Deus Opt. Max. qui cœlum & terram condidit. Huius verbum eius filium esse scimus, ideoque cum Patre & Spiritu reuerenter eum adoramus. Credis tu hæc Philosophe? obmutuerat ille, & quid respōdisset apud se non inueniebat. Tandem semel & iterum interrogatus, credere se respondit. Tum Spyridion, sequere igitur me, & Theseram fidei fortiturus tuæ, in Ecclesiam ito. Quod & fecit sane, non inuitus publiceque fassus est, quod quamdiu agebatur verbis, rebus, & argumenta argumentis cum aliis se opposuisse. Verum cum incredibilis quædam veritatis vis ex illius senis ore protecta fuisset, subscribere ipsius sententiæ se necesse habuisse. Ad quam etiam amplectendam alios monuit & Paphnucius ille quem memorauimus vnus, patribus cunctis vt sacerdotes vxores ducerent consentientibus, aperte reclamauit. Melius enim veritatis assertorem esse solum



quam multis applaudendo inquinatum. Nam & illi quidem, qui Paphnucio restiterant, vniuersi rursus eius sententiæ assensi sunt, & vt aliquandiu restitissent, tandem etiam subscripserunt. Quæ res quoniam Constantino ipsi Cæsari vel imprimis probabatur, ille quidem dexteram vnicuique patrum non inuitus porrexit, sed vnum Paphnutium, qui seditione quadam tranquillanda oculum amiserat, exosculari non dubitauit. Tanta nempe bonorum mansuetudo est Principum, vt qui antecellunt omnes dignitate, quod pares vel infimis humanitate esse videantur. De quo eodem Constantino illud quoque memorix est proditum, quod libellos, quibus Sacerdotum crimina notabantur, ad se allatos exusserit, & si peccantem Sacerdotem vidisset, purpura sua contegere eum se velle affirmauerit. Itanimirum dissoluto illo conuentu Constantinopolim denuo est profectus, & Patres vt cum eo irent, ac quæ ibi ædificia extruxisset viderent, beni-

gne inuitavit. Magna quippe conditores urbium priuantur voluptate, si posteaquam magnifica quæque condiderint, vel adhuc viui non habuerint operum suorum spectatores. Nemo interim dubitat, ædem S. Zophiæ, id est, Sapientiæ, ædem sanctæ Irenæ, id est, Pacis, & beatorum Apostolorum in admirationem multos traxisse, & religionem Catholicam pientissimi exemplum Cæsaris in varias orbis terrarum partes & regiones intulisse. Nam primum quidem Galli & Celtæ, mox interiores Indi Iberique & Armeni, & denique infiniti alii, ad veri & vnius Dei religionem conuersi sunt, & prophano idolorum cultui nuncium remiserunt. Sed vt omnium bonarum rerum comes est inuidia; sic & optimo hac in parte æmuli sui non defuerunt Cæsari, qui ipsum temere innouare res, & dõgmata, quæ nullis firmis niterentur rationibus, obstinate tueri ac defendere calumniarentur. Quos ille cum suo Patriarcha Alexandro,



non tam quidem satis erudito quam sancto, disputare voluit, & omnem illam garulam Philosophorum turbam, ope diuina fretus, egregie confutauit. Vbi nimirum res prorsus acciderat admirabilis, cum Alexander, Græcorum eloquentissimo silentium imperauerat, & ne hiscere posset diuinitus impetrarat. Quod nemini mirum videri debet, cum multi pro re & tempore elumbes disertissimi sint Oratores, & dicaces sæpe infantes. Per id etiam tempus vrbes Campaniæ tredecim graui terræ motu concussæ, & magni serpentum acervi inter se conflixisse, & vehementem foetorem ex mortuis cadaueribus reliquisse memorantur. Quæ res & pestilentem quandam luem importasse, & dissidium Græcorum inter se implacabile prænucciasse memoratur. Nam non ita facile Constantinus Arrium ab exilio reuocauit, quam denuo ille nouas turbas dedit, & incredibilem dissensionem inter Græcos excitauit. Hic quippe Concilii Niceni decreto paritarum se simulans, & iureiurando interposito

Cæsari

Cæsari id promittens, ita eum circum-  
scripserat, vt vel Athanasium ipsum, cui tot  
tantaque antea tribuerat, ad restituen-  
dum patriæ Arrium sollicitauerit. Cui  
rei quoniam Athanasius inprimis erat  
contrarius, nec perfido & sacrilego homi-  
ni fidem habendam esse testabatur, & i-  
pse demum à Cæsare in exilium actus, &  
infinitas iniurias ac pericula subire est  
coactus. Eo namque vel optimorum  
Principum impellit animos credulitas,  
vt à malis instigati bonis etiam aduersen-  
tur. Ad eum modum fugiente in Gal-  
lias Athanasio, virus illud Arrianæ hæresis  
in Græcia reerudit, & Athanasius si quis  
vnquam mortalium infinitas calamitates  
diuinitus sibi impositas patienter tole-  
rauit. Annum iam non quidem ætatis,  
sed Imperii vigesimum agebat Impera-  
tor, cum simul etiam Sapor Rex Persiæ  
calumniis in Christianos motus, eorum  
octodecim millia sustulisse memoratur.  
Qua re offensus vehementissime Cæsar,  
minaces ad eum dederat literas, bellum  
si Christianos affligeret, se illi moturum



contestatus. Sed cum & Persa de instituta crudelitate remittere, & Constantinum alia atque alia negotia vrgere inciperent, contra Gottos & Sauromatas suscepta est expeditio, in qua insigni victoria potitius esse, & de nomine matris Hellenopolim condidisse Constantinus memoratur. Postremo etiam Arrii quauis victoria præstantior subsecutus est interitus. Qui cum dogma illud suum impium magis defenderet & propagaret, nec quicquam Alexander Patriarcha apud Cæsarem contra eum proficeret, totus quidem ad Deum conuersus, id tandem impetrauit, ut aperte ab eo puniretur. Nam non tam cito dies illuxerat illa, qua Arrius, cum Orthodoxis disputaturus, Palatio Cæsaris appropinquabat, cum subito dolore ventris correptus, in partem secedens eiectis intestinis expirauit. Dignus qui intestina dissidia serere, & os suum in cœlum ponere, & interiora maiestatis voluit penetrare. A cuius morte

*Græcia*

Græcia respirasse, & suum Cæsarem in Persidem discedentem dicitur comitata fuisse, non solum alacriter, verum etiam animose. Qui quidem delatus triremibus, quæ nunc dicitur Pythia, Seropolim peruenerat, cum initio felices successus habuisset, sed Paulo post morte præuentus diem Imperiumque suum scribitur clausisse. Princeps vita dignus quam longissima, annos tamen non plures quam sexaginta & quinque fuerat natus, & Imperio præfuit vnum & triginta. Habuit tres filios, Constantem, Constantium, & Constantinum, statura mediocri, humeris claris, ceruice crassa, vnde & ceruicosus fuerat dictus; capillo rubro, non denso, neque crispato, barba rara, & faciem paucis locis contingente, naso aliquantulum incuruo, oculis leoninis, vultu sereno & gratioso spectabatur. Literas porro mediocres, armorum non mediocrem experientiam, inde ab ineunte ætate comparatam, naturalem dicendi facundiam, liberalitatem

habu-



habuit maximam, cum adeo etiam crebro diceret: Romano & habenda & insumenda multa esse Imperatori. Et illud quoque alterum frequentibus usurparat sermonibus, Reipub. gratia ne membris quidem suis parcere aliquem debere, & cum putida essent abscindi oportere, ut ex adversus digni essent, non solum venia, sed & beneficentia, qui ab infania ad sanitatem rediissent. Quod ipse non solum voce & oratione, sed expressit etiam ipsa re atque veritate. Nam restitutos sanitati non solum libenter vidit, sed propter etiam exemplum præmiis beneficiisque cumulavit. Codices sacros auro & preciosissimis lapidibus ornauit: Supellectilem Ecclesiasticam in immensum auxit: & omnia ad Christi gloriam & honorem accumulavit. Qui Iudæorum more celebrabant Pascha, Osi Episcopi Cordubensis opera & auctoritate cohibuit: Iudæos vero ipsos contumaces gravare ubique multavit, & templum quod aliquoties reedificare Hierosolymis cœperant prohibuit: in bonos largus & ele-

mens,

mens, sed & fontes quoque impunitos perpetuo non dimisit. Multa & magna tota vita præclare gessit, quæ sempiterna memoria & gloria non indigna extiterunt. Eius mortem crinita quædam stella, quæ permultos dies clarissima fulsit, præ-nunciauit: quam à morte Constantini subsecuta est bellorum tempestas grauis, & ipsius corpus in æde Apostolorum tumultatum. Hic primus Imperatorum Syluestro Pont. Max. Romam attribuit, quod indignum sibi præ Christi vicario eam inhabitare videretur. Cuius etiam frenum equi tenuit, & omnes obsequen-tissimæ voluntatis significationes decla-rauit.

## C O N S T A N T I N I

V L T I M I C O N S T A N T I N O -  
politani Cæsaris Vita.

**A** Duenerat expiandi sceleris tempus, & futuri interitus ac leuitatis comes & animi quidam tumor ac obstinatio Græcorum ingenia occupauerat: cum

no-



nobile illud Orientis Constantinopoleos imperium, à Constantino olim Magno conditum, sub Constantino altero eiusdem nominis Principe, ad feras & barbaras gentes impiæque Machometanæ sectæ cultores est translatum. Quorum quidem vterque, plurimis annorum centenis interpositis, Helena matre & genitrice editus, disparibus moribus & rerum gestarum fama, vitam cum imperio terminavit. Iam vero ante hunc Constantinum ultimum Constantinopolitanum Cæsarem Dragazem, quod ferocem ob quosdam in Turcas initio successus Græce sonabat, nuncupatum, eius frater Ioannes Paleologus rerum potiebatur, qui ab Eugenio eius nominis quarto Pont. Maxim. pro Florentino Concilio, ad sarcendam Ecclesiæ concordiam sumptibus & triremibus ex Græcia suppeditatis euocatus, quantum quidem in eo fuerat impensissime laboravit. Verum cum non ita multo post diem suum Ioannes obiisset, hic alter in

Impe

Imperio ipsi successit: qui vndis sacris abluendus (quod alias etiam quendam alium Cæsarem fecisse ferunt) vt illa sacra loca turpiter fœdasse, sic & postea nullum boni Principis specimen aut exemplum reliquisse memoratur. Hic à Marco Ephesino quodam, Græcorum tum doctissimo persuasus, ea, quæ in Concilio Florentino sancta fuerant, & quæ Pont. Max. Patribusque promiserat, obseruare noluit, & adeo etiam infinitos alios à religione Catholica suo exemplo & interdictis auocauit. Etenim non tam facto quam ipso etiam mali Principes peccant exemplo facile proposito ad imitandum. Qua de re cum idem Constantinus Dragalles Roma ad se missas plures habuisset legationes, tantum quidem abfuerat, vt eo commoueretur, vt adeo de se potentiaque sua multa sublatius fari, & Pontifi. Maxim. auctoritatem aspernari videretur. Cum vero de potentia & molitionibus Turcæ contra se aliquid inaudiuisset; nihil se metuere,

nec



nec Principum occidentalium ope indigere; imo quæ maiores ipsius ad barbaros amisissent, breui se recuperaturum gloriose profitebatur. Sedebat tum in cathedra Petri Nicolaus, hoc nomine quintus Pont. Max. & cum literis tum etiam amplissimis dimissis in Græciam legationibus, Cæsarem officii admonere minime dubitabat. Ac literarum quidem ea verba fuerant: Omnes, inquit, gentes & nationes, quod pie semel sancitum est, receperunt, & obseruarunt semper, vni illi sunt & fuerunt Græci, qui & Ecclesiæ, & ipsi sibi perpetuo aduersantur: sed errant, si Ecclesiam Romanam errare & ipsum Pontificem delirare arbitrantur. Fert Ecclesia diu quamplurima patienter: in summum illum sacerdotem defixos habens oculos, qui sterilem illam ficum vsq; ad annum tertium seruari iussit, & cum nullum ederet fructum, agricolæ tandem excindendam permisit. Annus, quo hæc à Pontifice scribebantur, erat supra Millesimum quartus & quinquagesimus. Quo vero Constantinopolis capta, annus su

pra millesimum quinquagesimum quartus numerabatur, vt vera illa ad ficum, quæ in triennium asseruabatur, Constantinopolitani interitus fuerit allusio, quam Pontif. Maxi. fatidico spiritu ob obstinationem rebellionemque contra se Græcorum videbatur prædixisse. Semper enim prudentum hominum magni facienda sunt dicta, sed maxime sedis Apostolicæ interdicta. Quin & memorabile est, quod Gennadius tum Patriarcha Constantinopolitanus vidisse se testificatur, obortam videlicet inter Legatū Pontificis, & Barlaam hostem Catholicorum acerrimam controuersiam fuisse. Cui post multos vltro citroque allatos sermones illud responsi à Legato est datum: Possem ego, inquit, omnibus vestris istis obiectionibus satis superque respondere. Sed breuiter dicam: Pontifex Max. Dei in terris vicarius admonet vos eius, cuius obliti estis fidei vestræque firmitatis, si eum audieritis, bona terre comedetis, sin secus, à Turca breui exterminabimini. His dictis & puluere è pedibus excusso,

D

abiit:



abiit: & non ita multo post primum quidē intestinis diffidiis, postea Turcica potentia labefactatum Imperium illud in Turcicam peruenit seruitutem. Quod quomodo acciderit, paulo altius historiam ordiemur. Primum quidem Ioanne Græcorum mortuo Cæsare, Demetrius eius frater Imperium Græciæ occupauit. Sed à matre & populo præpeditus, Constantino tandem cessit; ea lege & conditione, vt Peloponesum inter se æqua partitione sortirentur. Id quidem Constantinus haud ita inuitus fecerat, & ea pacta ac concordiam aliquandiu obseruarat. Verum vt inter fratres concordia rara; & minime solita est fieri diuturna; minor natu Thomas Constantini frater non sine maioris natu fratris, vt credebatur, instinctu, vrbes Peloponesiacas ad defectionem interim sollicitauerat, & quasi in apertum bellum res illa ita eruperat, vt Barbarorū auxilia cōtra ipsos met suos euocare cogeretur. Quæ res quidem effecit, vt vnus alteri Palæologus superior fieret, sed omnes tandem

dem (vt fit) Turca illâ Prouinciâ spoliaret. Iam quippe Turcæ vicinorum exploratis viribus, simul & amœnitate vbertaque Prouinciæ capti, in ea remanserunt, & nihil quod Paleologi fidē sibi non abiis seruata[m] vbique queritabant iurauerunt. Maior enim propriorum quam alienorum maxime à barbaris ratio habetur commodorum. Erat per hos dies Amurates Turcarum Dominus forte extinctus, & in eius locum ferocissimus ille ambitiosissimusque pariter Machometes subrogatus. Qui interfecto vnico suo fratre, non solum ad paternum principatum possidendum, sed ad Græciæ quoque Imperium occupandum, magna ambitione quotidie incendebatur. Habebat is antiquitus fœdus cum eodem Constantinopolitano Cæsare, & per speciem amicitiae maritimas Asiæ oras tenere Paleologos patiebatur. Sed semper teneræ, barbarorum autem tenerrimæ in fœderibus sunt voluntates. Is autem perillustri aliqua victoria nomen suum nobilitare, & initia



Imperii auspicari maxime aitebatur. Quod etiam peccatis Græcorum & discordia exigente, factu non incredibile Turcæ videbatur. Qui ipse etiam tandem Machometes duo Imperia, duodecim regna, & viginti Prouincias auitæ & patritæ adiecerat hæreditati. Et omnium quidem primum inuasurus Græciam, Linco-  
pnam iuxta Propontidem in Bosphoro ædificare cepit, & mox in Byfantii regionem magnum impetum facere, & Græci Cæsaris fratres subiugare Turcano suo purpurato imperauit. Erat alioqui illa ipsa res haud ita factu facilis. Omnes enim molitiones sunt ancipites, sed bellorum maxime, quæ communi Marte & dubio euentu terminantur. Vna igitur illa Neopolitana vrbe & Sindonopole obsidione irrita conatu aliquandiu pertentata, ad suum illum principem Machometem purpuratus rediit. Qui eo magis etiam clade suorum exacerbatus excidium vniuersæ Græciæ minari cepit, & verbis ipsa facta etiam adiecit. Non erant adhuc in magno usu maiores bombardæ in Turcia:

has Machometes primus fieri fecit: non erant classes; ad has apparandas opifices & classiarios per totum terrarum orbem disquisiuit, adeo ut Constantinopolim oppugnaturus, classis eius ducentis nauibus & triginta constaret triremibus; ultra minora nauigia alia, quæ resportenti instar tum fere videbatur. Omnia enim bellici sumptus sunt non modica principia, sed in primis classium atq; maritimi apparatus, qui longe maiores etiã vires artificiumque requirunt. Prius vero quam tantæ vrbis obsidionem aggrederetur, Satrapam præmisit Europæ ducem, qui vniuersam illam circumquaque regionem, territoria, oppidaq; peruastaret. Magnis enim oppugnandis vr-  
bibus, omnia quæ exercitum manent pericula & impedimenta expedit prius amouere. Ad cuius aduentantis celerem & terribilem famã catenas ferreas ab vrbe quæ ex aduerso fuerat in ipsum murum Constantinopolitani, sui Cæsaris iussu, circa arcem extenderunt. Naues item plures ut classem Turcicam excluderent



aditu intra ipsas catenas collocarunt; sic  
vt non male omnia prouisa viderentur.  
Nam de vrbis quidem mœniis tere om-  
nes parum sibi pollicebantur, & ean-  
dem defendendæ vrbis rationem quam  
contra Turcas etiā alias ineundam sibi ar-  
bitrabantur, vt videlicet in exteriori vrbis  
parte, quæ fossa munita erat, hostib. resi-  
steretur. Magnæ enim vrbes non tam i-  
plis mœnib. etiam fortioribus, quā com-  
meatu & defensoribus, ab interitu vindi-  
cantur. Sed his similibusq; omnibus Græ-  
corum studiis atq; consiliis apud se despe-  
ctis, & cōtrariis machinis ad oppugnatio-  
nem adhibitis, Græcorum animū & vires  
maximopere Turca infrungebat. Inclusus  
enim belli dux cauea, non æque quam li-  
bera miles gregarius in arca valuerit. E-  
rant in multis duę Tureicę bombarde in-  
signis magnitudinis, quarum vnā in Cę-  
saris palatium, in portam Romanā alte-  
ram dirigere statim habuit apud se con-  
stitutum. Quo fiebat vt explosæ magnū  
incuterent cunētis terrorem, & damna  
accepta vtriusq; sexus excitarēt lamenta-  
tionem.

tionem. Nusquam enim fletu & lamentis  
celerius cuncta complentur, quam cum  
vrbes similia pati non assuetæ oppugnan-  
tur. Adde quod vimeneis plateis constru-  
ctis intrepide subibant murum Turcæ,  
& in Græcos dies noctesque, quo illos  
defatigassent, & ad deditionem adegis-  
sent, perpetuo grassabantur. Fodiebant  
denique cuniculos, quo subditis ignibus  
vrbis ædificia corruissent, & quatuor  
erexerant turres, quo exeuntes & ingredi  
volentes, tam homines, quam iumenta,  
infestabant. Postremo ne quid intentat-  
um reliquissent, maritimam quoque op-  
pugnationem instituerunt Constantino-  
polis, in superioreq; parte ipsius vrbis  
septuaginta naues, vltra triremes, per  
montem transportarunt. Ea quidem ar-  
te ac celeritate, vt Græci, qui ipsorum co-  
natui obstare nitebantur, circumquaque  
caderent, & nihil Turcarum audaciam  
impedirent. Nam hoc eorum astu &  
molitione Bysantini intellecta, & ipsi suas  
naues repleuerant militibus, hostium  
interitum quoquo modo apparantes.



Quod vt Machometes animaduertit, bombardas suas maiores in Gręcorũ naues explodere iussit, & aliquas ex eis prorsus submersit, adeo vt qui ex naufragio euasissēt, in hostium peruenirent potestatem. Quos insequenti die ad portas vrbis adductos Tyrannus interfici crudelissime iussit, & omnē in captiuos immanitatem exercere non dubitauit. Quæ res effecit, vt inter eum & Gręcos perpetua crudelitatis fieret vicissitudo. Sed semper tamen in Tyrannide peior obsessi, quam conditio est obsidentis. Iam quippe delatis ex peruicacia in portum nauibus, nemine Gręcorum amplius resistente, Tyrannus pontem ex doliis extruere fecit, & ad ipsa vrbis mœnia ipsum applicauit. Quo grauior etiam cœpta haberi Constantinopolis est oppugnatio, & interim etiam minuebatur defensorum ram numerus quā animus, præ vrbis ambitu maximo, præsentia ipsius Turcici Cæsaris, alacritate hostium, & fatali quadam Gręcorũ cæcitate & desperatione. Quos enim Deus Opt. Max. punire iam debet,

iis viros simul & vires eripit, & omnia è manibus effluunt perituris. Et quidem iã quadraginta diebus durauerat obsidio, & sancti Spiritus, quæ Pentecostes dicimus, appropinquabant festa, in quibus Græcis vetera illa & sacrilega dicta in Spiritũ Sanctum perulenter iacta erant piana. Acciderat præterea casus plane stupendus. Bombarda omnium maxima, qua hostes irruptionem facientes potissimum repellebantur, non sine suspitione fraudis, cum exploderetur, è vestigio dissiluit. Quæ res cum Græcorum animos ad iracundiam concitasset, parum abfuit quo minus supplicium de bombardario sumeretur. Sed rem maturius considerata, parsum tandem illi est, & Græcorum animus eo magis accensus ad resistendum. Multi enim qui iã de salute desperauerint, eam vt tueantur acrius, nouo aliquo casu sæpius denuo inflamantur. Accedebat q̃ vno illo eodemq; quo hæc fiebant tẽpore, duæ naues, Græcorũ vna, Genuen. altera in portũ appulerant. Quæ comẽatu & rebus necessariis plene obsessorum animos



quodammodo recrearunt. Has cum velis panis in portum inuehi Tyrannus vidisset, interciperi iussit: sed irrito conatu, quippe quæ non nisi Nauarchum amiserant vnum, id tentauit. Quo etiam vehementius denuo experiri fortunam idem ille Machometes voluit, & totis castris ignes excitari, & ad irruptionem denuo faciendam suos se apparare imperauit. Sed ne quid forte ad animū suum, in speciem misericordem, qui dirus & inexorabilis fuerat, omnibus testatum relinquendum obmisisse videretur, misit Scenderim, qui Sindonem regebat, magnæ cuiusdam expectationis filium, qui eos ad deditionem blandioribus verbis fuisset exhortatus. Quod tamē ipsum non alicuius clementiæ causa, quam vrbs ipsius & defensorū ac fossarum explorandarū fiebat gratia. Græci ergo etiam exhortationem illam parui apud se fecerūt, & suos denuo Legatos ad Machometem submiserunt. Obscurissimi nominis illi legati fuerant, refugientibus id muneris cunctis, ob tyranni metum immanitatēq; singularem.

Ferunt

Ferunt nec admissos quidem in conspectum principis legatos fuisse, tantū illud responsum à purpuratis accepisse. Viderent Græci quid & quomodo cum rem haberēt, mortē actutum futuram, & obstinationē aliquorum funestum exitū vniuersis allaturam. Darent potius annuatim centena aureorū victori millia; si nollent, vrbe excederent, & sua quo vellent asportarent. Plena erat anxietatis ea deliberatio, & quidam in desperationem acti aurum & argentum Cæsari Constantino ad pedes, vt eos defendisset, proiiciebant. Sic nimirum semper inutilis est cunctatio, & rebus cum potueris expedierit tēpestiue prouidisse. Tandem quidem omnibus in vnam euntibus sententiam, extrema experiri pericula, & pro Christo atq; patria mori placuit. Quæ res vt ad Machometis peruolauit aures, ad suos solus conuertit se animandos, amplissima præmia strenuis, desidiis extrema supplicia pollicet. Acclamāt cū gaudio omnes, & nō modo sanguinē, sed vitā pro Machomete se profusuros testificātur. Nec mora, & totis Turcarū castris



castris discurrunt sacrificuli, maiorum  
commemorant facinora, Machometis  
sectæ auctoris sanctitatem prædicant, &  
quæ suis plausibilia forte crediderât, plen-  
nis buccis confitentur. Grata erat Turcis,  
at Græcis luctuosa ea ipsa enumeratio, quæ  
ignibus vbiq; collucentibus, funesta &  
intempesta nocte perpetuo exaudieba-  
tur. Suspiciabantur id quod & accidit  
Græci, non vno aut eodem, sed pluribus  
ex locis impetum in eos Turcas facturos,  
& extremo conatu edito, si res male ipsis  
cessisset, oppugnationem deserturos. Ad-  
sunt igitur vniuersi animis, & in quodam  
propugnaculo in quod maximam hostiũ  
vim, & impressionem contra se vereban-  
tur, Longum Genuen. rei militaris haud  
ita præficiunt imperitum. Cui etiam ar-  
matos milites plures ad custodiam cor-  
poris astare patiuntur. Susceperat ille  
defendendi propugnaculi non inuitus  
prouinciam, & fortissimus generosissi-  
musq; quisq; Græcorum animose eum est  
comitatus. Aderant eo tempore præter  
ipsos Græcos in vrbe illius expugnatione

claris

clarissimi nominis principes, & inter alios Sarmatiæ etiam quidam Isidorus S.R.E. Præsbyter Cardinalis, à Pont. Max. Constantinopolim legatus tum missus, cum albescente cœlo, mox tuba signum pugne à Turca datur, & si vnquam alias magno impetu & furore vtrinque concertatur. Pugnare Genuen. cum suis contra Turcas intrepide initio cœperat, cum subito maioris bombardæ globo, in manu dextra graui accepto vulnere, stationem deferere necesse habuit, & vt ad rem fortiter gerendam dux & auctor fuerat, sic non neminem ad fugiendum excitauit. Debent enim bellorum duces post principia aliquando stare, sed meminerint eorum præsentia vel abitu in hanc vel in illam partem vulgum facile inclinare. Inclamabat ipse Cæsar suos perpetuo, vt ad stationem redire, & hostes instantes repellere minime dubitarent, vnâ illam salutem, nullam sperare salutem identidem profitendo. Sed facilius impetum torrentis, quam gradum ex prælio militis sistere est fugientis. Ad extremum igitur

ad



ad Cantacusenum & nobiliores alios conuersus Cæsar: Eamus, inquit, & si aliter fieri non potest, pro patria moriamur. Nec ita multo post Cantacusenus hostium telis oppressus miserabiliter cecidit. Cæsar vero ipse grauitur faucibus, dum extra portam properat, & in confertissimam hominum turbam se infert, opprimitur, nemine fere qui illum adiuuaret subsequente. Reliqua multitudo in Venetorum Genuensiumque naues se recipiens mergitur, & hostis in diuina humanaque omnia impune perbacchatur. Ferunt eos, qui non Græci ritus, sed Catholici fuerant in vnum conglobatos, ad Sanctæ Zophiæ ædem cōfugientes, vno ore omnes diuinas ante mortē laudes occinuisse, & sic demum Martyrii corona potitos grassanti hosti ceruices porrexisse. Hunc exitum tulit Constantinopolitana oppugnatio, & Græcorum cum Latinis antiquum illud certamen, cū extrema Maii die ipso festo Pentecostes Cæsar Græcorum vita pariter imperioque priuaretur, vt omnibus pateat quantis in Diuinitatem

pœnis blasphemia, & in Christi Vicarium castigata fuerit peruicacia: vt qui hæc similesq; mores & exempla sequuntur, similes etiam exitus vereantur.

*Comparatio.*

MAGni appellatio haud ita immerito Cæsari data est Constantino, sed posterior Constantinus non respondit primo. Nam quantumuis licet Helena matre vterq; fuerat natus, dispari tamen exitu vnus ab altero est baptizatus. Ille ad sacras vndas liber à lepra factus; postremus nō secus ac Andronicus, per fœdata lauacra infamatus. Accesserant vero peccata ipsius etiā populi, toties cū Latinis discordantis. Nā terdecies Græci à Romana Ecclesia defecisse, & ob eā rem nusquā prospere gestarū rerū successum dicuntur habuisse. Quid multa? ii qui sub pastoralis Pape esse noluerunt, sub acinacem Turcæ redacti sunt, & memorabile exemplū diuinæ animaduersionis in ipsis se ostenderunt. Tardior namq; ad vltionē est Deus

Opt.



Opt. Max. nec prior apud eum pœna quã fuerit culpa: nec punit quod non potuerint, sed quod noluerint ipsi parere delinquentes. Quod in Græcis eorumq; similibus vidisse, & facile Diuinam erga eos iracundiam cum corpora sanctorũ ex Græcia aliorum transportarentur fuerat cognouisse. Nam ingrati immemoresq; beneficii erga Deum fuerunt, & à qua defecerant ad Romanam Ecclesiam eiusq; Principes pro ope & auxiliis in necessitatibus suis toties nihilominus recurrunt. Memorant quippe Alexium Græcorum Cæsarem occidentales Principes ad recuperandam terram Sanctam per Græciam transeuntes hospitio quidem excepisse, sed gypso cum farina mixto, & per speciem commeatus subministrato, Christianos fere ad vnum omnes ex inuidia sustulisse: & cum antea quoq; Constantinopolis à Turcis oppugnabatur, ipsum Græcorum Cæsarem in Gallias iuisse, quæ & habuerat auxilia postulatam. Quæ leuibus & temerariis Græcis in obliuionem tandem venerunt, & tam erga Ec-

clesiam Romanam ipsam, quam erga eius Principes ingratisissimi extiterunt. Quo scelere cum nullum sit vel vnquam fuerit atrocius, eam videlicet diuinitus sortiti sunt pœnam, quali & nomini suo asperferant maculam, & ruinam retulerant sempiternam.

CAROLI MARTELLI  
PRIMI FRANCORUM  
Regis Vita.

CAROLUS Martellus Francorum Dominus, non tam nobilitate generis, quam virtute propria magis clarus, Aquitanix bellum non minus casu feliciter, quam consilio & auctoritate ordinum sapienter diu multumq; administrauit. Annus tum à Christo nato septingentesimus fuerat, quo ille obscuris parentibus natus, Gallix sibi Imperium arripuisse, & Eudo Aquitanix Dux Saracenos contra eum in auxilium acciuisse memoratur. A quibus lacesitus fere quadringenta eorum millia vna die profligauerat.

E

rat.



rat. Qua victoria elatus alterum bellum contra Frisios pro religione suscepit, & terrestri primum bello è continenti pullos, quibusdam etiam insulis, quibusdam circa Rhenum se tutabantur fortiter priuauit. Facilius enim pro religione rebellionem quam sine Deo regionem domuisse. His igitur rebus gestis Carolus Martellus clarus & formidabilis factus, non tam passibus, quàm victoriis multas regiones peragrauit. Ac primum quidem, vt dixi, Aquitanicum, mox Frisicum bellum confecit, deinde Mauritanicum, Massiliense, sine qua vrbe ne Romanus quidem populus triumphare potuisset, exiit. Postremo vero ad sedis Apostolicæ tuendam dignitatem, memorabili exemplo animum & vires suas conuerrere minime dubitauit. Omnia enim bella necessario suscepta sunt laudata, sed pro Christi in terris vicario laudatissimæ. Quo etiam fuerat factum, vt imminenti à Lōgobardis graui & periculoso toti Italiæ bello, à Gregorio Pont. Max. Romam in auxilium euocaretur. Quæ res magnum

illi

illi nomen & existimationem pepererat,  
 nisi immatura morte præventus diē suum  
 extremum magno magnorū bonorumq;  
 omnium in luctu gemituq; clausisset. O-  
 mnibus enim qui Christum colunt o-  
 ptāda est vita, sed regibus bonis debet quā  
 longissima, quos aut nunquam nasci, aut  
 nunquā par esset intermori, propter be-  
 neficium Reipub. sempiternum. Verum  
 ille cum Gallicis rebus sex & viginti an-  
 nos præfuisset, & quatuor filios, Pipi-  
 num, Carolum Magnum, Ægidium, &  
 Griphonem reliquisset, excessit tandem  
 è vita, vitali dignior vita, & ad omnem æ-  
 ternitaten duratura. Cuius posteritas per  
 multos annorum tractus rerum gestarum  
 viguit gloria, & non prius quam in Caro-  
 lo Martello altero est terminata.

## CAROLI MARTELLI

FRANCORVM REGIS

*alterius vita.*

**L**otario Galliarum rege vita functo, ex  
 stirpe Martelli primi extremo, Carol<sup>9</sup>



Martellus eius patruus Lotaringia  
Dux ad ius Regni capeffendum euoca-  
tus ex Lotaringia in Gallias properauit.  
Iam quidem Hugo Capetus secure re-  
rum potiebatur, cum Martellus tanta  
animi aggreffus eū est impotentia, quan-  
ta potuit eſſe maxima, iuribus ſuis proſe-  
quendis. Verum (vt plerumq; fit) non iure  
ac diſceptatione, ſed vi & armis rem ag-  
gredi principio placuit; quod per ſe ipſū  
multū affert aliquando difficultatis. Ra-  
tio enim rationem, vis vim ſemper expoſ-  
cit. Concurſum vtrinq; infeſtis ſignis ad  
Landanum eſt oppidū, eo quidem euen-  
tu, vt Martellus acie victus loco cedere, &  
in illud ipſum vicinū oppidum fugere co-  
geretur. Quod non diu oppugnatū ſimul  
cum Martello, qui aliquoties eruptionem  
fecerat, in victoris peruenit poteſtatem.  
Qua in re & occasione in vnum illū Aſca-  
lonem Antiſtitem omnem culpā Martel-  
lus coniciebat, quod noctu reſeratis por-  
tis Capetum intromiſſet, ſed tractandis  
in hoſtes armis perinde fraus atq; candor  
vulgo laudantur. Non tamen magna ali-

qua crudelitate & in sua illa Capetus vsus est victoria. Ac vel vno illo carcere, cui Martellum in Auralien. vrbe mancipauerat contentus esse videbatur. Satis enim quibusdā est vicisse, & ex aduersis ne viuere quidem hostes quāplurimos permisisse. Intra illum igitur carcerem, quoniam vxore libere potiebatur, & non tam literis quam dabat operā perpetuo liberis, duos Ludouicum & Carolum procreauit filios, qui intra pueritiæ cursum vita functi, Martellorum in Galliagenus & dominatum inglorii finierunt. Sic vt nulla vel minima parte cum Carolo illo Martello & eius filio Pipino, Caroloq; Magno Romanorum Imperatore, conferendi videantur.

### Comparatio.

**V**Num est illud inter nauos & eordatos & his forte dissimiles bellatores discrimen, quod illi gloriam, hi lubricā ambitionem & inuidiosum sibi habent propositum dominatū. Quod in primo & vl-



timo Martello fuit vidisse. Itaq; & dispare  
etiam exitus oportuit illos habuisse. Prior  
quidē pro religione, hic pro regione ar-  
ma tulit. Non mirū si disponente ita Nu-  
mine in hostilem etiam potestatem tan-  
dem peruenit, & ille victor & gloriosus,  
vltimus in carcere vitam finiuit. Vulgus  
quidem (vt fit) ab euentu, sed & sapiens  
res metitur etiam à cogitatu. Fortunatus  
natus suo qui semper fuit contentus.  
Nam altiora nobis quærere non est quief-  
cere, sed præ ocio negocium ineptum sæ-  
pe quæritare.

# BERENGARII PRI-

MI LONGOBARDORVM

*Regis Vita.*

**A**B vrberum domina qui impoten-  
ter dominabantur, exactis olim Re-  
gibus: primum quidem Consulum, dein-  
de vero Imperatorū, ac demū etiā iterum  
Regum extitit in Italia dominatus. Quē  
Berengarius hoc nomine primus, anno à  
Christo nato octingentesimo octuagesi-  
mo

mo octauo, mortuo sine liberis Crasso, proximo Adriani subnixus decreto, sine ullo certamine fidenter sibi usurpauit. Eratis Spoletanę præfectus ditionis, Vir acri admodum ambitiosoq; ingenio, qui pacato primum agmine Papiam ingressus, ab Anselmo huius nominis IX. Pont. Max. regio diademate pro more est insignitus. Verumenimvero non ita postea diu quietus stetit, Guidonem imperii (vt fit) æmulum nactus, quo cum in Placentino agro non solum de imperio, sed etiã de vita ipsa acerrime dimicauit. Solem enim mundus, regnaq; non nisi vnum Regem capiunt, & mortui bellũ non amplius gerunt. Quo non obstante idem ille Berengariu sab Arnulpho Cæsare, impetratis auxiliis, Papiam rursus rediit, & licet irritò conatu, denuo ipsam oppugnauit. Sed vt in humanis rebus nihil firmi, ac nec habetur quidem aliquid diuturni, Berengario ad eum modũ variis curis difficultatibusq; implicito, & rerũ suarum incerto; de Guidonis aduersarii morte superuenit nuncius, qui eũ quodãmodo re-



creauit, cum per viginti fere annos continuos quiete frui ipsi nō licuisset. Quamquam vario & multiplici ingenio, princeps non semper & vbiq; sibi ipsi constare, & nunc in hanc, nunc in illā partem facile inclinare vulgo diceretur; maxime vero cum interea temporis Hungari, subita irruptione in Italiam facta, & non semper æquabili fortuna Berengarii audita, lōge lateq; ipsam depopularentur. Occasio enim furem, & vicinorū inter se tumultus vel ignauum aliquando excitant bellatorem. Hoc quidem bellum cum exitum habuit, vt Berengarius exercitum, quē repente potuit tumultuarie colligere, & vel inuitus cum hoste congredi cogeretur. Refugit enim consideratus Dux domi suæ semper certamen, & alibi oblatum tanquam bonum omen latus sortitur. Quod eo etiam Berengarius minus libenter & animose aggrediebatur, quo sibi oblatam ab Hungaris pacem certa inita pactione certius pollicebatur. Qua contemptā Itali cum iis congredi quam pacifici potius statuerunt: eius prouerbii apud

se for-

se forte obliti, quod Fugienti hosti pons aureus non inepte vel nonnunquam sterneretur. Ad manus ut ventum fuerat, & ubi non valuit vlla amplius deprecatio, aut ratio, Hungari ad arma conclamant, & dormientes forte Italos intrepide aggrediuntur. Curabant hi (ut fit) corpora; & maiorum virtutis prædicatione freti, barbarorum copias habebant apud se despiciatui, cum subito commutata fortuna, non à gloriosis militibus victi, sed olim triumphatores postea extiterunt serui. Qui cum Italia excedere se, nisi grandi aliqua pecunia accepta, minarentur, & longe atq; late omnia peruastarent, Berengarius hac tanta peste patriam liberandam vel quamprimum ratus, qua vel maxime potuit celeritate, pecuniæ aliquid collegit, & certis initis cum iis pactis Hungaros ex Italia in Hungariam relegauit. Mox vero ad refarcienda ab iis damnata totus conuersus, vrbes & oppida, atq; cœnobia, in multis locis partim diruta, partim exhausta reficere & instaurare cepit, & rursus in sequenti anno redeuntib. spe



prædē in Italiam Hungaris, publicæ salutis  
& securitati quodam modo tandem in-  
dormiuit. Curabat quippe alia atq; alia  
continuo, & vnā illam Papiam, quæ se-  
des regni esse debuerat, ita fouendam or-  
nandamq; susceperat, vt quasi de aliis re-  
bus parum aut nihil cogitasse videretur.  
Et quia Papien. Ecclesiam Metropolitanā  
efficere non facile poterat, saltem ius &  
insignia noua Papien. Episcopo apud  
Pont. Max. procurauit, vt videlicet  
coactō Concilio ille ipsius Episcopus  
à leua Pont. Max. sederet, & inter alios  
equo albo sub vmbella veheretur. Sed  
dum hæc ita in Italia fiunt, Saraceni qui  
diu multumq; extremas Italię oras irru-  
ptione laceffuerāt: iam autē Gaulio ca-  
pto, in viatores & earum regionem accolās  
vehementius grassabantur. Qua de causā  
cum omnes Italici nominis & seminis po-  
puli ad Pont. Max. pro auxiliis confuge-  
rent, coactus est Ioannes Pontifex eius  
nominis quartus, cum Græcorum Cæsa-  
re communicare consilia, & tantam pe-  
stem à ceruicibus suorum vi & armis v-  
terq;

terq; remouere. Quam nimirum occasione Gariliæ illa tam memorabilis subsecuta est obsidio. Quod cum in tertium vsq; durauisset mensem, Saraceni comæatu destituti, rebus quas ibi habebant suas simul cum oppido succensis, eruptione facta de improviso fugam dederunt, & se suaq; in vicinas syluas abdiderunt. Quos Christiani insecuti sunt, & vt ferunt, Petro & Paulo Apostolis sibi astantibus profligarunt. Non mirū est enim cum non tam pro regione quā pro religione pugnatur, quod supremū illud vt nobis adsit Numen non frustra aliquando inuocatur. Anno vero quo hæc acciderant eodem Adalbertus Tusciæ Marchio in viuis esse desit, & eius filio idem Berengarius ditionem confirmauit. Qua occasione eius mater ambitiosissima fœmina Berta dominari toti Italiæ se forte opinabatur. Sed mirum in modum à Berengarii capta exercitu, in Mantuano carcere ambitionis suæ pœnas exoluerat. Quam nihilominus Berengarius pristinae post restituerat libertati. Multi enim beneficio victi ad se redeunt,



& multi sui & beneficii obliti, eo etiam magis postea indurescunt. Quibus ad eum modum absolutis Lamberto Episcopo Mediolanen. fauore Berengarii potente, denuo aduersus eundem Berengarium seditio grauis est excitata. Auctor seditionis Marchio Epyrodia Adalbertus fuisse memoratur: nec non & alii multi Italiae Principes & Oldericus Comes Palatinus, qui non tam quidem cito à militibus Berengarii fuit captus, quam eiusdem iussu & voluntate mox postea liberatus. Quod non omnium optime ad extremum ipsi cessit, neque quam par est, grati animi testificationem erga salutis suae auctorem pro se quisque aliquando declarauit. Pulcherrima quippe placabilitas in hostes est virtus, sed videndum ne quid lateat in eo intus cui eam volueris esse testatam. Paucis namque postea interiectis diebus cum Oldericum, quem carcere mancipatum liberum fecerat, sibi vicissim tradi Berengarius voluerat; Lambertus apud quem erataudacter id pernegauit. Ac breuiter in ipsius necem conspirauerant vniuersi;

& qui ei opponeretur, quærebatur: & postremo quidem Rudolphus Rex Burgundia inuentus est, qui solenni legatione dimissa, cōtra eum ex Burgundia magnis pollicitationibus euocabatur. Sed dum hæc inter se coniurati agitant, & in suburbanis Veronæ consilia communicant, ecce Hungari iis non perſentientibus Veronam cum exercitu de improviso aggrediuntur. Qua de re certior factus Berengarius, primores Hungarorum, quibus cum coluerat semper amicitiam, obtestatur, vt rebelles & coniurationis in ipsum reos nihil tale suspicātes captiuos faciāt, & suæ potestatis effectos ipsi demum tradant. Quod illi mandatum secuti ipsos sine mora aggrediuntur. Cecidit in prælio Oldericus, Adalbertus vero & Gillibertus capti debebant Berengario mitti, inter quos Adalbertus, ne forte cognosceretur, veste mutata, & gregarii militis nomine sibi sumpto, paruo precio se redemit. At Gilibertus in conspectum Berengarii adductus, ac gratiæ veniam quam & obtinuit supplex est precatus. Quem miserico-



mercordia Berengarius ductus his tandem  
verbis ipsum est allocutus. Errato, inquit,  
tuo veniam non inuitus concedo: Iusiurandum nullum abs te reposco, fidei tuæ,  
si quam habes, totum me cōmitto. Vide  
Deum Optimum Max. vindicem & iudicem  
vtriusque nostrum esse futurum. si  
gratum te præstiteris, manet te apud omnes  
gloria, & merces diuinitus sempiterna:  
si, quod valde suspicor, feceris secus;  
infamia & pœna sempiterna. His dictis  
abiit. Gildebertus vero non ita cito liber  
euasit, & ad ingenium vicissim rediit, & à  
coniuratis ad Alpes missus contra eundem  
Berengarium Regem Burgundiæ adduxit,  
qui pulso Berengario paulo post diademate  
Regio Papiæ est insignitus. Talem  
nimirum ingrati referunt gratiam Principibus,  
facile credentibus & inconsideratis. Sed nec Rudolpho quidem Burgundiæ  
Regi diuturna ea lætitia fuerat: nam  
iisdem illi qui in Berengarium coniurauerant,  
etiam Rudolph. vitæ sunt insidiati, &  
rursus quæsitæ apud Berengarium venia  
eius partes sequebantur. Commissum in-  
terim

terim inter Berengarium & Rudolphum atrox fuerat prælium; in quo Rudolphus victor Berengarium Veronam aufugere fecit, & aliquandiu utiq; conquieuit. Verum enimvero illorum populorum spiritibus ingeniis, tumultumq; pertæsus, paulo post in patriam est reuersus. Fauent enim proditoris non proditoribus Reges; & si ad tempus placent, semper tamen suspectæ & odiosæ eorum sunt molitiones. Berengarius æmulo longius ab Italia discedente ocium cum dignitate nactus, viribusq; suis confusus, securus rerum potiebatur: cum denuo nouæ eum exceperant turbæ Veronen. perfidia excitatæ. Nam cum hi hætenus seruassent ipsi fidem; postremo quia Berengarii prorsus extinctam volebant potentiam, & ipsius capiti quam maxime sunt insidiati, auctore quodam Flamberto, cuius filium è sacro fonte leuauerat, qui ipse eum interficere aliis etiam promittebat. Adeo multum infidelitatis est in amicis etiam coniunctissimis, vt nulla non iura regnandi causa violentur. Hac interim de re Berengarium



garium fecerant quidam certioſiorem, ſed ille conſcientiæ conſiſus ſuæ, & quod nulli feciſſet iniuriam, facile hos rumunculos apud ſe contemnebat. Vna tamen die ſic Flambertum affatus, non tam ſibi quàm amicis ſatiſfecit: Si, inquit, Flamberte tecum non tanta quantam ſemper habui eſſet mihi amicitia, facile crederem vulgi vocib. huius, quæ de te tuiq; ſimilib. paſſim & ubiq; circūferuntur. Sed optima quæq; & ubiq; de te mihi ſemper ſum pollicitus, ſiue id bonitate nature meæ, ſiue opinione firmitatis tuæ, quam & ego quidē expertus ſum ſæpius, & tu mihi toties ſanctiſſime promiſiſti. Quibus quidem ſi tu promiſſis non ſteteris tuis, Deus Opt. Max. ingratum tuum erga me animum procul dubio vlcifcetur: deinde & ego, ne tu mihi noceas, prouidebo. Sed ſi fidem ſeruaſeris, dabo operam, ne te eius vnquam peniteat, cum gratum & liberalem principem me ſemper cognoueris euidenter. Hæc ita breuib. locutus: aureum maximi ponderis poculum afferri iuſſit, mero plenum, quod illi obtulit ebibendum;

Amoris, inquit; mei & salutis tuę ergo hoc bibito, aurum vero tibi seruato. Lambertus actis vt debuit gratiis, & excusatione, quò se suspitione liberum faceret, prolixissime conceptis verbis pronunciata, Berengarii mentem quodammodo tranquillauit. Interim tamen lingua iurans, iniurata mentem gessit, & de nece Berengarii consilia initurus, coniuratos & molitionum suarum, vel ante etiam confcios secreto conuocauit. Pilum non viciũ mutant lupi, & sui semper similes maleficio obligati. Quo magis & illi Berengarium, circa templum habitantem, nec vllas insidias metuentem, obseruabunt. Qui vt in sequenti die templum pro more ingrediebatur, multos armatos circumquaque discurrentes conspiciens, quid sibi illud vellet Lambertum interrogauit? Sed cum ille non contra eum, sed pro eo stare testificatus fuisset omnia, tandem ei responsioni, vt solitus facere semper fuerat, acquieuit. Interim pedem è templo effrens à tergo percutitur, & in terram cadens magno profuso sanguine, qui elui



postea non poterat prorsus examinatur. Princeps pietate, liberalitate & mansuetudine per insignis, sed credulus nimis & tumultuum seges & auctor tota Italia quasi perennis. Cuius mortem quidam Milo, quem à puero sibi educauerat vlciscens Flambertum aut Lambertum, simul cum sorore eius germana in publico foro laqueo strangulauit.

BERENGARI I ALTE  
RIVS REGIS LONGO-  
*bardorum Vita.*

**P**erturbatus tota Italia rerum fuerat status, & illius nominis seminisq; mortales, nouitatum auidi, præsentium ingrati, & præteritorum obliti spectabantur; cum pro se quisque potentiorum principum variis modis & artibus principatum Ambien. huc & illuc cupiditate ferebantur. Quam ad rem opportunitas quoq; ipsius tēporis accesserat, & Lotarius Rex, ob grauiam à Berégario tributa populo imposita, angore animi q; ea exigere amplius non

pote

poterat confectus, mirabiliter perit, in  
huius locum Berengarius alter Veronæ  
dominus favore successit populi, cuius  
animum largitione & congiariis iam pri-  
dem occuparat. Adalbertus erat ipsius so-  
cius, qui uterq; haud ita incōmode libe-  
ralissime quidem semper populos guber-  
narunt. Omnes enim qui gubernaculis  
præficiuntur, à vulgo mansuetudine &  
beneficentia imprimis commendantur.  
Iam vero in sequenti anno, qui à virginis  
partu supra mille noningentesimus &  
quingagesimus numerabatur, foedus cū  
Venetis Berengarius percussit, & inter  
suos ac eorum fines terminos collocavit.  
Sed quia Regē appellari posse diffidebat  
se, si veterum Regū domicilium Papiam  
non possedisset, ideo Altheidæ magnope-  
re expetiuit nuptias, quæ Papia dotis no-  
mine potiebatur. Sed ea inueterato in eū  
ferebatur odio, & siue iniurias socero ab  
eo illatas recordabatur, siue hominem tu-  
moris & ambitionis refugiebat plenum,  
superbe eos, qui Berengarii nomine ad  
ipsam venerant, repudiauit. Quæ repulsa



fic eum pupugerat, vt quod elicere amore non potuit, vi sibi putaret extorquendū. Cogunt enim armata principum preces, & necessario sæpe acceptandæ eorum sunt postulationes. Nam non multo post magnis coadunatis Berengarius copiis Papiam captiuam fecit, & Altheidam in castro quodam dicto Garda ad locum Bennacum adhibitis custodibus carceri mancipauit. Quæ tandem corruptis custodibus, & Martini sacerdotis sui ope vna pedissequa comite aufugit, ac primum in agrum Regien. profecta, Adalberto Episcopo se suaq; omnia supplex & impense commendauit. Qui quoniam illi patrociniū præstare non poterat, blandis saltem verbis consolatus eam est. Et auctor fuit ad Attonem proficiscendi, qui & ipse humanissime eam habuit, & quantum in illo fuerat, iuuare etiam prore & occasione polliceri non dubitauit. Fecerant iam quidam Berengarium ea de re certiozem, qui literis & legationibus dimissis eam sibi tradi postulauit. Illo vero renuente atrox statim bellum inter Be-

renga-

rengarium & Attonem exarsit. Quod eo  
euentu post longa & varia certamina est  
terminatum, vt cum Atto Berengario re-  
sistere amplius non posset, rursus Althei-  
dam ad Ottonem Cæsarem in Germaniã  
ablegaret. Spe certissima facta ipsius nu-  
ptiarum, simul totius etiam Italiæ nomine  
eundẽ obtestatus, ne nobilissimę provin-  
cię deesse, & talem dotem aspernari velle  
videretur. Res initio dura, & non sine  
aliquo periculo censebatur ab omnibus  
subeunda. Nuptiarum tamen idque  
talium ac tantarum spes, & res ipso di-  
gna opem ferre supplicibus Cæsarea vi-  
debatur maiestate. Quo circa maximis  
collectis vndiquaque militibus, venit in  
Italiam Otto, & statim Verona ampla &  
nobili Italiæ vrbe potitus fuisse memora-  
tur. Berengarius vero ad ipsam aduentus  
eius famam, nullo certamine prorsus ten-  
tato, longius castra mouit, & ad aliam re-  
gni sui partem cõuertit se defendendam.  
Tuta enim etiam aliquando timet, qui ti-  
meri perpetuo concupiscit. Interim Ot-  
to Altheidam vxorẽ duxit Imperator, &



magno concursu & applausu populi nuptias cum ea celebrauit. Sed insequenti anno, ineunte statim vere, in Germaniam est reuersus. Quod causa fuit, vt in suum locum Conradum relinqueret, qui reliquias belli cōtra Berengarium persequeretur. Sed ille cum virib. & animo destitutum eum vidisset, tantum abest vt vlcisceretur, quod etiam vt ad Ottonem in Germaniam iret, & supplex misericordiæ eius se committeret hortabatur. Quod siue miseratione eius ductus faceret, siue Christiano sanguini parcendū esse recreetur, Berengarius quidem recte monenti morē gessit, & nulla interposita mora, ad Cæsarem Ottonem in Germaniam cum honorifico comitatu tandem discessit. Ferunt aduentanti à primoribus aulæ ad primum lapidem occursum fuisse, & Berengarium in hospitium designatum comiter deduxisse. Qui postridie eius diei ad Ottonem admissus fuerat, & veniam supplex ab eo impetrauerat. Non prius tamen quam solenni deprecationi Berengarii, mense Augusto, & Augustæ Vindelicorum

eorum dies est præstituta. Quo in con-  
uentu omnibus fere Germaniæ Principi-  
bus ad suum Cæsarem confluentibus, Be-  
rengarius cum Adalberto filio, nexis ma-  
nibus inspectante toto populo Ottonis  
potestati se commiserunt. Quibus ille in  
fidem & clientelam suam receptis, regna-  
re quidem permisit, sed Veronen. &  
Forolouien. Marchiam sibi reseruauit.  
Quod Bauariæ duci, summo tum Germa-  
niæ totius Principi, ante dedisse eam se te-  
staretur. Sed vt etiã vel hanc quoq; Otto  
restituisset, idem fortasse à Berengario  
eiusq; ingenio fuerat expectandũ. Pilum  
enim non vitiũ lupi, & cœlum non animũ  
mutant malitiosi. Nam simulatq; ex Ger-  
mania in Italiã reuersus fuisset, nouos de-  
nuo tumultus & rebellionem in Cæsarem  
excitauit. Inaudierat nōnullos Germaniæ  
Principes aliquid contra eum moliri, &  
propterea hac re & occasione ductus, suis  
quoq; molitionib. voluit velificari. Pror-  
sus ergo beneficii accepti ingratus imme-  
morq; factus, contra Cæsarem denuo ar-  
ma suscepit, & in exarchatum Rauenen.



cū exercitu progressus Diuina humanaq;  
omnia impotenter violauit. Cuius nequi-  
tia Agapetus Pont. Max. cum Archiepi-  
scopo Valperico, & ipsa indignitate rei  
populorumq; miseria moti, ad Ottonem  
Cæsarem nuncios literasq; mittunt, & vt  
illis opitulatum in Italiam veniat obtestā-  
tur. Facit hoc iterū Otto, & se Pont. Max.  
neque Reipublicæ vllō mode defuturum  
pollicetur. Nec mora, Ludolphum filium  
præmittit in Italiam cum exercitu: qui  
de Berengario nobili victoria potitus, in  
Nauariensis lacus insulam ipsum com-  
pellit, & quamplurimas eius arces &  
oppida in suam redigit potestatem. Sed  
interim subitanea morte correptus pul-  
cherrimum opus Ludolphus relinquit,  
& in Agapeti Pont. Max. locum, qui per  
eos dies extinctus item fuerat, Ioannes  
succedit XII. Berengario iam æquior,  
quam antea cessor factus. Quo etiam  
successu Berengarius insolentius adeo  
se gessit, & nihil amplius Ottonem sibi  
nociturum, qui Slaunum contra se re-  
bellionē exagitabat, certo certius sibi per-  
suasit.

suasit. Sed nec ille quidem Pont. ipsius insolentiam ferre diu potuit, ac Ioannem Diaconum Cardinalem ad Ottonem Legatum misit, qui ipsius auxilium imploreret, & simul ad diadema accipiendū Rom. Pont. nomine inuitaret. Facilius enim impetrātur res cum proposita alicui fuerit spes, siue dignitatis, siue vtilitatis consequēdæ. Hæc dum ita solennis illa Pont. à Cæsare exposcit legatio, alii atque alii ab eodem similia quoque identidem precantur. Neq; vero deerant etiam Cæsarū, apposita quæ memorabantur exempla, Caroli Magni & aliorum, & Berengarii Tyrannis, & nequitia toto terrarum orbe constanter prædicabantur. Cui malo vt Otto occurrisset, pariterq; etiam Imperialem dignitatem suam à rebellibus sartam tectamq; conseruasset, per Tridentinas rupes, cum sua coniuge Altheida & numerosissimo exercitu, est profectus. Aduenientē Valpertus Mediol. Episcopus & Marchio Adalbertus, qui & ipsi multa ab eo pertulerant, cū desiderio expectabāt, factusq; est magnus populi ad



eum concursus & congratulatio singularis. Sed vnus ille Berengarius sceleris & ingrati sibi animi conscius, vel fama Ottonis aduentus consternatus, nūc hic nunc ibi fortissimis in locis se occultabat. Cui regno abrogato Mediol. Antistes diadema Ottoni imposuit, ad aliud autem à Pont. accipiendum paulo post Romam Otto etiam properauit. Quod à Ioanne Pont. Max. vt promissum fuerat tandem fortitus, paulo postea immutatam erga se Pont. expertus est voluntatem. Erat ille iuuenis, & parum habebat colendis amicis firmitatis. Itaq; modico interiecto tēpore erga liberatorem suū ingratus, certis initis cum Berengario pactis cōtra Cæsarem conspirauit. Quæ res non Ottoni tantum, sed toti orbi terrarum extitit admirationi, quare nihilominus aliquādiu prudenter dissimulata; & Pontifice, qui Italo quam Germano magis fidendum esse dicebat, à se non prorsus nec protinus abalienato, in aliud tempus vindictam reseruauit, & quodam magis opportuno alio tempore concilium coë-

git,

git, in quo Pont. Ioannis minutatim omnib. palam ostensis criminibus alium in eius locum, Leonem dictum, curauit eligendum: & simul quoq; Berengariū diuturna obsidione fatigatum vna cum vxore captiuum fecit. Ac ita tandem in Bauariam, quod homini perfido nunquam amplius fidendum esse diceret, ad perpetuos carceres ablegauit. Turbulenti namque & ambitiosi non quiescunt, nisi æternum conquiescant.

*Comparatio.*

**V**Terq; quidem Rex Longobardorum Berengarius, Princeps ambitiosus nec satis laudatis succreuit artibus. Primus tamen mansuetus & religioni erat deditus, quanquam parum interdum cautus, & ad credendum facile procliuius & pronus. Quod omnibus tribuitur vitio, sed Principib. maximo. Nam non temere credere Regis est cordati, & omnia contemnere nunquā considerati. Vltimus vero natura & moribus fuit profligatus, & in aduersa fortuna supplex & abiectus. Quod tot eius  
cum



cum amicis infidelitates & deprecationes quas fecit declarauerunt. Ac ut prior etiam credulus & placabilis fuerat; sic alter credebatur nemini & sæpe à nemine perpetuo non timebatur. Vnus ergo ab ingratis occisus, alter ob ingratum animum in carcere est extinctus. Sic malicorui malum ouum, & quod diuinitus non proficiscitur, non est diuturnum.



CHRISTOPHORI VAR-  
SEVICII. C. C.

VI TARVM PA-  
RALLELARVM

*Liber Secundus.*

BALDVINI PRIMI HIE-

ROSOLYMITANI

*Regis Vita.*

**P**ERVolarat terrarum orbem  
impii & sacrilegi Machome-  
tis dogma, Monacho quo-  
dam Sergio adstipulatore ad-  
inuentum, & Orientis regna ac prouin-  
cias multas Saraceni occupant, cum  
adeo auctore Urbano II. Pont. Max.  
in Claromontano concilio, tanquam tu-  
ba occidentales Principes excitati, arma  
contra eos capere, quam sub Urbano

IV.



IV. rursus amiserant, & ad terram sanctam sub iis recuperandam proficisci minimime dubitarunt. Ac primus quidem Godifredus & Balduinus fuerant, qui per ardua difficiliaq; itinera, immensa terrarū emensi spacia, Hierosolyma & tota Palestina sunt potiti. Fauet enim piis suorum Principum Deus Opt. Max. conatibus, qui non tam regione quam religione propaganda potissimum delectantur. Sed quoniam Godifredus immatura morte extinctus totam molē & administrationem belli sequentibus se reliquerat; propterea quidē non à Godifredo, sed à Balduino primo, cū quasi Balduini duo, Latinorū in Asia primi auctores, & destructores quoq; fuerint, belli sacri historiam ordiemur. Nō deerant, qui Godifredo mortuo Boëmundum quam Balduinū potius in Regē censuerant eligendū; propterea quod Balduinus sacris ordinibus susceptis, ad prophana Regni gubernacula nō admittendus amplius videbat. Inter quos Dagobertus Patriarcha Hierosolymitanus ipse potissimū etiā fuerat, & quā maxi-

me quidem potius Balduino in regni possessione adiuncta resistebat. Omnia enim regnaturis principio sunt ardua, sed maxime à proceribus regnorum inuidiose agitata. Verum cum ita regnum diuersis factionibus æstualet, & Boëmundus interim ab hostibus captus esset, Balduinus vi sibi aperta ad regnandum via Hierosolymam cum exercitu est reuersus. Diffidere tum sibi suisque rebus Patriarcha cœpit; & post longas ac multas rerum & verborum concertationes cum Balduino in gratiam rediit, & diademate regio ipsam postremo insigniuit. Nulla est namque salus bello, maxime autem intestino. Qui quidem Balduinus ad eum modum gubernaculis cæptus, qui ab eo adhuc diffidebant, ad officium reducere, & omni ratione animos eorū voluit sibi conciliare. Demū prolatis etiam foris armis, & potentiorum hostium perfractis viribus, totum illud Hierosolymitanū regnum tranquillauit. Per id tempus grassabantur etiā passim latrones infesti viatoribus; & maritimæ quædam vrbes, nouis istis Regibus

non



non vsque quam adhuc parebant. Nam plerumque noua imperia contempta, & violenta sunt periculosa. Quas ad officiũ redigere, & gubernaculis suis Balduinus postremo fecit obtemperare. Et erant quidem vrbes illæ toto regno potentissimæ, pecuniis & commeatu abundantes, vtpote Ptolomaida, Cæsarea, Sydon, Tyrus, Beritus, Ascalona, & alia nunchis, nunc illis nominibus nuncupata. Quas non nisi longa obsidione ad deditionem compellere, aut agris præsidisq; exutos in potestatem suam poterat mancipare. Sed & cum Græcis ipsis, quanquam Christianos se profitentibus, tuta pax, & amicitia vsquequaque non habebatur. Bellũ denique acre, & quasi perpetuum, contra Catamanos, Cilicios, Syrosq; gerendum, & grauissima hinc inde pericula ab Arabibus, Damascenis, Turcis, Ægyptiisque Regno Hierosolymitano, semper erant formidanda. Quo magis ad occidentales Reges & Principes (vt fit) confugere, & auxilium ab iis oportuit continuo implorare. Qui & ipsi nunc hoc nunc illud cau

fabantur,

labatur, & ægre tam longe à se diffitis, nec  
semper cōcordibus, quibus aliqui in quo-  
tidianos vsus suos indigebant, mittere so-  
liti fuerāt pecunias semper quasi egre pro  
se ac multo magis pro aliis numeratas. Fe-  
rebatur namque fama, nunc augeri, nunc  
minui Christianos in Occidente successi-  
bus, & sicuti quisq; affectus erat, ita Chri-  
stianorum rebus & successibus forte faue-  
bat. Non deerant tamen Pont. Max. sub  
ministrandis interdum, nunc pecuniis,  
nunc exercitibus, & pro concione anima-  
ri faciebant populos, vt quæuis pericula  
pro Christi religione suscepissent. Quo e-  
rat factum, vt tandem diuersorum nomi-  
num principes, nullis coadunatis copiis,  
in Asiam proficiscerentur. Ac in primis  
Galli & Germani in eam expeditionem  
vltro se offerrent, quæ pro Christi gloria,  
& eius glorioso sepulchro è faucibus lu-  
porum suscipiebatur vindicando. Cruce  
signatorū immensa vndiquaq; confluxe-  
rat multitudo, adeo vt vel ipse Alexius  
Cōstantinopolitanus Imperator, licet in  
speciem humaniter eos exciperet, eorum

G

tamen



tamen identidem confluētes vndiquaq;  
copias aliqua ex parte vereretur. Erat is  
versipellis maxime, & Latinorum succes-  
sibus in Oriente (vt plerumq; fit) inuide-  
bat. Semper enim inter æquales, aut sibi  
similes, perpetua est æmulatio, & quod  
vni diuinitus datur, id sibi ademptū alter  
arbitratur. Itaq; cum Christiani Raymun-  
dum Comitem Tholosanum apud Con-  
stātinopolim toto exercitui præfecissent,  
Alexius dimissis hīnc inde literis de om-  
nibus consiliis & actionibus eorum orien-  
tales populos faciebat certiores. Quod  
ideo fiebat, vt eorum numero non abster-  
riti armo protinus caperent, & se suaque  
intrepide tutarentur. Metuebat quippe  
non magis à Saracenis, quā & ab illis  
Christianis sibi vehementius, & gypso fa-  
rinæ mixto cōmeatusq; loco subministra-  
to perfidiose quosdam enecabat. In sum-  
mis igitur Christiani versabantur vndi-  
qua; angustis, & in primo quasi ingres-  
su infelicer cum Saracenis dimicauerunt.  
Quos ex prælio fugientes refrenare  
Balduinus nullo modo potuit, sed nihilo-

minus

minus tamē paulo post dispersum, & inedia languentem militem recollegit, ac demū etiam apud Ptolomaidem, Cæsaream & Ascalonem, longe lateq; depopulatis hostium finibus, gloriosum de hostibus fecit se victorem. Non enim necessarium, nec factu credibile fuerit, feliciter seper configere; sed illud nimirū est artis & necessitatis, fractis hostiū viribus secure postremo de iis triumphare. Nā per hæc quoq; tēpora, dum hæc ita susq; deq; agitantur, Genuen. classis oportune superuenit. Nec non Regis Daniae & Noruegię altera, quibus Christiani adiuti multas & magnas vrbes & Saracenorum munitiones in suam redegerunt potestatem. Sed vnum illud maxime fuit mirabile, quod de Genuen. prædicatur, quod cum Balduino Regi essent confœderati, & Hierosolymā, Antiochiam, Sydonem, & Cæsareā expugnassēt, vas smaragdīcū inestimabilis præcii eos reperiisse Cæsareā, quod agnū illū Paschalē in vltimā Christi cēna cōtinuisse, aliis vero auctoribus Herodis Ascalonitę, nōnullis Salomonis fuisse ferebat. Est



illud magnitudinis duarum palmarum cū dimidio, in circumferentia autem septē: quod in hanc vsq; diē Genue adhuc asseruatur, & mihi pro Genuen. humanitate cum meis familiaribus videndum, & palpandum est datum. Vt vero præda partæ esset victoriæ, primo loco posita est ipsa vrbs Cæsarea, secundo mobilia omnia, tertio loco illud smaragdicum vas, quod ab omnibus quidem nunc maximi, parui à militibus tum æstimabatur. Quod Genuen. quibus data fuerat optio, dignitatem vtilitati magis præferentes, dari sibi petierunt, & per Vgonem quendam Cæserium, summum totius exercitus præfectum, qui ab Ottonibus Cæsaribus ortum, & ruri non procul à Genua suum habebat sepulchrum, in ærarium suum accipientes intulerunt. Sed nos ad historiæ nostræ curriculum reuertamur. Balduinus ergo Rex prolatis regni sui finibus, & Tacerdo Boemundoq; sibi reconciliatis, nō ita multo post obiit, Princeps longissima vita dignus, qui Hierosolymitanum regnū primus ex Latinis religione imbuir,

&amp; ab

& ab hostium incurſionibus pacauit, & Chriſtianos Syros propoſitis ampliſſimis præmiis in illud induxit, & poſſeſſiones ac reditus non mediocres ipſis aſſignauit. Qui idem Cathedralem Eccleſiam in Bethleem erigere, & à Pont. Max. totus ſemper pendere, & Patriarcham ſibi reconciliatum in amicitia perpetua retinere, ac quicquid bello quæſierat, ſacerdotibus diſtribuire non dubitauit. Qui niſi immatura morte ſurreptus fuiſſet, in Ægyptum exercitum ducere ipſe volebat in expeditionem: ſed morbo correptus graui, deportari ſe Hieroſolymam tandem fecit, quam antequam attigiſſet, vitæ & gloriæ ſatur expirauit.

## BALDVINI ALTE.

RIVS VLTIMI REGIS

*Hieroſolymitani Vita.*

**V**Ltimus erat ex Latinis Balduinus dictus Hieroſolymitanus Rex, qui initio quidem concordibus ſuffragiis electus, paulo poſtea propter ſuâ ſibiq; adhuc



rentium expectationem vehementi tempestate est agitatus. Habebatur eius ætacula despicatui, & minime idonea regali functioni. Quod causæ fuit, ut Milo quidam Plancius, qui regnante adhuc patre in summa apud omnes fuerat auctoritate, annuente Rege puero, gubernationē regni susciperet, & tam Regi quā sibi etiā ipsi haud ita mediocrem inuidiam vulgo conflaret. Turpe enim omnibus, sed turpissimum est Regibus, alieno viuere & gubernare arbitrato. Quadam igitur intempesta nocte in via publica confossus est Milo, & odiosus ille ipsius malum exitum habuit dominatus. A cuius morte pacatiora omnia videbantur futura, & Hierosolyma Christi hæreditas ex faucibus barbarorum erepta tandem aliquando quietura, cum subito Raymundus Tripolitanus Comes tandem illam regni gubernationē denuo suscepit, & quantum quidem in eo fuit, ad vtilitatem & cōmoda tenelli Regis omnia adnimitrauit. Erat quippe prudentia, magnanimitate, splendore, magnificentia, & mansuetudine præ aliis

singulis.

singulari, adeo ut non solum gubernatione, sed ipsa regia dignitate & gubernaculis Reipub. tractandis dignissimus videretur. Quod re & veritate ipsa testatum perpetuo faciebat, nec aliquid prius antiquius habebat, quam ut Balduinus Rex in omni educatione bona adolesceret, & confinibus regni sartisque rectisque conservatis iure & possessione sui regni securus tandem lætaretur. Quo ipso etiam tempore, felici statu & administratione Balduini intellecta, Regni Damasce-  
norum proceres, puero principe suo hæreditario spreto, Melchiori Noradum Regis filio per summum regni dissidium & contumeliam gubernacula detulerant, & ut ad ipsos celeriter aduenisset supplices implorauerant. Quod etiam ille sine mora fecit, & simul ac inuitatus fuerat, ad regni gubernacula capeffenda, protinus aduolauit. Vna enim illa celeritas aduentus Principis nutantes hominum confirmat animos, & frangit (ut plerumque) turbulentos. At interim qui partes sequebantur pueri Regis, etiam



Hierosolymitani auxilia magna consensione postulabant. Cui cum quoniam Saladini Ægyptiorum Regis sibi vicini formidabilis erat potentia, posteaquam anticipiti contentione diu distentus fuerat, iussus est tandem gubernator Saladino obuam progredi, & cum eo aleam Martis experiri. Sed ille dubiæ dimicationi pacem indubitatam præferens, Saladinū quidem muneribus corruptum retrocedere fecit; sed Regem suum à se quodam modo abalienauit. Qui militari ingenio puer, alium denuo collegit exercitū, quo regnum Damascenorum longe atq; late est depopulatus. Hinc quarto regni suo anno in grauem incidit ægritudinem, & Philippum comitem Flandriæ gubernaculis regni præficere in animo habuit. Sed ille magnū quid animo voluens, & regnū quā eius administrationē magis appetens, superbe eam prouinciam aspernari apud se nō dubitauit. Quod cū obtineri forte ab eo nō poterat, postulatū saltem illud fuerat, vt vel vnā vice rātum exercitū duceret contra Ægyptios in expe-

ditio

ditionem. Bellum quippe ex pactione cum Constantinopolitano Cæsare contra eos debebat administrare. Verum ne hoc quidem ab eo obtentum est, qui vel Hierosolymitanis ipsis, ne bello tam atroci se implicuissent, occulto consilia suggerebat. Tanta animi obstinati plerumq; est impotentia, ut vel victoriam nolit cum possit persequi exploratam. Discesserunt interim infecta re, qui eo nomine ad Balduinum venerant variorum Principum oratores: maius vero inter Regem & Comitē gliscere cœpit odiū, maxime quod Saladinus Hierosolymitani regni fines ingressus vi & ferro omnia peruastabat. Qui congressus quidem infelici cum Saladino est prælio, sed & ipse cum ulterius quam par fuerat victoriam prosequeretur, tantum non peruenit rursus in Saladini potestatem. Scienter enim fugientium persequendæ sunt reliquæ, ne qui fugant, fusi rursus fugatiq; videantur. Calumniari interim comitem nonnulli cœperunt, quasi ipse beneficii & sanguinis nexus parū cū Rege memor, regni ipsius am-



biret dominatum. Verum & hæc ipsa tandem ex animo Regis euulsa est opinio, ac prudentiorum hominum opera & consilio parum inter eos subsecuta. Nimirum apparet quantum in regnis ciuilibus inciuilibus valde sit discordia. Nam hac Christianorum inter se concertatione motus Saladinus eorū quæ promiserat oblitus Hierosolymitanum regnū denuo infestauit. Quæ res animū Regis iam pridem distētū ita pupugit, vt cum aliquando in morbum incidisset grauem, abdicare se regno, & Climaciū comitem Ioppen. totius regni administrationi præficere minime dubitaret. Sed nec in hoc quidem ipso penitus etiā conquieuit. Nam siue quod parum feliciter & strenue bellum contra Saladinum gesserat, siue quod ambitu regni ab aduersariis insimulatus fuerat, ab illa rursus præfectura eum amouit, & filiū Balduinum V. hoc nomine dictum corruptis quorundam procerum suffragiis fecit inaugurari. Quæ res maiores adhuc inter Regē & comitem Ioppen. inimicitias excitauit, adeo vt res mœrore animi  
magis

magis magisque quotidie labelceret, & non ita etiam multo post vitam cū morte commutaret. Quem paucis interiectis mensibus, non sine magna suspicione veneni subsecutus est filius, & in eius locum aduersante potissimum Tripolitano comite Guido suffectus. Quæ nimirum dissensiones, & intestinæ Procerum inter se discordiæ, nobile illud Hierosolymitanum è manibus Christianorum eripuerunt Imperium, vt post octogesimum circiter annum rursus Machometismo & seruitute præmeretur.

*Comparatio.*

Mirum dictu est quanta Christianorū ad recuperandā terrā Sanctam fuerit initio religio. Cui non perque media, extrema nihil minus responderunt. Solent enim fere omnia instar flammę exardescere subito principia, media tepidiora, sed omnium tandem tepidissima esse extrema. Et quibusdam gentibus nationibusq; diuinitus datū id est, vt acquiren-

dis



dis quam conseruandis regnis fiant feliciores. Cui rei prouidendum est maxime, quippe non maiori laudi vincere, quam victoria scire uti, semper est iudicatum. Ardens erat Balduinus primus religionis cultor & propagator, nec scio, si vel Godifredus ipse vlla vel minima aliqua in parte extitit illi superior, ut pote qui Hierosolymitanum regnum adeptus, ob breue vitæ curriculum, non usque quaq; omnes sedauit tumultus. At Balduinus multis & variis in locis cum hostibus diu multumque toties est congressus, ut facilius cum laudare, quam æmulari potuisse alter videatur, quem posteriores Balduini, nec vita, nec instituto, neque ipso bello fortiter contra hostes gerendo sunt assecuti. Male enim pueris plerumque committuntur imperia, nisi virtutis quam ætatis celerior in iis cursus fuerit, & senes auditores habuerint. Balduinus quidem primus pro Christi lege & grege cum hostibus religionis pugnavit, alter cum regni sui æmulis perpetuo decertauit. Quid igitur mirum, si ultimus à primo disparem

habuit

habuit exitum, quia illius tuendæ religionis, rebellionis castigandæ alterius fuit institutum? Præclare Romanus sapiens: Deus (inquit) simul posuit regnum & odium, sed infortunatus natus, cuius odii & vindictæ prosequendæ perpetuum fuerit studium. Reseruauit quippe Deus sibi tria: Honorem, iudicium, & vindictam scelerum, quam si vel maxime possis nunquam salua consciëntia sine periculo prosequere. Quo etiam ipso non obseruato, Hierosolymitanum à Latinis rursus ad Saracenos rediit regnum, & miserrimorum mortalium animabus & corporibus attulit inter se discordia exitiũ sempiternum.

ALPHONSI EX ARRA-  
GONIIS PRIMI NEA-  
*politani Regis Vita.*

**H**ispanien. olim regnorum conditor-  
rem Attranaricum occidentalium  
Gottorum fuisse Regem, & Ioannem eius  
nominis primum ab hoc demum ortum  
suum habuisse, nemo sanus dubitauit. A-  
quo



quo circa annum poſt mille tercentos nono & ſeptuageſimo, duo procreati filii, Henricus & Ferdinandus, duo luminaria mundi vulgo aliquādo dicebantur. Verumenimvero Ferdinandus antequam Arragoniorum ſortitus fuiſſet regnū, ex Blanca Alaorech Comitiſſa, hunc de quo dicturi ſumus, Alphonſum ſuſcepit filium, multorum regnorum populorumque poſſeſſorem. Nam modico à patris obitu tempore, Arragoniæ, Valentia, Sicilia, Sardinia, & Maiorica Rex iuſto titulo & poſſeſſione dicebatur. Neapolitanum vero regnum, in quo Normani, Ardagauen. Arragonii, & ipſi poſtremo nūc regnant Auſtriaci, hoc modo fuerat conſecutus. Extineta parum pudica & laſciua fæmina, Regina Ioanna Neapolitana, Barones quidam regni in Sicilia manentem, Regē Alphonſum Arragoniæ, ad gubernacula ſui regni capeſſenda, graui & maturo conſilio concordibus votis & ſuffragiis euocarunt. Venit iſtā claſſe vectus Neapolim, à partu virginis ſupra milleſimum & quadringenteſimum ſexto & trigeſimo.

gesimo. Nec mora & Gaetam, quæ ipsi restiterat, obsidione cinxit, & cum Genuen. non tam quidem feliciter quam fortiter nauali prælio depugnauit. Non semper enim peræque fortunati, quam debemus vel in aduersis esse fortes & animati. Nam idem ille Alphonfus in pugna captus, & ad Philippum Mediolanen. Ducem adductus, pristina restitutus facile est libertati, quod Principem magnanimum, & viribus consilioque præpotentem captiuium detinere diu nephas omnino videbatur. Et quod idem ille minime fallacibus argumentis & rationibus Aragoniorum quam Gallorum Regum Imperium Italiae magis proficuum testabatur. Ex ea igitur detentione liber factus, & Neapolim tandem reuersus, non solum Gaetam, sed Neapolitanum totum regnum, facile pacauit, & Patriarcham, qui ipsi maximopere aduersabatur, sibi reconciliauit. Expedit enim rebus, regnis initio adeundis, quam paucissimos hostes aduersariosque habuisse. Quibus Alphonfus prudenter, nunc armis,

nunc



nunc concilio placatis, triumphantis instar Neapolim ingressus est, magna populi acclamantis lætitia, Anno Christi supra millesimū & quadringētesimum secundo & quatragesimo. A quo demum tempore cū Eugenio hoc nomine quarto, Pont. Max. fœdus in perpetuum percussit, & ille rursus in regno Neapolitano verum ipsum Regem legitimūq; hæredem cōstituit, ac denique multis magnisq; ornamentis & virium prærogatiuis adoptauit: vno illo in fœdere addito, vt in Marchia Anconitana recuperanda ipsum quam maxime posset adiuuaret. Quod Alphon-  
sus non solum libenter, verū etiam præstiterat admodum studiose. Etenim vt ex pactis conuentis obligatus non fuisset, vltro quidem certe profectus est in belli illius expeditionē ipse, & gloriosum triūphum ex ea reportauit. Sedi enim Apostolicæ militare, est hic & in cœlis triumphare. Inciderat tum temporis perturbatus tota illa status, & Philippus Mediolanen. Dux ad mortem vsque erat ægrotus. Qui de salute sua iam desperans, hære-  
dem su-

dem suum Alphonsum fecit, & quem antea captivum Mediolani detinuerat, tanto rursus præ aliis Italiæ regulis honore dignari minime dubitavit. Non solum enim in captivis, sed adeo etiam in adversariis virtus est amoris, & quo excellentior etiam admirationi. Alphonsus quidem eam à Duce Mediolanen. oblatam sibi potiendarum fortunarum facultatem parvi apud se fecit, & sine ullis codicillis gratificaturum illi omni re & tempore se facile & sancte promisit. Quod adeo etiam, ut pollicitus fuera, præstitit, & non pecudum more, qui tantum emolumentum causa, à quibus aliquis quid sperat diligit, sed candido & plane regio animo erga eum, à quo nihil commodi expectauerat, declaravit. Et interim alio conuersus, graue & difficillimum bellum contra Florentinos suscepit, & Plumbinū effecit sibi tributariū. Quod paulo post in Genuen. etiā experiri voluit, qui præclare de Christiana Repub. alias meriti paulo ipsi restiterunt. Soliti fuerant illi quædam annuatim largiri ipsi munera: quæ cum

H ille



ille gloriabundus populo ostentare voluerat, delita sunt munera dari, & ille etiā vt de alienis imprudentius cœperat necessario gloriari. Multa .n. sunt molesta, sed vana potentia iactatio est molestissima. Quo eodem fere tempore Fridericus III. Imperator Romanorum exoluendi voti causa Romam venit, & tota Italia peragrata Neapolim quoq; inuisit, quem Alphonsus cū Leonora eius coniugē propinqua sua ita percoluit, vt nullum non humanitatis & hospitalitatis suæ genus declarasse in eum diceretur. Vnius enim & alterius mensis spacio, non solum ipsum, sed totam eius familiam honorifice aluit, & muneribus dandis erga tantum Principem regium suum animum & munificum abunde ostendit, cum non solum liberalitatis laudem, sed religionis quoque & pietatis maximam passim & vbique declarasset. Nam idem quoque tanta in Deum Opt. Maximum fiducia fuerat, vt nihil vnquā aduersi per timesceret, & instantia alicubi pericula aliquando vereretur. Ferunt toties maria

eum

eum secure traiecisse, victum inuictum  
animum perpetuo gessisse, hostium clas-  
sariis imperasse, & missæ sacrificium in  
ipso terræ motu maximo intrepide au-  
diuisse, adeo ut cū alicubi sacerdos ab al-  
tari ruinā veritus sacro non peracto pro-  
ripere se inciperet, eum à fuga retraxerit,  
& cor Regis in manu Dei esse affirmaue-  
rit satis animose atq; prudenter. Dantur  
enim multis, sed Regibus imprimis intre-  
pida corda præscia futurorū. Postremum  
quidem bellum contra Genuen. gessit,  
& parum quo minus eos vinceret absuit,  
cum subito morbo correptus tandem  
est extinctus, annos sex & sexaginta na-  
tus: Anno vero à partu Virginis mille  
quadringentesimo quinquagesimo o-  
ctauo, Princeps longiori vita & dignus  
memoria sempiterna, quem facilius lau-  
dare quam æmulari fuerit. Nam præter  
quod pius & religioni apprime fuerat de-  
ditus, multis etiam & magnis aliis virtuti-  
bus diuinitus fuerat exornatus. Fauebat  
doctis & militaribus viris pariter, quos,  
eum ad præliandum veniebatur, bombar-



dispeti noluit; sed tantum, vt communia arma & gladii, quibus se vicissim illi tueri possent, contra eos valerent serio suis imperauit. Oratores Principum & ipsos quoque Principes ad se venientes splendidissime honorificentissimeque semper excepit. Domos & ædificia magnificentissima crexit. Supellectilem non solum argenteam, sed etiam auream immensam habuit, ex qua aliquando furem, nescio quod vas aureum surripientem, & digito ad os admoto, vt Rex taceret admonentem, neq; verbo, neque facto castigauit, & cur id fecisset quæsitus, furem nobilem & artificiosum aliquando dissimulanter ferendum respondit. Bibliothecam refertissimam, & infinitos doctos in aula sua aluit, inter quos Panormitanus, qui de dictis & factis Alphonsi Regis scripsit, vnus etiam fuit. Aula ipsius ingeniorum periclitandorum perpetua quædam officina, & omnis pudoris extitit domicilium. Multa etiam ipse præter aliorum Principum morem, & varia est commentatus. Senecam in linguam Hispanicam vertit.

Sacra Biblia quater & decies euoluit, & magni non solum Regis, sed quasi Anachoritæ exempla reliquit sanctitatis. Nam Sacerdotes, ad ægros sacram Eucharistiam deferentes, in ardentissimo etiam sole, detecto capite, pedibus ubique est comitatus, & magnus denique extitit eleemosynarius, & nullo non loco tempore & occasione ad imitationis exemplum aliis proponendus. In Regnum Arragoniæ & Siciliæ germanus ipsius frater Ioannes, in Neapolitanum successit filius Ferdinandus, ex quadam fœmina Valentiana, cum adhuc iuuenis esset, forte susceptus.

ALPHONSI EX AR-  
RAGONIIS VLTIMI  
*Regis Vita.*

**V**Nius quidem nominis & generis, sed disparibus moribus & successib. Reges Alphonsi duo in Regno fuerunt Neapolitano. Nam non tantâ virtutum laudē prior aliquando tulerat, quantum poste-



rior nomini generiq; suo labem asperferat sempiternam. Erat is à Ferdinandi patris sui morte ab Alexandro Pont. Max. huius nominis tertio in regno Neapolitano confirmatus, cuius filio Guisio Sancieriam suam filiam in matrimonium vicissim collocarat. Quæ res Carolo VIII. Galliarū Regi, suspectum & inuisum ipsi reddiderat, & ad bellum regno Neapolitano inferendum ipsum maximopere excitarat. Solent enim Reges regnorum auspicari principia, bellorum occasionibus disquirendis. Auctor erat belli Lodouicus dictus Morus, Italiæ pestis, qui Gallorum Regē suapte tumultuum cupidum literis & internunciis in Arragonios animabat. Dederat quippe Alphonsus Neapolitanus Rex, viuente adhuc patre, Isabellam suam filiam in matrimonium Ioanni Galeacio, legitimo Mediolanen. Duci, cuius Lodouicus patruus principatum in se suosq; posteros occulto transferre peroptabat. Sunt enim aliquando tutores infidi alienorum custodes, cum res & occasiones frau-

datio-

dationū offeruntur. Ut igitur Arragoniis Neapoli Regibus sibi viā nocendi quoquo modo Lodouicus obsepiuisset, Galliarum Regē Mediolanum ad se vocauit, & ad pellendos Neapoli Arragonios Reges inflammauit. Displicuerat non solum Italis, sed ipsis etiam Gallis Regis illa expeditio, sed cum Lodouici preces ac persuasiones, tum vel rei ipsius gerendæ commoditas Regem iuuenem & gloriæ cupidum vicissim accendebat. Nihil enim videtur facilius quam odio-  
sos in aliquo regno dominos, cum externa vi, tum suorum intestino odio, ad ruinam inclinatos pepulisse. Iam quippe Ferdinandus Alphonsi pater non Regem sed tyrannum Neapoli egerat, & interfectis tot Baronibus regni, a se posteritateque sua hominū ordinumq; animos vehementer abalienarat. Quem ipsam Ferdinandum, nec Deum quidem Opt. Max. neque homines veritum, imo summis ferunt perpetuo miscuisse, ex leui aliqua causa, nunc veneno, nunc gladio quam plurimos sustulisse, & interemptorum ca-



pita, in abditis locis alicubi asseruata, ad terrorem aliis ostentasse, & si cuius fuerant non recte aliquis diuinasset, proprium illius amputasse. Quo magis talis ac tantæ tyrannidis recordatione patris Alphonsus etiam filius populis erat odiosissimus, & omnia in regno Neapolitano aduenientibus Gallis plenissima tempestatis. Facile enim populi suapte mobiles minimis temporum inclinationibus commouentur. Accedebat quod & ipsi Alexandro Pontifici non omnium optime cum Cardinalibus conueniebat Romæ, & qui Alexandro postea successit Iulius II. Pontifex in Gallias profectus, viam gerendi belli facilem proculdubio ostendebat. Alphonsus ergo hinc & inde tot difficultatibus circumuentus, Ferdinando filio cōmisit regnum, qui cum vix superuixisset annum, Fridericum eius fratrem Galli fecerunt sibi tributarium: & postremo tandem nobilissima Arragoniorum familia funditus est extirpata, posteaquam octoginta plus minus annis

Neapo-

Neapoli durauisset. Quam ipsius ruinam ipsius etiam Ferdinandi senioris manes Chirurgo cuidam aulæ quodam die prædixerunt, & ipsi Arragonii effodiendo quodam thesauro, & non thesauro, sed libro in quo omnia omnium continebantur scelera inuento, has suas calamitates diuinitus prænunciatas habuerunt. Quod etiam num inuentus liber, in ornamentis quibusdam Varfauien. Ecclesiæ ac u Phrigia pictus, & ab Isabella Aragonia Regina Poloniæ Bonæ filiæ quondam missus, cum hac inscriptione: Læctio ne moueat fletum, testificatur. Punit enim Deus scelera sceleribus cumulata, & ob ingratum in Deum animum ad ima ruunt, quæ fuerunt exaltata.

*Comparatio.*

**D**Ici vix potest, quam fuerit bonus Rex Alphonsus Neapoleos primus, sed ut aliquando degenerant à patribus filii, Ferdinādus eius nothus genitori suo multum fuit dissimilis. Ille Numen arden-



tissimum coluit; filius Iudæis vehementissime fuit. Alphonsus primus literatos fuit; Ferdinandus odio habuit: ille munera & præmia; hic supplicia irrogauit: adeo ut Alphonsus plus in sedecim annis, quam Ferdinandus in sex & triginta reportauerit laudis, cum ille virtute, filius nobilitaretur tyrannide. Qua supra quam credibile fuerat odiosus factus, filio Alphonso renunciauit regnum, & ille successorem habuit Fridericum Galorum tributarium: qui vix vno circumacto anno ad ima præcipitati sunt, & dignum patris & aui factis exitum habuerunt. Discite mortales non tam spectari, quam esse à scienter regendo Reges, & illorum Psalmographi verborum perpetuo sitis memores: Quod redivit in memoriam iniquitas patrum in conspectu Domini, & peccatum matris non aboletur.

## I A G E L L O N I S

## P R I M I P O L O N I Æ

*Regis Vita.*

**A**Ntequam Vladislai Iagellonis Poloniae Regis & Magni Lithuanorum Ducis & Apostoli ordiar Historiam; operæ pretium proculdubio fuerit, genus, originem, progressus, vitam, maioresq; ipsius, ut vere, ita & breuiter, percernere. Erat quippe Gediminus eius auus ingentis vir spiritus, qui domino suo vi vel arte sublato, in Magni post eum Ducatus Lithuaniae possessionem astutia, quam beneuolentia ciuium magis peruenit. Cuius filius Olgerdus ex Maria Russa Ducis Teuernensis filia procreatus, cum duodecim filios, & in his Iagellonem habuisset, non modo quidem ille solus in paternum, sed adeo etiam ad Regni Poloniae præ multis & gratiosis competitoribus aliis euectus est dominatum. Etenim cum post Ludouicum, ex Regum Galliae stirpe Hungariae

Polo-



Poloniæque pariter Rege, res ad interregnum in Polonia deuenisset; cum aliis tum maxime Guilhelmo Austriaco regni cōpetitore posthabito; Regem & dominum Iagellonem Lithuanum Poloni sibi potissimum elegerunt. Quæ res omnes quidem Christianos populos, sed maxime Germanos, quod Idololatram Christiano & illustri Principi prætulissent, magnopere offendebat. Et nec adeo periculo & difficultate quadam caritura res videbatur; propterea quod Hedwigis Regis filia, quam sibi patre adhuc viuente Reginam Poloni elegerant, Ducentis aureū nummū interpositis millibus desponsari Guilhelmo debuerat, & toto animo in eum propendebat. Verum cum Iagello magnus Lithuanorum Dux, quibus cum Poloni grauiā & diuturna bella gesserant, Christi Optim. Max. religionē cum tota Lithuana gente atque natione se suscipiturum; eandemque Poloniæ regno in perpetuum adiuncturum, ac denique & ducenta aureū nummū millia ultro ipse soluturum promississet, factum est

tandem, vt eius quam aliorum potissima ratione habita, & Heduigi Ludouici filia, cuius maritus esse debuerat, publica dignitate vtilitaque ostensa, Regni Poloniae gubernaculis potiretur. Per mouebat hominum mentes religionis Christianae per eam rem & occasionem propagatio, Imperiique Polonici accessio, quae ex hoste Patronum, ex idolorum cultore suum Principem habitura credebatur. Annus, quo haec gerebantur, supra tercentissimum erat sextus & octogesimus. Quo Guilhelmo Austriaco Cracouia non satis contento exeunte, paulo post Iagello mense Februario pactioibus vtrinque firmatis in eam superuenit. Nec mora, cum Borisso & Suidrigellone germanis fratribus, & Vitoudo patruale, à Bodzatta Gnesnen. Archiepiscopo sacro fonte ablutus; & Vladislai nomine in Baptismo accepto, Heduigi Reginae solenni ritu copulatur, ac quarto post die, more & instituto maiorum, refragante nemine, diademate insignitur. Pro conditionibus vero, quibus in regem electus fuerat, Vitoudus & Mi-

chaël



chaël Dux Zaslauien. fide & iureiurando obligari se non inuiti patiuntur. Regnandi enim causa haud ita difficulter pax pationesq; coalescunt. Quæ dum ita Cracouiæ agebantur, Theutonici ordinis Prussiæ & Liuoniæ Crucigeri, qui Polonico in solo antiquitus confederant, siue odio gentis & Andreæ Iagellonis fratris consilio moti, siue Germanici nominis & sanguinis Principis iniuria offensi, siue veteri suo more & instituto aliena infestandi excitati, irruptione in Lithuaniam facta, vi & armis maximopere eam affligebant. Quam etiam ipsam eodem illo tempore, quasi ex composito, Suentoslaus Russorum Smolenscen: Dux eis Orszam & Vitepscum vehementer infestabant. Cuius rei gratia Iagello, Vladislaus Rex dictus, Suidrigellonẽ & Vitoudum cum Polonis Lithuanisq; voluntariis in Lithuaniam misit, & ad solam aduentantis Regis exercitus famam, Crucigeris excedentibus, eandem tranquillauit. Quibus progressibus factis, partim eiecto, partim etiam funditus extirpato

*Andreæ*

Andræ exercitu; quieorum motuum credebatur præstitisse se auctorem; itum est Mecislaiam, & Suentoslaus qui ex alia parte Lithuania erat adortus crudelissime est interfectus, ac deniq; & Andreas ipse Regis inaugurati frater à Polonis captus, & Chæcinen. in arcem in Poloniam deductus, fædo & triennali carcere diuinitus est punitus. Solet enim non deesse suis Deus Opt. Max. simulac incaluerit religione eorū animus, antea eius expers, aut ab ea abalienatus. Quod in Vladislao, quem postea hoc nomine semper appellabimus, Rege fuit vidisse, & tam domi quam foris cognouisse. Nec enim multo ab inauguratione post ex minori in maiorem iuit ille Poloniam, interregni tempore licentia hominum & veluti seditione quadam agitatam. Erat quippe Nalæciorum & Grimaliorum potens & infesta in ea factio, quæ nō tantū aduersariis resistendo, sed patrimoniis Ecclesiæ vim & iniurias inferendo, magnopere grassabatur. Hanc nulla quidem interposita mora Rex compescuit, & quæ  
supe-



superiorum temporum licentia dilapsa fluxerant, legibus & poënis veteribus possessoribus restitutis bonis seuerissime colligauit. Quorum motuum Dux & auctor Bartholomeus quidam Cozmiticus, qui prædas agebat, & Ioannes Venerius falsorum iudiciorum criminis reus potissimi dicebantur, propterea vt durius aliquid in eos statuere potuisset, non nisi tamen in vincula coniectos castigauit: vt in illis primordiis gubernaculorum & iustus, & benignus pariter haberetur. Magna enim & necessaria seueritatis, sed non minor in Rege laus est moderationis. His ad eum modum in Polonia compositis, quibus non modicum temporis fuerat datum, itum à Rege rursus in Lithuaniam est, ac pro Quadragenario ieiunio Vilnæ conuentus celebratus. In eo quidem itinere magno magnorumque hominum variarum gentium Rex septus fuerat comitatu. Nam ad tantæ rei admirationem, vbi gentes & regiones ad Christum conuersti debuerant, non solum Poloni & Lithuani, sed & alii populi vndique

concur-

concurrerant. Pullulare iam & hærefes in Bohemia tum inceperant; nec tantum incrementum in Aquilone religionis, Polonis auctoribus, futurum Germani eorū æmuli vnquam sperabant. Actum autem in eo conuentu Vladislao Rege auctore de plantanda Catholica in Lithuania fide, & idolorum cultu penitus abolendo memoratur: vbi Rex non modo boni Principis, sed & Apostoli munus suscepit. Nam non solum proponendis vulgo præmiis, sed docendis etiam, & voce ac oratione monendis erudiendisque populis, tanta eius occalluerat patientia; vt nemo hac in parte Rege superior vix similis aliquis spectaretur. Dura porro & inexorabilis admodum veteri cultu relinquendo extiterat multitudo, vtpote quæ ignē pro Deo colere, fulmini diuinos honores deferre, lucos & excelſas arbores in syluis sacrosanctas habere antiquitus cōſueuerat; quas vi, ferro, aut flamina, aut denique vlla alia violare ratione, nec fas, neque tutum reebatur. Verum enimvero, cum iussu & auctoritate Regia, illa partim op-



pressa, partim excissa deuastataq; extitissent, nec cuiusquã aut interitus aut læsio exinde sequeretur; tũ vero sensũ effectũ Lithuani molliores, Regio mandato & auctoritati cedere cœperunt, & tandem etiam Christo nomen dare, & Catholicã religionem certatim suscipere minime dubitarunt. Vidisses quidem rem prorsus raram & admirabilem; populis impio cultui deditis, Christiane religioni, mutato subito more & consuetudine, initiantis. Nobilioribus autem tantum vt baptizarentur singuli, ille de more tribuebatur honos. Cæteroquin alii in turmas diuisi, cum nunc rubeũ hi, viridem illi, & diuersi diuersorũ colorum pannos, quasi quãdam inuitamẽta à Rege accepissent, quibusdam Stanislai, quibusdam Andreæ, aliis nomina & appellationes aliæ, à sacerdotibus aqua eos perfundentibus imponebãtur. De dignitatis excellentiã, insignibusque armorum, nulla tũ fuerat concertatio: nec magnus pecuniæ vsus in Lithuania, sed vili omnia constabant precio; & à Regio iussu & auctorita-

te, Polo-

te, Polonorumq; consilio, & administratione cuncta pendebant. Quorum etiam ductu & auspiciis, Vilnæ Basilica condita, pluraque alia per Lithuaniam templa & Parochiæ erectæ memorantur. Quarum omnium supellex ex Polonia aduecta reginæ constitit liberalitate: Quæ tam diuini cultus extiterat amans, vt vix alia amantior potuisset reperiri. Multum enim est, vbi coniunx mariti, & ille vicissim æmulari pietatem suæ cœperit vxoris. Eius quidem imago cum Iagello baptizaretur, in altari circa eius sepulturam extat; quæ tamen paulo post ex Lithuania in Poloniam remissa. Quod reliquum Lithuanix fuerat, docendo & erudiendo plebeculam Vladislaus peragrauit; misso ad Pont. Max. de more legato Dobrogosto Poznanien. Episcopo, qui ipsius nomine obedientiam sedi Apostolicæ præstitisset; & quomodo regni se haberent res, fecisset eum certiore. Frustra enim domi geruntur res, nisi etiam foris exteris gentibus & Principibus innotescant. Ab



eo Lithuaniae conuentu Vitepskum Pollockumque ſe Vladislaus cōtulit, & ſumpto de ſeditioſis quibusdā ſupplicio, eos Lithuaniae tractus tranquillauit, Inde Vilnam reuerſus, Skirgellonem fratrem in locum ſuum apud Lithuanos conſtituit, ea lege lata; Ne Catholicis & Ruſſis facultas vlla eſſet matrimonii inter ſe contrahēdi, niſi forte vnus & alter ritibus Catholicorum ſuſcipiendis ſacris cōcordarent. Diſparia enim dogmata faciunt vel in coniugatis diſparitatem animorum. Et quia Ducēs Maſouiæ, antiquiſſimo Regum Poloniae orti ſanguine, pro re & tempore ad regnum etiam aſpirabant, hos ſibi affinitate coniungendos ratus. Zemouito Maſouiorum Duci Alexandram ſororem in matrimonium dedit, & magna pompa celebratis eius in Lithuania nuptiis, & Radomien. tractu dotis nomine promiſſo in Poloniam reuerti feſtinauit. Per Ruſſiam tum facere iter forte placuerat, vbi Petrum Valachiae Palatinum Leopolim cum proceribus Valachiae ad ſe venientem ſolenni

cere.

ceremonia in fidem & clientelam regni accepit, & omnes eas oras regionesque perlustravit. Viderat autem Melstinium quendam magno opere arcem alicubi extruentem; quem cum venientem ad se conspexisset; Cui bono, inquit, hæc tua mollicio. An si aliqua necessitas ingruerit ego defensionis tuæ vicem non præstitero? Et vere: Munitiones enim priuatorum, nisi magnis & exaggeratis fulciantur opibus, magis sunt illecebræ seditionum, quam fræna præpotentis hostis obsidionis vehementis. Ab Vladislai porro Regis ex Lithuania abitu denuo noui motus & seditiones extiterunt, orto inter Suidrigellonem, & Vitoudum ex æmulatione dissidio: cum ille Germanum Regis fratrem se esse agnosceret, Vitoudus inquieto animo Principis superiorem pati renueret, eiusque rei causa in Masouiam ad sororis suæ maritum discederet, Grodna Brestaque arcibus suis præsidio imposito præmunitis. Solent enim turbulenti non tam suæ quam alienæ fiducia multa periclitari potentia, quæ paulo post



non respondente conatibus fortuna, per-  
facile euanescent. Iam enim Vitoudus iis  
in quibus multum spei posuerat auxiliis  
in Masouia nō repertis, mutato consilio,  
& ad Crucigeros in Prussiam iuit, ac no-  
uam bellorum, seu quandam materiam  
iis suggessit. Sperabant se ij Lithuania &  
Samagitia per occasiones potita & Vitou-  
di molitiones illas facilius superaturos.  
Itaque cum aliquanto humanius prin-  
cipio cum habuissent, conspiratione  
cum Liunum Crucigeris facta, Li-  
thuaniam adorti sunt, & vt in duas diui-  
deretur partes, quarum vna Skirgello-  
nem, Vitoudum altera sequebatur, par-  
uo negotio effecerunt. Quo nomine Rex  
Vladislaus veritus, ne forte Vitoudus,  
ob Skirgellonis ignauiam, Metropoli  
Lithuaniae Vilna facile potiretur, Nico-  
laum Moschorouium, magni tum no-  
minis in Polonia bellatorem, cum  
non postrema Polonorum militum ma-  
nu, bellicorumque tormentorum appa-  
ratu, in Lithuaniam misit, & pro in-  
cendio extinguendo nihil minus indor-  
miuit.

miuit. Erant tum temporis bellicæ illæ  
machinæ vel instrumenta dicta, noua per  
Europam inuentio, vt pote quæ fere eo-  
dem seculo cum Typis excogitata, aucto-  
ribus etiam ipsis, qui alios offendere iis  
debuerant, formidabilis videbatur. Vn-  
de & Venetos, qui moderationem animi  
quandâ vel in ipso ardore belli præsetule-  
runt, semper ferunt proclamare aliquan-  
do iussisse, Quod tormenta bellica essent  
explodenda, vt vel hostes ipsi aut ad  
deditionem, aut ad cautionem excita-  
rentur. Vt enim siue fraus, siue virtus in  
hostem eadem fuerit, pulchrum utique  
est, rationem habuisse honestatis. Quod  
vel in Romanorum patuit etiam exem-  
plo omnino memorando, qui Pyrrhum  
veneno, etiamsi potuissent, nolebant  
videri extinxisse: Sed nos ad nostræ hi-  
storiolæ curriculum, à qua digressi sumus,  
potius reuertamur. Vitoudus quidem,  
vel quod Crucigerorum consilia haberet  
apud se suspectissima, vel quod ita natu-  
ra perpetuo esse mobilis & incon-  
stans videbatur, Vladislaum Regem



sibi clam reconciliauit, & rursus in Lithuaniam à Crucigeris profugit, cum in redeundo arces eorum quasdam tanquã socius non hostis admissus incendisset. Gnara enim hominum mens, quid de ea futurum sit postridie, nihil non hostibus facit, quod potest hodie impotenter. Nam cum reconciliatio illa inter ipsum & Regem non diu durauisset, & verba sibi à Rege dari de concedenda Lithuania, quam tantopere ambiebat, & Rex pro tempore eius potiundæ spem illi faciebat, animaduertisset; consilium init Vilnæ ipsius capiundæ. Quod cum mature patefactum fuisset, reconciliato sibi per literas Crucigerorum animo, rursus ad eos est profectus, & biennio amplius eorum auspiciis contra Regem & patriam militauit. Sic nullum insaniendi modum præceps & lubrica statuit ambitio, qua auctores ad extremam ruinam ipsi tandem & non raro deducuntur. Affligebant hæc similesque res regium vehementer animum; Sed & domi suborirentur noua quædam mala seu carcinomata, cum ipsi

tum

tum & regno odiosa. Nam cum peregre  
abfuerat Rex, Dalenicius quidam Gne-  
uosius Reginam sceleris cuiusdam ream  
fecit, & cum Guilhelmo Austriaco, secre-  
to ad eam veniente, rem habuisse ipsam  
Regi renunciavit. Quare ille commo-  
tus Reginae & Gneuosio diem dixit; & de  
ea diligenter inquirere non omnino du-  
bitavit. Cui enim pepercit vnquam in-  
uidia, quæ etiam regium ordinem ipsum,  
omnis inuidiæ expertem, & matronarum  
famam reddit suspectam? Ferunt nam-  
que illam ipsam Reginam, tantum abest  
vt adultera fuisset, etiam sanctissimã habi-  
tam extitisse, cum qua crucifixi Redem-  
ptoris nostri imaginem Cracouiæ, post-  
quam flexis genibus preces ad Deum a-  
pud eam fudisset, fama est collocutam.  
Conuentu igitur Visliciæ decreto, & ad  
Regem pro more multis Senatoribus ve-  
nientibus, re in disceptationem posita,  
Regina innocentiam suam marito iu-  
reiurando præstito satis probavit. Sic  
igitur Gneuosius falsi criminis reus, & ad  
nouum quoddam infamiæ genus, ob ma-



ledictum in Reginam iactum, est damna-  
tus: quippe cum oportuerit hominem  
sub scamnum instar canis se abscondisse,  
& canino latratu publice edito eam  
ignominiae notam nomini seminique  
suo perpetuam reliquisse. Ea nimirum  
est poena scurrilis loquentiae, cuius mul-  
tos poenituit saepe, nunquam certe raci-  
turnitatis. Adeum modum amore con-  
iugali inter Regem & Reginam in pristi-  
num statum reuocato, & maledico puni-  
to, rursus in Lithuaniam Rex Vladislaus  
est profectus. Causa vel potissima tot  
tamque crebrarum fuerat profectio-  
num studium, desideriumque publicae  
tranquillitatis, ut videlicet Vitoudi moli-  
tiones & audacia frangerentur, & inter  
Ruflos, hoc autem est Graeci ritus homi-  
nes, & Lithuanos Catholicos contentio-  
nes sopirentur. Erant in Vitoudi potesta-  
te Bresta, & aliae circumuicinae arces  
quamplurimae, e quibus praesidiarii  
eius milites proximiores oras prouincias-  
que Regias affligebant. Itaque primum  
Bresta capta, ad Grodnam quoque  
castra

castra sunt metata. Quæ quoniam Vitoudum non præteribant omnia, propterea cum Crucigeris opem laturus suis mox accurrit, & cis Nemenem flumen ex arcis obsessæ regione alterâ, congesto ex terra tumulo, exædificauit: Verû tantum quidem aberat, vt obsessis ea re aliquid auxilii ferret, vt etiam eo & Crucigeris consilij auctoribus inspectantibus celerius arx in Regiorum veniret potestatem. Sæpe enim subtiles in bello inuentiones sunt instar aranearum telæ, quibus muscæ capiuntur; tandem vero vtique à bubonibus perrumpuntur. Eo igitur fuerat factum, quod mutato subito consilio, ferrea Catena nauibus per torrentem ad arcem deducta fuerit deligata; qua coniunctis continuatisque nauibus pontē extruere, vt suis opem ferre potuisset, Vitoudus cogitabat. Non erat hæc Lithuanorû, sed Germanorum qui ingeniû in nauib. habet magis inuentio. Verû & huic à Polonis occursum est, qui prægrandes pinus siue pinastros in ripa succisas & in amnem præcipitatas secundo flu-



do flumine ei operi impulerunt, adeo vt multæ nauiculę hominib. in iis frustra renitentib. mergeretur. Quod enim fecerit dextra vna, demoliri solet altera: & nemo magistrum infortunii se profiteatur futurum semper se esse victorem. Ex his quidem Germanis, qui in castris fuerant Crucigerorum, vnus ad regiones profugit, nec dicto audiens suis esse voluit, qui vt potius flumini quam hostibus se committere voluisset, inclamabant. Magnum enim desiderium est vitæ, & eius spe vel in media hostium tela aliquando ruimus. Quæ nec de Polonis concepta vlllo aliquo modo fefellit eum opinio. Nam ab iis non barbarico more fastuque exceptus & habitus, Crucigerorum consilia quibus gnarus fuerat fidissime explicauit; vsque eo, vt cum Vitoudus cum suis Crucigeris de summa rei in desperationem venisset, fugam etiam noctu adornare, & paucis consciis clam ex castris proripere se minime dubitauerit. Nempe non semper audaciæ respondet exitus; & turbulento rû aut pœnitudo, aut funestus fuerit exi

tus, vel nonnunquam. A Grodnen, bello & deditioe in Maiorem, quæ vulgo appellatur, itum est Poloniam, in qua Vencislaus Pomeraniæ & Stetinen. Dux ritu ceremoniæque solenni iureiurando præstito in fidem & clientelam regni, etiam contra ipsos Crucigeros ubi oporteret bellaturus, à rege est receptus. Quo eodem fere tempore Hedwigis Regina Vlădislai vxor alterum de Polonia exercitum forte collegerat, & arces ac munitiones, quæ à Silesiis tenebantur, fortiter recuperauerat. Oppignoraue- rat quippe eiusdem Reginæ aliquando i- fas pater, nec tamen vel accepta solutio- ne reddere eas videbantur Silesii voluisse. Sic turbatis vicinorum rebus, insolescunt in eos plures etiam imbecilliores. Ac- cedebat, quod eadem illa aduentante mox æstate, Lancaster Henrici Regis Anglorum filius, cum non exiguis Anglorum Francorumque copiis ad Crucigeros in Prussiam adnauigauerat; & per speciem olim Christianorum in Saracenos expeditio- nis contra Idololatrias Lithuanos

mi-



militare velle se profitebatur. Sed animus non exercitus nobilitat bellatores. Iam quidem Crucigeri eius Lancastri aliorumq; auxiliis aucti, & per se ipsi nouandarum rerum tumultuumque cupidi, vt Vitoudum Regis Vladislai fratrem in Lithuania principatum, quem ille sibi debere profitebatur, forte restituerent, tripartito agmine in eum profecti sunt: & ei rei ac occasione contra Polonia Regem belligerendi, nihil plane immorandum sibi esse putauerunt. Sed reuera nulla in Vitoudum Crucigerorum fuerat commiseratio, qui tantum hoc veluti colore prætenso illud vnicum quærebant, vt Lithuano regis fratre contra eum defenso, Lithuania in partes dissecta facilius potirètur. Inter enim duos insimul belligerantes, cedunt tertio in prædã opinione plura & opulentiora. Ad Caunã igitur initio eo Crucigerorum confluxerunt copie, deinde ad Trocos, & mox ad ipsam itum est Vilnam. Ex qua exercitus Regius, animosus quam validus magis, obuiam hostibus factus, multos ex iis profligauit.

Sed

Sed cum nihilominus Arx inferior obfidi-  
dione cingeretur, prodicione succensa  
magnam Regiis inussit calamitatem: a-  
deo vt eum & ipse Skirgello frater regius  
forte ex incendio se subduceret, in eo tu-  
multu captus, & ab his qui eū non noue-  
rant interfectus fuisse memoretur; præter  
reliquam vi, ferro, flamma, absumptā mul-  
titudinem, quæ quatuordecim millibus  
hominum forte constabat. Nihilominus  
tamen per Polonos Nicolao Moscorouio  
duce, in eadem illa Vilna fortiter supe-  
rior tenuit se munitio, & cum per seme-  
stre strenue se defendisset, hostes despe-  
rata oppugnatione coëgit discedere.  
Qua re Vladislaus Rex permotus, affli-  
ctæ patriæ laturus auxilium, magnis co-  
mitatus copiis, Mense Nouembre ex Po-  
lonia Vilnam venit; & nutantes suorum  
animos mirifice confirmauit. Nec tamen  
ibi diu moratus ære & subministrato op-  
portuno cōmeatu, Ioanneq; Oleffinio in  
Nicolai Moscorouii locum suffecto,  
in Poloniam est reuersus, cum nullo

modo



modo Moscorouium in ea præfectura diutius retinere potuisset; qui partim Skirgellonis Regii fratris superbia offensus; partim ob mobilem incolarum fidem aliquid dignum laude se præstare non posset ratus, magnopere se excusabat. Prudentiæ enim est à longe aduentantem tempestatem prospicere, & viribus suis nunquam nimium præfidere. Sed non ita facile Lithuanicæ res compositæ per Regem fuerant, ut rursus ineunte vere Vitoudus, spe quorundam proditiōis illectus, maxime eas perturbauit. Ad cuius aduentantis cum exercitu nuncium, exulta prius, quam hostibus receptaculo fieret, vrbe, Gosnicius longius est egressus, & ex insidiis carpendis eius militibus egregiam suo Regi nauauit operam. Ne tamen in periculum se suosque coniiceret, intra munitionem postea cessit; & edita magna hostium strage, quid Vitoudus facere & moliri vellet, expectauit. Erat Vitoudo perardua Vilnæ oppugnatio. Nam & ob Skirgellonem amotum de deditione quæ futura erat desperare iam

cœperat, & defensores artis obstinatores  
opinionem suam repperat: quæ omnia & sin-  
gula conatus & consilia eius retardabant.  
Ne tamē frustra videretur aduenisse, Vil-  
komiriam & Nouogardiam, cum se reci-  
peret, exussit; & Regium præsidium, quod  
illis munitionibus impositum fuerat, cru-  
delissime interfecit. Atq; ad eum modum  
vna eadēq; æstate geminatis incursionibus  
infestauit Lithuaniam, vt Medincos &  
Velzanos exussisse, & Samagitiā totā hic  
& ibi magnis cladibus affecisse memore-  
tur. Quo etiam non contentus, & Caunā  
vsque, quod à Regio tenebatur præsidio,  
profectus; in eius circuitu munitiones  
crexit tres, ex quibus simul cum Crucige-  
ris identidem ei subuenientibus vicinas  
oras & regiones immanissime infestabat.  
Compertum namq; est, acriores esse suo-  
rum quam externorum impetus, vi & ma-  
leficio in bello exercendo. Quæ omnia  
Vladislai Regis animum, ob suorum ge-  
mitus, & incredibiles susceptos & susci-  
piendos sumptus, magnopere cruciabant.  
Quibus malis vt vel quamprimum ali-

K quam



quam medicinam attulisset, Zemouiti Masouiorum Ducis filium Henricū, qui nūper in defuncti Episcopi Plocen. locum eligi debuerat, occulto quidem, sed maximis precibus sollicitabat, Vitoudum adire, & pacem inter se & ipsum, vel aliqua saltem ratione constituere vellet: ni faceret, inter vtrumque in deterius omnia indies prolapsū, & ipsum de Repub. præclare meritum iri. Extinctus tum temporis fuerat Videgundus hoc nomine Regis Vladislai frater germanus, & quidem nō sine veneni à Vitoudo præbiti suspitione; quod mirum in modum Regi charus, & ipsi Vitoudo erat suspectus & odiosus. Quo facilius inter Regem & Vitoudum pacis extitit tractatio. Qua demum subsecuta, Henricus Masouius repudiato Episcopatu & sacris Ordinibus, iam antea susceptis, Zingalam Vitoudi filiam matrimonio sibi copulauit. Qui & ipse veneno etiam enectus est, vt constaret eos, qui sacris Ordinibus initiantur, & illos postea respuunt, nunquam diuinitus prosperari. Non enim sacra propheta-

prophanis missa facta, vltos vnquā bonos habuerunt successus. Verumenimvero Vitoudus compositis cum Vladislao Regerebus suis, vt erat irrequiēto & ambizioso ingenio, Crucigeros & mercatores Germanos rursus infestare instituit: & quotquot capere potuit, Vilnā perductos carceribus mancipauit. Quem Gosnicius mandato Regio honorifice excepit, & mox etiam Vladislaus Rex ipse ex Polonia in Lithuaniam eius rei gratia est profectus. Ad cuius aduentantis famam, cum magno & numeroso comitatu ad Ostrouiū vsq; Vitoudus demisso vultu venit; & vicissim à Rege nullam non retulit humanitatis erga se significationē, adeo vt Rex in amplexus eius rueret, & cum Skirgellone fratrem reconciliaret, amotoq; Gosnicio in Rusos & Lithuanos summum imperium potestatemque ei largiretur. Annus, quo hæc gerebantur, supra tercentesimum tertius erat & nonagesimus, quo Lithuania fratrum concordia recreata, nec tamen ab omni prorsus simultate & æmulatione inter eos facta, erat



libera, quæ sunt inter se fratrum perennes fontes simultatum; cū Suidrigello & Skirgello ægre ferrent, patrulem Suidrigellonem fratrem germanis anteferri. Quod etiam causa fuit, vt, cum minus animi & potentia habuisset, ad Crucigeros se conferret, & ad testatas cum eo Vitoudus inimicitias descenderet, vt vnum ex altero inter fratres dissidium facile exoritur. Nihil enim odio & iracundia est vehementius, sed inter proximiores maxime exardescit. Hac igitur occasione, & tranquilladæ simul Lithuania causa, Rex & Regina rursus in Lithuaniam ex Polonia abierunt. Nec ita difficile inter illos fratres sopita sunt inimicitia, concessis Suidrigelloni à Vitoudo quibusdā arcib. & interim si quæ rursus inter eos offensiones extitissent, vt Reginae arbitratu sopirentur. Quib. rebus, peractis, rursus in Poloniam Rex discessit, Skirgello autem, cum ferarum venationibus operam daret, à quodam Sacerdote Græci ritus Roxolano ad villā inuitatus, veneno est enectus;

& apud Kiouiam in Pieczary tumultatus. Quæ res Lithuanorum motus quodam modo etiam tranquillauit: à quibus Iagello liberior factus, cum coniuge sua Hedui-ge ad ornandam excolendamque Poloniam totum se conuertit; ac muris Cra-couiens. paulo altioribus erectis, præfe-ctisque vigilum locupletatis, & nonnul-  
lis templis cœnobiisque conditis, rega-lem suam ubiq; declarauit liberalitatem. Nulla enim re quam ædificiis extruendis publicis, & adiuuandis bonis, Reges & re-gna magis insigniuntur. Ad cuius etiam  
magnificentia Iagellonis famam ipse Sigismundus, postea factus Cæsar, tum quidem Hungariae Rex, in Poloniam for-te aduenit; siue ut videri volebat, Hedui-gis Reginae inuiscendi gratia, siue Hunga-rorum in officio retinendorum causa, quæ iusta Ludouici eorum Regis fuerat hæres, & illi ad res nouandas more suo perpetuo inclinabant. Tandiu enim Hungaria no-uos semper appetebat principatus, quan-diu pro vera illa & solida libertate, ex li-



centia non exorta est seruitus Hungarorum detestanda. Hic ergo Sigismundus Cæsar à Regina Heduigi Sandecię humaniter exceptus, & honorifice habitus, postquam de publicis & priuatis multa contulisset cum ea rebus, in Hungariam est reuersus. Mox bellum inter Vladislau Polonię Regem, & Vladislaum alterum Opolien. Ducem forte ortum, cum ille aliquam obedientiam Regibus Polonię debere se, superbe & minaciter à Legatis Regiis monitus respondisset. Eius belli paucissimi præter Regem, & quinque cōscii erant Senatores, & quo molitio belli occultior fieret, & minus suspicionis Opolien. iniiceretur, iussus est Christinus Castellanus Sendomirien. cum non contemnenda exercitus parte, qui ex frequentissima toto regno constabat nobilitate, Dobrinum versus proficisci. Interim Rex ipse paternam eius aggressus ditionem, Opolium & circumuicinum agrum longe lateque depopulatur. Quod causæ fuit, vt vicissim Opolien. à Venceslao Bohemorum Rege auxilium peteret,

quo

quo propter fœdus, quod paulo ante cum Polonis Bohemus pepigerat, non obtento, aliam rursus gerendi belli ingreditur rationem, & Duce Olesnicen. aliisque deprecatoribus vsus, pacem ab Vladislao, sed hac nimirum impetrat conditione, vt mercatoribus Cracouiens. quos Vratislauiam proficiscen. dux excusserat, facultates ablatas restitueret. Rex vero Vladislaus Lublineciam, Strzelce, & alia oppida sub ipso capta, lege belli possideret, quæ Spytconi Meltinio concessit Rex possidenda. Ille autem postea Cessinen. Duci mille marcis, (vt tum ferebant modicum res tempora) forte ea oppignoraui. Ferunt hoc eodem illo anno Sigismundum, iam Cæsarem factum, & Hungariæ Regem contra Turcas ad Nicopolim infelicitè dimicauisse; & Petrum illum Nigrum Zawisza dictum, magnum Polonicæ nationis perdidisse cum exercitu bellatorem; cum fugiente ex prælio Cæsare, & frustra vt eum comitaretur inclamante, parua quadam conscensa nauicula, Con-



stantinopolim vsque Danubio deferretur. Negabat Zavvifzcius desertis sociis, honorificum esse & videri, & vincere, & salutem pariter fuga quærere voluisse, & potius vndis, quam sociis fortibus se commisisse. A qua Sigismundi clade Vladus Besarabiæ Palatinus, in Vladislai Poloniæ Regis fidem & clientelam, & Reginæ eius coniugis, tanquam veræ Hungariæ Regni hæredis, cum ditione sua vniuersa totum se commendauit. Cum memoria teneret, quanta eius fuerit, vel apud Turcas etiam ipsos auctoritas; cui certas arces in Bulgaria Hungaris ademptas, vel ad solam minacem ipsius legationem Amurates Turcarum dominus restituisset. Plus enim interdum valent armatæ Regum preces, quam imbellium Principum vel ad raucedinem increpationes. Per eadem autem illa tempora Vladislaus Rex Cruciferos, Prusisæ fœdere, secum paulo ante inito, temere violato, Dobrinum infestis armis petiuisse, apud omnes omnium nominum Principes & ordines grauissime  
quere-

querebatur. Qua de causa bello etiam ipsos aggredi, & vim vi repellere cogitabat: sed à Proceribus identidem ne faceret monitus, seipsum quasi vincere prius non dubitavit. Erat totius Germaniæ, quæ non defutura Crucigeris fuerat, formidabilis, potentia: & omnia prius consilio tentare magis placuerat, quam bello aperto aut dimicatione. Re igitur in disceptionem posita, cum maxima ordinum pars quietiora sequeretur consilia, iussu est comitia Vladislaviæ indicere, in quibus de rebus Prussicis consultaret. Ac Reginam quidem cum Crucigeri tractationi pacis solâ adesse, abesse vero Regem ordinibus placuit: ne forte ipse Rex acceptarum toties iniuriarum dolore motus, & ad iracundiam celeriter prouocatus, infecta quam facta omnia potius reddidisset. Solent enim Reges excandescentiæ suæ non facile pati leges, & qui factis irritantur, verbis etiam vix sunt moderatiores. Sed neq; hac ipsa omnino ratione Crucigeris potuit esse satisfactum: qui vnam ex alia moramnectere, &



friuolis responsionibus, tantū vt Dobrini possessionē diuturnitate temporis cōfirmassent, Polonos videbantur velle irretire. Qui enim aut sibi iustitięq; suę parum fidunt, aut vero alienis rebus insidias strunt; cautis pactionibus, quam candidis & apertis tractationibus magis semper delectātur. Quare ab vna illa imbelli quidem, sed æquissima gubernatrice rerū Regina, liberius reprehensi Crucigeri ex cōuentu illo discesserūt, & q̃ moris eorum fuerat, ad maleficia & iniurias tam Poloniae quā Lithuaniae faciendas protinus confugerunt. Quod patienter quidem aliquandiu Rex Vladislaus tulit; & propter Vitoudi copias, quas contra Tartaros in expeditionem duxerat, prudenter dissimulauit. Eodem quippe aut paulo post modum interiecto tempore vnā ex Tartaris tribum Ordā dictam armis subactā Vitoudus in Lithuaniam adduxerat, quę etiamnum hodie apud Vilnam Vacen. appellatur, & qua ipsa dulcedine victorię inescatus, maiorem adhuc contra Tamerlanem illum, cuius exercitus

decies

decies centenis constabat militum millibus, aggressus est expeditionem: sed non peræque posteriores primis conatus semper responderunt. Nam cum Rege & Regina dissuadentibus ad Kiouia recessisset Vitoudus exercitum, ac multos Generosos & illustres genere Polonos in comitatu habuisset; tandem ab Ediga eius Præfecto crudelissime est profligatus; eo quidem euentu ut ipse fuga salutem quærere, reliqui omnes præter paucos occisi memorentur. Inter quos Ostrogogius, & Schamotulius, & Glouacius, de Liermceæ, à quo Gostomscii, & ipse denique fuit Melstinius: qui primum quidem mire prælium suis dissuaserat, sed cum omnia pessum ruere vidisset, ne solus tantæ cladi superesset, inter confertissimos hostes equo illatus extremum spiritum pro patria edere minime dubitauit. Quam victoriam Tartari longius prosequuti, Lusum vsque omnia depulantes peruenerunt. Iterum vero Sigismundus Rex in Poloniam, & in ipsam adeo aduenit Cracouiam, clade

Nico-



Nicopolien. Hungarorum animis vehementer à se abalienatis. Quo facilius Vladislao Regi in sedecim annos cū Hungaria fœderis facta fuerat pactio. Et Hedwigis Regina Bonifaciam filiam enixa non modo Ordinum, sed hominum omnium animos mirifice recreauit. Quæ tamen lætitia nec ipsi, nec Polonis fuerat diuturna; cum paulo post à partu filia diem extremum obiisset. Regina pietate & prudentia plane incomparabili, ut pote quæ singulari castitate vitæ, & ingenos præstabat beneficentia, Collegiis porro Pragæ, & Cracouiæ, ad vsum iuuentutis locupletandis maxime commendabatur. Et quam aliquando à Christi Opt. Maxim. in templo Cracouiæ imagine, in maximis angoribus ob mariti absentiam constitutam, responsa memorant accepisse. A cuius morte Vladislaus Rex dolore mœstitiaq; confectus, cum de retinendo regno addubitare incepisset, prius se eo abdicare, & in Lithuaniam suam reuerti, quam à Polonis ex eo pellere, habebat quodam modo constitutu-

stitutum. Sed hæc secum, vt fit, animo reuoluentem eorunde in Polonorum egregia fides, & in suos Reges obseruantia, præclare confirmauit: modo iurisiurandi sui memor, libertatem Polonorum factam testamq; conseruaret. Cui quoniam Regina defuncta auctor fuerat, vt si ad secundas nuptias conuolare voluisset, nō aliam quam Annam Comitis Ciliæ filiam acciperet, propterea ex consilio Ordinum id etiam fecit, & insequentis anni mense Iulio Cracouiæ cū ea solennes nuptias celebravit. Interim tamen in Lithuaniam excurrerat, vt cum Vitoudo de Polonia cum Lithuania vnienda consilia communicasset. Nihil enim habebat ea ipsa aut prius aut antiquius: & mox ad Academiam Cracouien. ex testamento Reginae locupletandam totus conuersus, quantum in eo fuit, omnia commoda & ornamenta ipsius sedulo procurauit. Florens tum & beata dici poterat Polonia, hoc tali ac tanto Rege, ex idololatra pio & religioso effecto, & secus quidem alia regna & prouin

ciæ



cia in orbe Chriſtiano conſtituta ſpectabantur. Nam apud Germanos & Polonorum conſanguineos Bohemos Venceſlaus Cæſar homo rebus præerat nihil: qui & Pragæ à Bohemis captus, & poſtremo à gubernaculis Imperii amotus, nihil aliud dixiſſe, quam Pluris ſe dolium vini rubri Rhenani, quàm procurationem totius Germaniæ facere, memoratur. Ad cuius fraternum regnum cum Sigismundus, poſtea Cæſar factus, ſecretò aspiraret, Miſniæ Marchionem & Morauos contra eum concitauit. Quo parum abſuit, vt & ipſe Hungarico etiam regno non priuaretur. Solet enim, vt plerumque fit, accidere, vt quam alteri foueam ſtruxeris, in eam ipſe illabâre: Ab Hungaris quidem cum aliquando captus & tantum non iugulatus extitiſſet, quanta Poloni Regis in ſe iuuando fuerit cōſtantia, potuit proculdubio perſpexiſſe. Vnde etiã Hungari conſcientia ſceleris moti, ne vna gens contra alteram, auxilio ſibi pro Regib. eſſet, aliquândo poſtularūt. Sed nos ad noſtra reuertamur.

Per

Per id nempe tempus Vitoudus cum Smolensciis, qui ab eo defecerant, bello gesto, Polonorum auxiliis adiutus, eos ad officium facile reuocauit. Nec multo etiam post contra Crucigeros, quos Suidrigello instigabat frater, arma sumpsit: ea quidem ratione, ut non tam aperto bello, quam carptim, cum forte domos redirent, infestare eos consueffet. Erat enim Vitoudus callido & versipelli Princeps ingenio: nec solum hostibus, sed etiam Vladislao Regi aliisque fratribus facessabat perpetuo negotium. Quo fiebat, ut vicissim à Suidrigellone fratre, qui ad Crucigeros profugerat, & voluntarium quasi exilium susceperat, vehemēter infestaretur: & Lithuania ac Samogitia identidē affligeretur. Cui postremo rei Rex Vladislaus occurrendum ratus exolutis pro Suidrigellone magnis debitis, ab illo exilio cum reuocauerit, & ad tollendam omnium inter fratres dissidiōrū ansam Podoliā magno ære redemptam ipsi assignauerit possidendā. Sed nec eo ipso quidē contentus

fuit



fuit Suidrigello, vnde postea cum Crucigeris per multos menses secuta est pacificatio; & à Magistro Crucigerorum Toruniam Rex inuitatus, vbi equestris prælii simulachrum ipsi à Crucigeris est editum, non minori hospitum quam& edentium voluptate. Verumenimvero dum vrbis mœnia obequitando contemplatur, à vili quadam muliercula sordibus culinæ, siue illud casu, siue de industria acciderat, perfunditur; & fœmina ad capitis supplicium condemnatur. Cui tamen magnanimus Rex parsum esse voluit, & ultro, ne de eâ supplicium sumeretur, Crucigeros eorumq; Magistratus postulauit. Vt enim apum, sic hominum etiam Reges par est aculeo caruisse, & placabilitatis quam effundendi humani sanguinis cupiditatis exemplâ potius reliquisse. Ex Prussia in maiorem itum est Poloniâ, in qua certis quibusdâ particularib. conuentib. nouo primû exemplo celebratis, Corcinû in minori quoq; Polonia tandẽ peruenit. Ac tantum quidem totius regni celebrantis effecit comitiis, vt ad Dobri  
num

num redimendum omnium Ordinum  
scitu & voluntate concederetur ipsi con-  
tributio. Quæ modicum quid tum tem-  
poris Reip, commodi, nunc quidem recte  
exacta & fideliter dispensata præstare po-  
test multū emolumentū. Quanquā etiam  
tum temporis incultum & subagreste re-  
gnum, nunc cultissimum & florentissi-  
mum liceat contemplari. Iam vero, vt  
supra etiam diximus, cum Venceslaus Bo-  
hemix quidam Rex, per contumeliam  
vocis ignauus vulgo vocitatus, magnam  
ipsi spem Silesix restituendæ, tantum vt  
simul alicubi congregarentur, ipsi inie-  
cisset, profectus est Vladislaus Rex ad eum  
Vratislauiam, sex millibus equitū splen-  
didissime ornatorum comitatus; & ante-  
quam eo ipse venisset Zbigneum de Brze-  
zie suum præmiserat Marschalcum cum  
sexcentis equitibus. Quem Regem ipsum  
Venceslaus suspicatus, extra urbem lon-  
gius progressus excepit quam maxime  
reuerenter. Mox vero Rege ipso conspe-  
cto adhuc cum maiori veneratione & ad-  
miratione equo desiliens salutauit. Solent

L

enim



enim cœcutientib. duplo omnia tanquã  
in speculo videri maiora, & sibi diffiden-  
tibus etiam ima & minutula celsiora.  
Hinc octiduo in tractationibus con-  
sumpto, parum absuit, quo in restituendâ  
Siletiæ à Bohemo spes facta rem ipsam  
etiam fortiretur. Nisi forte Ioannes Sme-  
ritius magnæ tum inter Bohemos aucto-  
ritatis dissuasisset, & res aliqui etiam in-  
digna Polonis visa fuerat, vt eius beneficii  
loco, ex pacto quadringëtis hastatis mili-  
tare Bohemo debuissent. Maior enim  
quam commodi semper fit ratio dignita-  
tis. Sed dum hæc ita in Polonia fiunt, Cru-  
cigeri veteri suo vicina infestâdi inheren-  
tes instituto, magnis itineribus Masouia  
nihil eiusmodi subueretem aggressi, Du-  
cem etiam Masouie ipsum, Ioannem Cir-  
nensem tunc nuncupatum, captiuum fa-  
ciunt; & cruribus sub equum colligatis  
in Prussiam ducunt, nec prius dimittunt,  
quam à Rege violati fœderis admone-  
rentur. Magnus ille, sed non nouus aut  
peregrinus Crucigerorum fuerat ausus:  
in quo tantum quidem abest, vt maiori-

bus sceleribus seipfos postea continuis-  
sent, q̄ etiam insolentiā insolentia cumu-  
lantes, ne Rex Poloniæ inscriptionibus &  
sigillis suis Pomeraniæ titulo vteretur, su-  
perbe postularūt. Quorum ingentem illū  
spiritum Suidrigello relicto, sub præsidio  
Podoliæ ad eos affugiens spe Lithuanix  
eorum ope potiundæ confirmavit. Vi-  
toudus vero Samogitiæ deditiōe, quæ  
Cruciferorum per eosdem impoten-  
tes illud in se excusserat imperium, libe-  
rior ab eorum incursionibus factus, pri-  
mus omnium qui cum eo bellasset in  
Moschum arma tulit, Anno supra  
millesimum à Christo nato quadringen-  
tesimo sexto. Erant tum Moschi gens  
Russorum ignobilis, & vel apud exteras  
gentes & nationes parum nota. Quæ  
partim finitimarum gentium accessione,  
partim vi & fraude multarum occupa-  
tarum urbium & regionum in eam ex-  
crevit potentiam, vt nunc etiam poten-  
tissimis principibus euaserit formidabilis:  
quā non tam iusto & moderato imperio,



quam innumerabilium equitum copiis, & maximis antiquitus collectis thesauris; ac denique Cazaniis & Astracaniis Scytis subactis; & Turcicis exercitibus contra se elusis, per orbem terrarum videas celebrari. Horum igitur Principem, Basilium tum temporis dictum, Vitoudus cum aggrederetur, & paruos initio progressus, ob immensam locorum distantiam viarumq, difficultatem, fecisset: tandem proximè insequenti anno Zbignei de Brzezie Poloni virtute & bellandi experientia adiutus, & bombardis maioribus, quorum adhuc vestigia in media extant Moschouia, instructus; ad pacem petendam adegit: & supplicè sibi apud quendam monticulum (qui nunc etiam simplex monticulus penes urbem ipsam Moschouiam dicitur) factum sibi posterisque suis tanquam quendam perpetuum clientem obligauit. Verum cum Vitoudus infano mulieris amore, exercitu relicto, à victoria opinione multorum celerius se recepisset; & per inuia ac deserta loca omni comeatu destitutum reliquisset,

accur-

accurrentibus hinc inde Moschis, Scytis auxilio, non admodum magnum ex eo triumpho nomen vsquequaque reportauit. Non enim vulgus hominum tantū, sed consilia euentis perponderant saepe etiam sapientes. Quo etiam animosius Crucigeri contra eum pugnarunt, & nouas bellorum causas & occasiones quaesierunt. Ex aduersus quidem Vladislaus Polonię Rex, pacis quam belli amantior, nihil relinquebat intentatum, quo Crucigeros, vel acerrimos nominis & generis sui hostes placare, & sibi reconciliare potuisset. Itaque coacto denuo apud Caunā conuentu, cum Iugingo Crucigerorum Magistro ad colloquium venit, & vt à molitione imminentis belli omni ratione eum abstraxisset, quantum in eo fuit procurauit: Sed ille ex aliena mansuetudine & lenitate, vel eo etiā ferocior superbiorque factus, bellum, quod iam pridē contra Polonos meditabatur, vel hac ipsa occasione est exorsus; simulacq; in Poloniā Vladislaus redierat Rex, viginti naues frumento onustas, è Cuiuien. horreis,



Secundo flumine Vistula ad mare misit; ut aduerso Nemne in Lithuaniam perductæ illius gentis & nationis, cuius Princeps & Apostolus habebatur, egestati, qua maxime laborabat, subuenisset. Quas quidem Crucigeri naues præter fas & æquum deprædant; & quod arma barbaris auxilio contra eos imposita iis fuerant causati, legatis Polonicis viris amplissimis cum quadam irrisione & contemptu responderunt. Nec multo etiam post, apud Regnetam mercatores Lithuanicos excusserunt. Hac igitur geminata victoria Vitoudus prius, mox quoque Rex ipse excitatus, quid in animo haberet, per Legatos ipsis declarauit. Quos illi non expectantes, Oubernicos etiam suos ad Regem miserunt; & de capta à Vitoudo Samogitia, casisque prædiis grauissime querebantur: ac illud vnum maxime postulabant, diceret Rex publice, num Lithuanos rueri, an secus cogitaret? Quæ interrogatio non statim responsum

tulisse, sed ad futura quæ instabant comitia reiecta fuisse memoratur; frementibus interim & vindictam comminantibus eorum legatis, ligati qui postea extiterunt. Prospiciebat autem animo Rex, si Vitoudum & Lithuanos defereret, prodere se suos turpiter oportere: si contra auxilium ferret, grauibus difficultatibus Rempub. implicari. Vnde coacto Lenciciam ad dimidium Iuki conuenitu, demum eadem illa bonis modis, quæ semper tentata per legatos est pacificatio. Ac in primis quidem Archiepiscopus Gneznen, vir primæ in senatu sententiæ, ad Crucigeros simul cum aliis consiliariis tuerat missus, qui & Regem & Vitoudum ipsis reconciliaret. Quorum Magister cum identidem, num Vitoudum tueri Rex vellet, inquireret, & Archiepiscopus patrocinium & hereditatē prouinciæ Lithuaniae non ad alium, quam ad Regem magis pertinere responderet: Bene habet inquit: Nos ergo caput, quam pedes, culta quam inculta, inquit, Poloniam



quam Lithuaniam prius etiam aggrediemur, & rem verbis adiecit ac ad dimidium Auguſti Dobrinum incendit, & Bidgoſtiam proditione occupauit. Quibus rebus Rex Vladislaus grauiter punctus, nihil amplius moræ interponendum ratus; vniuerſę Polonię, pariterque etiam Lithuanix belli expeditionem indicit. Ac minores quidem cum Ruthenis Polonos ad oppidum Volborem, maiores ad Tencinum conuenire iubet; eoque facto & exercitu apud Radeiouium reſeſſito, ſub finem Septembr. Bidgoſtiam oppugnare aggreditur. Quam cum defendere ſe non poſſe Magiſter Ordinis animaduertiſſet, Conradum Oleſnicen. ſubmittit petitum à Rege ducem, vt vel de ſola tantum Bidgoſtia, Venceslaum Regem arbitrum eſſe Vladislaus pateretur. Fiebat id quidem protrahendi temporis cauſa, non ſolidæ alicuius concordix ineundæ, à qua abhorrebat, gratia: ſed vel in hac etiam parte, ac vel de tota re arbitrum Venceslaum ſe velle pati Vladislaus pollicetur. Nam

hyeme

hyeme iam quoque instante, quo minus illi venire auxilio posset, Vitoudus se excusauerat, nec inuitus Regi suaserat, vt inducias cum Crucigeris pacisceretur. Qua de re, dum vltro citroq; disceptatur, Bidgostia à Regiis capta, & valido præsidio est firmata, anxie qui superuenerant, Bohemiæ Regis legatis, Conrado Zeniore Olesnicen. duce, & Iunco Silesiæ præfecto, de pace tractationem instituentibus. Quos in gratiam Crucigerorum Senatuum Polonicum auro corrupisse, vt indignam Regi pacem suasisset Nobilitas querebatur: Plena enim in bello suspitionum sunt omnia, & falsa pro veris aliquando peruulgantur. Rex quidem in Poloniam reuersus, & tractandæ pacis gratia ad Regem Bohemiæ legatis missis, celebratisque apud Neopolomiciam aliquot dierum comitiis, in Lithuaniam se contulit, & semotis arbitris solus cum Vitoudo de administratione belli cū Crucigeris futuri consilia in arcano communicauit. Infida enim secreti est custos lingua & conscientia permultorum. Pla-



cuit autem in Russiam primum, demum  
& in alias regni partes ac prouincias pro-  
ficisci, vbi magnam bisontum, onagro-  
rum, & ceruorum confectorum copiam,  
per Naruam & Istulam Prussiam versus  
deuehi curauit, & futuri belli necessitati  
mature occurrere haudquaquam dubi-  
tauit. Interim dum in Russia & alibi ve-  
nationibus operam dabat, Hermanius  
Ciliae comes Annæ Reginae frater patrue-  
lis ad eum venit, & vt cum Sigismundo  
Hungarorum Rege conuenire non gra-  
uaretur, fidenter postulauit. Quod etiam  
non ita difficulter obtinuit. Nam statim à  
Paschate Vladislaus Sandeciam simul cū  
Vitoudo venit, & ad Sigismundum iam  
factum Cæsarem Kiefmarchum cum ali-  
quot Senatoribus ad tractandam in alios  
quatuor annos, vltra sedecim cum Hun-  
garis pacem eum allegauit. Erat quippe  
Venceslaus Cæsar iam mortuus, à cuius  
morte Sigismundus imperio potitus, res  
in Germania constabilire suas maximo-  
pere exoptabat. Et quia non erat ne-  
scius apud Principes & Electores im-

perii,

perii, summa pollere Crucigeros gratia, propterea magis quam Polonis ipsis quoque fauebat, & simul promissa quadraginta aureum nummum millia ab ipsis habiturum se certo sibi persuadebat. Spes enim & metus potentissimi sunt stimuli deliberantium. Quod ut adeo etiam facilius Vitoudo per speciem amicitiae persuadere potuisset, spem diadematis Lithuanici ipsi iniecit, & suarum ac Crucigerorum partium per id efficere ipsum met cogitavit. Sed meminisse expedit etiam vulpes à venatoribus capi, & subdolos non per æque semper tuto potiri. Nam omnibus iis artibus Sigismundi Vitoudus cognitis, noctu ab eo discessit: quem ille pluribus miliaribus insecutus, spe & pollicitationibus factis delinire non dubitavit. Verum & Vitoudus omnia quidem tum temporis Jagelloni fratri detexit; sed ut suo loco dicetur, postremo tamen Sigismundo manus dedit, ac persuasionibus pollicitationibusque eius acquieuit. Interim apparabat nihilo-

minus



minus Rex in Crucigeros bellum solícite  
& feruenter; & ne quid in eius absentia  
regnum à Sigismundo detrimenti patere-  
tur, Ioannem Scecocinium Castellatum  
Lublinen. cum tota Sciricen. & Biecen.  
nobilitate, in Prussiam profecturus reli-  
quit, ad minoris Poloniæ regni partem, si  
quid ex Hungaria ingrueret defenden-  
dam; Vitoudum vero & aulicum suum  
comitatum dimittit celeriter domum,  
quo ad bellum se compararent. Bohemos  
& Morauos castrorum metandorum pe-  
ritos, & rei militaris haud ignaros, Zbi-  
gnei de Brzezic Marschalci consilio in sti-  
pendium conducit; omniaque exequi-  
tur studiose, quæ ad tantû belli ingruen-  
tis apparatus, vel aliqua ratione consi-  
lioue pertinebant. Nec non & Sigismun-  
di Cæsaris animum identidem tentat atq;  
explorat, ne quid intentatum aliquid re-  
liquisse videretur. Sed ille vt vel hac v-  
na de causa pacis inter Regem & Cruci-  
geros fanciendæ gratia facturum se o-  
mnia polliceretur, perfidiose certe age-  
bat vniuersa; ac dimissis duobus Hunga-

riæ Palatinis ad Crucigeros legatis, non tam stabiliendæ concordie, quam postulandæ ab iis pecuniæ ostendit se auctorem. Quo etiam animaduerso Poloni quidam nobiles, qui in aula & militia Cæsarea versabantur, neglectis etiam quas ab eo retulerant amplissimis prædis, in Poloniam ad suum Regem militatum venerunt, & nihil patria habere se antiquius, non obscure ostenderunt. At vero Vladislaus Rex, Nicolao Curouio Gezněn. Archiepiscopo Cracouiæ suo loco cum imperio relicto, omnibus, quæ ad defensionem etiam vrbis spectassent, egregie prouisis, Cœnobium in itinere S. Crucis dictum, & in summo monte positum adire pedibus, & magnis erogatis in vsus pauperum pecuniis, diuinum sibi Numen propitium reddere vel inprimis cupiebat. Bona enim in hoste sunt arma, sed optima propitio Numine gesta atque directæ. Confluxerant ad Czirwinskum oppidum nobili monasterio clarum, iam propemodū vniuersæ tam Polonorum, quam Lithuanorum

Duce



Duce Vitoudo copiæ. Quo facilius fuit communicatis consiliis & operis agere; & extructo nauali in Vistula ponte, bombardisque maioribus commode transportatis, in vltiore ripa castra metari. Demum quia induciæ iam expirauerant; quædam equitum Polonorum turmæ ad infestandas Crucigerorum oras missæ sunt populatum, interponentibus nihilominus pro iis se legatis Sigismundi, vt adhuc per decem saltem dies à continuando bello Rex supersedisset. Sed nec tum quidem Crucigerorum animi emolliri poterant, nec ad vllas vel satis æquas conditiones pacis à Rege propositas, aliquis eorum descendebat. Itaque placuit vltius progredi, & in hostico castris fixis ad torporem è mentibus suorum excutiendum, hostem subito aduentantem tubæ sonu proclamare. Erant interim Tartari & Lithuani quidam; qui quod nec rebus, nec locis pepercissent sacris, iussu Polonorum capti in Regia castra adducebantur: hos laqueo suspendere iussu, vt Numen diuinum violatum pau-

corum

corum supplicio placaretur. Erat enim Rex ultra modum cum alias, tum in eo bello semper deuotus, quia à Luterburga ad Coretnicū castris motis, & paulo post Dzialdouia vsq; perductis, Funccium Recipium legatum Sigismundi obuiā habuit familiarem: qui Magistro tantum militie, & octo consiliariis præsentibus, redditis Sigismundi Cæsaris Regi literis, bellum eius nomine ipsi denunciauit; propius vero ad Regem ipsum accedens, in aurem quadraginta millium aureū nummū causa ista fieri; quibus Crucigeri essent emungendi dixit: cæterum nihil à Cæsare hostilitatis timendum clam insusurrauit. Sed cum nihilominus sibi responderi postulasset, responsum ei per Procancellarium fuerat, mirari Vladislaum Regem, quomodo Sigismundus pactis conuentis stare, & quam malam bene de se merito Regi gratiam rependeret. Quod si non in præsentia serio quidem, licet sero diuinitus esset, cogniturus. At Funccius ad Cruciferos reuersus, fecit eos de omnib. certiores. Quo magis illo nuntio



excitati, qui vel ad denuntiationem eius-  
modi belli domum reuerti opinabantur  
Polonos debuisse, arma & ipsi expediunt;  
& Polonos, quos semper contempserant,  
haud ita inuiti præstolantur. Vladislaus  
vero cum apud Dubrovvnum, quod sui  
incenderant, oppidum, Germanis Grune-  
ualdum dictum, die vno aut altero sta-  
tius habuisset, & suorum corpora refecis-  
set, die quinta decima mensis Iulii vnum  
& alterum miliare Gruneualdo progres-  
sus, inter fruteta & nemora, ac conuallia  
quædam, circa iter, quod Marienburgum  
ducit, castra est metatus. Erat quæ for-  
te præcesserat nox illa horribilis & plena  
procellosæ tempestatis: quæ tamen Cru-  
cigerorum quam Regis tentoriis magis  
disiectis ominosi aliquid portendisse vi-  
debantur. Quocirca cum ea die præter  
solitam consuetudinem rei Diuinæ non  
vacasset Rex, mutato non longe in loco  
metatis denuo castris positis, Sacrum  
coram se celebrari imperauit: quo eo-  
dem fere momento hostes iam iam adue-  
tare nunciabantur: sed ille nihil eo exter-  
ritus

ritus, Sacrum utique exactum audire voluit, & demum re diuina peracta, lætus & bonę spei plenus equum conscendit. A Vitoudo Lithuani, à Zmindramo Poloni instructi; hilęuum, dextrum illi cornu obtinebant, non sine occulta quadã diuina prouidentia, ut nudis debilioribusque Lithuanis à Cataphractis Germanorum potioribus perfractis, Poloni redeuntes abinsequendo Germanos, ut læuum eorũ cornu ante perfregerant, sic & reliquias quoq; dissipatas, & à persequēdis Lithuanis lassas conficere potuissent. Scit enim Deus Opt. Max. auxilio pro re & necessitate esse suis, & semper resistit tumentibus & superbis. Nam quanta fuerit Crucigerorum superbia, vel inde patuit, quod iam stanti in acie Regi duos gladios, quibus se defendisset, per Caduceatores miserant: & si parum loci adhuc ad pugnandum haberet, loco quoq; ei cesserant impotēter. Quod Rex boni ominis signum apud se habens, fore ut vel inuiti loco ipsi cederēt, dando responso palam est testificatus. Ac nulla interim interposita mora,

M

ad hunc



ad hunc eundemq; modum vexilla & ordines contra hostes non magis scienter, quam & animose explicauit. Quinquaginta Polonica signa, quæ vulgus vexilla vocat, insignibus & peritis militibus referta fuerāt, Lithuanica quadraginta. Ac primum quidem vexillum Cracouien. magnum, quod alba aquila diademate ornata insignitum fuerat: præcipuis Baronibus, & vsu bellandi & numero equitum plenum, ante alios spectabatur. Cuius ductor fuit siue præfexus Zindracus de Moſzkorovvice, cum Ferentario Marcisio de Wioczymovvicze, stirpis Pokukoschæ habebat: in quo ipso milites nouē in fronte collocati erant. Zavvischus niger de Grabovv, de domo Sulima. Florianus de Korytnica, de domo Ielitorū. Domaratus de Kobeliani, de domo Grzymalitarū. Skarbek de Gory, de domo Habdanek. Paulus Elodzcius de Biskupice, de domo Nieschob. Ioannes Warszavvski, de domo Nalęcz. Stanislaus de Charbinovvicze, de domo Sulima. Saxa de Targovvisko, de domo Vulpiū. Secūdi vexilli Gon-

cza, cuius duæ voces cœruleæ in cāpo Celestino erat insigne. Id Andreas de Brochocyce miles, de domo Ossoria ducebat: in cuius fronte quinque milites consistebant. Hi videlicet: Ioannes Dumiennik de Nabroz, qui apud Turcorum Principem sedecim annis militibus præfuit. Bartholomæus & Iaroslaus de Plomykovv, de domo Pomiiany. Dobeslaus Okvvia, Wieniavva, & Sigismundus Pikna Bohemus. Tertium vexillum erat Cubiculariorum, cuius insigne vir armatus equo candido insidens, gladiumque manu vibrans, in campo rubeo conspiciebatur. Id Andreas Ciolek de Zelechovv, de domo Taurorum, & Ioannes de Sprovva, de domo Odrovvaz ductitabat. In cuius fronte hi milites seu antesignanierant, Mścugius de Skrzynno, de domo Cygnorum. Alexander Gorayski de domo Scyphorū. Nicolaus Pouala de Tacza de domo Povvalorum. Sasinus de Wichucza, de domo etiam Poualorū. Quartum erat vexillū S. Georgii, habens crucem albam in campo rubeo pro insigni, sub quo



omnes Moraui & Bohemi in stipendium militabant conducti: cuius ductores erant Sokoli & Zbislavek Bohemi. Et inter alios eorum erat præcipuus Sarnofok Bohemus, cui Iagello ob consanguinitatem cum Polonica gente, & ob artis militaris peritiam, maximum honorem deferēbat. Quintum vexillum terrę Poznanię. albam aquilam in campo rubeo, nõ coronatum pro insigni sortiebatur. Sextum Sendomirię. terrę, in quo pro vna medietate tres barrę, vt vocant, seu tractus glauci in campo rubeo, pro altera septem stellę in campo cœlestino spectabantur. Septimum Calisię. terrę, in signe caput bubuli, ex cuius naribus vnculus rotundus prominebat, fuerat. Octauum terrę Siradię. in quo dimidium aquilę albę in campo rubeo, & dimidium flāmei leonis in campo albo erat depictū. Nonū terrę Lublinę. ceruum cornibus distensis in campo rubro habebat. Decimū terrę Lencicię. cuius insigne dimidia pars aquilę nigre, & altera leonis in cāpo cęruleo picti, capita habēs coronata spectabantur.

tur. Vndecimum terræ Cuiauiē. in quo pro vna dimidia parte aquilæ in cāpo cæruleo nigræ, pro altera dimidiū leonis albi in campo rubeo, capita habens coronata insignia præferebat. Duodecimum erat Leopoliē. vnum leonem cæruleū, quasi petram conscendere vellet, habebat. Decimum tertium erat terræ Vielunē. lineam niueam transuersus ductā in campo fortiebatur rubeo. Cui Rex ob raritatem militū mercenarios ex Silesia adiunxerat, loco alicuius supplementi. Decimū quartum erat terræ Premysliē. quod aquilam cæruleam, duo capita à se auersa in campo cæruleo, in signe municipii denotabat. Decimū quintū terræ Dobrinen. faciē humanam, ad femora barbā alentem, cum capite diademate habebat insignito. Decimum sextū terræ Chelmen. faciem albam inter duas locatā arbores in campo rubeo ostendebat. Iam vero decimum septimū, & decimum octauum, ac etiam decimū nonum, abundante multitudine militū, signa habebat tria, quorū quodlibet faciē solarē in cāpo rubeo habebat pro insigni.



Vigesimū Halicien. quondā regni, nunc vero terræ, monedulam nigram, caput diademate in campo albo habebat redimitam. Vigesium primum & secundum à duce Semouito Masouia missum, aquilam albam absq; diademate in campo rubeo habebat pulchre depictā. Vigestimū tertiū Ducis Ianusii Masouia fuerat vexillum, q̃ quasi in quatuor partes distinctam albam aquilā pro reliquis Ducib. transuersum se aspicientē in albo & cœruleo colore pictam sortiebat. Vigestimū quartum erat Nicolai Kurovski Gneznen. Archiepiscopi, flumen cruce signatum in campo rubeo affabre adumbratum. Quintum vero & vigesimum Alb. Episc. Poznanien. in campo rubro crucem albā habens spectabatur, cuius milites Iurādus de Buczevvo ductitabat. Vigesium sextū Christi ni erat de Ostrov Castellani Cracouien. præcipui Regni Polonici in secularib; Senatoris, quod & ipsum virgine vrsō insidente in campo rubeo picta lētabat. Vigesium septimū Ioannis Tanosfek Palatini Cracouien. Lunam cornutam stellam

comple.

complectentem in cambo habebat cœlestino. Vigesi-  
mū octauum Sendiuogii de  
Ostrog Palatini erat Poznanien. fasciā  
circumuolutam baptismum, quo simul  
cū Mccislao Rege progenitores eius no-  
men Christo dederant, in memoriam po-  
steritatis reuocabat. Vigesi-  
mū nonum Nicolai de Michalovv Palatini Sendomi-  
rien. rasa alba in campo rubro fuerat in-  
signitum. Trigesimū Iacobi de Koniecpole  
Palatini Siradien. babatum habebat albū  
in campo potiore parte demissum, Trige-  
simū primum Ioannis aliās Iyvan de  
Obichovv Castellani erat Schizemen.  
Bisontis, ex cuius circulus pendebat nari-  
bus, effigie admirandum. Trigesimū se-  
cundū Ioannis erat Ligeza de Bobrek Pa-  
latini Lencicien. cuius caput Asini in cā-  
po rubeo erat insigne. Trigesimū tertiū,  
Andræ de Tęczyn Castellani erat Voy-  
nicen. cuius in cāpo rubeo bipēnis, anti-  
quissima Polonię arma, coruscabat depi-  
cta. Trigesimū quartū Z bignei de Brzezic  
regni erat Marschalci, cuius caput leoninū  
in campo cœlestino flammam euomebat.



Trigesimum quintum Petri erat Szafraniec de Pieskowa Skala Succamerarii Cracouien. cuius albus equus nigro regmine in medio præcinctus in campo rubeo erat insigne. Trigesimū sextum Clementis de Moszkorew Castellani Vislicen. cuius duæ cū dimidia cruces cæruleæ in cāpo flauo depictæ spectabantur. Trigesimum septimū Vincentii de Granow Castellani Szrzenen. & maioris Poloniae generalis erat Capitanei, cuius luna curuata stellā in medio cōtinens in flauo cāpo stemma ipsius denotabat. Trigesimum octauū Dobeslai erat de Olesznica, crucē albā & sub quarta crucis parte per modum duplicis W in cāpo rubeo insignia præferebat. Trigesimū nonum Spitkonis erat de Iaroslaw, cuius luna accuruata in medio stellam continens in cāpo Lagaricio erat insigne. Quadragesimū porro vexillum Martini erat de Slawkowo, superiorem partē leonis, & quatuor in parte inferiori habebat pro insigni lapides satis grādes. Quadragesimum primū Dobrogostii de Schamotuly fasciā accuruatā, & in medio

constri-

constrictam in campo rubeo instar insignium fuerat gentiliociorū. Quadragesimum deniq; secundum Christini erat de Kozięglovvy Sandecen. Castellani, sagittam geminatam cruce ornatā in campo rubeo pro insigni circumferens. Quadragesimū tertiū Ioannis Węzyk de Dabrovva, duos pisces, qui trutæ appellātur, vnū quidem in campo albo, in rubeo alterum pro gentilitiis armorū fortiebatur ornamentis. Ac quartum & quadragesimum regni Poloniæ Procancellarii tubas tres habebat pro insigni. Quadragesimū quintum Nicolai Kmitæ de Wisnicze flumen rubeū cruce habens pro armis exornatā. Quadragesimum sextum fratrum & militum Gryfonū, album Gryfonē in cāpo præferens rubeo, cuius ductor erat Sigismūdu de Bobovva, miles & subiudex Cracouiē. Quadragesimum septimum militis Zaklicze Koziębroczki, tracturam albam in modum duplicis W. cruce in cāpo rubeo habens signatam. Quadragesimū octauū fratrum & militum erat Kozlerogi, tres hastas, sicuti aliquādo eorū progeniei miles trās



uerberatus iis fuerat, ostendebat: cuius ductor erat Ioannes de Korytnica Vislicen. Castellanus. Quadragesimum nonū vexillū Ioannes Senczykovvic erat, Morauici Baronis Odrovazorū armis insigniebat, & cuius ductor Heliua Morauius, & omnes item Moraui erant cōmilitones. Quinquagesimum Gneuosii de Daleczowvice Subdapiferi Cracouiē. spectabātur: sub quo nō nisi mercenarii tātū nō ex Polonis, sed ex Bohemis, Morauis, Silesiis, & aliis nationib<sup>9</sup> collecti militabant. Quinquagesimū primū vexillū erat Sigismundi Koribut, Lithuanorū ducis, & equum cū milite armato præferebat pro insigni. Erant præterea in exercitu Lithuanico Vitoudi ducis & aliorum quadraginta circiter vexilla, sub quibus tātum Lithuani, Rutheni, Samogitæ, & Tartari cōsistebāt: qui tamen quam Poloni, & minore numerū militū, & arma habebant pauciora: qui nec equitatu Polonico quidē vlla in parte respondebant. At contra Crucigerorū maximus erat exercitus vndiquaque collectus ex omni omnium Germanorū gen-

te & natione, sed tot tamq; splendentia vexilla, & ornatos milites ac tibicines, vt Polonicus, non fortiebatur, vnumq; illis nocuit maxime, q; catenis ferreis, quo minus eorum ordines à nostris perirerentur, arcte inter se colligati Crucigeri spectabantur. Duo autem signa seu vexilla Magister ordinis habuerat præcipua. Primum quidē magnū sub quo quicquid roboris fuerat cōsistebat, paulominus alterum. Ambo crucē & aquilā pariter nigrā fortiebantur. Cuius auctor Fridericus de Vallero Marschalch<sup>9</sup> Prussię fuisse memoratur. Erat & vexillum Conradi ducis albi Canthner Olesnicens. quartum, aquilā nigrā in cāpo ceruleo pro insigni habēs, cui ipsemet Dux præfuit, & magno illi conflictui solus ex ducib<sup>9</sup> Silesię interfuit. Quāquam studio & voluntate utiq; absentes omnes Silesię Duces non dubites ei prælio interfuisse. Iam & Cacimiri Scecinen. siue Pomeranię Ducis vexillū quintū Gryphonē in cāpo albo depictū habēs spectabatur. Nec non & S. Georgii sextum, crucem rubeam in campo albo sortitum,

cuius



cuius Nicolaus Kersdorf ductor, cui militaris virtus quam fuga cordi magis fuerat, fuisse memoratur. Laudanda enim vel in hoste fuerit virtus, & nullus sanguinis nexus decori & virtuti in amico præferatur. Septimum erat vexillum Pomeraniæ Episcopi, Ioannis Euangelistæ in specie aquilæ cæruleæ imagine picta illustratum: quod Marquardus de Rossemburk ductitabat. Octauum vero Episcopi & Episcopatus Zembrien. tres mitras rubeas in albo campo habens fuisse memoratur: cui Henricus comes de Camenecio præerat natione Misnen. Nonum item vexillum Episcopi & Episcopatus Helmen. erat Rossemburg, quod gladium rubrum nudatum in campo albo præferebat; cuius ductor Theodoricus de Schemlburg habebatur. Decimum vexillum Episcopi erat Varmien. in quo Agni Dei imago cum sanguine ex gutture in calicem profluente apparebat. Undecimum vexillum Magnæ, ut vulgo vocant, erat commendatoriæ, cuius Conradus Lichtenstainer magnus Commendator spectabat. Duodecimum vexillum ciuitatis

Elbingen. fluctus marinos, partim albos, partim rubeos, pro insigni ferens sortiebatur. Cui Nicolaus Nix vexillifer Culmen. quem Henricus à Plauen ordinis Magister ob prælii infelicem successum capitis damnauerat, fertur præfuisse. Decimum tertium vexillum erat Thesaurarii ordinis, Morchemi dicti, clauca alba in campo rubeo insignitum. Decimum quartum vexillum erat Comendariæ, ut vulgo dicitur, & ipsius Grudzen. ciuitatis, quod in campo albo caput Bisontis habebat pro insigni: huius ductor Guilielmus Ephenthain Comendator de Grudziadz spectabatur. Decimum quintum vexillum comendariæ, & oppidi Balgæ, in campo albo lupum habens rubeum spectabatur. Decimum sextum comendariæ & ciuitatis Tichöschæ erat vexillum, duobus piscibus rubeis in campo albo distinctum. Decimum & septimum Ciuitatis Kinsbergen. quæ in campo rubeo album gestabat Leonem, & Marschalcum eiusdem loci erat sortitum ductorem. Decimum octauum vexillum comendariæ, quam vocant, de castro antiquo ductor gubernat.



bernabat. Et decimum nonum ciuitatis Tuchola, eius quoq; commendator regebat: qui eo superbiæ amentiaue potius dixero, venerat; vt toto eo bello duos gladios districtos absq; fagina præferri sibi curauerit; tum prius se eos cōditurus, quā sanguine Polonorum cruentarentur. Vigésimum vexillum castri & commendatoriæ Niescouien. fuerat, eiusdemq; etiam habebat loci ductorē. Vigésimum primū vexillum stipendiarios ex prouincia Germanica Vestphalia ortos, & duas sagittas pro insigni habebat. Vigésimum secundum erat Aduocatiæ & ciuitatis Rogozno: cuius ductor Fridericus vel Aduocatus in eodem illo Rogozno. Vigésimū tertium vexillū erat ciuitatis Gedanen. cuius ductor Ioannes Schominfelo Cōmendator item Gedanen. geminatis crucibus; alba & rubea, insignitum. Vigésimū quartum erat cōmendariæ & ciuitatis Engelzberk imagine Angeli decorata; ductor eius Burchardus Vbik. Vigésimū & quintū vexillum commendarię & ciuitatis erat Brodnicen. ductor Baldus Schalz diceba-

tur.

tur. Vigestimū sextum caſtri Bratian & ciuitatis Noue, Ioanne de Reder aduocato in Bratian ductore. Vigestimū ſeptimū ciuitatis Bransbergen. fuerat vexillū. Vigestimū octauū vexillū milites continebat mercenarios. Et vigestimū rursus nonum Heluecios, qui Crucigerorū copias auxiliis ſuis in hoc bello volebant videri auxiſſe. Conſpiratum quippe quaſi in Polonos fuerat ex Germanis vndiquaque. Trigefimum item vexillum erat ciuitatis Lesken, quod Kuſecki de Iaſia, campis inſignitum tribus, rubeo, albo, & nigro, aduocatus ductitabat. Trigefimum primum vexillum erat commendatoriæ, & ciuitatis Slochow, quod in parte ſuperiori habebat imaginem magni Dei; & ducebat illud Arnoldus de Baden commendatarius Slochowien. Vexillum item trigefimum ſecundū erat cōmendatoriæ ciuitatis Oſtroden. Et trigefimum tertium ciuitatis Batheſe. Trigefimum quartum militū terræ Culmen. quod Iohannes comes de Zaien cōmendator Toronenſis ducebat. Itē trigefimum quintum cōmendariæ ciuitatis

Elbi-



Elbinen, quod eiusdem commendator ductitabat. Trigessimum sextum ex Germania inferiore milites continebat. Trigessimum septimum vexillum commendariæ ciuitatis Torun. vicecommendator eiusdem ducebat in expeditionem. Trigessimum nonum oppidi Gnievkvov Ioannes comes de Wende commendator Gnievven. ducebat; sub quo pariter erant ciues ex districtu Gnievkvov, & milites ex Franconia venientes. Quadragesimum postremo vexillum ciuitatis, quæ vocatur Heildebrandi, habens in magno campo asciam albam pro insigni. Quadragesimum primum vexillum erat ciuitatis Bransuik, proximum erat Gedanen. & ex militibus constabat Misnen. Quadragesimū vero quartū, ciuitatis Zistno. id ducebat Albertus à Korsbok. Quadragesimum quintum erat ciuitatis Ragneta, quod Fridericus commendator eius oppidi ductitabat. Quadragesimum sextū ciuitatis Krisperk erat vexillum, cruce alba in campo rubeo insignitum. Septimum autem & octauum constabat Lucobus

nibus. Quadragesimum postremo & non-  
num erat ciuitatis Czczow, quatuor  
campos nigros habens. Quinquagesi-  
mum ciuitatis Holsten. Quinquagesimū  
primum militibus constabat mercena-  
riis. Quinquagesimum secundum erat  
Brandeburgen. aquilam rubeam in cam-  
po albo pro insigni fortiebatur. Aberat in-  
terim de Sv viece cōmendator cum sua  
gente & vexillo, quod per Ianusium Brzo-  
zoglorum incursionem veritus, eā Prussię  
oram, quæ proximior Bidgostię fuerat,  
susceperat defendendā. Eo igitur ordine,  
& dispositis militum turmis & præfectis  
ductoribus prælium illud Gruneualden.  
post hominum memoriam maximum  
est exorsum: pauca quidem initio ver-  
ba Rex fecit, vt in illo strepitu armorum,  
& angustis temporis, quæ omnem celeri-  
tatem requirebant, vix fuit concessum.  
Armatus quippe Rex iam in aciem de-  
scenderat, binosque aut ternos equites  
cum pari hostium numero contra se inui-  
cem cū hastis præcurrentes forte intue-  
batur. Interim procerū monitis obtēpe-



rare iussus, cum delecta suorum manu, ex acie paulo longius egressus, euentum totius prælii, fusis ad Deum precibus, totus lachrymis & bonæ spei plenus auide præstolabatur. Altior paulo locus, vbi Crucigeri constiterant, spectabatur, ex quo cum duas bombardas miræ magnitudinis explodi in Polonos fecissent, exiguo tamen damno eos affecissent; mox vehementi impetu, non secus ac grandis aliqua concidisset sylua, hastas vtrinque confregerunt: & quantumuis licet hora vna & vix non altera dimicatum fuerat, in quam tamen partem victoria inclinare debuerat, vix poterat aliquis diuinasse. Tanta est obstinatis animis in prælio cōcertatio armorum, præsertim nationum antiquitus sibimet infestarum. Quo fiebat, vt non minus dextrum, quam sinistrum Crucigerorū cornu Lithuanos debiliores præ quadam veluti desperatione pelleret, & eos loco vt inermes milites fugaret, ac quodammodo etiam profligaret. Aderat Vitoudus circa omnia omnium suorum signa clamando, & ad redinte-

gran-

grandum in hostes pugnam animando. Sed nihil est difficilius, quam dispersas ex acie copias in vnum vicissim collegisse. Poloni ergo Deo opt. Max. consili; cum Lithuanos, solis Smolensciis exceptis, qui Vilnam vsque fugientes, iam de Polonis actum esse, nunciauerant, fugam dedisse viderant, partim dolore & interfectione suorum moti, partim vero numerum Crucigerorum insequendis Lithuanis minorem contemplati; tanto magis instare cœperunt, & Crucigeros per se ipsos iam diuisos, & per campos incertis ducibus sine ordine volitantes peruerunt. Erat vexillum Regium forte interceptum à Crucigeris, in ipso pugnae ardētis quasi principio. Hoc vt Vrocimirijs Signifer Cracouiens. incautus amiserat, sic cum cōmilitonib. eodem illo momento facile recuperavit. Nec mora etiam Crucigeri ipsi à persequendis Lithuanis fessi, & q̃ suos iam disiectos offenderant semidesperabundi redierūt. In eos igitur Poloni alacres, & bonæ spei pleni, denuo impetum faciunt, & nulla interposita



mora, illud etiam agmen, in quo Magister ipse & præcipui Crucigerorum versabantur, simul aggrediuntur. Difficilior paulo illa fuerat concertatio: præter quàm enim, quod fortissimus quisque sub illis sedecim Magistri Crucigerorum signis militabat; illud etiam accesserat, quod in vicinia Regem esse conspicati, & in furorem desperationem quasi acti, eum ipsum aggressi sunt, & memorabili aliquo facinore edito, vel mortem oppeteremini me dubitarunt. Est id moris, ut præcipuos in acie petant, & caput quam caudam potius conficiant gnari in omni memoria bellatores. Quapropter cum eam Crucigerorum aciem dirigi Rex Vladislaus in se forte animaduertisset, occultato prius vexillo, Zbigneum Olesnicium scribam ad exercitum misit; ut cohortes aliquot subsidiariæ ipsi vicissim submitterentur. Dimicabatur adhuc utrinque acriter, & Nicolaus Kielbasa, artis bellandi peritissimus, in acie quasi præcipuus versabatur: Hic ad Olesnicium conuersus; Non expedire rebus, ut nondum

dum adhuc potitus plene victoria exercitus diuidatur, & speciem fugæ in partē secedendo præbeat, diserte respondit. Quo ipso prudenti responso Rex contentus, & quod credibile erat in tanto armorum fragore etiam mandata Regia non exaudiri, nihilominus Martis periculum nisi retentus fuisset in obuios Crucigerorum facere apud se cogitabat: cum interim Diopoldus Kiekricius, ex Lusatia oriundus, miles apprime strenuus, totū corpus armis tectus ex inimicorum exercitu citato equo excurrrens, Regem ipsum infesta hasta voluisse petere est visus; in quem cum & Rex etiam rursus direxisset hastam, Zbigneus Olesnicius cum semifracta, quæ in terra iacebat, hasta præcurrrens à latere, equo eū deturbauit. Quem primum quidem Rex balteo militari, demum sacros ordines suscipientem, Episcopatu Cracoui. ac postremo Pont. Max. Galero etiam insigniuit. Hunc Kiekriciū quamuis vitæ eius Iagello parsum esse voluisset, quo minus tamen à satellitibus Regiis occideretur, non impetrauit.



Sed nihilominus affecto, sed non confecto utique prælio Magister ille & Crucigerorum, ex quibus Kiekricius prodierat, copiae restabant adhuc superandæ: quæ tanto difficiliiores superatu fuerant, quanto à fuga Lithuanorum reuerſis cumulationes reddebantur. Instant ergo Poloni Crucigeris loco mouendis quam vehementiſſime; adeo ut fugientes in ipsa etiam castra perſequerenter: quæ commeatu, vino, & id genus aliis rebus, non ſolum ad neceſſitatem, verum etiam ad voluptatem abundabant. Iam vero tanta victoriæ in Crucigeris erat confidentia, ut magna tædarum vis ad incendium Poloniæ comparata, & catenarum numerus ad vinciendos Polonos aduectus in iis memoretur. Quod tum quidem Crucigeris male, ſed & alibi aliis contra Polonos ceſſit præfuneste. Paratarum enim inſidiarum vices non neminem aliquando viſum eſt rependiſſe. At vero Rex per omnia caſtris Crucigerorum potitus; ſuis qui ſe vino ingurgitabant conſpectis diſſecare multa vini dolia iuſſit: & ut potius quam

quã biberent, persequerentur hostes, imperavit. Mirabile illud spectaculum fuerat, cum vinum, cum occisorum sanguine mixtum, ceu flumen aliquod cruoris inspectantibus premonstrabat: quo in loco postea Crucigeris ipsis Sacellum quoddam in monticulo extruere placuit; quantumvis licet nemo Historiographorũ, à quo, & ubi conditum fuerat, ullam vel minimam fecerit mentionem. Constat certe multorum & illustrium Crucigerorum corpora sepulta ibi fuisse, & Missæ quotidie sacrificium, non nisi ad Patrum nostrorum tempora usque celebrari desisse; posteaquam Lutherana Religio Alberto Marchione Brandeburgen. & in Prussia duce auctore, ut alias Aquilonis Prouincias, sic & Prussiam quoque inuasisset. Ferunt autem una illa die quinquaginta hominũ millia à Polonis cæsa, quadraginta vero capta fuisse: cum longiore fuga vix aliqui Regiis passim & ubique instantibus vitam seruasse memorentur. Nam quod quidam palustri & incognito latitantes loco se abdiderant, armorum



splendore prodi, rursus in caltra compulsi sunt, & armis abiectis vix salutem obtinuerunt; vt mirum fuerit à tanta elatione tumoreq; mentis multo sui dissimiles Crucigeros euasisse, quorum exercitus tota ex Germania magno precio præcibusq; hinc inde conflatus, centum quadraginta millium bellatorum numerum superabat. Iam vero inter illustriores Crucigeros Conradus albus Olesnicen. & Cazimirus Steninen. capti sunt; multiq; alii clari generis & nominis non pauci cum ipsis signis militaribus in Regium conspectum potestatemq; peruenerunt: qui omnes sponsione militari obstricti, vt ad proximum S. Martini diem Cracouiæ se sisterent, altera die etiam liberalitate & munificentia Regia resecti, domum permissi sunt proficisci. Nihil enim in victos & abiectos magis decuerit, quam æquum & moderatum clementia & placabilitas semper victorē. Reliqui vero eorum, qui captiui fuerant facti, Stecinen & Olesnicen. Duces, Christophorus itē Kiersdorffus Silesius, Venceslaus Duninus Bohe-

mus, &

mus, & quicūq; de Crucigerorum ordine fuerant, in Poloniam custodiæ sunt amandati. Iā & de Marquardo Salisbechio commendatore Brandeburgen. & de Schumbergio, frustra pro iis deprecante Rege, Vitoudus sumptum voluit supplicium plane horrendum, cum detracta prius cute immaniter occideretur. Quod ideo obuenerat, quod Caunen. bello Vitoudi matri probrum obiecerat, cum obsidum loco teneretur. Reminiscuntur enim Principes factarum sibi iniuriarum; & quando possunt, licet nō peræque semper debeant, grauitervlciuntur. Ex Regio interim exercitu opinione desiderati sunt pauciores: ac vnus ille Iakubovvski Roseus, & nobilium potissimi XII. memoratur. In Zarnouio Bohemo fidei aliquid desideratum, qui siue armorum metu, siue Crucigerorum ære corruptus, principio pugnae statim se proripuerat: sed quod Procancellarii Trabæ monitu in aciem rursus redierat, ac speciem noui exercitus præbens, magno suis auxilio fuerat ea, quæ de ipsius fuga concepta opi-



nio fuerat, tandē, vt fit, sensim etiam euauit; & Rex ipsius excusationi acquieuit. Multa quippe per errorem facta, illustri aliqua re denuo succedente, obliuioni traduntur. Hanc tam nobilem Polonorum de Crucigeris victoriam, cum omnia omnium ordinum diuinitus impetrarunt vota, tum etiam quædam in cælo ostenta prælagire non obscure videbantur. Qui enim ei prælio interfuerant, Beatum Stanislaum hostes terruisse, & nostros hinc & inde confirmasse & animasse ferunt: quoadusq; tandem plena in hostes victoria potiti, nihil de rebus suis amplius dubitare necesse habuerunt. A qua quidem victoria, & pugnæ illius loco Rex tentoria eadem die non procul fixit; & ad vesperum omnes, qui tam remanserant, quam qui à persequendis hostibus redierant milites, perbenigne tam lautiis quam donis etiam ipsis refecit. Ac vnum illud maxime memorabile fuit, cum Loscho nobili Masouio, antiqua & militari familia nato, circa Krzywogam tantum territorii dederat, quan-

tum

tum vna die obequitare poterat; ob 70. ex hostili acie, malleo, quē nemo à terra eleuabat, caput percussos & interfectos. Ex quo ipso confestim tempore vniuersam Poloniam non modo de victoriæ fama, sed etiam ingens lætitia vsquequaque peragrauit. Qua ipsa de causa apud omnia in Polonia templa supplicationes habitæ, & dies ille memorabilis, quo diuisio Apostolorum repræsentatur, inter festos est relatus. Præstiterat autem Crucigeros non solum vicisse, sed victoria etiam vti Polonos non ignorasse; nam Marienburgum fortissimum totius Prussiæ propugnaculum ab illa Polonorum victoria iam deditiōem cogitabat: interrim enim cum triduo in statuiis Rex seipsum contineret, causam & occasionē dedit Plauenio ciuitatem muniendi: qui ei arci præfectus, ex vicinia quinq; millibus hominum collectis, & Marienburgum perductis, nutantes suorum animos egregie confirmauit: posteaquam à peritioribus bellandi, frustra vt copias eo præmitteret monitus, tam opportunam rei

bene



bene gerendæ occasionem neglexisset Vladislaus. Occasiones enim hostes vincendi, vt occurrunt raro, sic & reuertuntur sero; & non nisi probro & damno recuperantur geminato. Nam Liunionæ Crucigerorum Magister cum quingentis cataphractis equitibus, eodem in Prussiam veniens tempore, Plauenium & aliarum arcium Præfectos mirifice recreauit. Congressus is primum apud Passarium amnem cum Vitoudo fuerat; vbi Vitoudo impetum facere in eum volente, secreto eius colloquium Magister postulauit; & tantum quidem orando suadendoq; potuit, vt Vitoudus Crucigeris reconciliatis Samogitiam pacare, quam castra Polonorum sequi vtilius & decentius sibi fore omnino arbitraretur. Itaque Regi vix hoc eodem consilio communicato, & quasi etiam fratre aduersante, in Lituaniam est profectus: Magister vero per speciem arbitri, ad pacem inter Regem & Plauenium tractandam Marienburgum ire permissus; tantum quidem abest, vt pacis mentionem fecisset, quod etiam

Cruci-

Crucigeros animasse magis diceretur; cum Regis & eius exercitus debilitatem, & Vitoudi consilia & animum, non usquequaque Polonis fauentem, suis explicasset: quo fiebat, vt vix Crucigeri aliquam vel minimam pacis mentionem apud Regem amplius facerent, & oblatas prius à se conditiones irritas se habituros non dubitanter testarentur. Quod eo etiam faciebant fidentius, quo Parochũ quendam Gedanen. senem, qui ætatem & obsidionis molestias causatus in patriam ire se velle profitebatur, Poloni per sua castra impune ire permiserant; & sexaginta aureũ numũ millia à Plauenio illi data, vt Gedanen. Slochouien. & Stecinen. commendatoribus, in militem eam pecuniam distribuisset, cum alia supellectili exportandi prætiterant facultatem. Verum cum ea subsidia tardius subministrari posse obsessi arbitrarentur; & interim occasionem nacti, magna mercede accepta, Polonis se gratificaturos existimarent, per quendam Bohemum Socolum dictum in castris Regiis militantem,

de Ma-



de Mariemburgo etiam inuito ipso Plaue-  
nio dedendo, tractare minime dubitarūt:  
& vitam quadragintaq; millibus flore-  
norum postulatis, voti compotem facere  
Regem & exercitum promiserunt. Sed  
neq; ea expugnandi Mariemburg. Polo-  
nis placuit ratio; cum qui paulo ante fer-  
ro vicissent, indignissimū proditione vin-  
cere hostes arbitrarentur. Nec ita magno  
postea temporis interuallo, instinctu, vt  
credebat, Crucigerorū, vulgo fama ema-  
nauit, Sigismundum Cæsarem eundemq;  
Hungariæ & Bohemiæ Regē, cuius legati,  
tot aureūm numūm millibus à Crucigeris  
acceptis, in Hungariam redierant, Polo-  
niam inuasisse, & vi ac ferro omnia perua-  
stasse. Cui quidē Poloni credentes nūcio,  
moram & vxorum tædium parū ferentes  
patienter, Regem vt in regnum rediisset  
hortabantur: solis hoc consiliū Prutenis  
improbantibus, qui victoriā nuper partā  
in casum abiturā, & Crucigeros in poste-  
rum crudeliores & cautiores futuros te-  
stabantur: sed eo non obstante ac Nico-  
lao Traba reclamante maxime, soluta Ma-  
riembur-

riemburgi nihilominus est obsidio: Cuius rei Vladislaum cœpit paulo post pœnitudo, præsertim cū post obsidionis dissolutionē tempus quosdā ex maiori Polonia aduenisse vidisset proceres, qui magna ipsi prosequenda victoria adiumenta præstare posse credebantur: qui siue Tucholia exclusi fuerāt, siue alia de causa Coronouia substiterāt, occasionē quidem denuo cum Crucigeris bellandi forte fortuna adepti sunt, & virtutem suam militarem testatam reliquerunt. Erat Coronouia oppidū nec arte, neq; natura præmunitū: Tucholia autem peruicinum, apud quod Michael Cochomeistro præfecto nō exigua hostium cōfluxerat multitudo: hi cū per exploratores Polonos, fucate illis omnia nunciantes, Polonos oscitantes, & nihil de hostibus suspicionis habentes Coronouia reperiri intellexissent, exequis statim delapsi, prædentes de improviso aggrediūt. Quos vbi Poloni persentiscerent aduentare, armis correptis, & ipsi ad pugnā se accingūt, ac circa Monasteriū Beidē cū Crucigeris intrepide cōgrediūt.

*Id qui-*



Id quidem præter omnem acciderat hostibus opinionem, qui simulatque eo venissent, plena de Polonis victoria se potituros arbitrabant: sed spe vana ducti, cum equos repetere necesse habuissent, non nisi tandem vno à Coronouia milliari, in colle quodam exercitum extruunt editioni. Pugnatum est vtrinque acriter, & Conradus quidā Nemcicius Silesiacus, de cohorte Sigismundi Regis in mediū procurrens, Polonorum qui vellet, ad singulare certamen prouocauit. Obtulit se huic Ioannes Sczucius gente Poluiuius, & mox infestis armis concurrens, Nemciumq; victum ad suorum agmen perduxit, non modo feliciter, sed etiam triumphantis instar gloriose. Hinc sublato vtrinque clamore, demum manus etiam conferuntur, nec facile patebat, quonam victoria inclinare potissimum debuisset. Vbi enim vis vi, & arma oppugnantur armis, non facilis vsque quaque futuri certaminis exitus fuerit explicatus. Ex magna igitur contentione prælii, vtriusque exercitus milites facile defatigati sunt &

fuerunt:

fuerunt: quo adeo est factum, vt mutua quadam consensione, temporis aliquantū ad respirandum vtrumq; agmen sibi sumere & mox amotis sauciis, vulneribusq; colligatis, præliū redintegrare videretur. Sed nec tum quidem, posteaquā diu multūq; pugnatū fuerat, pars vna alteri cedere, & vel tantillū referre pedē voluit; suisq; denuo confirmatis & admonitis, infestis signis rursus concurrunt. Erant iam occisi quam plurimi, nec tamē de pristina ferocia aliquid vtrinq; erat diminutum: quod causæ fuerat, vt quasi ex composito vterq; exercitus paulo retrocedere & sudorē sibi quisq; suis arbstergere ac pocula vtrinq; inter se miscere memoretur. Postremo vero tandem refocillatis viribus, (vt vel vincerent vel vincerentur vtriq; expectantes) in aciem cuncti progrediuntur, ac maiori quam vnquam antea pugnant perucatia, ita vt aliquot horis illud eorū durauerit certamen magna vtriusque gentis gloria & fortitudine singulari: Sed (vt plerunque fit) cum vnā quidem partem potiri tandē victoria oportuerit,



Ioannes Ostrouicius Polonus cognomēto Nassianus, Gente Bipenniū siue Tenciniorum ortus, adactō equo hostiū vexilliferum iugulat, & vexillum quo vno regēbatur, ad suos defert cōmilitones: iā quodam modo de victoria dubitātes. Tāto pere hominum animos, vel vnus in exercitiū iuuat virtus, quantū inter metū, ignauit, & inter generosum animū fortitudinēq; fuerit discrimen. Nā eodē illo tēpore hostilis acies, quæ in eam horā incōcussa steterat, cœpit quodā modo turbari, & Polonū virtus ad prosequendā victoriā excitari. Quo est factū, vt, metu pudorem superante, Crucigerorum copiarū fuga salutis suæ consulerent, & Poloni opulentā prædam, & gloriosum triumphū de iis reportarent. Qui cū nocte instante & insidiarum metu vltius insequi non potuissent hostes; tandē quidē ad suos qui in castris remanserāt reuersi sunt, & plenam victoriā quā spolia referre maluerūt. Multis enim auiditas nocuit prædæ, & semper honos & dignitas quā cōmodū loco sunt potiore. Hoc nimirum prælio octo rursus

Crucigerorum millia caesa, totidemq; capta certa fama ferebatur. Quod tanto etiam Gruneualden. anteibat, quanto maiore animi & virium contentione vtrinque proculdubio fuerat dimicatum: quo etiam Crucigerorum studia militiaq; fracta, Polonorum vero virtus & potentia magis est illustrata. Interfuerant vero Coronen. pugnae Sennidugius Ostrorog. Palatinus Poznaniensis. de armis & insignibus Nalęcz, Matthias de Labisehin Palatinus Brzesken, de domo Bipenniū, Petrus de Niedzwiedz Dux Regii exercitus de familia antiqui equi, Mścugius de Skrzynno de familia Cygnorū, Iacob. Kobylinski Grzymalita, Nicolaus de Powala multis acceptis vulneribus clarus, Gneuoschus de Daleiowicze de Strzegowia, Petrus item Ryterski, Ioannes Naschian de Ostrowice, Ioannes Farurey de Grabow & Sulima, Nicolaus Chrzastowski de Strzegomia, Ioannes Nos de Dobykovv, & quidem omnes hi tres de armis Bipennium, Skarbek de Gory de familia Habdanck, Dzyk de Kadlub, Nicolaus Bielavvski de Kozlerogi, Stanislaus



Ielito de Doliwa, Bartholomeus Plomy-  
 kowski de domo Wieniawa, Zaklika  
 Korzekwicki de Srokonica, Krystinus  
 Magero de Goworcizow de armis Ra-  
 wa, Ioannes Soczycki de Doliwa, Do-  
 beslaus Olevvinski de domo Ostoia, Do-  
 beslaus Okvvi de familia Wieniavva,  
 Ioannes Rey de Xiaglovvicze de armis  
 Oksza, Alexander Gorayski de Cyphis,  
 Kazimirus de Tuchovviec de domo  
 Zgraia, Zrzymala Zerzvicki, Iohan-  
 nes Czelustka Martinus de Vroczy-  
 vvicede domo Pokuca, Vexillifer Cra-  
 couiensis, Andreas Brochocki de Of-  
 foria, Suantopelk de Zavvada de Vulpi-  
 bus, Iohannes Grzymalka, Budek de Za-  
 borze, Slanka de Budka, Nicolaus Boro-  
 vviec, Ioannes Leon, & alii quam pluri-  
 mi quos factu est incredibile singulos e-  
 numerare potuisse. Dimicatum porro  
 est decima & octava Octob. die: nec mo-  
 ra iis qui in praelio occisi vtrinque fuerant  
 conscriptis, & praeda minutatim collecta,  
 quam postea Bidgostiae partiti inter se  
 fuerant, castra ex eo loco ulterius mota &

cum

cum longo captiuorum numero Ginoulodislauiam ad Regem est peruentum. Erat ille in suos munificentissimus, sicuti quidem nullæ Regum maioris sunt alæ, quam in bene meritos liberalitas, etiã aliquando prodigalitate viciata. Immen-  
sæ quippe Regum sunt opes, quæ recte & scienter collocatæ haud ita facile exhauriuntur. Itaque non solum milites suos muneribus & amplis donis affecit, sed & captiuos refecit etiam ipsos epulo; & spon-  
sione militari obstrictos ac large donatos, ad suos libere reuerti permisit; vno illo Chochmaistro excepto; quem, quod aliorum Dux fuerat, visum est cum aliquandiu sub custodia detinere. Sed nec illud quidem Crucigerorum animos emolliuit; qui adeo obstinatiores facti, & Regi & ipsius exercitui non parũ negotii facesserũt. Subornarant quippe Crucigeri transugas Polonos, aut certe Crucigerorũ, qui linguã Polonicã exactissime sciuerant aliquos, qui ad Coronouiã Polonos ad vnum omnes occisos, Ioanni Brogoulouio Tucholien præfecto nunciarent.



Qui quantumuis licet non infusus homo fuerat, verba sibi nihilominus à Crucigeris dari permisit, & certis cōditionib. Tuchola data, Regi suo non vsquequaquē integram fidem, vel hac ipsa imprudentia conseruauit; à quo stratagemate cum auctior Crucigerorū exercitus reddi quotidie magis videretur, & cum è Tucholia tanquā ex aliquo non importuno propugnaculo in Poloniā fieri posse incursionē Rex vereretur; nouam expeditionē maiori Poloniæ indixit, & Schafranecio Duce cum aulico comitatu iūctam Tucholiam vsq; perduxit. Hic cum sexcentos balistarios in loco oportuno insidiis structis forte præmisisset, factum est, vt tantum non caperet eos, qui voluntariā apud Crucigeros susceperāt militiam, & illustri loco nati, Dux Minsterburgen. vnus, & Episcopus Virspurgen. alter, vulgo dicebantur. Atq; his ita omnib. feliciter peractis totus Regius exercitus, præter aulicorū cohortē, domum dilapsus, Plauenii noua in Prussia moliri incipientem confirmauit. Miserant Torunen. & Gedanen. ad Regē

tum temporis auxilium eius imploratū; quod nisi cito affuisset, deditioem hosti se facturos profitebantur. Verum cum Rex breui se illis succurrere velle polliceretur, & adeo etiam auxilia iam expediuisset; ecce rursus illi ad Regem mittunt, se aliter facere non potuisse, quā vt deditio ex necessitate volentibus nolētibusq; illis tandem subsequeretur. Ægerrime id Rex totusq; exercitus tulit, nihilq; antiquius quam vt veluti illusionem illam quandā vlcisceretur habuit. Verum enimvero re paulo post considerata maturius, reiectoq; eorum qui legatos detinendos censuerant consilio, non suam illis, sed eorū sibi fidem defuisse restatus, hæc similiaq; contempsit. Maior enim condonantis, quam iniuriam facientis animi est magnitudo. Itaq; cū ex Prussia reuertens primū quidem Gīnoulodislauīā venisset, postea Gnesnam ad D. Adalberti sepulchrum, & deniq; Poznaniā sese contulit, & illius orē nobilitatem ad bellū Pomeranię inferendum excitauit. Quod Sendiuogii Ostrogii Palatini Poznanien. ductu gestum, Po-



meraniam omnem pagorum & agrorum rapinis & incendiis, munitionum oppugnatione posthabita vehemēter percussit: & magnis iniustis calamitatib. passim & ubiq; labefactauit. Quæ quidem dum à Rege eiusque copiis forte gerebantur, vt semper inter vicinos fuerit emulatio, nūciatum ex Polonia est; Sigismundum Cæsarem & Hungariæ Bohemiæque Regem, vt promissis quæ Crucigeris fecerat staret, qui illi quadraginta aureū nūmū millia forte numerauerant, Poloniam inuasisse; & Sciborium Palatinū Transylvaniæ cum exercitu immisisse; qui ex Morauis, Austriis, & Bohemis solis Hungaris exceptis constiterant, q̃ Hungari arma se in Polonos ex fœdere nō posse ferre causabantur; sed hæc quoq; expeditio maiori cū reuertebantur hostiū, quam Polonorū subsecuta est detrimento. Bella enim non sapiēter ante prouisa, in ipsorum met cladem cedunt postea auctorum. Qua forte ex occasione pax denuo cum Crucigeris est tractata; & ad tractationem octaua Septēbris dies Raciazii præstituta. Quo fere

fere etiam tempore aliam item memorabilem victoriam, de Crucigeris Liunionen. Vladislaus Poloniae Rex est consecutus. Didicerant Poloni Hermanuum Liunionen Crucigerorum magistrum cum non condemnendis ex Germania & Bohemia copiis in Prussia aduenisse; iisque Golubiae relictis in ipsum Marienburgum, ad communicanda de bello contra Polonos consilia proficisci. Qua propter quidam facinus audax ausi, Dobeslao Puchala, gente Vieniavo ductore, hostem armis virisque petunt superiorem, & insidiis commode dispositis sub Golubia se conspici patiuntur. Id non tam cito à Crucigeris animaduersum fuit, ut non nemo ex iis prosiliens, & ad capienda arma ac Polonos occidendos acclamauit. Sed non peræque sæper, quod mente & oratione fingis re præstas derepente. Nam Crucigeri ex nimio ardore locum insidiarum subito prætergressi Polonos conspiciatos aggrediuntur; mox Puchala suis auxilium opportune ferens. Crucigeros, cum utroque exercitui resistere non possent, profligauit:



qui dum effuse vim persequentium se fugiebant, etiam à suis portis exclusi sunt, & in manus Polonorum, quibus quadruplo plures erant, peruenerunt. Hac victoria subsecuta, & animis viribusq; Crucigerorum fractis, nihilominus Vladislaus Rex à feriendo cum iis foedere, vt erat mansuetissimus, non abhorruit: sed Vitoudus, vt vario multipliciq; habebatur ingenio, id quodam modo dissuasisse memoratur. Nam cum Rex circumuallare Toruniam cogitaret, cuius mœnibus Crucigerorum magister eorumq; præcipui continebantur; Vitoudus spe pacis iniecta, victoribus quam victis iniquiorem reddidit pacē, & his conditionib. vt iniretur persuasit. Primum quidē vt Samogitia Regi & Vitoudo quoad viuerēt, per Crucigeros concederetur. Deinde, vt ducenta florenorū millia intra annū, diuifim ter, Regi numerarent. Tertio, vt Zemouito Masouiorum Duci, Sacerense territoriū redderet. Ex aduersus restitueret Rex omnia, quæ de Crucigeris cœperat, Dobrinum possideret, captiuos redderet, de Drecio & Suantopel-

co, aliorum decreto staret; quod si minus  
sententia placuisset ad Pont. Max. prouo-  
caret. His conditionib. magistro Cruci-  
gerorum ipso in castra Regia veniente, &  
stipulatione vtrinque interposita, sed vel  
maxime Vitoudi cōsilio & opera, pax illa  
fancita memoratur: à qua inconsulto Se-  
natu, Podoliam quoque Vitoudo Rex do-  
nauit, frementib. cunctis, & in Vitoudum  
culpam coniicientibus, q. non bona fide  
& cum Rege & cum Polonis satis egisset.  
Vladislaus vero Rex in Poloniã reuersus,  
& dimisso quẽ coadunarat exercitu, Ale-  
xandrũ Valachię Palatinũ, prius quoq; si-  
bi fœderatũ, sed vel denuo cõtra Hunga-  
ros nouo fœdere obstrictum, sibi sociauit,  
toto Pokucien. tractu mille ciclis argenti  
ipsi oppignorato. Quib. reb<sup>9</sup> confectis, &  
ad Pontificẽ Maximũ; qui Alexandro suc-  
cesserat quinto, Legatis cum amplissimis  
munerib. missis, in Lithuaniã à qua tandiu  
egerrime abfuerat, tandẽ secessit. Atq; hi  
quidẽ Legati viri vndiquaq; ornatissimi  
nihil aliud Romę petierāt, quam vt eas sa-  
cras res, quas Vladisl. bello Prutenico tẽ-

plis



plis Crucigerorum ademisset, suis vero intulisset Pont. Max. approbare, & Crucis militiam contra Tartaros Crucis hostes, & Moschos schismaticos concedere non graualetur. Quorum vnum concessum; alterum militia Crucis, Sigismundi Cæsaris & Crucigerorum Legatis impediuntibus, ne forte Poloni contra Christianos ea vterentur, aperte est denegata. Sic propter friuolas sepe suspitiones, piorum conatuū cœpta impediuntur. Rex interim ex Lithuania rediens, & religionis ergo magnis itineribus pedibus emensis Cracouiam venit, & quinquaginta signa militaria ex triumpho Prussiae allata in Basilica eiusdem ad memoriam posteritatis collocauit. Quo fere etiam tempore Ernestus Archidux Austriae Guilhelmi, qui repulsam in cōpetitione cum eo tulerat regni & Friderici III. Cæsaris pater nuptiarū causa Cracouiae conspectus est, cū Cymbarkam Masouorum Ducis filiam, eiusdē Friderici genitricem debebat ducere in vxorem quam in genecio Regis Hungarię semel visam cœperat deperire.

*Sed*

Sed superuenit pariter & Venetorū legatio quæ in quingentos hastatos Polonos, amplum stipendium, si Rex Sigismundū in Hungaria regnātem bello destruere voluisset offerebat. Cui legationi Sigismundus ipse occurrens Brundā Cardinalem & Sciborium Palatinum Transyluaniæ Oratores in Poloniam misit, Regis cū Sigismundo congressum postulatum. Renuebat initio Vladislaus id facere, toties iam à Sigismundo circumuentus. Sed postremo tandem magis vxori suæ cuius sororem habuerat quā Sigismūdo gratificare volens Lubouliā venit. Cui Sigismūds vsq; ad iugum montis obuiā factus eū maxime honorauit. Verum cum octiduo variis cōsultationibus esset cōsumptū, iamq; Vladislaus apparabat abitum, cū mox à Sigismundo ad priuatum euocatus colloquium, tandē precibus pollicitationibusq; magnis ab eo victus, sic pacem firmasse eū eo memoratur: Sigismūds & Vladislaus & Vitoudus simul contra Crucigeros ex Prussia pellendos in vnum cōspirarēt. De Russia, Podolia, Valachia,  
nulla



nulla mentio inter viuos fieret; Valachia Hungaros contra Turcam bellū gerentes & Polonico bello non implicatos adiuuaret. Quæ vt erat callido ingenio, omnia vafre à Sigismundo Cæsare cum Vladislao Polonorum Rege perpetuo agebantur. A quo maximis etiā id impetrauit precib⁹, vt nulla in diplomate Crucigerorū extaret mentio, legatis præsertim ipforū in aula eius præsentib⁹, quos emungere argēto quauis arte cogitabat. Atq; ita quidē ab optimo Principe id etiam obtinuit, vt in penitiora Hungarię in venationes cū Sigismundo proficisceretur. Venerat tū Budam Tartarorum ad Vladislaum legatio, quæ ei apud externos maximū conciliauerat nomen, & adeo etiam admirationem. Nam hi contra omnes omnium nominū Polonorum hostes verbis amplissimis auxilia ipsi promittebant. Qui postquam semestre in Hungaria, nunc huius nunc illius rei spe vana à Sigismūdo lactatus fuisset; postremo tamen ab eo Corona, Sceptro, & aureo Pomo, & Boleslai Chobri primi Polonorum Regis gladio, quæ Eli-

zabeta Regina in Hungariã olim aliquando asportarat, potitus extitisset, per Morauiam in Poloniã est reuersus; dignus qui nō solum Lithuanorū Apostolus, sed etiã martyr quodã modo, tot iniuriis & dolis, nunc à Crucigeris, nunc à Sigismundo Cæsare affectus diceret. Qui tantū, abest vt Crucigeros vt promiserat cum eo ultus fuisset, quod etiã acrius & vehementius bellum contra eū excitauit. Ac non multo deniq; post mutui nomine ab eo pecuniam postulauit; quam Vladislaus liberaliter denuo dedit, & Scepusiensem tractum pignoris nomine pro octoginta florenorum millibus accepit Quæ nimirum oppida in hanc vsq; diem, non Hungarorum amplius, sed Polonorum iuris semper censentur. De quibus rebus omnibus quomodo gestæ fuerant, Vitoudum patruelem fratrem Rex apud Rodlum in conuentu reddiderat certiolem. Erat cōuentus ille Polonorum Lithuanorumq; pariter interuentu frequentissimus, & ad vniendam Poloniæ Lithuaniam grauissimo consilio & ordinum consensu constitutus.



tutus. Quo absoluto, & primoribus Lithuanis insignibus datis, in Samogitiam ad gentem illam à reliquo falsorum Deorum cultu amouendam præpropere est profectus. Semper enim in gente agresti & inculta superstitionum restant aliquæ reliquæ: Quibus ille extirpandis non modo vigilantissimi Regis, sed etiam religiosissimi Doctoris vices expleuit: & apud Medincos Episcopum constituit; & redditibus tam Episcopatum ipsum, quam ipsius Canonicos large locupletauit. Annus quo hæc fuerant à partu Virginis tertius & decimus numerabatur: quo exacto, & Kesgelono Samogitiæ præfecto ad diem pace cum Crucigeris sancientiæ præstitutum Schlonscum est profectus. Erat iam tum temporis Henricus Plauenius, siue propter largitionem nimiam, siue (vt inter pares facile euenit inuidiam) ab homine præcipitis ambitionis & naturæ effrata Chochmaistero dignitate spoliatus. Quod cum ad eius fratrem Commendatorem Gedanen. esset perlatum, & idem ipse quoq; metuens, fugam ex Prus-

ſia dedit, & ad Regem Vladislaum in Polonia ſaluus peruenit. Idem & Henricum ſi non potuiſſe, ſaltem voluiſſe facere fama ferebatur, niſi Kröpido Vladislaui. Epicoꝓus, cui Rex id communi cauerat, eum prodidiſſet. Diſcant interim communicare arcana etiam intimis Reges, & potius ſui quam velnit eſſe prodentis. Pace quidem cum Crucigeris tentata, ſed non conſecta, & cauſa tota ab Archiepiſcopo Strigoni. inique diſceptata cum Crucigeri rapinis & iniuriis Poloniae inferendis nunquam ſatiarentur, ruſus expeditionem regni & Lithuaniae Rex decreuit. Dictu fere incredibile eſt, quantus hominum numerus ad Vladislaum confluxerit, ex Polonia, Ruſſia & Maſouia, ex Lithuania & Scythia, ex Bohemia & Sileſia, ſub aliquot Sileſie Ducibus, qui voluntarie ſub Poloniae Rege venerant militatum: adeo vt non ſolum ad Crucigeros domandos, ſed potentiffimos quoque Reges & populos proſligandos illa expeditio ſuffeciſſet. Quo quidem exercitu in hoſticum ab Vladislao perducto,



multa passim oppida per deditiōē capta, multa vi expugnata, multa rura, & id genus alia incensa & euerſa memorantur; ſolus Epiſcopus Varmien. cum ſe Regi ſupplicem obtuliſſet, expers illius fuerat calamitatis. Iamq; Culmam & Toruniam caſtra moturus Rex videbatur, quorū oppidorum capiendorū ſpes ei non modica fuerat facta; cum ſubito Crucigerorū magiſter arte quadam eum eluſit. Miſerat ille forte tabellarium, per quem Commendatoris Brodnicen. cōſectas dedit ad ſe literas: quib. Cōmendator milite & cōmectū ſe deſtitutū faciēbat eum certiorē: q̄ ſi grauius aliquid ingruiffet deditiōē facturum ſe Regi non obſcure denunciabat. His refractis literis alio ſe conuertit, & Brodniciam obſidione cinxit: quæ cum in mēſem durauiffet, Vitoudus fruſtra renitente Rege diſceſſit; quē non nemo Polonorū quoque ſubſecutus, eidem longiori oppugnationi reclamauit. Sed vnū illud vel maxime Crucigeros iuuat, q̄ Ioannes Lauſanen. Epiſcopus Pont. Max. Legatus, in biennium pacem pro ipsis impetrauit;

& vt interim Constantien. Coem deere-  
to, quod tum celebrari erat cœptū, inter  
Regem & Crucigeros ea cōtrouersia per-  
mitteretur. Itaq; reuersus in Poloniam ab  
ea expeditione Vladislaus, de amplissimi  
Concilii sententia Legatos Constantiam  
misit. Quo etiam Sigismundus Cæsar ipse  
profecturus, operam suam promisit: quā  
fidē tempus postea declarauit. Nam ne  
tum quidem Polonico nomini & sangui-  
ni fauit, ac Ducem quendam Legnicen.  
ex antiquissima Regum Polonorum stir-  
pe ortum, cum Cæsarem ad se inuitasset,  
quo se turpius daret, ligna vendere pro-  
hibuit; quibus ille neglectis, ac carbo-  
nibus in culina adhibitis, magnifico epu-  
lo exhibēdo expectationē eius superauit.  
Sed ad narrationis nostræ curriculum nos  
reuertamur. Vladislaus ergo Rex vniuersā  
Polonia & Lithuania celeriter peragrata,  
Alexandrū Valachia Palatinū, splendi-  
dissimo cū comitatu ad se venientē exce-  
pit; & cum iureiurandum verbis conce-  
ptis præstitisset, in Regni Polonici fide nō  
inuitus conseruauit. Quo etiam tempore



à Cæſare & Patriarcha Conſtantinopolitano legatio ad ipſum venit, cui petenti gratificaturus in Cacibeco portu Pontici maris, qui tum Polonorū fuerat poteſtatis, frumentum eſt admeſus. Atq; ita poſtea in Lithuaniam diuertens, cum Crugigeris, Pruſſicis & Liunionen. de regūdis Pruſſiæ & Samagitiæ finibus conuentum celebrauit. Non remiſerant illi de priſtina ferocia ſua vel tantillum, imò ſemper ingrati, & acceptorum à Rege beneficiorū immemores habebantur. Difficile quippe cœptis eſt deſueſcere, & lupo vitium potius quam pilum immutare. Non multum autē effluxerat tēporis, ex quo ingēs Tartarorū Kiouia inuaſerat multitudo, ita vt non ſolum Kiouia, ſed vniuerſæ regioni illi magnam inuſſerit calamitatē. Quam iniuriam cum forte vlturus Rex Vladislaus videretur, Anna Regina paulo ante Cracouia mortua, omnium iudicio etate, dignitateq; ſua haud dignas nūptias Sanoci celebrauit. Quod ſiue intēpeſtiuū & quaſi cæco amore ſceminæ, ſiue demoniacis artibus cōflatū fuerat, hāc certe de

se famam illud connubium tum temporis  
reliquerat .Erat Elizabeta Pilecia Otto-  
nis Palatini Sendomirien.filia vidua, quæ  
nec iuuenis, nec admodū compta, & com-  
plurium conjugum thoros identidem  
erat experta. Hæc antequam adhuc nu-  
beret, spe possessionū prædiorumq; mul-  
torum, à Morauo quodam rapta, & huic  
paulo etiā post vi erepta, & priori raptore  
occiso, loco legitimæ conjugis habita,  
postremo quidē omniū Vincentio Gra-  
nouio, Castellano Naklen.gente Bipeñiū,  
Spytkone Melstinio eius propinquo de-  
spondente, in matrimonium erat elocata.  
Quā Vladislaus Rex, nihil hæc similiaq;  
moratus, & illud quoq; quod ipsius quasi  
mater ad sacrum fontem cum ablueretur  
Cracouiæ ipsi astiterat, oblitus, importu-  
nis eius precibus concilio tū tēporis an-  
nuente, in thori regniq; sociā sibi asciuit;  
& frustra aliquibus Poloniæ proceribus  
matrimonium illud irritum facere volen-  
tibus, Regio diademate Cracouiæ insi-  
gniuit. Abierat tū ad Cōciliū in legatione  
profectus Gnesnē. à Polonia Archiepisco-



pus, cuius loco Retouius Leopoliensis. Archiepiscopus Reginam Annam in eadem illa Cracouia solenni ritu inaugurauit: quod ne fraudi Archiepiscopo Gnesnen. fieret, utque Primas regni esset, facile à Cōc. obtinuit. Qui tam egregiis ornamentis animi & ingenii, & singulari præsertim liberalitate præditus fuerat, ut de eo in Pont. Max. Constantiæ creando, in illa dissidentium Patrum discordia, agitatū fuisse memoretur. Quod vel inde etiam patuit, quod Monachum quendam, de Polonia Rege & regno iniuriosa carmina spargentē, in iterum carcerē coniici auctoritate sua fecerit; & inter Anglorū Galliarumque Reges dissensiones sopierit, non solum scienter, sed etiam animose. Atque hæc quidē dum extra Poloniā ita agebantur, in Polonia etiā Cæsare, & Gallorū Rege postulantibus Crucigeris induciæ in bienniū prorogantur; unde in Samagitia ab Vladislao Regemagno procerū Polonorū comitatu stipato, cōuentus cum Crucigeris forte etiā est celebratus, ex quo in Poloniā reuertens, anno Dñi post mille quadringen-

tesimū quarto & decimo Pont. Max. Legatos duos habuit obuios, Iacobum Campum Spoletanum, & Ferdinandū Hispanum, Lucen. Episcopos, qui de pace cum Crucigeris stabilienda ad eum venerant postulatum. Verū illi corrupti, vt creditū est, Crucigerorum muneribus, postquam aliquandiu in Polonia comiter habitū fuissent, in Prussiam proficiscuntur; & Regiā causam lubrico & præcipiti suo iudicio interuertunt. De quibus apud Pont. Max. Vladislaus questus, vt documenta causæ suæ denuo protulisset, est consecutus. Sed interim à Cæsare Sigismundo Cassouiam ex Polonia blande vocatus, & eum inter se ac Crucigeros arbitrum passus, denuo ab eodem est circumscriptus. Succensere is in speciem Crucigeris videbatur, quod eum arbitrum eodem modo pati quodāmodo recusabant. Quod ita vafre agebat, vt Vladislaus Rex multa sibi de eo pollicitus vix non Sepulchrum are non accepto ipsimet restituere cogitaret; si Polonorum Procerū auctoritate & consilio non fuisset retractus. Qui discedens à Sigismūdo ad de-



ducenda quæ sibi promiserat contra Crucigeros auxilia, Zbigneum de Brzezic Marschalcum penes eum reliquerat: qui & ipse, eius astu & fallaciis cognitis, post paucos dies discessit, & Regem ad proseguendum in Crucigeros bellum tanto vehementius excitauit. Iam Regiæ copię ad Volborem confluerant, & magnis itineribus per Masouiam ad hosticum peruenierant, cum è vestigio Capra Mediolanen. Archiepiscopus Cæsaris Legatus dirimendi eius belli inter Polonos & Crucigeros missus ad eum superuenit, & Vitoudi opera ex Cæsaris mandato usus, de induciis cum Rege agere non dubitauit. Resistebat ille huic rei initio, & omnibus in idem consentientibus tot tantosque bellicos apparatus in cassum abire apud se non facile patiebatur. Sed tandem precibus victus in aliud biennium prorogauit inducias, & ad octauam Ianuarii diem tempus compromisso præstitutum, frementibus passim & ubiq; quam plurimis, & in Regium Cancellarium culpam coniicientibus, qui postea tota vita

sua maxima Nobilitatis inuidia semper flagrauit. Primi enim consiliorum auctores primum & potissimum vulgo etiam odium plerumque consequuntur. Iam & eodem illo tempore cum Erico Sueciæ, Daniæ & Noruegiæ Rege, publice ab Vladislao & Vitoudo contra omnes omnium nominum hostes, specialiter vero contra Crucigeros fœdus est percussum. Ex quo bello Vladislaum redeuntem admirabilis quidam casus magnopere percudit; ac horrendæ cuiusdam diuinæ in fontes punitionis signum quodam modo declarauit. Poznaniam is Zrzodam versus carpento uehebatur, cum subito sub vesperum è sereno atris nubibus cœlum obduci est cœptum, & mox fulmen magno fragore delapsum, quadrigas carpento iunctas, duosque satellites Regios, itemque Poznanien. & Sendomiriensis Palatinum, ac nouem aliorum Regionum comitum equos, vna cum Regio, cui puer quidam hastam in manu insidens portabat, vno eodemq; ictu interfecit; aurigis & equorum fessoribus saluis: puero tantum



vni vestis fuit discissa, Regi etiā ipsi, præter quod aliquādiu semivivus iacuiſſet, & furdaster aliquot diebus factus fuisset, nihil prorsus damni est illatum: sed tamen propter incestum matrimoniū diuinitus non tam quidem punitus, quam monitus procul dubio cēsebat. Magnopere namq; in sene & maxime Rege lascivius animus, & ad libidinem notatur pronus, qui præstat vt suapte missam faciat, quā deiectum virib. obstinatū deserat potius turpitudine. Ad quem paulo post, prius tamen sibi aditu & colloquio impetrato, Sigismundus Cæsar Sandeciā venit: & cum animo esset distracto, utrū Turcicum bellū prosequi, an Bohemiā post Venceslai fratris obitū Husitana Religione & domestica seditione æstuantē recuperare debuisset, Vladislāus promissis etiā in Hereticos auxiliis ad Bohemiam quavis ratione domandam ipsum confirmavit. Qui Pragā cum exercitu veniens, cum non exiguā cladē passus fuisset, secessit postea Vladislaviā, ubi cū Vladislai, & Crucigerorū legati forte fortuna expectabant. Quos Cæsar veteri

illo

illo tuo odio prosecutus, & vt simul Crucigeris gratificaretur, non solū disceptata, sed nec quidē cogitata prius, ex scheda quam ex pera depromserant, legatis Vladislai frustra reclamantib⁹, audacter pronunciauit, nimirū, vt decreto Pont. Max. Legatorum abolito Caroli III. & Ioannis Bohemiæ Regis sententię staretur, pacta; apud Toruniam iēta, quę Crucigeri iā pridem violauerant, rata firma; haberētur. Id quidem tam molestum Regis Vladislai legatis fuerat, vt inuito, in salutato; Cæsare & mitigationem decreti promittente, ab eo discederēt; & Vladislaum, qui in Lithuania cū Vitoudo in venationib⁹ fuerat, facerent certiozem: qui eo vehementissime indoluit, & Zbigneum Olesnium, qui ingratum eius animum, & adeo etiā perfidiā, & malitiā ipsi exprobraret, in Hungariā ad Cæsarem ablegauit. Fecit Olesnicius q̄ debuit, & Vladislaum non eius decreto morē gesturum denūciauit. At ille vicissim ita excanduit, vt cum quodā Vitoudi legato, Cibula dicto, in Danubium ex arce Pudē. præcipitare se veleū

mina-



minaretur. Quod procul omni dubio forsitan etiam præstitisset, nisi tot ad eius latus sedentes Episcopi ius gentiū violandū non esse testificati, hominē iracundia percitum, & dignitatis suæ oblitum, retraxissent. Nihil enim iracundo amentius est aliquando, qui nimium quid de ipso se quod non est opinatur. Neque tamē multū effluerat postea tēporis, ex quo Cæsar errore suo tandem agnito, duos & ipse legatos ad Regem & Vitoudum misit; & quod nō malitia, sed imprudentia & Crucigerorū dolo lapsus illud fecisset excusavit: sed vel post hanc excusationem etiam ipsam, cum denuo Episcopum Cracouien. & Marschalcū regni ad eum Vladislaus misisset, non multo dissimilem sui idem Imperator se declaravit. Vnde consultatū in Senatu fuerat vtrum Cæsaris decreto parendū, an vero bellū Crucigeris inferēdū potius expediuisset? Sed occasione belli interim expectare placuit: quę desiderata, cū Crucigeri solutionē pecuniæ nō præstitissent, & pro nūmis argētea vasa attulisset, paulo post superuenit. Neque tamen etiam

tum ad arma in eos capienda subito est properatum. Semper enim capiendis, sed non semper deponendis armis facultas & occasio æque offertur. Per id autem dum hæc ita agebantur tempus, habita sunt Lanciciæ Comitia, & parum abfuit quominus gravis quædam suboriretur seditio, Elizabeta Regina in Albertum Episcopum Cracouiensem quod ipsius nuptiis aduersabatur, Regē Vladislaum instigante: sed per oportune quidem acciderat, quod eadem illa vitam cum morte commutauit. Multum enim cuiusvis nominis & conditionis, sed omnium possunt plurimum Regii diurni nocturnique consultores. Regina ergo interim mortua, paruo negotio Ioannes Tarnouius Episcopum Regi reconciliauit, & pullulantes domesticos motus per oportune tranquillauit. Iam fama erat, à Bohemis fuso fugatoque Cæsare Sigismundo, qui sola maiestate apud Hungaros aliquando se defenderat, regnum Bohemiæ ad Vladislaum deferri, nec deerant, qui ea occasione potentem impotentis animi hostem



vinciscendū rearentur. Pluriū tamen sententia fuerat; vt Regnum, quod pestifero dogmate infectum, & domesticis dissidiis ac bellis implicatum aestuabat, Rex potius non acciperet, quam accepto Sigismundum Cæsarem, ad quem hereditario iure spectabat, in se suosq; concitaret. Præstat enim ex inimico amicum, quā vel ex occulto sibi hoste faceret tandem apertum. Parte igitur Legatorū Bohemicorum ad Vitoudum profecta, sine cuius consilio nihil se facturum Iagello dixerat; pars altera Nepolomiciis apud Regē mansit; quibus & sumptus large fuerunt suppeditati, ne propter Hæreticorum Cracouiæ præsentiam sacris supersederetur. Verū paulo post ex Lithuania à Vitoudo Legatis reuersis, nulla recipiendi regni sperelicta, in Bohemiam redeundi facultas est data. Quæ eadē anni insequentis principio postulata apud Regem denuo utiq; repetierunt; & illud adeo addiderūt; Si Rex Bohemiæ regnum non acciperet; Vitoudo se illos delaturum. Quos Vitoudus diu suspensos tenuit, sed indictis

denuo,

demū, ex vtriusq; Vladislai Regis & Vitoudi consensu, Lublini pro Calend Sep. comitiis, haud priori admodum contrariū respōsum Legati Bohemici retulerūt; eo tantum adiecto; Catholici si esse velent, alterutrum eorum votis assensurum sibi pollicerentur. Quibus in Bohemiam profectis, Vladislaus ad Sigismundū Cæsare suos legatos in Hungariā ablegavit; qui modeste Vladislai in eū meritis cōmemoratis, vicissimq; eius iniuriis Vladislao factis recensitis, Vladislaum in eius amicitia nihilominus perstare perstiturumq; semper declararent. Grata hæc legatio Sigismundo fuit; qua audita, vnicā quam habuit filiam Regni Hungarici & Bohemici hæredē Sigismundus Cæsar Vladislao Poloniæ Regi ultro obtulit. Quod si minus probaretur, Agatam viduam, quæ Vēceslai eius fratris fuerat coniūx, simul cum Silesia dotis nomine est pollicitus. Hæc quidem vt ad Vladislaum Regem sunt perlata, missus est Sigismundi Cæsaris Legatorum ad Vitoudum in Lithuaniam vnus; vt consilia illa ipsi quoq; communi-



municasset, & mox de amplissimi Senatus sententia; Zavvischus Niger illius, qui ad Nicopolim ceciderat, frater, ob Agathæ connubium denuo ad Sigismundum est ablegatus. Qui cum Sigismundum bello tum Bohemico distentum diutius opinione sequeretur, in quodam Bohemiæ oppido ab Hussitanis captus, & carceri Pragæ est mancipatus. Nescit enim iuris gentium observare fœdus, qui imprimis Dei Opt. Max. tum & sui fuerit oblitus. Ab eo tempore Rex Poloniæ Vladislaus, cum Friderico Brandenburgen. Marchione, filia vnica eius filio Friderico natu maiori, pro quo Burggravius Norimbergen. cum hætenus extitisset, Marchiam Brandenburgen. septingentis, vt vocant, argenti marcis emerat, certis quibusdam conditionibus, nec satis laudatis iniuit affinitatem. Nam dotale illi volebat dare cum filia regnum, modo in aula Polonica, & à Polonis educaretur: & si interim mortuus Fridericus fuisset, Marchia à Polonis possideretur. Sed vt hæc omnia in consulto Senatu, & in spem

auxilio-

auxiliorum contra Crucigeros obtinendorum faciebat; ita cum ad rem ventum est, promissa illa, quibus, quod culinæ Regiæ currum Crucigeri à tergo trahere debebant, Marchio pollicitus fuerat, irrita facta sunt; & Crucigeri optatas iam pridem inducias nihil proficiente à Pontifice Max. Legato obtinuerunt. Is enim non modo iuris, sed & iustitiæ consultus, Roma aduenerat; ex æquo & bono pacē inter dissidentes in perpetuum sanciturus. Quæ fiebant supra mille quadringentesimum anno vigesimo secundo. Quo eodē Vladislaus necquicquam reclamantibus Poloniæ Ordinibus diu multumque Sigismundi Cæsaris responso, & suo Legato Zawischa expectato, cum Zonca Russa, quæ Zophia dicebatur, Andreae Kiouien, Ducis filia, Vitoudo auctore ad quartas nuptias denuo conuolauit. Habent hoc enim senes, ut cum cœperint iterandis nuptiis, velint videri iuuenes ad omnem perpetuitatem. A quo demum connubio non diu in Lithuania, ubi celebratæ fuerant, moratus; in Poloniam



sui ipsius maxime obseruatem, & cum nec  
ius Reges suos tollerantem tandem est re-  
uersus, Cui amplissimus quidam Ducis de  
Monte Legatus, cuius ditio ultra Rhenū  
Burgundię finitima fuerat obuiam factus,  
vt eum in fidem & patrociniū suū re-  
ciperet enixe postulauit. Cui tum tempo-  
ris id responsi datum: Ducis voluntatem  
Regi & regno longe esse gratissimam, sed  
neutri parti expedire, vt aliqua pacta &  
pactiones propter immensam locorum di-  
stantiam inter eos sancirentur. Hinc ab  
ordine Ecclesiastico pecunia per Regem  
etiā flagitata, sed ne daretur, constitutū;  
nisi cū aut in hæreticos, aut contra Chri-  
sti hostes arma forte sumerentur. Interea  
vero temporis, præter spem & expectatio-  
nem omnem, bellum contra Crucigeros  
denuo est proclamatū: qui non tam adeo  
sua voluntate, quā Cæsaris Sigismundi in-  
stinctu, in Poloniā irruptione facta, vehe-  
mentissime grassabātur. Nā idem ille Cæ-  
sar, qui toties iā Regē offenderat, Vitoudi  
facto, qui Coributum in Bohemiā contra  
eum immisisse ferebatur, offensus; literas

ad Crucigeros dederat, eatenus ferirent cum Polonis foedus, quatenus aut Pont. Max. aut Cæsari placuisset. Quæ quidem literæ, apud quendam mendicum mortuum, thoraci insutæ, Conini adinuentæ, Polonorum animos magis atq; magis in Cæsarem & Crucigeros irritarūt. Omnia em̃ bella nobis sūt submolesta, sed fraude ac dolo tecta molestissima. Maximo ergo exercitu Poloni vndiquaq; collecto, tanquam ad prælium certū ituri agmine stabili hosticum sunt ingressi. Iam Crucigeri quoq; ad triginta equitum peditumque millia sortiebantur, multo tamen maior Vladislai fuerat exercitus, qui centum & triginta milliū numerum bellatorum excedebat. Quo factum, cum ingentes vndiquaq; prædas Poloni agerent, & Crucigeri vastare sua ægerrime paterentur, parū tandē abfuit, quo minus vnus diei prælio tota res cōmitteretur. Quod Conradus Nemciccus inter Crucigeros vir grauissimus, & bellādi experiētissimus, cū periculossimū esse vidisset, suos ab eo cōsilio serio est dehortatus, & paruerūt qdē Cru-



cigeri pro re & tempore prudenter illos admonenti; sed cum admunitionum defensionem hinc & inde dilaberentur, Poloni tandem arcibus aliquot interceptis, quadringentos eorum milites cum quindecim Crucigeris ceperunt, & in vincula coniecerunt. Quæ dum ita gerebantur, Carboniæ. Episcopus legatus Cæsaris cū amplissimis mandatis superuenit, Coributum ex Bohemia ut euocaret, pacē cū Crucigeris iniret, Cæsaris sententia, quæ corrigi posset, ne offenderetur postulatū. Huic responsū Vladislao Regis nomine tale datum: Cæsaris fidem haud esse incognitam, neque tamen eius decretum quamlibet iniquissimum respuere Regē voluisse, nisi Crucigeri ipsi ultro illud violassent. Inducias cum iis prorogari eū voluisse, si de eorum fraude ex literis Cæsaris interceptis non constitisset. Necessitatē Regi impositam sua armis recuperandi: Coributum non sine mandato in Bohemiam profectum. Aderat Vitoudus ipse legationi præsens, qui simulacq; Coributi audisset fieri mentionem: Ego, inquit, cū  
misi,

misi, neq; me eius pœnitet facti; vt Cæsar intelligat, sub specie amicitiae quos & quam turpiter fefellerit. Non intermittebant autem interim milites Regii Crucigerorū depopulari agros, & obuia oppida & rura, vi, ferro, flammaq; peruastare, Quod cum Crucigeri non poterant pati, in quadringentos Valachos, qui tū forte Regi venerant militatum, sub Mariemburgo impetum faciunt. Qui hostiū multitudine territi, in proximam se abdunt syluam, & de equis quibus insidebant delabuntur. Insecuti istos Crucigeri simili modo equos etiā deserunt suos, & ex latibris extracturos se esse Valachos, sed falso opinantur. Nam illi infinita sagittarum emissā copia, eos rursus aggressi, fugam capessere faciunt, & prædam relinquere quæ contempserant hosti victori. A contempto enim hoste, & nec opinata peste facile profligamur. Eadē vero alios etiā Crucigerorum octingentos milites apud Nefsoniam Andrea Breschouio Duce excepit calamitas; ac postremo ab Vladislao Rege ipso Golubium quoque occupatum.



Quæ omnia vno fere eodemq; tēpore gesta, Crucigeris terrorē & petendæ à Rege pacis attulerunt necessitatē. Quæ & ipsa à mansuetissimo Rege, haud ita iniquis cōditionibus, ac his nimirum, fuit cōcessa. Primum vt Vladislaus Rex Galardi & Petri Iudicum à Pont. Max. misso rū sententiæ staret; Crucigerorum vero Magistri, Paulus Prusie, Zeifridus Liuonia, pacta Torunen. & Sigismundi decreta duo repudiaret; Samagitiā, Nessauiam, dimidium Istulæ apud Toruniā Rex haberet, Crucigeris quæ bello ablata essent restitueret, iniuriæ vtrinq; factæ obliuione delerentur sempiterna. Sed neque ea cum Crucigeris pactio, Cæsaris iussu omnia interuertētibus, fuerat diuturna. Quare ne inter ipsos Principes grauius aliquid oriret, mature prouidendū rati Hungari Polonorum efflagitarunt conuentum, ad quē vtrinq; idonei delecti viri, Kieschmarkū proficiscuntur. Distat Kieschmarkum viginti quatuor à Cracouia miliaribus, in quod oppidū simulacq; erat ventum, vt ad dimidium quadragesimæ ipsi inter-

se conuenissent Reges, Crucigerorum etiam Legatis eo accitis, est constitutū. Cū igitur ad præstitutam diem Cæsar & Poloniae Rex conuenissent, de iniuriis, quas aliquis passus ab altero fuerat, non semotis arbitris, sed præsentibus vtriusq; consiliariis, secum expostularunt: & tandem Crucigeris pacta conuenta, apud Meimū lacum sancita seruare iussis, pacē denuo inter se renouarunt. Nec multo etiam postea Coributus, qui in regno Bohemiae summā auctoritatem sibi comparauerat, Vladislao monente, ex Bohemia excessit; & insequētis anni initio Zophia Regina diademate est insignita, conuenientibus pro eius inauguratione Cæsare Sigismūdo ipso, cum vxore Barbara; Erico Rege Danorum, Branda Cardinale Pont. Max. Legato, Iuliano Cæsarino auditore Camere, qui postea Cardinalis factus ad Varnam est occisus; Ludouico Bauarorum, Zemoito & Alexandro Masouiorū, Bernardo Opolien. Venceslao Pomeranorū, Ioāne Ratiborien. Cazimiro Osuiecimē. Venceslao Odauien. duobus Vonrad Kozlen,



Venceſlao Zegauien. Ducibus. Nam Vitoudus Coributo miſſo ipſo, venire ſe non poſſe ſignificauerat. Et hic conuentus in annum ſupra milleſimum tercentefimū trigefimum quartum inciderat: in quo eodem illo de Marchionis Brandeburgen. filia elocanda placuit conſultare. Alienior iam Vladislaus, damno prudentior factus, ab eo eſſe cœperat; quandoquidem, vt facturum ſe receperat, contra Crucigeros nulla auxilia ſubmiſſet. Sūt enim ſuſpecta gubernantibus multa. Sed eorum fides ſuſpectiſſima, qui multa fari & præſtare aut parum aut nihil conſueverunt. Tractatum tamen, vt dixi, de eius filia, Boguslao Stolpen. Duci elocanda, à quibuſdam cum Vladislao fuerat Principibus. Verum res ad Vitoudum reiecta eſt, in cuius aula Fridericus Marchionis natus educabatur: nec valuit Pont. Max. etiam pro eo interpoſita auctoritas, qui ipſum ex Columnen. familia ortū trahere teſtabatur. Adnitente tamen eius legato Cardinali ampliffimo, præter voluntarios quinque millia Polonorum equitum

Sigismundo in auxilium permisit Rex proficisci: sed ii cum passim urbibus & oppidis Bohemiæ excluderentur, Olomucio in patriam subito redierunt. Quo eodem anno, magna parentum populique lætitia, Regi Vladislao filius natus, post quartum & decimum mensem, Vladislai nomen ad sacras vndas est sortitus. Cui ceremoniæ Pont. Max. Cæsaris, Venetorum & Mediolanen. Ducis, magnis puerperæ allatis muneribus, legati interuerant: & Latinus Vrsinus Cardinalis vnū de quinque clauis quibus Christus suffusus fuerat, in Poloniam attulerat, magna non modo ordinum, sed hominum omnium congratulatione. Cui adeo Rex confusus rei, infantem illum sibi designari petiit successorem. Atque vt voti compos fieret, multa & magna tam Ecclesiastico quam Politico ordini promiserat. Quæ cum paulo post denegare incepisset, & illud consilium Sigismundus Cæsar, quo illum odiosiorē suis faceret suggessisset; ferunt Senatores indignabundos surrexisse, & diploma, quo de filio eligendo



cauebatur, è manib. Z bignei acceptum diſcerpiſſi e: vt libertatis Poloniae & Regii animi parũ erga eos grati extaret teſtimoniũ ſempiternũ. Neq; tamẽ Vladislaus deſtiterat cœpto, vt omniũ, qui amare incipiunt aliquid, perpetua eſt cõſuetudo. Nam cum illa non ſucceſſiſſet aliã ingreſſus viam, Senatores priuatim prehenſare, ſyngraphas ab iis exigere, multa multis polliceri nõ dubitauit. Quo tandẽ effecit, vt aſſenſu aliquorum aſſecuto, etiã de ijs qui extra aleã fuerãt quodã modo triumpharet. Maioris enim præſentes fructus, quã faciũt multi poſteros, & vnus alteriue factũ, publica omniũ infamia eſt notatum. Natus vero & altero anno Regi alter quoque, ſed paulo poſt extinctuſeſt filius, à quibus Regina partubus, cum tertius immineret, Vitoudus ſiue illius q̃ credebatur odio ductus, ſiue lubrica & præcipiti ambitione Regni potiundi, inflãmatus, ſiue falſis vulgi rumoribus excitatus, Vladislaum Regem, qui natura credulus, iam vero tum quaſi bis puer (quod aiunt) fuerat, vt in Reginae pudicitia inquireret

digni-

dignitatis cōmunis ergō serio est exhortatus. Annuit ille fraternis monitis, & duę Regina pedissequę in carceres coniectę, metu pœnarū de libidinibus ipsius, quod cum sex quibusdam amatoribus rem habuisset, sunt confessę. Quorum tres cum profugissent, tres alii indicta causa carceri sunt mācipati, pedissequa vero in Lithuanā à Regina Cracoviā Rodlo ubi hęc acciderant relegatur. Vnde cū rursus in Lithuaniam relegari & Regina debuerat, Senatus Polonicus & imprimis Ioannes Tarnouius Palatin<sup>9</sup> Cracouiē. vir magnę dissuasit auctoritatis; q̄ relegata matre perpetua infamia filios laboraturos, & nunquā gubernaculis Regni apud gentē, decoris & honestatis cupidā, potituros testaret. Itaq; instāte maxime Senatu, res tādē perducta eo fuerat, vt Regina suo & septē nobilium pudicarumq; matronarum iureiurando edito, marito se expurgasset. Quo factō in Ioannē Strassum, qui eā famā apud Vitoudū & Germanos sparsisse dicebatur, iudiciū à Regina efflagitatū facileque ab ea obtentum, vt Strassus,

licet



licet præstito iureiurando expurgatus, in  
carcerem Sendomiriæ cum periculo vite  
nihilominus detruderetur. Pira cū parti-  
ri, & in iudiciū cum Regibus ingredi, nec  
tutū nec decorū habetur. Ita demū multo  
post Regina filium enixa, cui nomē Cazi-  
miro datū, Regis regniq; ordinū animos  
mirifice recreauit. Quāquā interim ea in-  
famia Reginæ aspersa, vt successu tēporis  
quieuisse videretur; inter Regem certe &  
Vitoudū qui eius auctor & impulsor fue-  
rat magnorū dissidiorū extitit seminariū:  
quod paulatim gliscens, tertio deinde an-  
no Sigismundus Cæsar inter fratres tanto  
ardentius excitauit. Didicerat is non o-  
ptime his inter se conuenire, Vitoudū er-  
go à quo alias Regem pendere nō ignora-  
bat, quā maxime addictum & familiarem  
sibi reddere peroptabat, & vtriusq; expe-  
tebat colloquiū, maritus pariter parū fe-  
lix & imperator. Nā per ea rursus tempora  
cum Turcis infelicitè dimicauerat, & in  
Vladislaum Regem q̄ promissā in bellum  
auxilia sibi non submiserat, culpam reii-  
ciebat. Apud Lusū igit̄ ad sextā Ianuarii  
diem

diem Cæsar, cū sua vxore Barbara, & Vladislaus cum Vitoudo conuenerunt, ac imprimis quidem postulabat Cæsar; vt Valachia, cui gens infida esset, æqua lāce inter se partirentur. Sed hoc per Regē negato, Vitoudoq; diademate promisso, eū cum Rege cōmittere denuo cogitabat. Quod neq; aspernari neq; protin<sup>9</sup> etiā acceptare se velle, inuito præsertim fratre, Vitoudus fatebatur. Totus igit Sigismundus ad Vladislaum Regē conuersus vt cohonestandæ patr. ergo aliquid tribuere, & bene de se merentis fratris minimè inuidere vellet dignitati, ab eo postulauit: Vladislaus omni de eare consultatione ad Senatum reiecta: qui cōcors, aut saltē eius magna pars si nō cōtraria Vitoudo videbat, gratificaturum se libenter fratri, nō inuitus pollicetur. At in Senatus disceptationem re veniente, adesse Vitoudus ipse, quo minus liberius sentētię dicerētur, ab Vladislao Rege, q̃ & obtinuit, percupide efflagitauit. Primus Archiepiscopus Gnesnen. Albertus Iastrzēbecius, qui verba faceret fuisse memoratur, quē non admodū



explicantē bene se, Zbigneus Olesnicius  
Episcopus Cracouien. dicenda sententia  
subsecutus, & Sigismundi artes & Vitoudi  
non satis laudatam dixit esse cupiditatē.  
Quo magis ab eo diademate, quod illi ab  
hoste quam hospite potius offerretur, ab-  
stineret, & fratris dignitatem, ac duarum  
potentissimarum gentium Polonicæ &  
Lithuanicæ inter se concordiam, quā &  
ipse iureiurando confirmasset, constantis-  
sime tueretur. Hæc Zbigneo effante, &  
omnibus aliis Episcopis eius sententiam  
approbantibus, cum ad Politici ordinis  
ventū esset Senatores, Ioānes Tarnouius  
Palatinus Cracouien. graui item oratio-  
ne, hanc Vitoudi iam senis, & tam vita  
quā gloria saturati, ambitionē exagitauit.  
At Vitoudus repulsam passus, fremens  
& gemens ex Senatu se proripuit, & quan-  
do à Polonis ipsi & dignitati ipsius sic in-  
uideretur, alia via se nihilominus obten-  
turum id minabatur. Iā eodē momēto &  
Vladislaus Rex à Senatu obiurgatus, te-  
merariā suā sero cognouit indulgēdi fra-  
tri facilitatem. Nam Lusco omnes ad vnū

Senatores discedentes, solum Regem cū hospite parum Polonis grato Sigismundo reliquerūt. Nec procul res periculo abfuit, si Poloni Hūgaros magis hac in parte præcipientes imitari voluissent, apud quos sola aliquādo Maiestate Sigismūdu, quæ tacita & Reges tuetur, ab extremo vitæ ipsius periculo seipsum vindicauit. Furēte enim populo, & prædominante obolo, factu etiā incredibilia facilia redduntur. Quidemū etiā ipse Sigismundus ex conscientia à Polonis sibi metuēs, non q̃ illi vnquā vim hospitib⁹ intulissent, qui perhumaniter tractarūt singulos, ex Polonia in Hūgariā discessit. Interea assentatorū turba, domestica Regum pestis, ne hunc holū è faucib. sibi eripi, & eam infamiam Vitoudus sibi pateretur inuri, dies noctesq; illum exstimulabat. Qua etiam de causā Gastoldū Palatinū Vilnen. & Rombuldum Marschalcum Vitoudus ad Regē forte miserat; per quos illi, & Polonis significatum esse voluit, tam inuitis, quam etiā cōsentientibus, se Regē in Lithuania futurum. Ad eam quidem legationem,

qui



qui responsum Vitoudo retulissent, Zbigneus Episcopus, & Nicolaus Michalouius Marschalcus, Sendomirien. Palatinus designati. Atque hi nimirum postquam primum placide iurisiurandi eum admonuissent; addiderunt etiam minas precibus; & his similiaq; perniciofa Reipub. consilia vi & armis prohibituos se aperte sunt testificati. At interim ille in Vladislaum Regem culpam reiiciens, hæc ita leuiter dimittere non posse se testatus, Legatos in patriam pati voluit libere proficisci. Quod ipsum regnandi Vitoudi studium Crucigeri, qui nullam Polonis incommodandi prætermittebant occasionem, studiose magis etiam auxerunt: vt videlicet repetitis legationibus id à Cæsare postularet, & Polonis quoquo modo posset negotium faceßere non dubitaret. Quod vbi Poloni, literis & internunciis Vitoudi aliquoties captis, certius cognouissent; venerunt ad Regem frequentes Sendomiriã, vbi iterum Zbigneum & Tarnouium Legatos in Lithuaniam dimiserunt. Scopus legationis fac-

rat;

rat; dimoueretur Vitoudus sententia. Quod si non posset, diadema Polonicum cedente Vladislao Rege, quam nouum à Sigismundo Cæsare Lithuanicum, potius fortiretur. Octogesimum iam ille excesserat annum, nec ullos suscepisse spectabatur liberos, cum nihilominus illa ipsa cupiditate Regni incensus, multa quæ de sua in Vladislaum obseruantia præfatus, quæ auctum non spoliatum dignitate vellet, vim vi se repulsurum respondit. Quod responsum à Vitoudo Polonis oratoribus datum, ipsos quosdam Polonos suggestisse, & vt in proposito fortiter præstaret monuisse, fama mansit. Liberalitate namque & beneficentia omnes omnium ordinum & conditionum viri facile quouis impelluntur. Quæ tanta in Vitoudo fuerat, vt maximam sibi auctoritatem inter vulgus conciliasset: & cum Vladislaus ab eo penderet totus, multis & magnis beneficiis aliquos affecisse, & longa temporû serie multis multas benefaciendi occasiones habuisse memoretur. Iam vero & Vladislaus etiam ipse, non tam adeo altos



spiritus gerens, & ingrauescente ætate debilitatas suas vires sentiens, ipsorum denique negotiorum & administrationis publicæ plane pertæsus, & filios parum adhuc regnâdo aptos sortitus, ad quos Vitoudo regnum esset rediturû emortuo, regnandi ad tempus copiam facturû videbatur, nisi tam grauis & prudens Senatus ille proculdubio obstitisset: præsertim cû & Vitoudi ambitio, & Sigismundi tanta quanta vix dici poterat spectaretur fraudulenta sollicitudo: qui per eos dies, quib. Vilnæ Legati Polonici fuerant, Draconem aureum affabre factum, Vitoudo mittere, & de ineunda cum eo societate certas conditiones proponere minime dubitauit. Verum Vitoudus non prorsus adhuc suorumq; oblitus, Draconem quidē pro hospitali munere, nō pro alicuius societatis pignore, accipere se testatus, vnum de Legatis Polonicis Tarnouiû, siue vt Zbigneo ægre faceret, siue vt eû in suam sententiam adduceret, magnis munerib. affecit, nullû vero iusiurandû, ac ne mentionem quidē alicuius societatis cum Sigis-

mun-

mundo tum fecit, & cum Zbigneo, quod  
solus ille tota Polonia illi esset contrarius,  
expostulauit. Verum cum ille de Collegæ  
constantia vel tantillum non dubitaret,  
si votis eius Tarnouius assentiretur, nec se  
etiã in contrariũ iturum affirmauit, & am-  
bitiosi ingenii Principem tandem elusit.  
Quæ dum forte ad eum modum in Polo-  
nia Lithuaniaq; agebantur, vt nihil in-  
tentatum reliquisset Vladislaus videretur,  
quo Vitoudi consilia præpedire potuisset,  
ad Pont. quidem Max. questum ea de re  
principio misit: sed & domi lednæ apud  
Radomiam totius regni comitia cele-  
brauit: in quibus Vitoudi molitiones, &  
Prussiæ Liuoniæque Crucigerorum veri-  
tus fœdera, Polonorũ animos beneficiis  
sibi deuinciendos, & de filiis suis alteri suc-  
cessionem apud eos conciliandam præ-  
mature iudicauit. Cuius rei gratia veteres  
Regũ donationes ratas esse iussit, & multa  
præterea ordini equestri, nonnulla Ec-  
clesiastico, pauca oppidanis & Colonorũ  
multitudini de prioribus oneribus rela-  
xauit. Quæ omnia publice data & lite-



rarum monimentis extiterunt consignata. Nec non & hoc constitutū, vt pro hoste patriæ, qui hæresibus vel hæreticis fauisset, haberetur. Quæ eadem scita, ternis ante Vladislai obitum comitiis, repetita memorantur. Ex quibus etiam comitiis de nouo Zbigneus cum Marschaleo in Lithuaniam ad Vitoudum est ablegatus. Cœperat ille vicinas Poloniæ commeatu & milite firmare munitiones: vnde nonnulli rem ad rebellionem spectare coniecturam capiebant. Cæca enim est ambitio, cœcosq; quos complexa fuerit efficit aliquando: sed ille non nouandarū rerum causa, sed stabiliendarum potius suarum gratia id se facere cum respondisset; addidit etiam & illud; Quod Bohemi ad eum per Poloniam transitū ab Vladislao postulassent. Quod ne fieret, & ne incautus ab hostib. circūueniretur, necessario erat prouidendum, præsertim cum Vladislaus contra morem de ea Bohemorum in eum molitione, non fecisset ipsum certiore. At cum hæc tantum excusationis cuiusdam à Vitoudo loco Vladislaus di-

ci per-

ci perspexisset, & inaugurationem eius ad decimū sextum Calen. Septemb. diem Vilnæ apparari præsensisset, illustri cuidā & magnanimo viro, Ioāni Czarnkovski vt ad Poloniae & Pomeraniae confinia, vbi possessiones suas amplissimas habebat, excubare, & Cæsaris ac Vitoudi internūcios per Prussia proficiscentes captiuos facere nō dubitaret, imperauit. Expedire id Reipub. vtei hac in parte operā nauaret suā, etiam quam diligentissimam, nec de Regio erga se animo memori ac grato postea dubitaret. Forte interea temporis Ioannes Cigala Iureconsultus Genuen. & Sigisfraundus Rotus Silesius à Cæsare ad Vitoudum magnis itineribus contendebant, vt omnem dubitationem quam in animo habebat ipsi eximerent, Num Cæsar, ipse nondum inauguratus, Reges creare potuisset; simulq; diploma Cæsaris de regno Lithuaniae offerrent constituendo; Diadema vero ipsum alio tēpore sine mora mittendū pollicerentur. Tū & nonnulla alia de Prussiae & Liuaniae Crucigerorum cum Vitoudo contra Polonos



societate habuerunt in mandatis. Qui enim vel semel cœperit, augetur perpetua cupiditate & modo alterius infestandi. Hos igitur studio Legatos, & quasi turbarū incēdiarios, Czarnkouius vetusta familia natus, sine vlllo insidiarū metu proficiscentes, paruo negotio cœpit, moxq; incaute dimissos, omnes quas secū habuerāt literas iis ablatas Jagelloni tradidit, suo arbitratu examinandas, quem singularibus donis, muneribusq; affectum, & sperare maiora iussu, ad easdē illas vias insidendas ē vestigio Rex remisit, & Germanorum, Hungarorum, Bohemorumq; Legatos, qui superuenturi dicebantur, obseruare, & captiuos facere diligenter imperauit. Verū cum idē ille Czarnkouius valetudine impeditus id præstare non posse se Regem fecisset certiorē; vniuersa quidem maioris Poloniæ Nobilitas id sibi curæ sumere, & illas vias obsidere minime dubitauit. Iā Frācofordiā ad Oderā flumen positam Legati cum diademate Cæsaris fuerant prætergressi, cum subito nunciatur iter illos infestum, & vix cre-

dibi-

dibilem sine periculo vitæ transitum sortituros. Duob<sup>9</sup> igit<sup>r</sup> mensibus expectādo frustra consumptis, rursus ad suum Cælarem reuerſi sunt, & Crucigeri, qui suarum contra Polonos molitionū erant sibi consci, ad eos miserunt sciscitatū, pro hostibusne an pro amicis essent censendi? Quibus, inermesne vel armati intra sua confinia Poloni essent; nihil corū referre; & si quid hostile moliri vellēt, denunciare Polonos hostibus consueuisse, est responsum. At vero Vitoudus de his rebus certior factus, dissimulabat quidē coram hospitib<sup>9</sup>, quos pro inauguratione inuitauerat sua, illud Polonorum contra se consilium siue factum; sed ita nihilominus indoluerat, vt ex dolore vehementiore animi antracem contraxisse memoretur. Ac cū, Rege & ordinibus Polonicis renitentibus, vix se aliquādo voti sui compotē futurum rearetur: euocauit rursus Iagellonem in Lithuaniam, & omnem iam illā de Regio titulo à Cæsare petendo cogitationem deposuisse se testabatur. Non erant Rex & Poloni nescii, rursus Vitoudū,



vt hæc dissimulanter ferret, de regno aliquid iniecturum denuo consequendo; sed partim quod Rex suæ videndæ Lithuanix vehementi tenebatur desiderio, partim quod tales ipsi itineris adiunxerant comites, qui facile circūscribi posse haud ita videbantur, passi sunt cum Zbigneo & aliis concomitantibus in Lithuaniam proficisci. Adest tum Vitoudus cum suis postulatis denuo, & cum primum spe & anxia prece Zbigneum frustra expugnare voluisset, addit postremo & minas, & apud fratrem effecturum se, vt Vischus alter qui aliquando Episcopa à Rege spoliatus fuerat spectaretur. Sed cum nihil proficere viderat se potuisse, æger paulo post factus, vitam cum morte cōmutauit. Princeps mira industria, in bello solitudine, in pace vigilantia, in aduersis tolerantia, in omnes, maxime autem in externos liberalitate singulari. A cuius morte suspensi aliquanto animo Lithuanorum & Rutenorum procures, quidnam de iis fieret cum quodam non obscuro metu, nunc hæc, nunc illa circumspectabant.

Supererat Coributus Vitoudi frater, sed in Bohemiam profectus, quoniam illius regni incendio sese immiscuerat, non ita facile redire posse, suamque Lithuanis operam vel antea quoque satis probasse non videbatur. Suidrigello vero Vladislai frater, qui metu Vitoudi ad Sigismundum Cæsarem aliquanto ante profugerat, eodemque rursus permittente in Lithuaniam redierat, perpetuis commestationib. deditus, nullum præclari alicuius ingenii specimen, imo multa præcipitis animi & furoris atrocía aliquot ediderat, liberalitate tamẽ, quæ in hominum animis altissimas radices agit, & Russis maxime, à quorum non abhorrebat dogmate, haud ita ingratus credebatur. Neque tamen Iagellonis intimi sensus, penes quem summa potestas Lithuanie cui vellet dandæ remanserat, poterant explorari. Sed paulo post cum illo Suidrigellonem clam Principem declarasset, certatim ad novum cursum est dominum, & desertus is qui eius creandi habebat facultatem. Orientem enim quam



occidentem solem, ut plerumque fit, magis veneramur. Iam vero Suidrigellone ad Vitoudi exequias cum maximo comitum & stipatorum numero Vilnam ingressus, ac multitudinis applausu incitato, Vilnen. & Trocen. & aliarum item primarum arces plures in ipsius statim peruenierunt potestatem. Qui vel auctoritate non adhibita regia, subito sibi ipse usurpauit imperium. Neque eo tantum contentus fuit, sed Regem etiam ipsum contumeliis afficere, & veteris carceris memoriam refricare, Polonos asperius appellare, tabellarios Regis excutere, planeque tumidos & insolentes gerere spiritus non omnino dubitauit. Quae res ut videretur minime tolleranda, maioris tamen adhuc excaescenciae ceu quandam praebet ipsi ansam. Allatum ex Polonia nuncium, quo, nondum audita Vitoudi morte, Podoliā, cincto Dogoberto Vitoudi praefecto Vilnen. Palatino, in Polonorum venisse manus ferebatur. Itaque statim ille in Polonos furere, & praesentibus mortem atque adeo & Regi ipsi interitum minari cepit. Quo fuerat factum, ut dies no-

ctesque;

ætesq; circa Regem Poloni etiam excubarent: quamlibet non defuissent rationes, ipsum potius Suidrigellonē è medio tollēdi, quā simile aliquid ab eo pertimescēdi. Canes enim qui latrant præcustodiunt; qui videntur muti, ad inferendū damnum magis esse animati. Iam quidem Iagello, vel quod natura mericulosus, vel q; quam par fuerat Suidrigelloni erat indulgētior, in Lithuanosq; quam Polonos animo & voluntate propensior, inconsultis proceribus, qui tum cum eo fuerant Polonisq; vniuersis, Podoliam Suidrigelloni, ea vna illa interposita concessit conditione, vt si inter Poloniam & Lithuaniam non sequeretur ea de re concordia, Suidrigello Iagelloni Podoliā restitueret, & alia via & modo ius suū prosequeretur. His rebus ad eum modum constitutis, Zaclica Tarlo; qui Michaeli Babæ Suidrigellonis nomine recipiendam Podoliam daret, est ablegatus. Id autem cum Poloni illi, qui circa Regem in Lithuania versabantur, ferrent indignissime, amore patriæ ducti per Zaclicæ puerum pecunia honoris qui-



ris quidem ergo donatum, sed illius arcani minime conscium, Buccacium ne Podoliam Lithuanis redderet fecerunt certiore. Quod etiam fecerat Buccacius, studiose & Zaclicam & Babam, qui nihil horum sciuerant, detentos aliquandiu apud se asseruauit. Detinebatur autem & Vladislaus pariter quasi sub honesta quadam Vi lnæcustodia, quod quantumuis licet recte illi putabant Polonorum nonnulli euenisse, ne tamen aliud adhuc aliquid eueniret ei deterius, constitutis primū Vartæ comitibus simul & bellicam indicunt in Lithuanos expeditionem. Qua Suidrigello intellecta, Regem sibi ipsi prius reconciliatū pristinae mox restituit libertati. Ut ad eum modum Polonorum legati, inter quos Zbigneus etiam fuerat, antequam in Lithuaniam peruenissent, ad suos ex itinere reuerterentur; & insequentis anni initio Rex Sendomitiæ totius Regni comitia celebraret. In quibus cum de Suidrigellonis ingrato in Regem regnumque animo & insolentia multa dicta & agitata fuissent; & consilia denique ipsius alias penitus indagata,

dagata, quod & reliquias Podoliæ conficere, & bellū contra Polonos gerere apertum velle diceretur; placuit quoque bello ipsum petere, atque insanas illas ipsius cupiditates vi & armis refrenare. Sed de nūo Vladislaus Rex pro eo se interposuit, missaq; in Lithuaniam publica est legatio; quæ eū, per omnia diuina & humana curæ licet per bacchantē, officii simul & periculi admoneret. Sed tantum abfuit, ut eo commoueretur, ut etiā iuste & legitime se omnia gerere insolentius testaretur. Cū enim pudoris & officii repagula semel quis perruperit, nauiter eū videas reddi quotidie magis etiam impudentē. Aduenerat tum forte ex Bohemia sub publica fide Coributus Cracouiam, multis & magnis Hæreticorum Ducibus comitatus. Quibus cum de religione, non modo Cracouiē. Academici viri docti, & probi, sed etiā Rex ipse multa egit, commemoratis Bohemiæ quæ inde ortæ fuissent calamitatibus, & multis magnisq; promissis ipsis factis, si forte pristina se ipsos restituerent sanitati. Mali enim vel inuito

aliquid



aliquid alicui feceris, nihil vnquam boni  
reluctanti .Sed compertum est hēre-  
ticorū ebriosorū viæ esse fuiſſeq; ſemper  
ſimilem, quæ facilius in tenebris amitti-  
tur, quam media etiam luce recuperatur.  
Ad eum enim modū Hæreticis in errore  
ſuo perſtantibus, Zbignei Episcopi Cra-  
couien.iuſſu ceſſatū à Sacris fuerat, quo-  
ad Cracouiæ morabantur. Et quia feſti  
Paſchæ imminebant dies iuſſi ſunt abire  
Cazimiriā; quamlibet non ſine fremi-  
tu id feciſſe viderentur. Quibus paulo  
poſt dimiſſis, Biecum Rex proſectus bellū  
in Suidrigellonem apparauit. Quem hæc  
ſimiliaq; animo agitantem, Ludouicus  
Commendator Torunen. Maſtri Cru-  
cigerorum legatus ad eum ſuperuenit, &  
operam ſuam maſtri nomine in recon-  
ciliandis fratrib⁹ obtulit & promiſit. Cui  
cum Gratia actæ fuiſſent, nihilominus  
Ioannes Brzezius ad Suidrigellonē miſ-  
ſus, qui antequam ad arma veniretur,  
nunc precibus, nunc pollicitationibus eū  
emolliuiſſet, Cuius tāta animi fuerat im-  
potentia, vt ſui iurisq; gentium oblitus

lega-

legatū etiam violaret. Qua re lagello vehementius denuo excitatus, expeditione bellica maturata, castrisque permotis ad Hrodum oppidum supra Bugum amnem positum tandem peruenit, & duodecim dierum spacio statius ibi habitis, Maiores Polonos tardius venientes expectauit. Deinde vero & Bugum ipsum traiecit, vbi cum sex millibus hominum Suidrigello ipsi occurrit. Nec mora, leuibus quibusdam præliis vtrinque est decertatū, in quibus cum fere semper fuissent Poloni superiores. Seua Dux Russus occisus, vulnerati quamplurimi, & postremo etiam capti, & ad Regem perducti non pauci, & Vlodimiria ac ipsius territoriū vastatum, & multæ denique ac magnæ passim iniustæ calamitates memorantur. Sed neque adeo etiā tū Vladislaus Suidrigellonem ad pacem destitit inuitare. Optima enim conditio res pace terminasse etiam ipsius est victoris. Verū enimvero Crucigerorū pollicitis cū quibus pepigerat fœdus Suidrigello confidens, & breui eorum armis excitum in Poloniam rediturum

Regem



Regem sperans, ne pacis quidem apud se fieri patiebatur mentionem. Cum interrim maiores Poloni tam diu expectati Regium exercitum, qui alias etiam Suidrigellonis superior fuerat, aduenientes magnopere denuo auxerunt. Qui cum Suidrigello potestatem disieciisset, Stirum fluvium qui Luscu alluit, difficili ac profundo vado cum reliquo transmiserunt exercitu, & tandem etiam postremo Suidrigelloni formidabiles euaserunt. Qui tot tantisque copiis cum imparem agnouisset se, Lusco ipso incenso, & arce Iurza Russ. fidei commendata, nec pugna quidem inita, fuga salutem querere, & omnem suum illum exercitum huc & illuc dimittere non dubitauit. Qui partim cæsus, partim etiam fugatus, à Regiis memoratur extitisse. Peruicax enim & tumens Principum animus, abiectione tandem & leuitate mentis plerumque terminatur. A qua Suidrigellonis fuga, à toto nimirum exercitu arx Lucensis, sed frustra est oppugnata. Ille autem ipse confectis Tartarorum Principis ad Vladislaum literis, qui-

bus

bus Podoliam Suidrigelloni à se donatam postulabat reddi, cum hæc non successisset aliam ingressus viam, siue ex animo, siue ducendi belli causa pacem postulauit. Quo magis delectis viris idoneis, & tam iuris quam iustitiæ consultis, placuit de pacis conditionibus disceptare: quæ etiam ipsa confecta fuisset proculdubio, nisi Suidrigello Crucigeros & Valachos in eadem pace, tanquam confœderatos suos, includere voluisset. Quos ille magnis muneribus pollicitationibusq; inductos Poloniam parte ab vtraque coegerat infestare, sed ita vt non omnium tamen solidissima victoria potirentur. Nam Valachi ex agro Russiæ cum ingenti præda reuer- tentes, à duobus Bucaciis fratribus excus- si fuerant. Crucigerorum vero pars vna Crainensem oram peruastans, captis quam plurimis profligata; altera vero quæ in exurendis Cuiaviæ oppidis & agris depopulandis operam nauabat suam, domum redierat incolumis. Bellum vero cum Suidrigellone induciis interceptum, ita vt insequentis anni initio de pacis condi-

S tioni-



tionibus Parsouiae firmandis denuo tractaretur. Ita demum Lusci obsidione soluta, dimissoq; exercitu Rex Vladislaus Leopolim est ingressus. Vbi magna Cuiavien. & Dobrzinen. nobilium multitudo de damnis & iniuriis per Crucigeros sibi illatis questum, & à Rege subsidia venit petitum; largit<sup>9</sup> vero partim pecuniâ, partim possessiones aliquibus ille est munificentissime. Verum cum ei rei publicum ærarium, vel antea etiam exhaustum, sufficere posse vix videretur, Ecclesiastica etiam bona, ut saltem per hyemem usufructu eorum sustentarentur, nonnullis conferre iam quoque cœperat. Cû subito nouitate rei Episcopi omnes permoti, & inter alios Zbigneus, graui & libera oratione Vladislaum reprehendit: qui nisi cœpto desisteret, grauiore etiam censura ipsius conatum repressurum se, publice est testificatus. At ille in Poloniam reuersus Nepolomiciis, quæ ad vndecimam Septembris diem comitia indixerat celebrauit. Vbi Hedwigim eius filiam, Friderico iuniori Marchioni Brâdeburgen. in matrimoniû promissâ, nō sine

veneni

veneni à nouerca dati suspicione mors  
immatura præuenit. Cuius obitū vel pa-  
ter etiā ipse æquius idcirco tulerat, quod  
eā vt Cazimiri magni Regis Poloniae pro-  
neptim, (cuius apud Polonos gratissima  
extabat memoria) suis filiis ad Regnum  
assequendum obstaculo esse posse magis  
vereretur. Annus vero quo hæc ageban-  
tur, à mille quadringentis tricesimus  
primus numerabatur. Post cuius initium  
magna Procerum multitudine stipatus  
Lublinū se contulit: atq; inde Parsouiam  
ad conuentum cum Suidrigellone pacis  
tractandæ ergo coactum, præter solū Ar-  
chiepiscopum Gneznem. omnes Senato-  
res transmisit, qui pluribus diebus expe-  
ctando consumptis, tandem re infecta ex  
eo loco abierunt. Erat tum namq; apud  
Suidrigellonem Commendator Toru-  
nen. Ordinis Cruciferorum suorum cau-  
sam agens, quam maxime solícite, ne cū  
Polonis fœdera, aut aliquam amicitiam  
inire vllomodo cogitaret. Quo magis de  
imminentibus vndiquaque periculis  
Rex anxius ad vicesimam tertiam Aprilis



diem Conuentū nouum Siradiæ indixit. In quo magna procerum multitudine cōgregata, Vladislaum filium natu maiorem regni sui successorem, vniuersi Conuentus consensu & suffragiis, declarauit; simulq; constituit, vt si vno eodemque tempore multa bella ingruissent, cæteris ad tempus intermissis in vnum, quod esset grauius, cuncti incumberēt, ne vires multipliciter diductæ & extenuatę, nulli recte administrando & sustinendo suffecisse viderentur. Ancipiti enim contentione distentus, vix ad singula valuerit aliquando animus, nec res ac facultas belli sumptibus potest respondisse. Inde in minorē Poloniam celeriter reuertenti Regi legati Bohemorum hæretici apud Pabianicze occurrerunt; qui quod auxilia contra Crucigeros ipsi pollicebātur, & simul Contributum reconciliare ipsi contendebant, splendide & honorifice habiti; ad sacrorum cōmunionē sunt admissi, Archiepiscopo Gneznen. & tot aliis regni Senatoribus minime refragantibus. Qui tamen postea, cum Cracouiam, quod ne

facerent Rex monuerat, forte attigissent; Zbignei eius loci Episcopi mandato à sacerdotibus sunt exclusi. Quæ res non modo Regi, sed ipsi etiã displicuit Senatui; quod religionis zelo superare alios etiã sui similes velle non obscure videretur. Quod etiã causæ fuit, ut Rex Zbigneo, Cracouia Visliciam vsq; sibi occurrenti, dextram beneuolentiæ symbolũ negauerit, & verbis asperiorib<sup>9</sup> eũ compellauerit; Vischi etiã Episcopi fortunam cum fremitu comminatus. Ad quæ omnia inconcussò animo Zbigneus respondit, & pro religione nihil non libenter velle se pati & terre declarauit: at cũ denuo Rex subiunxisset, Diuini & humani iuris peritos sibi ad stipulandi, ex gymnasio quidam asciti & cum Episcopis commissi, facile quod Zbigneus fecisset, approbarunt. Neque tamen in Zbigneũ regia penitus resederat iracundia, imò à Ioanne Tarnouio Palatino Cracouien. illius amicissimo monitus fuerat, cauere sibi à sicariis, nec temere noctu ad frequentanda, ut faciebat, templa huc & illuc vagaretur,



retur. Sed ille tantum abest, ut has minas & pericula extimesceret, quod etiam eadem illa, & pluribus aliis noctibus solus in cubiculo cubaret, & vno puero comitatus ad matutinas preces templum etiam frequentaret. Recte enim factorum magni comitatus loco fuerit conscientia: & a perperam aliquid molientibus tuta etiam metuuntur. Iam vero dum hæc ita in Polonia gerebantur, Iani-Cypriorum Hierosolymitanorum & Armeniorum Regis, splendidissima ad Iagellonem venit legatio, mari per Propontidem & Pontum vecta Euxinum: cuius quoniam Cyprii regni Marschalcus vir summæ auctoritatis Balduinus de Noris habebatur, propterea maximis donis allatis, Hedugim. eius filiã pro Regis sui filio, & ducenta aureum numum millia, mutui ab eo nomine postulabat, sed & Hedugis quoniã iam emortua, & ærarium bellis exhaustum fuerat, nihil tum temporis ea legatione est impetratum. Sed ad tranquillanda domi omnia totum se Iagello tandem conuertit, & Laurentium Zarę-

bam

bam Castellani Siradiæ admonendi sanandi; Suidrigelloni gratia in speciem in Lithuaniam ablegavit. Verum occulte hoc, imo præcipue in mandatis ei dedit, ut procerum Lithuanorum animos, qui iam ab eo abhorreere cœperant, prorsus etiam abalienaret. Erat quippe nimium ferocibus & indomitis moribus, & plus Russis quam Lithuanis delectabatur hominibus. Quæ res effecit, ut rebellionem contra eum moliri Lithuani inciperent, & ad Sigismundum Ducem Staroduben. eodem Castellano auctore, eligendum maximopere inchnarent. Quos cum semel & iterum Rex inanimasset, & tam per Zaræbam, quam per alios de voluntate sua certiores fecisset, illi accepta quadam occasione apud Osnianosi ipsum aggredi è vestigio cogitarunt. Sed præmonitus ille à Monuido quodam suo cum fuisset consiliario, fuga salutem quæsit, & ad Crucigeros, quibus fidebat plurimum, in Prussiam contendit. Quo factum, ut non modo eius vxore, & liberis, sed tota ad eo Lithuania Sigismundus potiretur: in qua



paulo post septem præcipuæ auctoritatis viri ex Polonia missi, conditiones quas postulauerat attulerunt, & iureiurando eum obstringentes gladium insigne Principatus regio nomine reddiderunt. Cuius legationis Zbigneus Dux & auctor fuisse utique memoratur. Aderat autem, cum hæc vltro citroque tractarentur, idem ille Torunen. Cōmendator Crucigerorum nomine Ludouicus; qui hæc omnia infecta reddere quāto quidem vehementius poterat perpetuo nitebatur. Sed paulo post discedere iussus, nec voti sui compos factus, in Prussiam ad suos est reuersus. At vero Iagello rebus in Lithuania constitutis, ad tranquillandum etiam Podoliam totum se conuertit; & Leopolim profectus ut ex vicinia de reb<sup>us</sup>, quæ in disceptationem venissent, maturoque auxilio eguissent, rectius consularet, forte per eodem illos etiam dies Oleffcum intellexit à suis fuisse expugnatum. Vnde victricibus copiis nouis supplementis auctis, ad reliquas Podoliæ munitiones submisit eas occupandas. Expedit enim rebus cursum

per-

persequi victoriæ, & bello semel cœpto oblatiſ occasionibus nunquam temere indormire. Erat Theodorus ſive Fedco Oſtrogius Ruſſus Dux partium Suidrigelloniſ, vir militari gloria, & exaggeratiſ opibus præſtans. Is cum regiſ exercitus Podoliæ arceſ in ſuam redegiſſet poteſtatem, ne ea quoque potituſ fu iſſet, Braſlauiam incendit; & licet non mediocres haberet copias, tamen aperto Marte cum Regiſ nunquam congredi voluit; ſed tantummodo ex inſidiis vel nonnunquam eaſ infeſtauit. Prudens enim bellator quoad poteſt declinat ſemper certamen; quod cum amiſerit, magnum in ſuiſ foramen experit. Hunc igitur cum Regiſ in patentibuſ campis non potuiſſent opprimere, propter alienum, quod iam inſtabat, anni tempuſ, domum ſe recipiebant; & nihil minus quam bello ampliuſ cum hoſte certare velle videbantur, cum ſubito Chuedko ille Valachorum, Tartarorum, & Beſſarabum auxiliis auctuſ & numero militum Regiſ ſuperior factuſ; apud fluuium Moraqua, ſimoſum, & longe



lateq; restagnantem, ac fragili glacie, tantū concretū regios flumen illos superare conante in ripa ex insidiis aggreditur vltiore. Iam quidem pars regionum vna angusto tramite impeditum transierat locum; & impedimenta in mediū recepta tuto erant subsecuta; cum subito Chuedko magno cum impetu & tubarum sono, nec opinantes aggreditur regios, & in iis stragem edit memorandam. Qui nihil ea impressione animo fracti, resistūt hostib<sup>9</sup> egregie, & vim vi repellūt animose. Certabat acriter vtrinq; diu; & iā quasi quendā Chuedko regionum fecerat ipsum se victorem; cum mox quasi cœlo delapsus cēturio quidam Chemnicius, qui cum equitibus centum pabulatum profectus opportune rediens, & clangore tubarū signo pugnae dato, denuo præliū instauravit; & intētos in pugnā hostes simul cū aliis fudit atq; fugauit. Dux quidem ipse maturius quā par fuerat, se receperat; vt, q; dici solet, postea pugnauisset; sed eius milites fere omnes ad vnum cæsi memorātur. Cum ad dimidium noctis, quæ tum

sublu-

sublustis fuerat, hostes promiscue cedēdo regii fuissent subsecuti. Duodecim signa ad Regē relata exigua exercitus clade dicebantur. Locus ubi hæc gesta sunt non minus quadraginta milliarib. Germanicis distabat Leopoli. Et tamen nuncius de victoria eadem illi allatus est die, quæ fuerat Nouembris extrema, auctore frustra diu quæsito nec inuēto. Quā certissimā fuisse postera dies, incertam prius famam mox verā & firmā fuisse declarauit. Quæ tanto admirabilior videri poterat, quanto iisdem auspiciis Sigismundus de Suidrigelone alterā apud Osminianos sibi parauerat, ubi in monumentum victoriæ templum & sacerdotū Collegium cæsis hostium milibus decem & quatuor captis fundauit; & Vladislai animum geminata victoria exhilarauit. Qui propterea pedibus Cracouiā ingressus apud omnia templa supplicationes obiuit, & ad comitia, quæ ad natalem Christi indixerat, tandem est profectus. In quibus cum de Prussiæ negotio actum fuisset, rem integram ad alia Sendomiriæ comitia placuit reiecisse.

Vbi



Vbi porro à Basilien. concilio, quod Eugenius Pōt. Max. cum initio approbasset, tandem Bononiam transferre, & per id conabatur dissoluere, ad Iagellonem Oratores venerunt, & vt ille contra Pontificem concilio fauere, & bello contra Crucigeros abstinere vellet postularunt. Quibus responsum est, Regem ab honesta pace nunquam abhorrere consueuisse; sed Crucigeros pactis conuentis respondere etiam oportere. Cæterum ad concilium legatos regios ituros, qui de ipsius voluntate facerent patres certiores. Cum his dimissi legati ad Crucigeros in Prussiam, vt ad pacta conuenta explenda eos hortarentur, è vestigio sunt profecti. Iam vero comitiis venientibus Sendomiriæ, de bello contra Crucigeros administrando, nihil remissius agebatur. Vna quidem res, de bello inter se consultantes gerendo, maxime morabatur; grædæua Regis ætas, & caligantes iam oculi, siquidem non solum molestius, sed & infestius est nihil tractanti Rempub. debilitatis viribus & cœcitate. Itaque tertia

iam

iam armatorum comitia, ad diem S. Ioannis Baptistæ, Colum indicere placuit, & Bohemorum quæ offerebant auxilia in Crucigeros non aspernari. Quamquam Episcopis id consilii non vsquequaq; probabatur. vti enim religionis hostib. in hostes opinione, magis in bello regredi quã progredi semper est animaduersum. Interim tamen dum illud tempus, quo Poloni & Crucigeri simul conuenire debuerant frustra expectabatur, Bohemi Ciapkone quodam Duce Maioribus Polonis coniuncti, nouam, quæ Crucigeris paruerat, Marchiam ferro igniq; peruastarunt. Quo eodem pariter tempore & Sigismundo in Lithuania Duci de Liouen. quoque Crucigeris incruenta cessit victoria, ita vt veniente armatorum Comitiorum die efflagitare omnes à Rege inciperent, vt gerendo contra Crucigeros bello nihil moræ interponeretur. Ita demum nonnullis de Senatu grauib. consilio & ætate grandæuis viris, apud se ad consultandum reseruatis, Rex quidem substitit ipse, sed Nicolaum Michalouium

gente



gente Rosseum Castellatum & Capitaneum Cracouiens. cū exercitu ablegauit, eo consilio dato, ne tam in oppidorum & arcium expugnatione herendum, quam in agris Crucigerorū longe lateq; depopulandis insudandum sibi esse recretur. Verum ille paulo quidē post in Pomerniam profectus, & monitorum regionum oblitus, circa Choinitiæ oppugnationem sua & multorum opinione diutius fuit detentus. Nam erat oppidum illud aliquo modo munitum, & præterea etiam immenso aliunde importato abundabat commeatu. Quod ille, cum obsidionem diutius duci animaduertisset, primum quidē tentatū cuniculis, vi & impetu, sed frustra expugnare conabatur: sed cū nec hoc etiam ipsum successisse, & Bohemi, à quibus id minus sperabatur, terga porrexisset spectarentur; multis vtrinq; acceptis vulneribus, sed tamen à nostris plura incommoda & infamiā magis passis, infecta re est diceffum. Atq; tum demum regionū mandatorum sero serioq; Michalouius recordatus, cum duos menses integros

apud

apud Choiniciam consumplisset, in interiore Pomeraniam cū exercitu est profectus. Solent enim multi, non nisi accepto damno, dicto fieri audientes. Primū ergo multa & prēmunita prætergressus oppida, Derfauiam Michalouius venit, & per eos quos prēmiserat suburbana incendit. Ex quo incendio præter opulentam prædam supra decem captiuorum millia in regionum peruenerunt potestate, ex quibus quicunque Bohemi reperti fuerant, Czapka Bohemorum regionum præfectus ut sibi donarentur impetratos, ac quod contra Polonos consanguineos suos militarent prius obiurgatos, ingenti Pyra extructa excussit. Cuius loānes Straffus Bialiconius exemplū secutus, pyratas siue classiarios ergastulo quodā conclusos, quorum inter Crucigeros multi fuerant, circūiecta palea fecit penitus conflagrare. Qui cum effracto ergastulo fugaeuadere voluissēt, aduersis Polonorū hastis excepti sunt, & ferro atq; flāma multorum perierunt. Matronis quidē & puellis ipsorū nullus nō habitus honos, & singula-



gularis in captiuos declarata est mansuetudo; vsque adeo vt publica etiam custodia adhibita & diligens inquisitio fuerit facta, ne quæ forte earum occultaretur. Quæ res Michalouio Duci & Polonis omnibus, vel hostibus ipsis felicitatem omnem ipsis imprecantibus, & suorum Crucigerorum barbariem & vastandæ Polonia feritatem detestantibus, maximæ extitit admirationi. Nihil enim commendatius in milite est lenitate, cui non aliud quam perpetua in bello crudelitatis proposita est magis vicissitudo. Quibus rebus apud Dersauia gestis, ad Gedanum seu Dantiscum castra mota, quadri-  
duoque in eius vrbis conspectu statiuahabita, & omne territorium peruastatū. Vbi etiam alacrisissimus quisque militum ad mare veniens, longius in salum atque fluctus insiluit, vt Polonorum ibi etiam arma spectata fuisse dicerentur: quæ aliquando Balthico mari superato anscaticas vrbes, regnaque adeo transmarina condidissent. Iam vero Pomerania vsque ad mare peruastata, Tucholien. & Iasse-

necen.

necen. oram regii milites acriter infestabant reuertentes, adeo ut eo nuncio Crucigeri grauiter moti, legationem in Polonorum castra mittere minime dubitarent. Ad cuius postulata dum primores inter se consilia ineunt, iuniores temere in arcem impetu facto, eosq; exercitus totus subsequutus, vno eodēq; momēto ipsam capiūt, & incendūt. Quod factū præsertim cū de pace tractaretur, Crucigeri suggillantes grauissime pertulerūt. Sed Polonis iniussu suo illud fuisse factum, dum adhuc nec pax neq; bellum certum constaret dicentibus, trimestres induciæ inter Polonos & Crucigeros tandem initæ memorantur. Vnde tādē toto exercitu Michalouios dimisso, ad Regem Pizdros iussit Bohemos proficisci. Nauauerant hi egregiam Regi Regnoq; operā: itaq; honorifice splendideq; habiti, & amplissimis donis cōdecorati, nihil quicquā labis ex eorū consuetudine q̄ hæretici essent Polonis relicta, in Bohemiā reuerterūt. Rex porro ipse Scecinen. Duce nouo obligato fœdere, pestē fugiēs, quæ in Maiori Polonia passim graf-



fabatur, in Sendomirien. tractum se recepit; & in itinere Pressouiam cum venisset, Bohemum quendam sacerdotē hæreticum, pariterq; etiam Astrologum, quo cū semotis arbitris diu collocutus est, obuiā habuit: quod cum ad Zbigneum Episcopum esset perlatū, veritus, ne quod aut in religionis aut Reipub. negotiū se ingessisset, Rege grauitèr obiurgato sacerdotē alio amādauit. Qui in Conciliū Constantin. simul cum aliis collegis profecturus denuo idem etiā fecit, & recensitis breuiter non minus virtutibus, quam vitiis etiā Regis, tanquam diei illius supremam vocem testē suę in Rempub. relicturus esset voluntatis, nequos eius modeste exaggerauit. Cuius sermonem Vladislaus interrumpens fremens & lachrymans in eum rursus inuectus, & nescio quæ nō eiusmodi mala ipsi est minitat<sup>9</sup>. Sed paulo post se recolligens æquior ipsi fuit, atque, vt mox dicemus, annulo nuptiali ex testamento ipsi donato, quanta & ille moderatione & Zbigneus esset integritate non obscure declarauit. Nec multo post Cometes vnū  
mensem

mensē pernox, eius mortis apparuit  
prænunciū; quā ille, Cracoviā tot ante  
conuentibus peractis profectus ut inde  
in Russiam à Stephano Valachia Palatino  
iusiurandum exacturus se transferret, sibi  
accelerauerat; cum paulo ante Fridericū  
quendā Russū, qui apud Czorstinū præ-  
donicā agebat, aulico suo comitatu extir-  
passet. Peruenerat autē iam ille Grodecū  
sex à Leopoli milliaribus Russiæ oppidū,  
cum mortem suam actutū futuram præ-  
sentiens, sacris misteriiis procurari voluit,  
demū offensarum venia ab omnibus po-  
stulata, aliisq; vicissim data, & testamen-  
to quos singulis annis emendabat condi-  
to, filiis & imprimis Vladislao procerum  
tutelæ commissis, pridie Calend. Iul. vitā  
cum morte commutauit. Ne quis vero  
vel aliquam iniuriarum memoriam re-  
tinuisse eum suspicaretur, annulum à Re-  
gina Hedvigi nuptialem Zbigneo legauit  
Episcopo, quo cum tam acre & crebrum  
de & in Repub. habuit certamen. Prin-  
cipem iure & merito memorandum, qui  
numerū eorū fere omnium annorū quib⁹ in



Polonia regnauerat, tantū non totidē victoriis adequauit. Rex in omnivita abstemius, & colēda religione exercēdaq; in omnes beneficētia clarus. Quam vnā virtutem ita sibi cōmendatā habuit, vt profusis etiam donationibus ærarium publicum exhaustisse, & Martinus V. Pont. Max. datis ad Leopoliē. Archiepiscopum literis, eius largitatem memoretur inhibuisse. Arces quidem vrbesque non condidit nouas, Mednicen. tantum atque Kiouiē. Basilicam instituit, & Episcopis attribuit, Monasterium Lublinen. extruxit, in Cazimirien. Parochiam Canonicos D. Augustini institutum professos induxit, Gnesnen. Sendomirien. & Vislicen. templa Græca pictura decorauit. Venationū ultra modū extitit auidus, & nullius quam exiguum munus aspernatus, quod & munifice referre erat solitus, & fere semper dimidium dabat petētibus, iniuriarum obliuiosus, ad maleficorum supplicia lentus, sed nimis aliquando adulatoribus facilis & credulus æstimatus. Cui superstitiones quædam, quas inde à tene-

ra ætate imbiberat, ita erant perpetuo familiares, vt priusquã in turbam se dedisset, ter in gyrum se vertere, & totidem stipulam confractam abiicere diceretur consueuisse. De reliquo cultui diuino intentissimus, & diebus ieiunii solo pane & aqua fuit contētus. Staturam habuit corporis mediocrem, faciem oblongam, macram, & ad mentum protractam, caput paruum, caluum & fastigiatum, oculos nigros, paruos & instabiles, ceruicem longam, vocem citam, sed ad grauitatem cōpositam. Qui mense Iunio in Russia mortuus, in Augusto Cracouiæ est tumulatus. Cui Sigismundus Rex nepos eratem ferream cū hac addidit inscriptione. VLADISLAVS IAGELLO Rex tum Christi fide suscepta, tum gente sua Lithuana conuersa, & summis in Remp. Religionem, & Studia meritis, eū magna illa Victoria Prutenica clarissimus, Diuus Sigismundus Auo merentissimo instaurauit.

Anno salutis M.D.XXII. mortuo anno M. CCCCIII.

Regni sui 48.



VLTIMI IAGELLONIDIS SIGISMVNDI AV-  
*gusti Regis Poloniae Vita.*

SEPTIMVS Iagellonum Regum à Iagellone primo abnepos eius Iagellonides fuerat vltimus Sigismundus Augustus dictus; diuerso quidem nomine, sed eodem prorsus Princeps genere, quod Iagello primus diademate in Polonia auctus, multis Iagellonibus non solum in Polonia, sed alibi etiam regnantibus, virtute & exemplo suo reddiderat illustratum, posteaquam non solum Poloniae Rex, sed & Lithuanorum Apostolus merito diceretur. Qui falsorū Deorū cultu longe à patria amoto, & toto populo ad Christi Opt. Max. religionem conuerso, Euangelii lucem in Aquilone propagarat. Extremus vero Iagellonides, eiusdem seminis licet nō nominis Princeps, quod auitā religionē non vsquequaq; seruēter perpetuo coleret, non solū diem, sed & genus clausit in

Polonia suum; & tot Interregnorum procellis perculsum, ac intestina discordia, & non ferēda licentia auctum, aliis atq; aliis post se Principib. possidēdum reliquit dominatum. Natus is Sigismundo primo fuerat Patre optimo & gloriosissimo Principe, & Matre Bona Sforcia, quę duobus Iacobo & Izabella editis prius partibus, hunc etiam Iagellonidem, vltimum, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo fecit aspicere lucem, ipsis à quib<sup>9</sup> & dictus fuerat Calendis Augusti. Quam triēnio ante ab extremis Italiae oris in Poloniam venientē Cardinalis Hyppolutus Ferrarien. nuncupatus, idemq; Strigenien. Archiepiscopus, ad Regem Poloniae confinia, prosper Columna magni nominis exercituū Imperator, in ipsam Regni Metropolim Cracouiam vsque est comitatus. De cuius quidem Sigismundi Augusti Regis Poloniae ortu & diuersorū nominum progenitoribus claris, vt vel antea etiam dixerimus, tamē & nunc denuo, id quod de Iagellone, stirpis Regiae auctore, & de aliis sanguinis Iagellonici



Regibus, qui nunc hîc nunc alibi præfuerant rebus, breuiter aliquid adiungemus. Nam cum Iagello primus, Vladislaus ad sacras vndas dictus, diem suum obiisset, duos filius, Vladislaum vnum, qui ad Varnam cecidit, & alterum Andream Cazimirum dictum, regni sui reliquerat successores, qui demum Vladislaum natu grandio rem filium, qui Hungariæ Bohemiæque pariter Ioannem, Albertum, Alexandrum, & Sigismundum, qui Poloniæ Reges fuerant, nec non & Fridericum Cardinalem, & Cazimirum in diuos relatum, & filias item sex omnes præcipuis Germaniæ Principibus elocatas, ex Elizabetha Austriaca Cæsaris Alberti filia, feliciter generauit. Solet enim Deus Opt. Max. progenitorum in propaganda sua religione ardens illud studiū non tantū multiplici, sed & sancta interdū prole, munificentissime semper p̄sare. Sed vnus ille Rex Sigismundus hoc nomine primus, nō secus quā Iagello auus, rebus gestis, & sacris ædificiis erigendis clarissim⁹, pacē colēdo, hostes terrēdo, & suos iuste ac moderate gubernan-

bernando, Jagellonium nomen & semen maxime illustravit. Qui cum ex Barbara Sepusia vxore sua prima nullos liberos, præter filiam Heduigim Ioachimo Marchioni & Electori Brandeburgen. postea elocatam, habuisset, Regina Bona auctore Maximiliano primo Austriaco Cæsare in matrimonium ducta, hunc Sigismundum Augustum sortitus est vnigenam filiū; cū annos esset natus circiter quadraginta, & regnasset iam quindecim à morte fratris sui Poloniæ Regis Alexandri. Qui quidē Sigismundus Augustus, Ioanne quodam Siculo præceptore vsus, vt in literis profectus saltē aliquos facere potuisset (quāquam non vsquequaq; etiam earum poterat dici expers) matris certe indulgētia, & molliuscula educatione, ne maiores fecisset impeditus fuit; & ad voluptates blandissimas dominas, quæ illū corpusq; eius eneruarunt, animum statim adiecit. Quod etiā ipse ingrauescente iam ætate, vt non admodum videretur senex, non dubitabat confiteri. Multos enim pœnituit senes, quod fecissent adolescentes.



Qui idem vix nonū exegerat annū, vt de  
co in Regem inaugurando, illa ipsa, quæ  
voluptatibus etiam frui permittebat ma-  
ter, apud Regē maritum laborauit. Quod  
vel idcirco curabat maxime, ne forte  
ad Interregnum venientere, & patre in-  
terim emortuo, vt humanæ vitæ exitus  
sunt incertissimi, regnū aliquis alter ipsi  
surripuisset. Erāt tum Ianussius & Stanis-  
laus Masouiorum Duces florentissimi, ex  
antiquissima Regū Poloniæ familia oriū-  
di, quorū alii atque alii maiores Jagello-  
nici sanguinis Reges in adeundo regno  
subinde impediabant. Quos eosdem Ma-  
souiorum Duces, vt intemperantia lon-  
giorē vitā sibi multi credant abbreviasse,  
plures tamen veneno sublato testaban-  
tur, & Iordanouius ac Cliczewska quæ  
supplicio affectę fuerāt (vt in multis pau-  
cos numerē) in quæstionibus fatebantur.  
Non obscure namq; venena spargi erant  
cœpta in Polonia, & Italogum non nemo  
male hoc nomine audiebat, adeo vt vel  
Regina etiam ipsa Bona in primo quasi  
aduentus sui principio, aliquorum de se

loquen-

loquēdi libertatē, & ipse Sigismūduſ pater  
in creādo filio non modicam experiretur  
difficultatē. Sed vnus ille Andreas Tenci-  
nus nō inſuſum ſuggeſſit ipſi cōſiliū; q̄ vt  
Regi bene de ſe merito repēdiſſet gratiā,  
quod Cracouiē. Caſtellanum præ tot  
ſenibus, impuberem, primarium totius  
Regni creauerat, cum magna aliorum in-  
uidia, Senatorem, ſuaſit vt in Lithuaniam  
etiam ipſomet in comitatum ſe offerente  
prius proficiſceretur, & à Lithuanis filio  
creato Principe demum etiam de inau-  
gurando in Regem Poloniæ facilius labo-  
raret. Obſeruatum nempe eſt, ſub vnus  
& eiſdem Regis imperio diuerſis natio-  
nibus quaſi quoddam perpetuum ſemper  
eſſe certamen. Quod & in illa Sigismun-  
di Auguſti inauguratione fuit vidiffe, &  
vt non ſine difficultate, tamen in filio ab  
ordinibus eligendo Regem quæ volebat  
obtinuiſſe. Vnus ille Ioannes Laſcuſ Ar-  
chiepiſcopuſ Gneſnen. primæ in Senatu  
vir ſententiæ, maxime hiſ poſtulatſ Re-  
gis refragabatur, & tam in comitiſ Petri-  
couiæ, anno à partu virginis ſupra mille-  
ſimum



simum & quingentesimum trigesimo Petricouiae habitis, in quo etiam Bononiae Caroli V. Caesaris inciderat inauguration, quàm & in ipsa Cracouien. inauguratione aperte resistebat. Quod nullius frugis futurum & Rempub. turbaturum, prædicebat. Vnde etiam Castrum Cracouien. cū inaugarabatur, ter memoratur fuisse occlusum, & vix tandem sub crepusculum senem placatum. Studetur enim vbiq; & semper rebus perpetuo nouis, & Regibus inuidetur viuis, resistitur autē propter spē nondū adultis. Quibus Tencinii ex aduersus cōsiliis maxime aduersabantur, qui toto Regno præcipuæ erant auctoritatis, & sicuti quidem post Albertū Alexandro Sigismundū patrē volebāt antelātū; sic & eius filii Sigismundi Augusti omni ratione maiorum suorū more auctā auebāt dignitatē, de cuius molliuscula educatione quomodo paulo ante obiter feceramus mentionem, sic quomodo se habuerit fusius persequemur. Post aliquot ab inauguratione Sigismundi Augusti annos habita sunt Petricouiae

comi-

comitia, in quibus de filio non omnium optime educato cum Sigismundo Rege patre à Senatu fuit expostulatum. Ac primus quidem ille Petrus Choinscius Cracouien. Episcopus, & Regni Poloniae Pro-cancellarius, qui expostulasset fuisse memoratur. In quem Rex paulo asperius inuectus, & quod non publice, sed priuatim illa sibi expediebat dici, aliorum etiam orationis libertatem contra se excitauit. Ingrate enim auditis offendimur nostris, & libertati Senatoriae resistentes, dicendi licentiam vulgi contra nos prouocamus. Factum quidem eo fuerat, vt Andreæ Opalenio, viro multarum rerum & linguarum gnaro matris exemptus imperio, Regis filius protinus committeretur. Iam decimum septimum agebat ille annum, cum haec omnia fidei & potestati Opalenii mandabantur. Quod etiam non minus libenter quam etiam praestitit ille studiose. Tantum enim in educatione positum est Principis, quantum plus vel minus habitura est Respub. aut ex eo commodi, aut etiam dignitatis. Vidisses igitur quantum



tum discendo, audiendo, & auctore Opa-  
lenio semper aliquid agendo, Sigismund⁹  
Augustus immutatus fuerat, adhuc in  
ipso flore ineuntis iuuentutis. Regū enim  
filii facile virtute conuertūt in se omniū  
oculos, & si expectationi nō responderint  
contemnentur. Itaque cum tales pro-  
gressus faceret, Lithuani sibi ad guberna-  
cula eū dari imprimis deposcebant: quo-  
rū præcipui Nicolaus & Ioānes Germani  
fratres Radiuili maximo cū splendore in  
aula ipsius versabantur. Qua etiā de causa  
ipsum adeo Sigismundum patrem confe-  
ctum iam senio Brestā vsq; protinus euo-  
carunt. Qui dum per Varsauiam trāsiret,  
subito incendio media luce orto, totū il-  
lud oppidum mirū in modū repente cō-  
flagrauit, ita vt ex iis ædibus, quæ erant o-  
lim extructæ Ducibus, ad Bernardinorum  
Monasterium, vitandi periculi causa, per  
hortos oportuerit eum clam transferri.  
Brestam autem vt venit, & frequentes Li-  
thuanos in ea deprehendit, dedit Magnū  
Lithuanix Ducatū ita filio possidendum,  
vt summam rei & imperii penes se vtique

reſervaret. Occultas namq; vires virusue  
potius regnandi habet ambitio, propter  
quam vel ipſos filios nō ſemper ſibi fidus  
experiuntur genitores. Quibus ad eum  
modum conſtitutis de thori ſocia filio  
Regis adiungenda cœptū eſt conſultari;  
propterea quod tam cuſtode quam ſocio  
remoto, in iuventute luxurioſe viſturus;  
matrimonio autem contracto compedes  
ſibi inieſturus, & patris imperium ſtabi-  
liturus credebatur. Nihil enim quam cer-  
ta ſucceſſionis ratio, & ipſa filiorū ſœcū-  
da generatio, firmos & diuturnos magis  
efficit principatus. Offerebant interim ſe  
virgines & viduæ Regis filio quāplurimę,  
ſed nulla quam Ferdinandi Romanorum  
Regis filia Elizabetha magis probabatur.  
Quā ex Anna Vladislai Sigismundi maio-  
ris natu fratris filia primam in liberis ſuſ-  
ceperat, & quam inter reliquas maxime  
dotarat, & exornarat. Nec non & illud in  
mentem veniebat pariter: Quod duobus  
illis fratribus, Carolo & Ferdinando, to-  
ro terrarum orbe potentiffimis, Cæſarea  
familia natis Principibus, multum com-  
modi



modi & ornamenti Reipub. ex ea affinitate, quæ veterum etiam offensarum aboleret memoriã, esset procul dubio accessurum. Nam vt illa vetera habita fuissent, non nemo quidem certo inter Austriacos, & Iagellonios Reges, primum ex Vilhelmi Friderici III. Cæsaris patruī causa Iagellonis à Polonis repulsa, mox ex Alberti Cæsaris posthumi filii contra Vladislaum Iagellonidem in Hungaria regnantem altera, & Maximiliani Cæsaris qui post Matthiam Coruinum ex quadam pactione Rex Hungariæ esse debuerat, contra Vladislaum Polonum, Bohemiæ primum mox & Hungariæ Rege tertia, intercessisse aliquid simultatum acutius obseruabant, illud interim silentio tectū fuisset, quod Sigismundus primus Poloniæ Rex, & Sepusia domo Austriacis inimica Heduigim vxorem duxerat, & non nisi Possonii Bona Maximiliani Cæsaris propinqua desponsanda, reconciliari ei poterat, cuius loco Ferdinandus Vladislai Regis filiam iussus est vicissim matrimonio sibi copulasse. Quanquam hæc

ipsa

ipsa Regum affinitas in dubium vocetur, & obliuioni tradatur aliquando. Vltionis enim & regnandi cupiditatis sitis etiam iterandis connubiis raro expletur. Hanc igitur Elizabetam Austriacam Sigismundus Augustus thori sibi asciuit sociā, & tantopere desideratas eius nuptias, quibus augustius vidit Polonia nihil, maximo hominum concursu & lætitia Cracouiæ celebrauit, anno à nato Christo supra sesquimillesimum secundo & quadragesimo, vbi multorum Regum & Principum legati, ac deniq; Principes confluxerant ipsi, ac variarum gentium & nationum proceres infiniti. Adeo in coniunctione Regum non parum reponitur, nō tam spei, sed & rei ipsius, quę inde oritur vicinorum tranquillitatis. Sed vt humana omnia varios & incertos exitus, & ipsius vitæ terminos habent perangustos, mortua tādē nulla relicta prole Regina Elizabetha absente marito est Vilnæ; & quidem mortua, non sine manifesta veneni suspicionē. Quod etiam ipsum in comitiis imperii Vormatię, cū à Carolo V. Cæsare



eius patruo fuerat ipsi parentatum, pro concione dicebatur. Omnes enim Reges & Reginae odiosæ tādē fūnt, quæ metu sterilitatis procul amoto, liberos ipse vnicā regni populis non relinquunt. Ad eū modum Sigismundus Augustus Vilnam reuersus, & matrimonio quod contraxerat solutus, voluptatibus, quibus à iuuentute assueuerat, operā dare cœpit, & eius rei administratos facile conquisiuit. Cum enim omnibus, tum maxime Principibus ministrorum copia & maxima est licentia delinquendi. Spectabatur vero eo imprimis tēpore vidua quædā pernobilis, Barbara Stanislai Gadzoldi Trocen. Palatini coniunx, ex amplissima Radiuilonū familia nata. Quam Rex semel & iterum intuitus, deperire cœpit, & cum in amore inito perstitisset, vxorem ducere, atq; adeo & diademate regio insignire stipulata manu ipsi promisit. Dissuadebant hoc ei quamplurimi, & inter alios eius Germanus frater Nicolaus Radiulius, Sigismundi Regis à poculis charissimus, postea quidē Trocen. & Vilnen. Palatinus, nec non belli

belli Dux in Lithuania creatus bis, supremus: verū in amore quo plures dissuadere, maiores faces adinouere (vt plerunq; fit) consueuerūt. Consenuerat iam totus pater, & rumores qui de filio spargebantur maximopere valetudinarium affligebant. Quo magis & per literas, & postremo in comitiis Petricouia occasione liberius alloquēdi filii nactus, vt ab hoc impari abstineret matrimonio serio & grauius eum monebat, apertis etiam siue ob terrorem, siue ob ipsam rei veritatem quibusdā secretioribus, quæ post tam augustum prius matrimoniū ab altero filium cohibuissent. Sed tantum quidem abfuerat, vt ille eo commoueretur, vt etiam ceu quasdam adhibuerit machinas patri, ne molestus sibi fieret, apud ordines omnem auctoritatem quoad maxime poterat adimēdo. Quod ea plane faciebat ratione, vt tã senatorii quã equestris ordinis prehēsarēt sibi præcipuos, qui si regnare pater vellet, ius ciuibus suis diceret impense eū sollicitarēt. Qua de re apud Petrū Kmitā, Palatinū Cracouien. grauius questus, &



eorum comitiorū æstu maximopere ex-  
agitatus, Petricouia discessit; ac lento iti-  
nere Cracouiā Rheda perueniens, anno  
ætatis suæ octogesimo primo Calendis  
Aprilis expirauit. Filius interim Vilnam  
se recipiens in amplexus Barbaræ ruere  
eo liberior cœpit, ac non ita quidem cito  
de paterna morte accepit nuncium, vt in  
arcem publice eam quoq; introduxit; nō  
solum admirantibus, sed pene etiam fre-  
mentibus omnibus, qui non priuata  
libidine, sed consilio & auctoritate Se-  
natus Regibus ducendas coniuges non  
dubitanter testabantur. Quæ res adeo  
in ore vulgi etiam versabatur, & per to-  
tum Regnum increbuerat, vt cum quid  
Nobilis Laurentius Grabski priuatorum  
suorum negotiorū ergo in aulam Regiam  
ex Polonia Vilnam venisset, & Barbaram  
in thalamum regium duci animaduer-  
tisset, non prius Reginam apud se futu-  
ram, quā Cracouiæ vidisset eam inaugu-  
rari, ad astantes exclamauerit. Quo ipso  
nomine, militari obstrictus iureiuran-  
do, vt causam diceret à Nicolao Radiuilo

summo

summo Lithuaniae Marschalco iussus fuit. Nec tamen diu post eo solutus, reuertendi in Poloniam facultatem impetrauit. Peior quippe morbo non raro est curatio. Iam vero Regii funeris instabat tempus, cum matris Senatusque literis Sigismundus Augustus Rex ad tumulandum Patrem euocatus, Calendis Maij Cracouiam venit; nec tamen eius corpus, maxima etiam licet sollicitudo fuerat, quam mense Iulio sepeliuit. Nam incendium in ipso regio aduentu Cracouiae ortum, omnes omnium nominum, ordinum & aetatum homines ita exterruerat, ut regium corpus ex vno in alium locum oportuerit transferri, & non nemo parum augusti Augusto in illis principiis visus est augurari. Multi enim gubernantibus infesti, praesentibus non contenti, futurorum auidi, (ut plerumque fit) principia rerum temporumque perscrutantur. A funere de locandis regiis sororibus actum consultumque est diligenter. Nec mora & ipsum comitiorum regni tempus Calendae mensis Nouembris Petricouiae constituta.



Quantumuis postea à Nouembre vsq; ad alterius anni principium Petricouia non fuerat conuentum, ea quidem frequentia fremituq; cunctorum, vt fatua Comititia vulgo apud omnes dicerentur. Neque id quidem temere. Nam non solum in Polonia, sed per vniuersum terrarum orbē vidisses aliquid turbarum dari, cum Carolus V. Cæsareo biennio à Smalcaldico bello geminata comitia imperii celebrasse, Ferdinandus Germanorum Rex Bohemicos motus sedasse, Germania multos inter se Principum cōflictus spectasse, & deniq; Polonia non vsquequaq; quieta constituisse memoretur. Petricouiam igitur postremo vt fuerat ventum, salutauerunt Regem Ordines, satis, vt videbatur initio, reuerenter: sed municipalium legatorum, vt habita ad Regem publico nomine est oratio, Ioannes Sirakowski, postea Palatinus Lencicien. ab eodem illo creatus Rege, ipsius connubium noui libertate magna dicendi exagitaui; adhibitis inter perorandum multis magnisq; aculeis, & exemplis ad persuadendum ve-

tustatis, eo autem maxime, quod Reges  
ad regendum, & non Imperatores ad im-  
perandum in Polonia eligerentur; & q̃  
Cazimirus Sigismundi Augusti Auus Eli-  
zabetam Austriacam sibi Cracouiam al-  
latam coniugem, vel inuitus ordinum  
consensu retinere coactus fuisset, quan-  
quam propter deformitatem initio ipsi  
displicuisset. Quanto vero magis par &  
æquum videretur, vnum omnibus potius  
gratificari, qui à se prius quam ab aliis re-  
gendis gubernaculorum suorum initia  
deberet inauspicari. Ad hæc similiaq; di-  
cta non iam per interpretem aut Cancel-  
larium, vt moris est, sed ipsemet Rex mu-  
nicipalibus legatis ita respondit. Non  
magis quidem vitam, quam ipsam Rem-  
pub. sibi esse chariorem, sed cum illa fide  
data fuerit salua, non videre se quo pacto  
eadem illa fides in dubiũ rursus sit reuo-  
canda. Non valuit apud nobilitatem ea  
ratio & oratio: quam cum dici cœptæ fue-  
rāt in Senatu etiā sentētię Nicolaus Dzier-  
kowski Archiepiscopus Gnesnen. vir  
primæ in Senatu sententię, simplici & re-



ēta cohortatione ad Regem facta, adeo etiam infirmauit, cum ad aliud matrimonium boni publici & quietis gratia Regi veniendum, quā turbanda omnia potius tastaretur. Verum vt rursus ad Samuelem Macieiowski Episcopum Cracouien, regnique Cancellarium ordine est peruentum, cum tribus aliis Episcopis, & cum Ioanne Tarnouio Castellano Cracouien, qui in Senatu in politicis principem locum obtinebat, à regiis partibus firmiter stare omnes omnino videbantur; ita quidem, vt non admodum regium factum probare, sed tolerandum utiq; , quam in vulgi inuidiam vocandum, potius testarentur. Ac ne multa. Quæstionem illā nō tam boni publici causa, quam potentiorū excitauerat ambitio; qui cū dicundo iure multum penes Regem possent, & adhuc plus posse cuperent, & vt denique Principē argento emungerent, ac opibus honoribusue se ipsos augerent, partim quidem auctoritatem suam tueri, partim ad Interregnum ducere rem, per hanc causam & occasionē sedulo nitebantur. Mul-

ti enim

ti enim veterum familiarum pertæsi Principū, quadratis rotunda mutant, permutantq; sæpe omnia non peræque sapiēter. Vt autē breuissime dicam, magna quidē contra Regem & eius consilia extiterat illa contentio, quam Petrus Kmita in minori, Andreas Gorkanus in maiori Polonia potentissimi omniū tuebant Senatores; quorum ille Tarnouii, hic Tenciniorum æmulus vulgo dicebantur extitisse. Quanquam & Tencinios ipsos à suis partibus stantes iam amplius Rex non videbat, cum vnus ex illis Ioannes Tencinius Palatinus Sēdomirien, & aulæ præfectus, ausus fuerat dicere; Malle se Solimanum in arce Cracouien, quam aspicere Barbaram diademate insignitam. Quæ vox portenti instar semel elapsa, ad exteras etiam gentes nationesq; peruolauit. Sed neq; Tencinio inferior Petrus Kmita Palatinus Cracouien, & summus toto regno Marschalcus eodē conuentu spectabat; qui vt defectu solis naturam, sic errore regio turbari affirmavit Rēpub. Cui Rex ne ipsi molest⁹ esset stomachās respōdit:



In aliis certe rebus vltra etiam modum  
patiens fuit, & turpes in publicis etiam  
parietib. picturas, & probroſa tã de ſe quã  
de ſua coniuge carmina nec quidem præ-  
tereundo aſpexit. Remedium enim iniu-  
riarum, ipſe contemptus, & obliuio carũ,  
maximum eſt remedium. Sed cum hæc  
non ſucceſſiſſet, aliam etiam viam ingreſ-  
ſi ſunt molitores, & nouam quandam ra-  
tionẽ, quæ iam non Barbaram, ſed ipſum  
petebat Regem, inuenerunt. Etenim cum  
& Senatus, & municipales adeo legati  
Regis in propoſito fracti eſſent perſeue-  
rantia, vt ius tandem non diceret, neque  
bellum aut tributũ imperaret, flagitarunt,  
quoad auctoritate comitiorum ſecus non  
uiſſet decretum. Quod vt ſaltem ratione  
aliqua iuſte petere viderentur, illud iura-  
mentum, quo interpoſito Sigifmundus  
Pater filio regnum renunciauerat, profe-  
rebant; vbi inter alias hæc quoq; fuerat  
conditio, ne Sigifmundus Auguſtus ius in  
regnum haberet, priuſquam Lithuaniam  
cum Polonia coniugaret. Quæ quidẽ ſeria  
& probabilis vulgo videbatur ratiocina-  
tio;

tio, sed neque illa ludicra, quam ad excusandum Regem ex opposito alii afferebant, qui quonam modo tam diu Rex Augustus diceretur, si nullam in regno haberet potestatem, mirari se testificabatur. Nam quod ad conditiones nondum expletas attineret, opus ad eam rem esse tempore temporisq; ipsius opportunitate, cum non subito coalescant inter se prouinciæ, quæ suis legibus & consuetudinibus fretæ, & longis locorum temporūq; interuallis essent distinctæ. Hæc Samuelis Macieiouii, & eiusdē cū ipso sentientium Episcoporum sententia. Hæc Tarnouii Castellani Cracouien. & summi belli Ducis, ac quasi totius Senatus illorum tempor. Principis, mens & oratio audiebatur. Cui Petrus Kmita vt per annos antea triginta perpetuo in Repub. aduersatus fuerat, cum dies iudiciorum aduenerat, Regem quoq; adiit, & simul vt litium controuersias diiudicare ipsum viderat voluisse, reuerēter veneratus, sceptro in terra relicto, è Senatu discessit. Nolle se ibi adesse, vbi totus conuelle-

retur



retur status libertatis testificatus: cū quo  
& abiit reliquus etiam ille Senatus, præter  
Macieiouium, & Tarnouium, & paucos  
alios, qui regiis partibus adhærebant, vt  
ita mira & vix ante audita res illa in Polo-  
nia videretur. Quam tamen Rex haud ita  
moratus, ius omnib. ex æquo dixit, & vsq;  
ad comitiorum extremum Petricouiæ  
perdurauit. Demum vero eo cōuentu so-  
luto, non modo quidē Senatores, sed præ-  
cipuos quosq; etiam Nobiles literis cer-  
tiores fecit, quam ab eorum municipali-  
bus, Legatis, sursum ac deorsum omnia a-  
gitata fuissent in comitiis; & quam inique  
& petulanter dixissent egissentq; cuncta,  
specie quadā defendendæ libertatis. Cui,  
tantum abest, vt aliquo modo prouisum  
fuiſſet, vt adeo adducta viderentur cun-  
cta in grauissimum tandem discrimen.  
Quod nonnulli tantum vt turbarent o-  
mnia, & vt contra imbecilliores suam au-  
gerent ostentarentque potentiam, impo-  
tēter proſequēbātur, nunc hoc, nunc illo  
modo auctoritati regiæ resistendo. In qua  
tamen re & occasione, & nunc de vxore,

nunc

nunc de iureiurando regio disputatione, Regem ne ipsius patrociniū deesset Reipub. ipsis restitisse: & tam vxorē quam iuris dicundi retinuisse facultatem. Quo magis adessent animis, neq; de regia erga se fide, & voluntate, & in pactis seruandis firmitate vlla ratione dubitarent. Hæc fere epistola illa continebat, quæ per provincias, & municipia peruulgata, ad regiā causam momenti plurimum attulit fulciendam. Iam quippe Rex, tot concussus malis, non modo de coniuge, sed adeo etiam & de securitate sua ceperat dubitare, ita vt ad Ferdinandū etiam Romanorum ipsum scriberet Regē, consiliū & auxiliū pro re & tempore ipsi præstare, & si quid occurrisset, ope sua eum subleuare, haud ita grauaret. Reuera enim iam de regia in regnū potestate disputatē audiuiſſes non neminem, & inter alios Matthias Stadnicki in Lelouo oppido, cū in eū ferre voluisset Iudex sententiam, illa vna exceptione forum declinauit, quod ordiniequestri regiam auctoritatē nondum esse ratā testabatur, cuius alibi etiam rei non

obscu-



obscura exempla spectabantur. Multo enim facilius ad praua quã ad recta vulgo cõsilia properatur. Quo nomine maiestatis rei quidam fiebant, & tandem damnati, non magna etiam difficultate eo malo se liberabãt. Alicubi enim rigore cū periculo, sed semper tutius Reipub. providebatur mansuetudine cū iudicio. Solutis ergo ad eum modum Petricouien. comitiis, & adulto iam vere Cracouiam veniente Rege, memorabilis illa scholasticorum cædes, & inde etiam nescio quis tumultus forte est subsequutus, cum à Iuliana lena scorto ducẽdo Andreã Czarnkouii, quinquennio post Posnanien. Episcopi facti, quidã familiares iuuenes, in ephebos itẽ scholasticos illud vexantes incidissent. Quæ res nõ modo Czarnkouio viro graui & probato vulgo inuidiam, sed etiam Regi ipsi nescio quam attulit difficultatem; cum initio regni gubernaculorumq; suorum caput regni Cracouiam, scholasticis mox vacuam, & diiudicandis illis rebus aliquid negotii & operæ subire cum molestia cogeret. Vulgus enim multa, sed dif-

ficilia

ficilia maxime, mali ominis nescio quid  
habere perpetuo opinatur. Sed illā scho-  
lasticorū eadem Regina Strelimussæ fi-  
lia supplicio expiauit suo, cum lenæ suasu  
interfecta matre, primum quidem can-  
dentibus forpibus discerpta mox in cu-  
leum parricidarum more insuta, in Istu-  
lā esset præcipitata. Punit enim per se ipse  
scelera DEVS, vbi neglexerit ipsius Magi-  
stratus. Nec ita multo post extremis Se-  
ptēb. diebus, Tartari, in Russiā incursione  
facta, ingenti hominum armentorumque  
præda abacta, ferro igniq; in ea omnia cru-  
delissime peruastarant, & Peremircam in-  
cenderant, & deniq; Visneuccium Ducē  
ipsum cum coniuge & liberis in barbari-  
cam abduxerant seruitutem. Quo magis  
denuo conuentum cuncti poscere, & or-  
dines cogere velle videbantur. Cuius rei  
gratia Archiepiscopus etiam ipse Craco-  
uiam veniens, Regem vt indiceret comi-  
tia cohortatus, se Reipub. non defuturum  
& Conuentum indicturū minabatur. Sed  
Rex qui eū tanti non esse haud ignorabat,  
eo inuito Conuentum indicturn nemi-

nem



nem, aperte respondit; & adeo etiam eius rei subiunxit causam: Quod in his conuentibus regia consilia quidã eludere, & tanquã in theatro se consueissent ostentare. Ita Archiepiscopus paucis diebus Cracouię moratus, Louiciũ rursus rediit; nec, vt minabatur, Cõuentũ illum in dixit, ac multo minus cõlebrauit. Interim tamen querelarũ ac insanarũ vocum, & protestificationum tota erat Polonia plena; Rex vero totus sollicitus de Barbara in Reginã inauguranda. Venerat illa ex Lithuania iam in Poloniã, & Radomiã quidẽ primũ, mox & Corcini aliquandiu morabatur. Cui iidem illi, qui & Petricouiã, sed non perãque iam vehemẽter, irascebantur Senatores. Quod enim consilio non possis, temporis id lenit longitudo. Ita etiam & Archiepiscopus & Marschalcus regni à priorib. Petricouien. comitiis immutati fuerant, vt qui non modo Barbarã Reginam pati posse, sed nullo non honore etiam affecisse viderentur; eam & Archiepiscopus, die inaugurationi prẽstituto, diademate ornauit; & Marschalcus Visneciũ

inuitatam non modo epulis, sed donis etiam amplissimis cumulauit. Magna quippe vis fuerit, tam metus quam spei; & nemo est conscius futuræ voluntatis suæ, aut euentuum insequentis diei. Vnus ille Ioānes Gabriel Tencinius Sendomirien, Palatinus antiqua virtute & genere clarus, cū collegæ eū deseruissent, totus immobilis in proposito stetit, & cum aliquādo Petrum Kmitā anteambulonem Regina vidisset, idemq; vt & ille faceret ipsi de industria Rex etiam occurrisset, terga vertere & sceptrū in terrā demittere non dubitauit. Constat nempe constantia magno, sed nomini utiq; fuerit semipiterno. Verum enimvero, his omnibus eorumque auctoribus non obstantibus, celebrata utique ac perfectā Barbaræ est inauguratio; & tanta non solum beneficentia, sed etiam largitio quædam regia spectabatur; vt gnathonibus, lenonibusq; suis omnia & vestes ipsas dilargiretur, ac vix sufficerent factores nouis rursus conficiendis. Certat enim prodigus secum ipse dando, & disceptat de do



tis vicissim altercando. Quo loco eiufdē Tencinii Palatini Sendomirien. vox erat ad Regem memorabilis. Nam cum forte pro homagio legatorum Pomeraniæ Ducū acceptando discedere ex arce in forū Rex instituisset, & Tencinius num etiam plures Zebelinas haberet vestes præter illam, qua induebatur, & quæ pro antiqua consuetudine Marschalco debebatur, interrogauisset, illeq; non habere se respondisset: Dabo tibi ego, inquit Rex, nō accipia vestes, sed vide cum ego dederō, ne habeat alter, cui minus videbat, quā mihi conuenire. Hæc dum ita Cracouiæ tum agebant, pauci Regni procures, sed multo adhuc pauciores externorum Principum aderant in nuptiis Regiis Oratores. Vnus Princeps ille Ioannes Lignicensium Dux, qui & ipse vulgo Fatuus erat dictus, quod multos ebrius confodisset, spectabatur. Cui Rex non mediocrem honorem utiq; habuit, & siue q, & antiquissimo Polonorum Regum sanguine ortus esset, siue ut ægre ab iis qui aberāt per id fecisset, maximis munerib⁹ recreatū Cracouia dimisit.

Non

Non obscure namq; Reges & Principes plurimi illud Regium tam audax factum, & non modo Poloni, sed & exteri varie interpretabantur. Ita vt & Carolus V. Cæsar Vellus aureum, quod patri dederat, per Stanislaũ Ostrorogiũ sibi remissũ, concedere rursus renuerit ipsi, & illam quã promiserat cum Rege Lusitano de loco contentionem sopire non terminauerit. Sed nec ipsi quidem Barbaræ Radiuila, aut dies singuli læti, aut etiam in regio thalamo fuerunt diuturni. Etenim paucis post inaugurationem diebus non optime valere Regina cœpit, & ingrauescente morbo vlcerum, & fœtoris plena, postea Cracouiæ expirauit. Quam demum mediis æstiuis caloribus Vilnam Rex deductam, in æde D. Barbaræ tumulari voluit, vbi opus magnificentiss. operis nondum perfectũ inchoarat. Incredibile porro dictu fuerat, quanti ea profectio Regi constiterit, & quam etiam à morte constans in amore Barbaræ fuerit, vsq; ad admirationem. Aderat is, cum veheretur corpus, vbique præsens, vt multi regionum auli-



corum virorum alioqui præſtantium, fe-  
retro templis inferendo infirmarentur,  
& equi coloris nigri, qui curru erant iun-  
cti, cū in illis caloribus nimis paſſim de-  
ſiderarentur, in eum locū empti alii, ma-  
gno ac pene precio conſtarent infinito.  
Venditorū enim caritas, & emptoris ne-  
ceſſitas, rerum precia in immenſum au-  
geſcunt. Vilnā porro vt eſt ventū, tumula-  
to corpore Barbaræ ſupellex nauiter eſt  
aſſeruata, quam Rex per interualla inui-  
ſere, & profuſas lachrymas ſpargere ſub-  
inde non dubitauit. Demum cum ali-  
quādiu quieuiſſet, indixit denuo comitia  
Petricouix, quæ in annum ſeſquimilleſi-  
mum quinquageſimum ſecundum inci-  
diſſe memorantur. In quibus Regi matri-  
monio illo ſoluto iam quodāmodo maior  
conſtare cœpit apud ſubiectos auctori-  
tas. Errata enim Regum obliuione delen-  
tur, ſed pertinaciter deſenſa vel adeo  
calumniantur. Probabatur autem maxi-  
me illud cōſiliū, vt Rex à negotiis Reipub.  
factus liberior urbē Dātiscanā quæ à Ger-  
manię aut imperii fiſco ſubinde ſolicitata  
fuiſſet,

fuiſſet, tandem vel ad modicum tempus proficiſceretur. Quod priſtinæ Sigismundi Regis in eos animaduerſionis recordatione, & plebis cum patribus diſſenſione, aliqd motuū, niſi mature prouiſum fuiſſet, excitatura aliquādo crederetur. Hanc quidem ad rem quoniā Rex & dignitatis ſuæ cauſa, & ſecuritatis omnium gratia, præter aulicum comitatum alio etiam habebat opus; propterea ampliffimū & ſplendidiffimum quemq; ſecum pro hoc itinere euocauit: in primis vero Ioannem Tarnouium, qui Reginam Bonam ex itinere officii cauſa Plociæ inuiſit, & demum ad Regem Dantiſcum ingredientem properauit. Qui vt ab aliis Regibus fieri ſolitū fuerat, non in Prætorio, ſed in domo quadā Ioannis Verde forte diuertit. Suſpenſatum animis vrbs tota illa agitabatur, nec tutus vſque quaſque aulicis receptus, imo & puluis tormentarius prætorio ſubditus vulgo dicebatur, quæ vt ad conſiſſionem vtrinq; minuendam, & timiditatē ſuſpicionemq; vulgi augendam temere, vt fit, ſpargeretur, Ioannes quidē Comes Tar-



novius homo prudens, & consilii regii Princeps, quoddā ex præcipuis Gedanen. nactus, sic eos priuatim est allocutus: Intelligent quantum & constanti Gedanen. fide, & Polonorum cōmercio, & denique Regum ipsorum erga se benignitate essent florentes: quam denique multas alias, & magnas Germaniæ vrbes equabilitate, iuris & cōmunitate vtilitatis Polonis coniuncti anteirent. Regii aduentus Dantiscū causam non subesse aliā, quā voluntatem in eos propensam, qua & libertatem suam, modo vellent, non modo tueri, sed etiam augeri posse certo sibi persuaderent. Polonorum postremo ea ingenia esse semperq; fuisse, vt nihil indigni suo nomine & semine essent cōmissuri; modo etiam Gedanen. pro tot acceptis ab iis beneficiis grati, & non immemores ac intra septa officii sui cōtineri videant. His dictis Gedanen. publice constabat fides. Caterum vt in magnis solet fieri conuentibus, hinc & inde oriebātur vtrinque offensiones, & contentiones infinitæ; ex quib. quomodo Gedanen. animati essent,

&amp; si

& si quæ vis vehementior ingruisset, eam repellere vellent, facilis capiebatur coniectura. Nam vix decima quæq; domus milite erat vacua, & si quæ armatorum constituebantur præsidia, non usquequaq; committatui Regio tutus in eas receptus semper patebat; imo etiam aut iniuriis, aut ipsa adeo aperta vi repellebantur. Quod cum alias etiam sæpius, tum in Anzelmi Gostomski florentissimi aulicorum comitatu est deprehensum. Qui, ut erat splendidissimus, cum aliquando Comites Goranos à sua cœna reuertentes honoris ergo ulterius deduceret, incidit in Gedanen. stationem; à qua eius familiares indignius tractati, & vi & armis repulsi in hospitium suum se receperunt, & Gedanen. postea Pauloniciū venientes, culpam apud Gostomium deprecati sunt, & in arce Cirnen. voluntariam detentionem aliquandiu pertulerūt. Quo etiam ipso dum Rex Gedani morabatur tempore, nisi Petrus Boratinski Petri Kmitæ Marschalci aulæ qui fuerat magister, præfectum custodiæ Gedanen. magno cum Polono-



rum sanguine furentē repressisset, graue  
ea nox periculum citra dubitationem at-  
tulisset. Exiles enim fauillæ sæpe magna-  
rum causa fiunt conflagrationum. Iam  
vero & præfectus stationis illius Geda-  
nen. postridie eius diei ad Regem ipsum  
vocatus, ac cur in tantum furorem perci-  
tus fuisset interrogatus, intrepide respon-  
dit: Sibi stationis curam ita esse deman-  
datam, vt si ipse insanientium vim susti-  
nere non posset, campana signo dato in  
auxilium cunctos euocaret. Quod ne fa-  
cere eum oporteret, adiisse se Petri Kmi-  
tę hospitium, vt sicuti magister Marschal-  
ci familiæ Polonos officii admonuisset;  
ne vrbs, tot contumeliis iniuriisque affe-  
cta, vim vi repellere necesse habuisset.  
Multa enim sunt molesta, sed domi vis &  
iniuria, quam patimur, molestissima. Hæc  
ille præfectus forte locutus, ad suos vicif-  
sim rediit, tantumque abest, vt vel aliqua  
in ipsum secuta fuerit animaduersio; vt  
etiam periculum maius, si Conuentus ille  
cito solutus non fuisset, quidam futurum  
suspicaretur. Necessarium est enim Re-

gibus inuisere suos, sed dispiciendum quos  
& quantos, quamque in comitatu tuo ha-  
bueris benemoratos. Huic tamen vt dixi  
incommodo cum Tarnouius primum,  
sua nō importuna cohortatione, remedii  
aliquid attulisset; tum & Rex quidem i-  
pse Regali ingenio animoq; præsenti, iure  
ciuitati dicundo magnā apud Gedanen.  
consecutus est auctoritatē. Prægrauabat  
patrum plebem ambita pridem potentia,  
cumque magistratus potestatem cuperēt  
minores diminutum, Senatus priuilegiis  
quibus contra plebis insolentiam munie-  
bantur prolatis, victoriā obtinuisse vide-  
batur, nisi & regia æquitas, & Senatorum  
quorundam accessisset auctoritas, vt sic-  
uti naus æquatis oneribus, sic Respub.  
ciuibz æqualitate quadam gaudentibus  
rectius regeretur. Naus enim in alto, &  
ciuitatis statu sub magistratu posito, ma-  
gna fuerit semper similitudo. Sub finem  
vero eius Regii Dantis cum aduentus,  
Nicolaus Radiuilus Palatinus Vilnen.  
paulo ante in comitiis imperii Augustæ à  
Carolo V. Cæsare Dux creatus, & Ioan-



nes Tarnouius Castellani Cracouiē. fili-  
lius, secundo flumine, Gedanum quoque  
appulerunt. Est vrbis illa, nobilissimum to-  
tius Aquilonis emporium, aliquot exter-  
norum hominum semper repleta milli-  
bus, quæ tum ob nundinas, & ob Regium  
etiam in eam aduentum maxime refertis-  
sima mercatoribus, & omnis generis ho-  
minibus spectabatur; adeo vt & Rex, &  
eius omnes quingentas naues vna die si-  
mul Dantiscum appulisse admirarentur.  
Ac singulas quidem vnde veniret Rex in-  
terrogas, variisq; linguis nautas & classia-  
rios loquentes audiens, magnam capie-  
bant exinde voluptatem. Quo magis etiã  
ipse visendũ & cognoscendum se præbuit  
multis spectaculis editis magna ingenii  
nominisq; sui gloria, & circumfusæ accla-  
matione turbæ, quæ his similibusq; rebus  
potissimum delectatur. Atq; ita demũ Ge-  
danen. rebus compositis, suam vt maiesta-  
tem constanter colerent, & concessa tam  
à se, quam ab aliis Regib. libertate mode-  
rate vterentur cohortatus, ad dimidium  
Septembris Gedano mouit, & ab Alberto

Bran-

Brandenburgico in Prussia Duce semel & iterum officiose inuitatus Regiomontum discessit. Quem venerabundus senex longius extra urbem progressus ita excepit, ut nullam non humanitatem tanto hospiti declaraturus alacriter videretur. Sed dum Rex urbi Regiomantane appropinquat, globus è tormentario in sublime proiectus, Visneuecio regio armigero ab ipsius tergo occiso, ita omnes exterruit, ut tantum non arma à Polonis in Ducem verterentur. Subita enim mors focii dolorē; & serui casus in dominum proditiōis parit suspicionem. Quare cum suos Polonos Rex fremere, & contra Ducem nescio quid moliri velle animaduertisset, bono animo suos esse iussit, & iam inquit Foxii Astrologi evanuit vaticiniū, qui hoc die me occidendum dixit, lætabundus exclamavit, Ducis etiam in tormentarium exarscentiam, qui eius nece errorem non suum fuisse testificari voluit, blando sermone refrenavit. Nefas namque in publico gaudio tristitia est miscuisse. Quæ dum ita fiebant, superuenit nuntius, qui Nicolaum



Senauum Rusliæ Palatinum Campestriū  
copiarum Ducem, Dacos siue Valachos  
in suam venisse affirmabat potestatem.  
Quo non admodum exhilaratus Rex  
nuntio, num certus esset expectabat; ve-  
rum cum tandem, eo qui tyrannice Vala-  
chiam rexerat interfecto, is qui in Senauii  
castris versabatur electum intellexisset,  
vtrum ea res gaudio an dolore dignior  
esset, aliquandiu perplexus secum stetit;  
& ne Turcam per id in se concitasset, sub-  
uereri non dubitauit. Atque ita demum  
more suo Vilnam rursus post paucos illos  
dies in viam se dedit. Quam perpetuo  
ita percoluit, vt vnam illam Vilnam, suam  
domum; cæteras vrbes, & ædificia quæ-  
cunque ierat, tanquam aliena haberet &  
appellaret. In qua etiam balnea, hortos,  
recessus, & nescio quæ non alia magno  
sumptu & diligentia ædificata reliquit, &  
per omnes occasiones, quibus à Polonia  
abesse licebat, libentius quam alibi habi-  
tauit. Quæ res quidem ipsa hic haud du-  
bio Polonorum offendeat animos, vt  
quasi inuidia quadam cum Lithuanis cer-

tare viderentur. Nec tamen multum postea effluxerat temporis; ex quo Vilna mouens Lublini Comitia celebrauit, Moscouitica legatione, quæ tum primum ad eum venerat clara, sed Maiorum Polonorum absentia, & cum minoribus, ceu quadam ea de re altercatione, tum & iudiciis non vsquequaq; recte exercitis odiosa. Nam non pleno Senatu multos infamia notatos, & in his fœminam quandam cædis falso accusatam quibusdam Senatoribus auctoribus, qui postea eius impetrauerant bona, multatam memorant extitisse. Quæ quidem omnia Regi inuidiam, & quod in eandem illam rursus se retulisset Lithuaniam, odium vulgo conciliabant. Nam ex eo tempore, cum Vilnam ceu in voluptatum quandam suam iuisset officinam, de eo rursus coniugio colligando ceperunt procures cogitare. Nullum enim maius iuuentuti compedibus iniiciendis, quam fuerit frenum status ipse coniugalis. Non deerant autem pares diuersarum familiarum ad id quoque fœminæ, sed vna illa Austriaca domus maxi-



me probabatur. Cuius rei gratia nec illud etiam obfuit, quod duarum sororum Germanarū cōnubium, non vsquequaq; vulgo laudatum, aut etiam diuinis humanisque legibus admodum fuerat approbatum. Sed priuatorum hominum coniugia ciuilem societatem, Regum vero propositam sibi habent publicam tranquillitatem. Quo magis Iulio eius nominis III. Pont. Max. ratum gratumq; illud matrimoniū habente, qui illud dispensandū potius quam prosperandum aiebat, Catharina Austriaca altera Ferdinandi filia, Guilhelmi Gonzagæ Ducis Mantuæ relicta vidua, à Ferdinando Archiduce eius fratre Cracouiam est deportata, decēnio fere post Elizabethæ nuptias, & anno cuius proximus peste & caritate annonæ fuerat luctuosissimus memoratu. Qui antequam aduenissent, & contractus matrimoniales coaluissent, Nicola<sup>9</sup> Radiul<sup>9</sup> Palatinus Vilnen. Gracium ad Regem Romanorum Ferdinandum in legatione fuerat missus, qui tū ibi cum affinib<sup>9</sup> filiis, filiabusque omnibus forte fortuna ver-

fabatur. Quæ quidem legatio tantam invidiam conflauerat Radiuilo, vt nisi Ioannes Przerembski Regni Procancellarius adiunctus ipsi fuisset, varias suspiciones toto Regno peperisset: cum aliqui secreta quædam pacta inter Regem & Austriacos de regni successione seri, plures tamen partim Radiuili odio, partim vanitate dici illa reerentur. Vtunque certe fuerat, Rex quidem magna pompa peractis nuptiis, quibus Regina Bona, & eius filia cum filio intererat Hungariæ Izabella, retulit se rursus in Lithuaniam, & litium controuersias Cnischini in Podlachia aliquandiu iudicauit. Erat autem earum prima, & maxima Beatæ Cosceleciæ, cum quodâ Ioanne Schengusko ex clarissima Iagellonum familia orto. Qui cum à Rege ob raptum eius filie proscriptus esset, desperata salute ad Ioannis Comitis Tarnouii Raudnicen. arcem in Bohemiam fugiebat; & ita quidem fugiebat, vt nec sibi, nec puellæ equo impositæ parcere, & infinita ex eius connubio fortunarum facultatumq; bona sperare  
videre-



videretur. Quem fugientem Martinus Zborouius, tum Palatinus Callisien. postremo vero Castellanus etiā Cracouien. factus, cum affecutus vna cum Martino filio Castellano Crziuinscen. fuisset, Plisfæ tribus à Praga milliaribus grauib. affecit vulneribus, & Iarmirium retraxit semiuiuum, in spem certissimi matrimonii puella sibi seruata. Sed Lucas à Gorka Comes, cum Stanislao Coscelecio Palatino Siradien. & Beata Coscelecia matre superueniēs, eam rursus Zborouius eripuit, & Deus Opt. Max. omnes monedula illa vt vocant tandem priuauit. Nam cum Gorkanus ex quodam matrimonii contractu, Varsauiæ auctore Rege, ipsam deberi sibi aestimasset, non diu nec omnibus lætatus est ipsius bonis, nec Zborouius præda cessit adeo felix, vt inuito Deo se aliquid adeptos possent adeo gloriari: vt taceam, quod iis in Bohemiam irruentibus, de iniuriis à Polonis Regno suo illatis Ferdinandus grauitè questus, & Zborouius Iarmirii Siengusko Duci epitaphio contra eum tanquam occisorem

probroso polito nō minus fuerit notatus. Ita nimirū cum non eū quem expediuiſſet matrimonii finē proponūt ſibi homines, nec illū alterum quoq; quē ſequunt̃ aſſequūtur. Turbata autē tum tēporis in Polonia erant omnia, & Regina Bona Regis mater, quæ pene per quadraginta annos in Polonia cōſenuerat, filio & filiab<sup>9</sup> relictis, curandę in ſpeciem valetudinis ergo, in Italiam volebat proficiſci. Quæ res Regis, & ordinū animos vehementer perturbauerat, cum quot, & quantos, ac quibus artibus quæſitos theſauros ſecum aſportatura, & quam cum exigua Regis regniq; dignitate, in illo angulo Italiæ nomen Regale ſuſtentata eſſet, veluti in ſpeculo intuerentur. Prudentū enim non tam corporis, quam animi oculi, nullis aduocatis adhibitis, exacte & minutatim omnia, & à longe contemplantur. Auctores quidem iſtius Reginæ conſilii, quod illa excuſatione valetudinis tuebatur, Laurentius Papagoda Franciſci filius, & Camillus Bracantius ex nobili Neapolitanorum familia potiffimi diceban-



tur, qui ipsam Proregis Neapolitani munus obituram, & in summa dignitate Reginam quodam modo victuram pollicebantur. Quibus cum vel antea quoque Rex esset iratior, tum vero hoc consilio audito, quoquo modo ipsorum molitiones voluit impedire. Ac primum quidem per Izabellam Reginam Hungariæ, ne id faceret, persuadere matri studuit. Deum cum hoc non successisset, ad terrorem in publico foro patibulum erigi iussit, & voce præconis omnibus mortem, qui Reginam comitarētur, interminavit. Sed ut omnia, quæ semel cœpimus, magis semper indiesque cupimus, Regina stomachabunda Antonium Tercianum nobilem Tarentinū Iurisconsultum suū ad Regē mox submisit, quid sibi vellet, & salutis causa filius matri discessum prohiberet, sciscitatum, eo addito, ut si in Senatu Rex consedisset, & ipsum quoque sedere non pateretur, ipse sibi locum caperet, & caput denique cooperiret; sed stantem tū forte Tercianus offenderat, à quo inter matrē & filiū præsentibus, non expedire Legatos

gatos mitti, responsum tulit; & illa nihilo-  
minus abutum in Italiam suum dies no-  
ctesq; variis artibus & molitionibus, vel  
inuito ipso Rege & Senatu, procuravit.  
Incidit autem ille tam memorabilis Re-  
ginæ ex regno discessus in annū, qui fuit  
annus salutis post sesquimillesimū sextus  
& quingagesimus. Quo eodē & Zophia  
Regia soror, Bonæ Reginæ filia, Henrico  
Brunsvicē. Duci Wolfenbitlū est depor-  
tata, quæ illis ipsis dieb⁹ Varſavia mouēs,  
cum aliis duabus sororibus gementibus  
& flentibus, matri in longinquas oras ab-  
eunti valedixit. Quæ quidem Bona  
cum tam assiduis precibus, quam etiam  
minis & obiurgationibus à filio faculta-  
tem abeundi impetrare non potuisset,  
subito ad largitiones conuersa, Regis &  
procerū animos sensim sine sensu expu-  
gnauit; interponente pro ea in primis se  
Stanislao Tencinio Cracouien. Palati-  
no, & Ioanne Ocessio regni Cācellario,  
qui principem gratiæ locum apud Regē  
obtrinebat. Plurimum autē momenti at-  
tulit, quæ à matris partibus stabat, Iza-



bella Regina Hungariæ, lapillo quodam  
magni precii paruo ære initio emptum  
Regi noctu à matre dono allato, & nunc  
huic, nunc illi Senatori magno item ære  
distributo. Obolus enim populum, po-  
pulus dat Regibus mundum, scienter non  
oscitanter comparatum. Frustra autem  
renitebantur alii harum rerum largitio-  
numque ignari: quibus ne obnoxius esse,  
aut culpam aliquam retulisse Tarnovius  
Comes videretur, decem aureorum mil-  
lia, à Regina Bona sibi mutuo longe ante  
data, mature ei remisit, & nihil postea ira-  
cundiam ipsius timuit, aut vero de sena-  
toria sua dicendi libertate remisit vel tan-  
tillū. Nam tanta quidē Reginæ in illa sus-  
deq; concertatione verborum spectabat  
excandescendentia, vt cum Andreas Ze-  
bridovius Cracouien. Episcopus, vir pru-  
dens & maturus, ipsam ab illa obstinatio-  
ne fuisset dehortatus, coram illi, quod E-  
piscopatum ab ea emerat, obicere non  
dubitauerit. Cui ille vicissim, quod venalis  
propositus ab ea fuerat, statim respondit.  
Notare quippe qui aliquem voluerit, in  
notam

notam ignominiaē saepe ipse incurrit. Ab hoc Reginaē in Italiam discessu, quæ Viennam primum, postea Venetias, ac demum triennibus Venetis, Barum vsq; delata fuerat, Rex rursus in Lithuaniam pro veteri suo more est reuersus, pœnitentia facti non obscura ductus, quod tot tãtosq; thesauros è regno suo cum matre emisisset; vnde etiam ad Ferdinandum Regem, vt eam detinuisset, sed frustra, scripsisse ferebatur. Nec diu in Lithuania stetit, ex quo rursus in Poloniam rediens Conuentum Varsoviae habuit, & de bello Liuanibus inferendo cum ordinibus cōsultauit. Occiderant ij contra omne ius gentium, consuetudinemq; maiorum, Gasparum quendam Lackiaulæ ipsius familiarem, & quasdam inter se turbas dare iam inceperant; cū magister Theutonici ordinis Iodocus Firstembergus, Guilhelmum Marchionem Brandeburgicum Rigen. Archiepiscopum consanguineum Regium, ex veteri quondam æmulatione acrius infestaret & manciparet. In hos inuidia inter se æstuantēs, &



barbarico quodam fastu tumentes, tanto quidem alacrius ab ordinib. bellū est decretū, quāto magis sibi ipsi præfidere, & in necis illius auctores minus animaduerte-  
re videbantur voluisse. Supplicib. enim par-  
citur, turgidus & impotēs animus (vt ple-  
rūq; fit) vi & armis tandē coercetur. Bello  
autem in comitiis contra Liunionen. de-  
creto, Nicolaus Mielecius Palatinus Po-  
doliæ, viuentē videntēq; adhuc Comite  
Tarnouio, q. sororinus eius fuerat, sumæ  
rei est præfectus; & anno reparate salutis  
post sesquimillesimū septimo & quinquā-  
gesimo, non modo belli Dux, sed Rex et  
iam ipse florentissimum exercitum duxit  
ipse in expeditionem. Primum autem ad  
Onixtum oppidum, postea ad Pozuolum  
castris metatis hosti omnibusq; spectan-  
dum se præbuit, & interponente se pro eo  
Romanorum Rege Magistro Crucigero-  
rum Liunioniæ Firstenbergio, qui in castra  
regia venerat, certis conditionibus inter-  
positis, pacem concedere non dubitauit;  
ne quod impar viribus existens supplex  
pacem Liuo petierat, ab aliis prouincia

Liunia

Liuania, cui quoq; iam inhiabat Moschus, vastaretur. Insequenti namq; anno idem se quoque in Liuitones facere posse ratus, Ioannes Basilides Moschorū Princeps eorum Prouinciā bello est aggressus. Quod forte Sigismundus Augustus nō tam cito futurum suspicatus, simul ac Vilnā ex bello redierat, iucunditati se dedit, & Sigismundi Volscii cum Hlebouicia celebratis nuptiis, Brestā primū ad alteras Trzebochouii nuptias, postremo vero Crasnostauum ad litiū controuersias diiudicandas tandē peruenit. Mirum dictu est quāta senatorū & equitum confluxerat eo copia, & quantam Sigismundus Augustus in Cirnen. præfectura, quā Regina Bona ipsi ademerat, contra Stanislaum Lesnouolscium Felici Paridi post Castellano Varlauien. vt promiserat, restituenda, declarauerit firmitatē. Nam Regina Baro vsq; non dubitauerat Ociesio scribere, ne illi præfectura vllō vel aliquo pacto à Rege restitueretur. Tanta prosequēdis iniuriis foeminarū tenacitas est mētis, reb. etiā inter capedine tēporum locorūq; conspuls.



tis. Sub quod idem tempus Æmilius Mal-  
uecius, vir præcipuæ nobilitatis Bono-  
nien. Crasnostauū quoque ad Regem ve-  
nerat, & splendide ac honorifice ubiq; à  
Polonis, in quos mirifice propēdebat, ha-  
bitus, à Rege quoque dona retulit am-  
plissima, vltra nō modicam ab eodem pē-  
sionem assignatam sibi etiam annuatim.  
Patere enim Regia æraria hospitibus de-  
bent præclare de iis merentibus, & Prin-  
cipes non dare, sed videntur in bonis be-  
neficia scenerari. Crasnostauo, vbi Stanis-  
laus Karnkouius libellorum Regionum  
magister, quod nō modo iuris sed & iusti-  
tiæ consultus habebatur, factus, finita iam  
messe itum est Varſauiam, ex qua ob Re-  
ginæ Catharinæ non satis prosperam va-  
letudinem Cracouiam vsque, relictis im-  
pedimentis omnibus, Rex excurrit. Ini-  
tio vero anni inſequentis, qui fuit à nato  
Christo supra mille quingentos nonus &  
quingueſimus, magno hominum con-  
curſu & frequentia, generalia totius re-  
gni comitia Petricouix celebrauit. Aue-  
bant tum homines de Interregno eiufq;

remediis ab ordinibus aliquid constitui,  
& modum futuræ Regiæ præscribi electionis; cum post tertium Sigismundi Augusti connubium de prole ipsius iam quodammodo vulgo videbatur desperatum. Iterare enim coniugia, & nullam procreare sobolem, argumentum futuræ est sterilitatis. Quæ cum in multis terribilis, tum in Regibus est terribilissima, quibus filii non tam ad eorum voluptatem, quam ad populi necessitatem generantur. Sumere quippe quam eligere potius Reges, semper tutius est æstimatum. Itaque & Rex quidem ipse, cui Calendis Augusti nato, eadem illa die Astrologus quidã Cracouien. cœli figura erecta, provinciam regni cum adiuncturum, sed nullos liberos relicturum, forte prædixerat, ea tam periculosa de re aliquid voluit etiam commentari. Proximo enim incendio restinguendo imi & supremæque concurrunt. Sed ea in lucem cōspectumque prolata, cum non vsquequaque vulgo probata fuissent, auctis etiam suspicionibus, in cassum omnia abierunt. Iam in-



terim mortua fuerat Regina Bona, non  
peræque in omnes, vt antea diximus, be-  
neanimata, quæ cum eodem illo anno,  
nec scio si non & mense, ex Polonia, quo  
Carolus V. Cæsar exierat ex Belgio; co-  
dem rursus anno vix integro post bien-  
nio defuit esse in viuis, nihil hæreditatis  
relinquens liberis. Quod Laurentius  
Papagoda, cum denuo in Poloniam vole-  
bat redire, venenum ipsi propinasset, &  
supposititio cōdito testamento Ducatū  
Barensem ab Rege eius filio ab alienasset.  
Quæ res quomodo acciderit, ad memo-  
riam posterit temporis, breuibus expone-  
mus; vt per quæ quis antea peccauerat,  
iusto Dei iudicio postremo agnoscatur  
castigatus. Inciderat illa principio in te-  
nuem admodum febriculam, & paulo an-  
te Sigismundus Fanellus Italus, culinæ Re-  
gis Sigismundi Augusti magister, Barum  
ab ipso ad eam venerat officii causa visi-  
tatum. Sed per viginti fere quibus decu-  
buerat dies, in ualescēte paulatim morbo,  
cum non ex obscuris quibusdam sermo-  
nibus si conualuisset redire eam in Polo-  
niam

niam velle coniectaretur, corrupto pecunia Medico Ioanne Antonio Materacens. potionem medicam veneno infectam ipsi propinari curauit, & simul cū Regina Medicum quoque intoxiuit. Qui cum medicinam ipsi attulisset, vt & ipse prægustaret voluit, atque adeo cum tergiuersaretur, vt dimidium eius integrum ebibisset, identidem postulauit. Quod cum Laurentius Papagoda, qui astabat, animaduertisset, proripientem se Medicum in penetralibus detinuit, nec prius exire quā virus præoccuparet præcordia tādē permisit. Quo & factum, vt Medicus exiens ad circumstantes amicos non nisi octiduo se superuietum, Regnam vero vix triduum superaturam affirmaret. Quod ipsum scelus scelere vt Papagoda cumulasset, per quendam Paulum Franciscanum Reginæ confessorium, vt testamentū conderet, præstitit, se impulsorem; non eo quidem animo vt testamentum valuisset, sed vt ipse quoq; ea occasione contrarium ipsi opponeret, & omnem hæreditatē ac Reginæ thesauros,

in Re-



in Regem Hiſpaniarum, ac in ſe ipſum transferret. Erat earum rerum omnium conſcia Marina quædam dicta Monialis, quæ à pueritia ſua apud Reginam conſe- nuerat, omnib. fallaciis fraudibusq; eru- dita; quæ, cum iam animam ageret hera, & dum teſtamentum illud ſuppoſititium omnibus audientibus legeretur, manu ad caput eius admota, quaſi aſſenſum præſta- ret illud inclinabat, & quod Catapanus publicus Notarius ex mandato Reginæ rite cōfecerat, irritū inaneq; auctore vero Papagoda exaratum validum reddere cō- tendebat. Quibus artibus Sigismundus Auguſtus Rex eluſus, non prius quā abalienatione illa Reginæ à ſe teſtamento fa- cta, rem quomodo ſe habuiſſet intellexit. Papagoda interim ad Ferdinandū Albæ Ducem Proregem Neapolis, & ad ipſum Philippum Hiſpaniarum Regem in Bel- gium profeſtus, quomodo illud ſuum te- ſtamentum falſum ratum & probatum apud eū effeciſſet, nullis parcendo ſum- ptibus, dies noctesq; procurauit. Magnū quippe æs magnæ requirunt molitiones.

Atque

Atque hunc demum exitum tulit Regina Bonæ procul à suo regno & liberis longinqua & senilis profectio, quam statim à morte mariti, maximis quibusque Principibus apud filium pro ea se interponentibus, valetudinem causata, inconsiderate meditabatur. Omnia enim quæ inceperis, non tam qua, sed quo & quomodo terminaueris, ad certam rationis normam sunt ponderanda. De cuius morte, quæ in annum supra millesimum quingentesimum septimum & quinquagesimum incidit, quanquā vel antea quoque Rex Augustus sciuerat, non prius tamen quam nono & quinquagesimo in Comitibus Petricouix exequias ipsius celebravit. Quo eodem etiam tempore Carolo V. Cæsari in Hispaniis extincto ibidē est parentatum. Vt enim in vnum eundemque annum discessus, sic in eundem etiam fere incidit & obitus Reginae ac Imperatoris. Sed dimissæ fuerant interim variae à Rege ac multiplices hinc inde legationes. Ac primus quidē ille Albertus Kriscius spectabatur, qui & ante in Angliam

ad Re-



ad Regem Hispaniarum in Belgium est  
ablegatus. Cui ut primum Regis alloquē  
di facultas est data, petere ille Baren. hæ  
reditatem sui Regis nomine non dubi  
tanter voluit, & cum à Philippo Rege  
num beneficio Regio adire eum vellet,  
an vero ex testamento repeteret vicissim  
interrogaretur? Se nihil cōtra dignitatem  
sui Regis facere posse vel debere, sed quod  
ius & iustitia esset, postulare respondere  
non dubitauit. Cui Rex leuiter pectore  
tacto in penetralia Palatii se intulit &  
subiunxit: Bene habet inquit. Eatis Nea  
polim ea de re litigatum. Qua in re si  
Legatus deliquerit, non meum, sed alio  
rum, & maxime posteritatis, esto iudiciū,  
minus fortasse odio aut gratia vitiatum.  
Post hanc quidem legationem in varias  
orbis partes non multæ, sed propemo  
dum dimissæ sunt aliæ etiam infinitæ.  
Nam non solum Ioannes Vissocius Abbas  
Landen. Romam, Ioannes Volscius in  
Hispanicam aulam, Konarski pōst E  
piscopus Posnanien. Neapolim, sed ipse  
etiam Ioannes Przerembski, Archie-

pisco-

piscopus Gnesnen. & primus Regni ac Senatus Princeps, Viennam ad Ferdinandum Romanorum iam Cæsarem, qui arbiter esse debuerat, maximo & splendidissimo profectus est cum comitatu. Sed antequam adhuc ista fuissent, idem ille Ioānes Przerembius, Archiepiscopus Gnesnen. tum primum factus, in Comitibus Petricouię Philippo Padneui Procellariatus resignato munere, Comitibus illa, quæ ab anni principio in quadragenarium ieiunium fuerant protracta, terminauit. Ex quibus Sigismundus Augustus Rex Cracouiam profectus, cum extremis illis ante Pascha diebus aduenisset, de Philippi Padneui Procancellarii regni graui quodam infortunio haud libenter intellexit. Comitabantur hunc ex arce à Rege redeuntem, vt fit, quamplurimi, & inter bonos aliqui etiam latrunculi: quorum vnus audacior ob vestes non fordidas factus, cum torque aureo in mensa relicto, in penitoria cedium se inferentem Padneuium conspexisset, illico torquem è mensa sustulit, & quod appensum



penium sigillum regni torqui fuerat ignarus, cum eo aufugit; & nocte intempesta Bochnam vsque properauit. Erat Padneuius eo tam repentino nec opinato casu vehementer perturbatus, nec cui culpam dare recte potuisset, facile apud se inueniebat. Rex etiam ipse à Nicolao Trzebochouio præcipuo Camerae suo præfecto certior ea de re factus, stabat initio attonitus, & quædam hac in parte exempla ad atrocitatem facti exaggerandam memorabat vetustatis; sed tergo ad focum, apud quem se tum calefaciebat, verso, vti que non de fore artifices Cracouia, qui huic non absimile sigillum conficerent, tandem respondit. Quæ dum ita sus deq; agitabantur, & dum tota Cracouia furto illo personaret, fur tandem Bochnæ à Crzikouio Vicezuppario inuentus, & primum quidem ad Nicolaum Radiuillum Palatinum Vilnen. tanquam herum suum veterē Cracouiam missus, postea ab hoc magno cum comitatu veniente contusus iam ille Regius in sigillo ales, Padneuius est restitutus. Nec mora de fure etiam

ipso

ipso atrox sumptum est supplicium, qui candēti sigillo per compita prius excarnificatus, laqueo extra urbem vitam finiuit; ac omnes illas friuolas de non nemine suspiciones, facti ut se habebat narratione tranquillauit. Semper enim magistratibus inuidetur nouis, & factis inuidia & maledicentia eo etiam maior, cum inceperit, facile conflatur alienis. Rex interim per bimestre cū Cracouię cōmoratus, & ab Andrea Zebridouio Episcopo Cracouiē. vno, atque item Ociefsio Cancellario & urbis præfecto altero, epulo honoratus splendidissime fuisset, retulit se rursus in Lithuaniam, urbano magistratui & populo, apud quem postremo ante mortem visendum se præbuerat, valedicens vniuerso. Nec non & Ioanne Lasco decrepito sene Hieronymi Lascii fratre, tum temporis etiam illibenter viso, qui ante triginta annos ad Henricum VIII. Anglorum Regem profectus ibique liberaliter habitus, post liminio, mutata licet religione, in patriam à Rege reuocatus reuertebatur; quem postea ad Albertum in



Prussia Ducem, apud quem erat gratio-  
sus, placuit quoque ablegasse. Iam vero  
in Lithuaniam apparanti iter Gotthar-  
dus Kethlerus, ex Augustanis imperii Co-  
mitiis veniens, forte se obtulit hospitem,  
haud ita ingratum, quantumvis licet in-  
speratū omnino. Quæsierat ille tam apud  
imperii status & ordines, quam etiam  
apud Daniæ Sueciæque Reges, & apud  
alios Principes contra Moschum auxilia,  
& postremo à Rege etiā Poloniæ Sigismū-  
do Augusto eadem venerat postulatum:  
neque tamen aliud responsi tulerat, quam  
ut Vilnam venisset, ac de omni re & de-  
fensionis suæ modo & ratione cum Re-  
ge & Senatoribus illius Prouinciæ, quæ  
Liuoniæ contermina esset, consultasset.  
Quam tamen Vilnam à festo Penteco-  
stes statim Cracouia Rex discedens, non  
prius quam intra vnum mensem potuit  
attingere; lue pestilenti, vbicunq; transi-  
bat, grassante, & simul ac Vilnam venisset  
quiescente: quod portenti nescio cuius  
loco tum temporis habebatur. Præces-  
serat & ipse Palatinus Vilnen. Regē Vil-

nam

nam vsque tempestiue, ipsique cum numero-  
sissimo splendidissimoq; comitatu  
obuiam vicissim factus, reuerenter & of-  
ficiose Regem salutauit: ac mox & i-  
pse Kethlerus, vt constitutum fuerat,  
cum non mediocri Crucigerorum, &  
aliarum familiarum comitatu, Vilnam  
etiam ad Regem tandem aduenit: vbi  
(vt in omnibus nouis & difficilibus rebus  
accidit) non parum temporis initio  
consultationibus est extractum. Nam  
primis illis pactionum ceu fundamentis  
quibusdam iaciendis, modica admodum  
tanti belli contra Moschum pro Liuo-  
nia suscipiendi ratione Regi promitte-  
bant, & lautitia, quæ interim à Rege Ke-  
thlero & eius Comitatu affatim suppe-  
ditabantur, magno constabant; adeo  
vt aliquando eorum tergiuersatione Rex  
offensus Varfautio harum rerum scri-  
ptori, Secretario suo, cui ob Germanicæ  
linguæ cognitionem cum Liuonibus  
tractandi demandata fuerat prouincia,  
aperte diceret; Viderent quid face-  
rent, omnem quidem illam moram &



culpam in caput eorum redundaturam. Iam quippe & Derpatum à Moscho captum, & multæ aliæ Liuonũ arces & munitiones fuerant interceptæ. Quæ res effecit, vt paulo maiori cura & celeritate pactiones illæ inirentur. Ac primum quidem Kethlerus debitam subiectionem Regi præstaret. Deinde vt non amplius Teuthonici ordinis Crucigerorum in Liuonia magister, sed feudalæ Curlandiæ & Semigalliæ Dux assignatis ipsi possessionibus amplis, re & nomine haberetur. Ex aduersus Sigismundus Augustus Poloniæ Rex apud ordines efficeret imperii, ne Kethlero & Crucigeris fraudi ea res fieret, quam extrema adacti vi & necessitate in defensione sui coacti commisissent, idemque conscientiarum vt vocant iis permetteret libertatem. Iam enim tota Liuonia facta tum fuerat Lutherana, & illa grauis bellorum non prius eam infestauit calamitas, quam à Religione descuerat Catholica, fido præsidio domesticæ & externæ tranquillitatis. His igitur veluti primis pactio-

num

num vt dixi fundamentis iactis, solenne & publicum epulum Vilnæ Kethlero & Crucigeris à Rege est exhibitum, demum & alia etiam pacta accesserunt quamplurima, quæ pro variis rerum & temporum occasionibus à diuersis oportuit variis modis & dimissis legationibus tandem firmari. Ac primus quidem Nicolaus Radiuilus Palatinus Vilnen. & Romani imperii Princeps factus, in sequenti anno Regium Legatum cum summa amplitudine agens, & splendidissimo numerosissimoque cum Comitatu Rigam veniens, auctor Liuonibus extitit, vt & Archiepiscopus Rigen. qui vnus ex Brandenburgica familia fuerat, & ipse Liuoniæ magister Regem Sigismundum Augustum Vilnæ inuississent: fore vt de omnib<sup>9</sup> facilius transigerent, & coram quam per internuncios aut etiam literas commodius ista tractarent. Qui enim effectum aliquid cupit, ipse veniat necesse est; qui secus, per alios id fieri, licet non semper bene, tractari patiatur. Venit ergo vt promise-



rat Vilnam ad Regem Archiepiscopus, cuius erat consanguineus, Anni post mille quingentos sexagesimi primi ipso principio, cum iam non modo Molchus, sed ipse Ericus Rex Suecus infestare Liuitones cœperant, & ad quasuis à Rege Poloniæ acceptandas conditiones extimulabant. Habebat is duos alios fratres, Ioannem & Carolum, in quos non æque semper beneuolo propendebat animo, vt erat vario & multiplici præditus ipse ingenio, nec omnium optimos habebat perpetuo consultores. Quo erat factum, vt Ioannes maior natus Erici frater Finlandiæ Dux, Vilnam ipse ad Regem veniens, Catharinam Regis sororem in matrimonium sibi dari postularet. Erat is Gostauri quondam Suecorum Regis filius, præclare indolis & expectationis Princeps, qui aditis etiam exteris nationibus ita ingenium excoluerat, vt præter aliquod linguas alias Latine expeditissime loqueretur. De his nuptiis, cum Senatores eorumque sententias forte Rex exquireret, inter  
alios

alios Padneuius dotale regnum quæri, sed tamen non improbandum connubium testabatur. Cui etiam Rex ipse, sorore prius interrogata, assensus est, suadente primum Nicolao Radiuilo potissimæ tum apud Regem auctoritatis, sed mox eodem illo dissuadente, ne in arcem Rigen. in Finlandiam proficiscens intromitteretur. Magnæ enim latebræ & recessus animis sunt Principum, etiam coniunctissimorum; & in eorum nuptiis plena quidem omnia splendoris, sed non usquequaque expertia semper sunt angoris & suspicionis. Nam nec tam quidem cito in Finlandiam Ioannes Dux venerat, ut eum Ericus frater detineri statim fecerat; quod apud Regem inimicum, quo cum ille de Liuonia certaret, affinitatem quæsiuisset. A quo Catharina coniunx, raro constantiæ exemplo, ut detentionis, imo carceris illius quotidie maior sequeretur fœditas & diuturnitas, nec diuelli quidem aliquantulum potuit; & semel datam marito fidem cum magna sanctimoniæ & firmitatis suæ



laude inuiolabiliter conseruauit. Quam etiam postea Deus Opt. Max. felicissima prole auctam non modo cum marito in libertatem, sed ad ipsam Regiam vindicauit libertatem; cum Ericus conscientia scelerum, ultro se ipse regno & gubernaculis abdicasset. Ob sanctimoniam enim coniugum, calamitates maritis inustæ gloriosis successibus (vt plerumq; fit) diuinitus pensantur. Porro per illud idem temp<sup>9</sup> non vsquequaq; etiã omnia tuta & quieta erant in Polonia, ac paulo ante Albertus Lascus, magni illius bellatoris Hieronymi Lasci Palatini Syradien. Palatinus & ipse eiusdem loci postremo factus, vnigena filius, ex Polonis, Hungaris, & Burgundis aliquibus, conuiiente Ferdinando Cæsare & Hungariæ Bohemiæque Rege, Duce Antonio Antalo Hungaro, & Francisco Rossellio Burgundo, exercitum collegerat, quo per Sepusium & Hungariã, (non audebat enim per Poloniam) ducendo, Despotã contra Alexandrum in Valachia constitutare, vt & fecit, volebat principatu. Fictum erat illud De-

spotē nomen, & Ludimagister, qui paulo ante fuerat in Sicilia, vero cuidam Despotō in Caroli V. Cæsaris priuilegio furto ablato, Iacobum Heraclidem Basilicum, Paros, Samos, & Doridos Principem & vtriusque Mysiæ Dominum vulgo se venditabat. Resistebat ei Lasci subditi sui molitioni Sigismundus Augustus Rex vehementer, & tota Polonia vt olim patrem in Hungariam, sic filium in Poloniam Turcas induciturum clamabatur. Qui nihilo remissiore eo factus, quo magis illud consilium suum Despotæ in Valachiam inducendi occultasset, Despotum simulato morbo aliquandiu decumbere, postea etiam tanquam mortuum solenni funebri pompa Kesmarci fecit efferri, Regio apud se internuntio, & Alexandri Valachiæ Palatini legato præsentibus, qui illum ab illa expeditione venerant dehortatum. Nec diu postea, occupata Lasci beneficio Despotes Valachia, paulo amplius biennio ea est letatus: cumq; maxime potuisset, in eum non fuit ita gratus, vt quæ eius causa oppignorauerat bona, saltem à



creditoribus ipsius exemisset. Quippe nihil est periculosius, quam incertis sedibus & patribus cōmitere se suaque vagantibus, & proprias, alienis cupiditatibus vt seruias, oppignorasse facultates. A cuius quidem Despoti in Valachia necce quidam Valachi, qui in Poloniam ex Valachia fugerant, quod partim conscii, partim auctores eius necis dicebantur, ne ex pacto Turcico Cæsari contra dignitatem regni reddendi essent, gladio Leopoli iubente Rege sunt percussi, & opima spolia ex iis reportata. Nefas enim fuerit, quales quales tandem Christianos, Christi hostibus mactandos, domui reddidisse. Ab eo Valachiae motu, cum superiorum temporum licentia noua quædam Polonos inceserat etiam religio, Nationale, quod vocant, Concilium ante Oecumenicum Tridentinum cogendum omnino quoq; videbatur. Itaque ineunte statim vere, sub finem quadragesimalis Ieiunii, Ioannes Przerembius Archiepiscopus Gnesnen. & Philippus Padneuius Cracouiẽ. Episcopus, ma-

gno

no cum comitatu diuersis ex partib. Var-  
saviae venientes, quorū numerum sena-  
tores etiam quidā & inter hos Cancellarius  
Ocieſcius forte auxerant, feliciter in-  
choarunt, & legatos pro Concilio Tridē-  
tum mittendos regio cum ſcitu & aucto-  
ritate elegerunt, quorum vnus Herbur-  
tus Episcopus Przemissien. & Falęcki  
Abbas Suleiouiē. alter spectabatur. Ad-  
erat & Stanislaus Orichouius, in hoc eo-  
dem conuentu ipso, tantopere à Catholi-  
cis, vt pristino ſuo more ad vnitatem Ec-  
clesiae redisset, perpetuo desideratus. Qui  
quod errore ſeculi à recto tramite lapsus  
fuerat, publice omnib. audientib⁹ eleganti  
oratione, quę typis vulgata extat, palino-  
diam decantauit. Morabatur autē vt fere  
semper Sigismundus Augustus Rex in Li-  
thuania, præter quod hyberno quodā tē-  
pore Lomza semel excurrebat, & Petrum  
Myscouium Secretarium maiore factum,  
absentibus Cancellariis, quadrato si-  
gillo præter morem vti permiserat: vn-  
de mox reuersus tum exercitibus ex Li-  
thuania in Liunioniam expediendis, tum

vero



vero præfectis idoneis toto suo regno disquirentis, occupabatur. Non minor enim in copiis, quam in copiarum ducibus, Principum eorumq; potentia consistit firmitudo. Sed vnus ille eminebat maxime, Florianus Zebrzydowski Castellanus Lublinen. & comitatus Aulici præfectus, libellorūq; supplicū magister Regius; quod non modo iuris iustitiaq; consultus, sed etiam bellator egregius, & libertate Senatoria dicendi præstans haberetur. Hoc igitur Polonicorum exercitū summo præfecto creato in Lithuania, vicissim ille Stanislaum Lesnouolscium Castellanum Cziechanouien. cum parte exercitus contra Moschorum, quæ maiores opinione fuerant, copias dimisit: & Stanislaum Zamoscium tanquam veteranum turmarum, tam in Podolia, quam vel antea in Liuonia, præfectum ei adiunxit, cuius consilio pro re & tempore vteretur. Dimicatum igitur à nostris, nec infeliciter, longe minori copiarum numero cum Moschis est ad Neuelium, nauantibus egregiam suis operam, turmarum

præfe-

præfectis aliquibus, in quibus hic idem  
Zamoscius, Iacobus Secigniouius ex  
disciplina militiæ Caroli V. Cæsaris pro-  
fectus, qui totam armis tectam equitum  
habebat Turmam, Nicolaus Senauius,  
Ioannes Zborouius, Andreas Chinoff-  
scius, Ioannes Potocius, & alii complures  
fuisse memorantur. Euocabatur autem  
Rex sæpius in Poloniã, & Iordanus Spit-  
ko Melstinius, Sendomirien. Palati-  
nus, ipse nomine omnium in Lithua-  
niam profectus, vt se Regem Poloniæ esse  
meminisset, serio eum hortabatur. Quo &  
factum, vt ab hac victoria paulo post in-  
teriecto tempore, ad totius regni indi-  
cta Comitia Petricouiam discederet; &  
Ioannes Basyrides magnus Moscouiæ  
Dux animosior crudeliorque factus, &  
Astracaniis Calaniisque domitis elatus,  
de capienda Poloczko, castro Lithua-  
niæ munitissimo, protinus etiam cogita-  
ret: & ad dimidium Februarii magna  
cum multitudine exercituum ve-  
niens, & in credibili tormentorum vi &  
numero oppugnans, cum eius loci Pa-  
latino



latino Douoina & frequentissima Nobilitate in suam redegit potestatem. Quo nuncio quinto à capta Polocia die, pro Comitiis Petricouiam allato, vt varii varie afficerentur, & quidam in gratiam Regis verbis vt fit detrimentum acceptum eleuarent; Rex quidem ipse, & saniorum non nemo vehementer indoluit, & Moschus non solum in Polonia, sed etiam in Germania & apud Anseaticas vrbes ipsas, qui ne classe extracta eas quoque aliquando lacefferet verébantur, tale nomen habuit, quale procul dubio formidolosum passim & vbique videbatur. Rex interim Sigismundus Augustus in quosdam Lithuanos reiiciebat culpam: qua etiam de causa Vilnam reuersus, Victorinum Mosten. præfectum quæstionibus subiectum, & paulo post capitis damnatum, proditorum more in quatuor partes dissecari iussit; & ad vnum poenam, metum ad multos & eos quidem etiam præcipuos propagauit. Quos ipse Victorinus, quod gaudiū est miseris socios poenarum habuisse, in

societa-

societatem supplicii haud dubie tortiri  
clam suggillando expetiuit: Sed expe-  
dit rebus, fontibus non omnia credere,  
beneq; condita non mouere. Quo suo-  
rum ingrato erga se animo Rex nihil mi-  
nus commotus, cum iam ingrauescente  
ætate Zebridouius illa exercitus admi-  
nistratione se abdicarat, Stanislaum  
Cikouium postea Biecen. Castellanum  
factum, veteranum toti exercitui Polo-  
nico præfecit bellatorem. Qui statim ad  
Smolenscum, quod & incenderat, ducto  
exercitu se copiasq; Polonicas mirifice  
nobilitauit. Nam Palatinus Smolensciæ,  
pro capto in excursionem quadam filio,  
Smolensciam ipsi dedere volebat; nisi  
interim filius à quodam gregario milite,  
qui eum non nouerat, occisus subito  
extitisset. Erat tum in exercitu regio  
Ioannes Goraiscius virtute & genere cla-  
rus, turmæ equitum præfectus, qui quod  
in quodam lacu, glacie tum concreto,  
alios cōmilitones suos cupidus gloriæ an-  
teuertens, sex ex suis amiserat, quod ani-  
mo sius quā consultius in hostilem aciem

irruer-



irruerat, causam dixit; & non modicum quidem initio inuidiæ, at multum immortalis gloriæ inde tandem reportauit. Erant tum in exercitu tota Polonia præfecti Turmarum florentissimi, Stanislaus Comes Gorkanus, Nicolaus Melecus, hic Podoliæ, ille Posnaniæ Palatinus, duo Senauij utrique postea Senatores, ut Ianusium Latalscium, & Ioannem Lesnouolscium postremo Cernen. Castellanum, ut multos denique alios præteream, quos enumerare omnes longum, & proculdubio etiam non fuerit necessarium. Nam in aliis quoque regnorum prouinciis, qui strenuam operam nauarent Reipub. passim reperiiebantur: ac imprimis Michael Debinscius dictus Schoppa, nunc interceptendis in Liuonia hostilibus arcibus, nunc diuersi nominis & seminis profligandis hostium aciebus, vel ipsorum inimicorum confessione maxime laudabatur. Nescit enim occultari virtus, & vel in mediis tenebris semper resplendet. Erant autem ea quæ præterierant Petricouien. comitia tum amissæ Polociæ clade, tum

noua quadam inchoata legum exequutione; nunc Episcopis iuris dicundi adēpta facultate, maxime odiosa & quodam modo etiam funesta: cum Episcopi ex Concilio flentes & gementes discederent, & veteri cuidam querimoniæ propter immensas Regum largitiones, de accisis vectigalibus regni ac continuis tributis, non modo ordines, sed homines omnes perpetuo inhærent: quod tamē ipsum non tam Reipub. causa, quā priuati compendii & cupiditatis nescio cuius gratia, vt vni adempta cessissent alteri bona, videbatur introduci. Flagrabant autem inuidia aliqui regiis ditati facultatibus, & vnus ille Ioannes Ocieffius, regni Cancellarius, quod is potissimum esset, qui regia bona multa haberet, & legū exequutioni obstaret, occultis quorundam sermonibus vulgo sugillabatur. Qui vt nobilitatem deliniuisset, adductis pro comitio paruulis secum filiis, priuilegiisque ac donationibus Regum publice prolatis, cultro quidem diplomata disceidit, sed mox etiam pariter filiis infeli-



citissima quæque imprecatus est, si in frau-  
dē Reipub. aliquid regiarum obtinuissent  
facultatum. Qui etiam statim Petri-  
couia Cracouiam veniens, diem suum  
obiit; magno bonorum desiderio, qui ta-  
lem Cancellarium haud ita cito futurum  
ominabantur. A morte namque Quis,  
Quantusue quisque fuerit rectius æstima-  
tur. Rex interim ipse, sicuti erat magno  
ingenio & rerum usu præstans, vt magna  
& magnifica senatoribus viris debere se  
fateretur, occulte tamen municipalibus  
legatis quibus exagitarentur, & regia bo-  
na missa facerent suggererebat consilia &  
municipalibus legatis à nocturnis secum  
congressibus, cum à partibus eius stabāt,  
eam referebat gratiam, vt & bonis Rega-  
libus, & senatoriis muneribus postremo  
tandem potirentur. Sic orbis ille, qui om-  
nium est esseq; debet incorruptibilis,  
distribuendarum in Repub. dignitarum,  
non tam publicis cōmodis promouēdis,  
quam suis amplificandis, sæpe versatur, &  
ordo ordini recto ac legitimo cōtrauenit.  
Verum non illa exequutionis legum vna,

sed

sed multæ etiam ac magnæ aliæ regiam mentem torquebant cogitationes: quo magis hac non tam perfecta, quam affecta re, de Lithuania item Poloniæ certo fœdere vnienda dies noctesque consultabatur. Nondum quippe ab Vladislao Iagellone, initis inter has duas gentes & nationes pactis, fuerat satisfactum. Qua etiam de causa anno à Petricouien. comitis, aut paulo plus mox exacto, vniõis ergo, alia indixit Varsavię Rex comitia, nouo in iis post Nicolai Meleci Palatini Podolien. obitum, Ioanne Fierle'o Palatinatei Lublinen. vltro cedenti; Marschalco regni creato, memoranda; qui Patris & Aui primorum senatorum regni, suisque præstantibus meritis, cum summa auctoritate munus illud tuiturus, vt & fecit, ab omnibus credebatur. Reuerentur enim homines, tū virtute propria, tum & maiorum imaginibus commendatum libentius magistratum: tum vero vel maxime id videas, quo maior virorum præstantiū incidit in regnis penuria; qualis biennio ante mortuus Ioannes Comes erat Tar-



nouius, non modo in patria, sed etiam extra patriam magni nominis Lusitaniæ Regis Imperator. Ardebat autem Lithuania Liuaniaq; pariter bello quodam modo perpetuo, sic vt pro iis Varsauiens. comitiis, ægre Lithuanianæ procures venire posse diceretur, capto præsertim interea temporis Christophoro Megapolen. Duce; qui quod Archiepiscopatum Rigen. regia gratia fuerat adeptus, nec satis beneficii extiterat gratus, ac deniq; cū Erico Sueciæ Rege quarundam conspirationū contra Regem accusatus, arce Dalen. detentione facta in regionum peruenerat potestatem, militante sub vexillis regis tum etiā Ernesto Veiero, strenuo, & experiente bellatore, qui non parum momenti summæ rei & belli ipsius administrationi præcul dubio etiam afferebat. Cuius quidem Megapolen. Ducis casum, Stanislaus Varsauiensis præfecti militum & aulici regii, ab eo in mensa pugione confossi, indignissima mors adeo etiam prægrauabat; ita vt paulo post in Castro Rauens. sexennio detentus, nō nisi extremis illis Lubli-

nen. comitiis, in quibus cum Lithuania inita sunt pacta, fuerit cum maxima difficultate liberatus. Callida namq; consilia ipsimet tandem nocentiora redduntur auctori. At vero præstituto Comitiorum Varſauia die, frequentissimi quidem Poloni, ex Lithuanis non nisi Nicolaus Radiuilus Vilnen. Palatinus, cum fratris filio & paucis aliis publico nomine venit. Veste is lōga & lugubri à morte suæ coniugis, & amplissimo comitatu, planeq; regio omnis generis vt semper apparatu utebatur: & partim natura, partim etiam studio ea ornamenta habuerat, plane vt admirabilis multitudini videretur; ab eademq; ob faciem barbamq; nigram, & exquisitum vestium epularumq; nitorē, & magnificentiam, quam in aula Caroli V. Cæsaris didicerat, Hispanus dicebatur. Hic igitur in conspectum prodiens regium, meditata oratione de hoc negotio vnionis habita, ita Regem eiusq; commouit animū, lachrymas vt ipsi excutere & quibusdam Polonis, qui facundiam & principatum linguæ Polonicæ sibi



vendicauerant, in admirationem ſui rapere quodammodo videretur. Nec mora, Ioannes Megapolen. ipſe re & nomine Dux, capiti Chriſtophori frater maior natu germanus, cum ſuperuenit; qui non tam fratris libertatem, quanquam & hanc in ſpeciem quidem, quam ipſum Archiepiſcopatum Rigen. à Sigismundo Auguſto Rege, itē pro Sigismundo Auguſto ſuo filio, enixe poſtulabat. Quē & obtenturus credebatur omnino, ſi vt promiſerat legatum ad Regem ſuum Biellcum miſſiſſet, & bona peræque fide cum Rege omnia tranſegiſſet. Expirante quidem Comitiorum tempore, cum & ipſe neſcio quarū molitionum ruruſus inſimularetur, & legatum non mitteret, ſpe ſua fruſtratus eſt: & Rex vniis Varſauia peractis, ineunte vere primum Biellſcii, mox & in Auguſto Parczouia alia Comitia vnionis ergo celebrauit. Sed Biellſci primum fulmine arx tacta, demum etiam Imbraimi Straſchi Polonici, Turcici aulici & legati aduentus nonnulla perturbauerat. Parcouiam vero quo minus Lithuani veniſ-

ſent,

sent, tempestatem patriæ sunt causati, in quibus tamen comitiis ordinū consensu æris alieni in bona regia inferendi tercentorum primum millium, paulo post in aliis comitiis ducentorum summam Rex consecutus est potestatem. Attatus vero interim in hunc eundem conventum de Ferdinandi Cæsaris obitu est nunciatus, qui, sicuti ipse prædixerat, die D. Iacobo sacro, suo Hispanorum tutelari patrono Viennæ, paulo sexagenario senior mortem cum vita commutavit. Princeps religionis & tuendæ ac amplificandæ Ecclesiæ studio incomparabilis: qui primus, Stanislaus Hosio Pii III. apud se legato auctore, Iesuitas in Germaniam acciuit, & Hosius vicissim eodem quo ille mortuus est anno Bransbergæ eorum collegium ad Christi gloriam, & ingentem iuuentutis utilitatem primum in Polonia feliciter instauravit. Movebant autem admirationē Regi, Maximiliani Secundi Cæsaris ad se datæ literæ, quibus Romanorū se statim nuncuparat nondum inauguratus Imperatorem; ignarus quod omnes



confortes Imperii à morte Cælarum Cæsares mox appellantur. Tuta enim suspiciosi timent, & non ex omnium optima conscientia, vel friuolis suspicionibus sæpe indulgent. Iam ille tum remittere in Austriam cogitabat suam coniugē. Quæ ipsa res partim metus, partim etiam causa fuit suspicionis. A Parcouien, porro Comitibus in Lithuaniam se recipiens, nunc Vilnæ, nunc Grodnæ diuersos habuit cōuentus, & diuersis subinde ac sibi aduersis vel nonnunquam proceribus, concedebat magistratus. Nam Kethlero amoto, gubernationem Liunionæ dederat rursus Ioanni Chodkieuicio, cuius familia Radiuilanæ quodam modo contraibat. Potentibus enim frenandis, potentes plerumque iis opponuntur. Quamquam tantum quidem abfuerat, vt per id Radiuilonum debilitaretur potentia, quod etiam Nicolai Radiuili Palatini Vilnen. formidabilis euaserat iam industria, qui impediendis regiis in negotio vnionis conatibus, nunc hæc, nunc illa contra Regem tentare dicebatur. Sed expertem esse

omnis

omnis proditionis mors tandem nec opinata superueniens, facile declarauit. Frater etiam ipsius patruelis, Nicolaus item dictus Radiuilus, quem ad differentiam Nigri alterius vulpem Rex dicebat, eam consecutus fuerat auctoritatem, vt communis tuendæ acerrimi spectarentur defensores dignitatis. Qui arce Tauris multo ante expugnata, in Baraniis etiam campis innumerabiles Moschorum copias sub id tempus gloriose profligarat. Chodkieuius vero vt administratione Liunionæ potiretur, non peræque bonam Regi & Reipub. nauarat operam, Hula munitio-  
ne Moschouitica irrita conatu, & accepta vel aliqua suorum clade, audacius quam prudentius media hyeme oppugnanda. Erat quidem is Lithuanix procerum fere præcipuus, in Caroli V. Cæsaris aula inde ab ineunte ætate educatus, & cū non vulgari doctrina, tum militari licet vario & vehementi ingenio, multis aliis antecellens: ab eius tamē gubernatione, siue ob immensas quas faciebat donationes, siue ob Polonos Lithuanosque in



alienis domibus factos insolentiores, in  
peiores statum semper degenerare coepit  
Liuania, & hostes ipsius quotidie magis  
ac magis augeri. Nam Ericus Sueciae Rex, qui  
mentis compos haud fuerat, exercitus  
identidem in Liuaniam mittere, & fratrem  
captivum regium affinem nihil minus,  
quam ex carcere cogitabat liberare:  
in quem tanto odio & malevolentia fe-  
rebatur, ut nobilissimas quoque toto suo  
regno matronas, ut maritum desereret, ad  
eius conjugem miserit ad persuadendum.  
Sed cum illa quod Deus coniunxisset, ho-  
minem non separaturum respondisset;  
minas etiam addidit, Moscho, qui illam expe-  
teret, danda, si ab obstinatione non respuisset.  
Sic nobile caput hic & ibi immolandum,  
pignoris loco debuit esse amicitiae tyrannorum:  
contra quem cum Friderico Danorum Rege percutere foedus, Francisco  
Russcio Castellano Naclen, & Nicolao  
Grabouccio legatis ad eum dimissis, quibus  
etiam postea & ipse Cromerus, ac Demetrius  
Solikouius Leopoliensis Archiepiscopus, multis legationibus clarissimus,

adiun-

adiunctus fuerat, Sigismundus Augustus Rex perterritus: sed plus spei quàm rei illa habebant consilia, & bonis regis immunitis, regia etiam negligebatur inter Liouones potentia, ipsomet Chodkieuicio auctore. Qui cùm Hule oppugnatione hyeme tantata, Moschum spiritu auxisset; nullum non mouebat lapidem, vt illam susceptam maculam quoque modo deleuisset. Ac submisit quidem gubernatorem Liouoniæ agens, Nicolaum Taluoz postea Castellatum Samagiciæ factum, certis cum copiis Reualiam versus, qui non procul ab ipsa regis eiusque auspiciis Regis Sueciæ non contemnendum exercitum apud Vilnam Kerempesch profligauit. Quo eodem fere aut modico ante tempore, illam eandem Hulam Romanus Siengusko clarissimi generis & virtutis Dux etiam exusserat; & Chodkieuicii errorem magnopere emendarat: fusis præsertim nobilissimis Moschi Seremeto, & Srebrni Ducibus, quibus ille Tyrannus vix habebat præstantiores. Militabant autem cum Siengusko

præcla-



præclari quiq; nobiles, & inter alios Georgius Drucki Sokolinski adhuc adoleſcentulus, ſed magnæ expectationis ſpectabat. Quib<sup>9</sup> ad eum modũ in Lithuania geſtis, anno à nato Chriſto ſupra mille & quingentefimum ſexto & ſexageſimo, Lublini Rex indixit à Grodnen. Conuentu comitia; quo eodem in Solimannum Turcarũ tyrannum Maximilianus Cæſar florentiſſimum duxerat ad Iaurinum exercitum ipſe quoque in expeditionem. Sed ſecreto iam ille prius apud Pont. Max. & Cæſarem, cum Catharina coniuge ſua ſore Cæſaris egerat, fruſtra tamen, de diuortio. Itaque aperte communicato cum ſenatorib. conſilio, quædam non ſatis probata, ac nec optabilia quidem cauſatus, dimittere eam ex regno velle ſe palam eſt teſtificatus. Quod cum nec auditum alias in Polonia fuiſſe Iacobus Vchanſki Archiepiſcopus Gneſnen. ſua in ſenatu dicenda ſententia affirmaveſſet; & mox Nicolaus Voſcius, qui proxime ſequebatur, Epicoſopus Vladislauien. crimine læſæ Maięſtatis obiecto eum coarguiſſet; ſenex

partim

parrim exterritus, partim etiam indignitate rei motus, supplex ad Regios pedes, ne uxorem dimitteret, flens gemenq; obsecrando, est prouolutus. Sed ea Archiepiscopi ad Regem oratio, à Regiis assentatoribus Senatui etiam intermixtis, ut erat Archiepiscopus senex, senectuti & fatuitati eius attributa, à Rege etiam ipso facile fuit contempta. Eo namque perniciosior est adulatio, quo ad vanitatem assentatoris maior aliquando & nec opinata accesserit auctoritas. Venerat autem Neapoli pro iisdem illis Comitibus, Stanislaus Conarius Episcopus Posnanien. cum non paucis nummum aureum millibus, qui ipsi à mutuo olim per Reginam Bonam Philippo Hispaniarum Regi pecunia data, quotannis soluebantur. De Ducatus interim Baren. hæreditate nulla fiebat mentio, & in cassum omnes legationes missæ & mittendæ eo nomine videbantur. Cum nihilominus eodem illo, aut modico ante tempore, Petrus Barzi cum amplissimis mandatis, & magno stipendio à Rege auctus, Romam primum, postea



postea etiam vsque in Hispanias proficisceretur: qua etiam re commotus Rex, Catharinam coniugem, ad suos redire volentem, facilius discedere, & à Ioanne Thoma Droiouio ex Italia veniente magni semper nominis, ac multis magnis legationibus pro Repub. obitis postea claro, equū admirabilis coloris & bonitatis, sibi donari non inuitus patiebatur. Nam vel inferiorū munera nobis oblata grato animo accipimus; Regum autem opes, quę tantum abest vt nobis aliquid ferant, vt etiam incommodent, vel nonnunquā taciti posthabemus. Iam vero dum hæc ita Lublini fuerant, & partim Rex Floriani Zebrzidouii Senatoris, bene de se & de Republ. meriti, corpori humano non deesse; partim Tencinii, qui sororem suam Nicolao Zborouio in matrimonium dabat, nuptiis volebat interesse, ij qui emerita flagitabant stipēdia in arcem impetu facto, Regem quodam modo ipsum occludere, & ad solutionem adigere velle nitebantur. Quod cum Philippus Padneuius Episcopus Cra-

couien.

couien. qui in fenestra cum Rege erat, in-  
tueretur; illam licentiã bombardis maio-  
ribus frenandam non dubitanter publice  
omnibus audientibus est testatus. Quo  
nomine tãtam vulgo inuidiam tulerat, vt  
& cum Ioanne Christophoro Comite  
Tarnouio Senatore amplissimo, licet non  
ea de causa, ad apertas etiam inimicitias  
venisse memoretur. Aegre enim omnes,  
maximẽq; milites Episcoporum, ac nec y-  
nius tumidi quidem imperium aliquan-  
do tulerint Imperatoris. Quod vt vela-  
liqua reprehensione vulgo dignũ in Pad-  
neuo videretur, habebat ex aduerso vir-  
tutis & tam animi quam ingenii commẽ-  
dationem singularem. Nam inde ab in-  
eunte ætate apud Ioannem Tomicium  
Episcopum Cracouien. eundemq; regni  
Cancellarium, cuius tum tanquam le-  
gum custodis, summa erat gloria educa-  
tus, Quis & quantus fuerit, tum domi tũ  
etiam foris, multis & variis legationibus  
obitis declarauit. Ac vnus ille Carolus V.  
intelligentissim⁹ Cæsar hoc ei testimonii  
dederat, q̃ neminem externum legatum  
melius



melius & fidentius latine suam legationem expedientem apud se habuisset, cū paulo ante nescio quis Polonorum legatus alter apud eum tantum non obmutuerit, legatione sua & oratione habenda. Sic multi tum virtute propria, tum aliena ignavia maxime interdum illustrantur. Sed nos cursum narrationis nostræ ulterius prosequamur. Ab his quidem Lublinen. Comitiis Rex Sigismundus Augustus, in Lithuaniam tandem reuersus, ex Polonis & Lithuanis quibusque florentissimis, & adeo etiam aliquibus in stipendium conductis, exercitum ad Radoukouicium duxit ipse in expeditionem. Vbi multorum præfectuum turmarum Ostorogii, Stanislai Radiminscii, sed & Stanislai Ciolek de Zelechow, equitum turma non inferior spectabatur, qui oppignoratis bonis paternis, sui Principis gratiam vel illo quoque nomine volebat demereri. Toti autem Polonico exercitui Stanislaus Zamoiski postea Castellanus Chelmen. à Rege tum erat præfectus, summa liberalitate, & rerum bellicarum in-

telli-

telligētia pro tempore cōmendatus. Sed  
difficulter vel aliquid ibi speres boni, vbi  
magis pōtentiae ostentationi, quam suae  
militumq; tribuitur virtuti: quae contem-  
nenda in bello morte, non temere speran-  
da victoria semper magis elucet. Iam qui-  
dem ea Radoskouiana expeditio in au-  
tumnū longius protracta, cum castra  
primum ad Radoskouianum oppidum,  
postea ad Coidanouiū ponerentur, nec  
tam factis fortib. quam perpetuis cōmes-  
sationibus studeretur, ita in cassum abie-  
rat; vt adeo Moschus quibusdam suorum  
capitibus abscissis, & in castra Regia mis-  
sis, Regi adeo insultaret. Insolentiores  
enim tyranni principibus redduntur mi-  
nime contra se bellicosus. Nam siue dicis  
causa, siue suorum eneruandorum gratia,  
bellum illud Rex cōtra Moschum moue-  
rat; magis quam adiumento, detrimen-  
to Reipub. cessisse videbatur. A quo non  
multo post noua Petricouiae celebrauit  
denuo Comitia; in qua Ecclesiasticū or-  
dinē ratione iuris in politicos dicendi de-  
nuo minuebat potestate. In quē, quoniā,



ob vehementes articulorum dolores, pro  
præstituto tempore Cnischino non vene-  
rat; Ioannem Thomam Droiouiu vt pa-  
tienter ferrent ordines moram, miserat  
se excusatum; sed vt tandem magno cum  
Comitatu venit, vt exequutionem legum  
exemplo suo roborasset: eorum etiam in  
Masouia bonorum, quibus à matre pro  
pecunia præstita latabatur, quartam par-  
tē Rauam intulit; ac quam nauus eius ex-  
actor esse vellet Nobilitati declarauit.  
Cuius fauorem aucupando, instigantib<sup>9</sup>  
maxime contra Orthodoxos, vt vocant,  
Euāgelicis, eā etiā facultatē vt dixi Epi-  
scopis imminuit, quę censuris Ecclesiasti-  
cis in rebelles promulgandis iure optimo  
antiquitus eorum habebatur. Nam sacra  
sæpe posthabentur prophanis, vbi vel  
minima affulserit spes præsentis utili-  
tatis. Nec ita postea diu retulit se rur-  
sus in Lithuaniam, & ex Podlachia Var-  
saiam veniens, Annam Reginam Plo-  
ciam allegauit; vbi Petrum Zborouium  
ex Turcica legatione redeuntem audi-  
re, & in Prussiam publicorum negotio-

rum ergo quosdam Senatores cum nouis mandatis dimittere, ac denique ipsum Albertum Lascum à Tartaris vsque ad Euxinum sinum fugatis reuertentem, secus quam quidam eius æmuli voluissent, æquioribus oculis aspicere nō dubitauit. Scribi iam tum fuerant cœptæ, pro futuris Lublinen. Comitiiis, literæ, & Francisco Crassino ex legatione à Cæsare reuerso Secretarii maioris demandatus fuerat magistratus. Cum Petrus Myskouius Episcopus Plocen. factus, Cancellarii munere nihilominus adhuc potiretur. Qui non prius quam anni insequentis post sequimillesimum nono & sexagesimo, Lublini in Comitiiis illud deposuit; & cū Lithuanis vnio, felicius quam vnquam antea diu multumque tentata, finem suum est consecuta. Omnia enim indigent tempore, & tempora lucrandis animis diuturnitate. Quo loci cum illa Comitia à Ianuario vsque in Augustum Lublini perdurassent, non possum non meminisse Goscii, quem Rex mendacii conuincere volebat, vatinicii: Is enim



cum non prius ante messem, ephemeride edita, finienda testaretur, Rexq; sentiret contrarium: tandem ipsius prædictio tum primum visa est præualuisse, cum Lithuanorum præcipui Lublino noctu fugerent; & Regem, vt bellicam expeditionem contra eos decerneret, sua illa fuga, quod non cogitabat, animarent. Tanta autem illius nocturnæ Lithuanorum fugæ, in quibus Nicolaus Radiuilus & Ioannes Chodkieuicius præcipui fuerant, habebatur vulgo turpitudine; vt voce præconis à pueris conducti quonam aufugissent proposito tanquam pro vagis equis præmio, pleno foro clamaretur. Quod illi haud ita morati, Slucen. etiam Ducem, qui si comitiis vnioni assensum præstitisset, locum suū veterē inter eos habiturus à Rege credebatur, interea temporis ne Lublinum iret audacter impediabant. Iā vero pro iisdem illis Lublinē. comitiis Selimus Turcarum Imperator, Nobilem quendam Polonum Straschum, postea, cum ad Machometismum descuiisset, Imbrinum dictum, apud Maximilianum

Cæsare Francoforti in imperii comitiis, & apud Venetos aliosq; item Principes legationibus clarum, submiserat: vt non tã fere oratorẽ quam exploratorẽ in patria agens, exercitui Turcico per deserta & campestria Poloniæ loca Moschouiam versus eunti, à Rege & ordinibus impetraret facultatem. Res quæ indigna Polono nomine & semine procul dubio videbatur. Variantibus tamen, vt fit, ordinum sententiis, profectus est Turcarum exercitus ille Kazanum & Austracanũ versus, per longa & deserta terrarum spacia, Andrea Taranouio, Regis familiari, & Turcicis aliisq; legationibus noto vbiq; præsentē: nec quo infiniti, non tam centeni quam milleni ipsorum Turcorũ & iumentorum greges, à muscis & culicibus eo loci maxime aculeatis perirent, poterat prohiberi. Ac interim aut paulo antea quoq; tam in Regali quã in Ducali Prussia, graues exortæ sunt etiam temporũ tempestates; ita vt Alberto seniore Duce iam quodam modo decrepito, externis quibusdam auctoribus tantum non ad



grauem & periculosam rerum & temporum veniretur conuersionem, & Regalis item Prussia, Gedanen. quibusdam auctoritatem regiam temere sibi vsurpantibus, non parum etiam laboraret. Cuius rei gratia in Ducalem Prussiam Ioannes Sluzeuius Brzesen. Palatinus, Petrus Zborouius Biecen. & Ioannes Kostka Gedanen. Castellani missi, trium capitali supplicio & duorum exilio totum illud quod fuerat mali facile tranquillarunt. Inter quos Chronographus Funccius capitali poena publice puniendus, quam docto homini polypragmonisis, ut ille vocabat, periculosa sit, disticho quodam ante mortem recitando testabatur. In Regali vero Prussia plus fuit negotii, ad quod componendum Stanislaus Karnkouius Vladislauien. Episcopus, Ioannes Sirakowski Læcicien. Palatinus & idem ille Kostka Gedanen. ac Simon Schubscius Ginowlodislauien. Castellani à Rege ablegati, quin parum abfuit quo minus violarentur. Gedanen, quidam in culpa dice-

bantur

bantur esse præcipui, qui postea apud Regem accusari causam in Comitibus dixerunt, & Constantinum Ferberum, Ioannem Preut, Georgium Clefeldum, & Albertum Gisium consulem potissimum reos fuisse accusarunt. Verum cum Clefeldus Lublinū veniens morbū simulare diceretur, à Georgio Fridueualdo instigatore regio, vt vel decumbentem afferri se pateretur, fuerat postulatum. Quæ tamen ipsa res eo euentu terminata fuit, vt tandem Gedanen. antequam Regi & regno esset satisfactum, ad honestam custodiam in arcem Sendomirien. mitterentur. Inter vero Chodkieuicium summum Marchalcum & Chlebouicium post maximam verborum contumeliam in iisdem Comitibus orta est discordia, tanto magis periculosa, quanto à Rege ipso alta & excitata dicebatur. Affirmabat Chodkieuicius interim dum Polocia capiebatur, Chlebouicium hosti fidem suam dedisse, & nequaquam inter bonos ciues hæctenus connumerari potuisse. Testabatur ille se quidquid fecerat, ada-



etum fecisse necessitate: neque tamen vlla vel minima parte Chodkeuiciis cedere dignitate, quorum maiores hæc & illa pertulisse memorabat. Ne multa, vt inter conseruos ferendis iurgiis vitant heri cōtra se conspirationem; sic & Reges suis stabiliendis rebus, & aliorum enervandis viribus, non illibenter vident procerum altercationē. Vario quippe & multiplici Princeps iste spectabatur ingenio, & q̄ maxime nolebat, id se vel nonnunquam cupere, & è contrario testabatur. Iam ergo & ab his Lublinen. Comitibus, quæ paulo minus quam integro anno magno æstu & dispendio aluit, iter nouum Vrarislauia ad Cæsarem meditabatur. Erat ea grauis & diu multumque occultata molitio, quā adhuc Cæsaris oratores Guilhelmus Pruschinowski Episcopus Olomucen. & Ioānes Malczanus Baro Silesius pro Comitibus Lublinum venientes incenderant, & Georgius Pruskouius Cæsaris Cameraarius extremis comitiorum diebus pro Homagio Ducis in Prussia veniens, adeo etiam infirmarat, posteaquam Malcza-

nus subito morbo correptus, diem suum obiiſſet. Cauſam conuentus Vratiſlauien. cum Cæſare illius vix aliquis ſciuerat, præter Regem ipſum; qui tamen magis dicis cauſa eo iturus, & tantum vt ſuos tot ſumptibus faciendis, quo poſtea extenuatos obſequentiores habuiſſet, eneruaturus vulgo dicebatur. Conſtat enim locupletiſſimum quenque euocatum à Rege pro hoc itinere fuiſſe, & æs alienum non modicum contraxiſſe. Pro quo exoluendo cum locus & tempus Vratiſlauiam Regis aduentus à nonnullis præſtitueretur, facilis cōiectura capi poterat, quantum inde priuatim & publice multis importatū fuerit calamitatis. Incerta enim expectatio opum ſæpe reddit quam plurimos indigentes. Erant vero interea temporis ampliſſimi Regii legati à Moſchouitico Tyranno indignius tractati in Moſcouia, qui quadam veluti niraia oſtentatione Polonicarum opum, & inuidia vicinarum gentium motus, nulla iuris gentium habita ratione, quorundam Polonorum Turcicos, & auro argentoq; exornatos



equos dissecari fecerat, & regium erga se animum barbarie illa vehementer ad iracundiam inflammarat. Cū igitur de protectione sua Vratislauiam Rex addubitare rursus cœpisset, & Georgium Pruskouiū Cæsaris nomine apud se causas, quo minus coire liceret, explicantem habuisset, Varsauię indixit Comitia, multis rebus deliberationibusq; memoranda. Causas vero dissoluti Vratislauię. cōuentus Pruskouiū Regi secreto istas ostendebat, primum Turcici belli formidinem, contra quem similibus cogendis conuentibus, in quibus gens suspicacissima Turcæ contra se aliqua cōsilia iniri opinaretur, Hungariam nouo milite & cōmeatu augeri expediret. Deinde fluxam Hungarorum fidem, quorum aliquos, vt Stephanum Dobo, & Ioannem Balazi Poto-nii, captiuos etiam Cæsar detineret: Tertium Polonorum suspensiones de domo Austriaca varias, quas si Polonię Regi peregre profecto, humanitus aliquid accidisset, factu erat propemodum incredibile, à multitudine euitare. Sed erat non ne-

mo qui

mo qui Regem Hispaniarū id temporis, mortua sibi ex Francia coniuge, Cæsaris filiam, quā Sigismundus Augustus postulabat, præripuisse, & illud iter impediuisse reebatur. Quod postea exitus ipse non admodū fecerat incredibile, cum ex Spirenſibus imperii Comitibus Hispaniarum Regi vna, Galliarum altera, filiæ Cæsaris ad maritos mitterentur. Iam vero coacto Varſavia conuentu, & ex proxime celebratis Lublinen. Comitibus electo ad disquirenda inq; ordinem suum redigenda priuilegia, & vetera monimenta Reipub. Ioanne Zamoscio, tum temporis Secretario Regio, nunc quidem summo in Polonia Cancellario, exercituumque præfecto, à Gedanē. causa illa quæ & Lublini ventilata cœptū est consultari. Aderant Gedanē. legati præſentes ipsi, & primus ac præcipu<sup>9</sup> omniū Matthias Cimerman, Petrus Bech, Hieronymusq; Schilling, & nonnulli alii spectabantur; quorum in Rege regnoque sibi reconciliando, non vulgaris viguit industria, tandemq; effectum est, vt interponentibus

pro iis



pro iis se regni ordinibus, publica commissi erroris confessione & deprecatione apud Regem facta, pecuniaque etiam non mediocri ipsi promissa, penitus absoluerentur. Vbi enim personuerit æs, res haud ita tandē difficulter cōponuntur. Quę tamen ipsa promissa, q̃ Gedanē. non omniū scitu, & voluntate fiebāt, irrita postea extiterūt. Verū enim uero his similib. malis & procellis in vno regni angulo aliquandiu sopitis, alia atq; alia infligebantur Reipub. vulnera, nō modo ab ordinib. sed ab hominibus omnib. toto regno improbata. Est quippe Tarnouia Tarnouiorum perillustrium Comitum vetus domiciliū: ad quam diripiendam cum non modo Poloni, sed multi etiam exteri confluxissent populi, res omnino digna videbatur refrenatu, præsertim cum illius magni Tarnouii & tam præclare de Repub. meriti filia & ipsa adhuc viueret, & hæredes procrearet. Sopiuit tamen Rex quanto quidem celerius potuit illud incendium, & aulicum suum Tarnouiam misit Sem-polborscium, qui à factiosis haud ita libenti

benti exceptus animo, Regiam ab illis abalienauerat voluntatem; sic vt Tarnouia quidem decreto Regio restitueretur, & damna etiam, quæ non erant modica interim accepta, refunderentur. Licentia enim singulis fere venit optata, sed rursus quamplurimis est nociua, & Regibus ipsæ euadit odiosa. Studebant interim Liuones rebus perpetuo nouis, & quod alicubi gestum erat male, id propemodum semper tribuebant tandem Polonis. Ægre enim externorum feruntur imperia, & suorum dilaudantur studia, quantumuis licet imbecilla. Quo magis, cum modico ante tempore Ioannem Chodkeuicium præfectum Samagicæ & Liuoniæ gubernatorem, Rex Rigam vsque submittere, eidemque Paulum Pacz Castellanum Vitepscen. & Michaellem Dzialinski, Palestinæ & multorum locorum in Asia peregrinatione ultra maiorum stemmata pernobilem adiungere non dubitasset: denuo etiam ex eodem Varsauiensi conuentu allegauit Georgium Petcouicium, Samagitię Episcopum, aposcopum-

ue,



ue, quod à Catholica Religione defecerat  
potius appellandum, & eundē illum quē  
supra recensuimus Dzialinium, nec non  
& Ioannē Meczek Rigen. Castellatum,  
ac postremo tandem eodem illo nondum  
circumacto anno, & Fœlicem Auctum  
Dzierzgowski Castellatum Socha-  
ceuien. & denique Ioannem Lesniows-  
ki Pocillatorem Leopoleos, ad eosdem  
illos Rigen. cum nouis mandatis aman-  
dauit. Verum iam quidē illi à Maximilia-  
no Cæsare acceperant literas, quibus pro  
constantia intemerataque fide Romano  
imperio seruata, agebat Rigen. gratias,  
etiam quā maximas, & nihil non amplif-  
simis verbis, quæ ad eorū cōmoda & orna-  
menta pertinerent prolixè pollicebatur.  
Illi vero quoq;, vt nihil de firmitate sua &  
erga Cæsare obseruantia remittere viderentur;  
miserant quendā Georgium ciuē  
Rigen. rursus in Germaniam, mentem Cæ-  
saris (vt in rebus maxime lubricis & am-  
biguis fit) penitus adhuc exploratum.  
Quo fiebat, vt tot legatis Regiis indētidē  
ad se missis, nihil certi & definiti responsi

darent,

darent, nec etiam prorsus Cæsari etiam  
adhærerēt. Diu enim tacitus steteris, ante  
quā ad potentio rem te semelloquare. Fa-  
ma interim erat vulgatissimum, Cæsarem  
remissa à Rege sorore nihilominus of-  
fensum, & in Spirensibus Comitibus, nisi  
Electo Ioachim Brandeburgen. obsti-  
tisset, apud status & ordines imperii ali-  
quid contra eum fuisse machinatum. Re-  
conciliatis enim Principum inter se ani-  
mis, semper nihilominus aliquid restat  
vtique simultatis. Nos porro nude, vt  
cœpimus, & recte scribenda historia quo-  
modo & Reginæ Catharinæ à marito  
exilium, & ipsius Regis dominium, pla-  
num faciamus non fuerit diuturnum.  
Amoribus ille vel in medio articulorum  
dolore operam dabat, & nullis aut Se-  
natorum, aut etiam Medicorum cohorta-  
tionibus mouebatur. Ad quem cum Pii V.  
sanctissimi illius Pont. Max. de latere Le-  
gatus Ioannes Franciscus Cardinalis nū-  
cupatus Commendonus aduenisset, re-  
perit Porticum eiusdem Pontificis in re-  
gno nuntium, regiis cupiditatibus mini-



meresistentem. Quo magis ipse quadam scheda mortis & vitæ incertitudinis apud eum mentionem fecit, & acute eluendas vitæ mature maculas commemorare apud ipsum non dubitavit. Cui utà Regem maximus habitus fuisset honos, non deerat nihilominus & invidia, cum ab aliis, tum ab eodem illo Portico clanculum etiam excitata. Porro sub finem ipsum iam Comitiorum, de Regina coniugis suæ morte, antequam aliunde certior Rex fieret, ex frequentissimo campanarum sono tandem quid esset collegit, quibus cum præter morem tota Varsovia personaret, & adeo cor campanæ cuiusdam ab ea auulsum à summo ad ima delaberetur, quod vulgus rem mali ominis habet, breui etiam subsecuturum coniugem se esse dixit, & Nicolaum Melecium ex Transylvanica legatione redeuntem haud ita il libenter aspexit. Portauerat ille Laurentio Goslicio tum Secretario Regio, nunc vero Episcopo Posnanien. legationis socio, variam Ioannis Principis Transylvaniæ, in qua adhuc Matthiæ Coruini Hun-

garix

garię Regis quędam etiam fuerat, supellectilem: & contra Turcas Bogdano Valachię regulo in patriam inducendo bene ipsum gessisse rem, vnde & Corcino eum auxerat, magnopere letabatur. Quem Christophorus Zborowski in qualdam nuptias ex Valachia in Poloniam paucis comitibus excurrentem, acceptam iniuriã in eo vindicaturus, captum illo eodem paterno priuauerat principatu. Multi enim priuatę vindię indulgētes libidini se aliosq; pessundarunt. Iã vero nec pauca neque obscura illa fuerant, quę Sigismūdi Augusti Polonię Regis aduentantem pręnunciabant interitum, quamlibet ipse magorum quorundã suasu letiora & diuturniora omnia indies sibi polliceret. Aquibus seductus cum non nisi anno secundo & septuagesimo ætatis moriturũ se existimauerat, obiit tãdem à Natiuitate Domini anno septuagesimo secundo, mensis Iulii septima die, paulo post septimo superato ætatis suę septenario, & ipso ex Iagellonibus Rege etiã existente septimo; vt verum illud esset, quod de septe-



nario numero in aliis quoque Regum Poloniae vitis & historiis est obseruatum. Nam septem in Polonia Reges constat fuisse non inauguratos, inauguratos porro septem, totidemque in partes regni tandem diuisos. Primi ordinis fuerat Piaſtus, Semouitus, Leſco, Zemomiflus, Mieciflaus, Vladiflaus Hermann<sup>9</sup>. & Boleslaus Krzywouſtus. Secūdi ordinis Boleslaus magn<sup>9</sup> Chobridictus, Mieceslaus, Rex Cazimirus Monachus, Boleslaus Audax, Premiflus, Vladiflaus Lokticus, Cazimirus magn<sup>9</sup>. Tertii porro ordinis, Vladiflaus exul, Boleslaus Crifpus, Meciflaus ſenex, Cazimirus iuſtus, Leſco albus, Boleslaus pudicus, Leſco niger. Peregrini in Polonia Reges erant omnes ſteriles, Venceslaus Bohemius, Ludouicus ex proge-  
nie Francorum Hungarus, Henricus Francus, Stephanus item Hungarus. Vt autem melius valeret, Cniſchinum prægrandi quodā curru profeſtus eſt, & eo veniens ephemeridē afferri ſibi quotidie voluit, in qua quantū adhuc à Calendis diſtabat Auguſti diligēter intuebat. Quidā  
enim

enim Nigromanticus Belga, qui Misocacus dicebatur, omnino cum ad septuagesimum secundum ætatis peruenturum, & à natali suo die multos adhuc annos superuietum augurabatur. Qua etiam de causa & confiteri quidem peccata sua coram Sacerdote diu noluit, & Petrū Medicum suū senem hoc nomine sæpius alloquentem se obiurgauit. Postremo tamen nunc ab hoc, nūc ab illo, & maxime à Frācisco Crassino Cracouiē. Episcopo, multis partim precibus, partim etiam diuinæ iræ comminationibus expugnatus, & coram Clodauita quodam Concionatore aulico cōfessus, peccata sua quæ commiserat amare defleuit, & viatico Corporis & Sanguinis Iesu Christi cum summa deuotione percepto, insequentis diei hora pomeridiana circiter prima aut altera expirauit. Princeps posteritatis non indignus memoria, nisi cunctator dāndis responsis, iisdemq; dubiis, & vna eadēq; re vni & alteri simul conferenda; & denique vario multipliciq; ingenio aliquando notatus extitisset. Habebat enim à matre illud



consilii, ut frequentia hominum aulam suam non spoliaret, nemini statim responderet, & Aquilonaria ingenia principio ferrum, postea aquam esse meminisset. Itaque saepenumero initio Comitiorum ordines regni blande alloqui & petere, in dimidio eorum flere, ad extremum vero peruicacibus solebat adeo imperare: quo ipso duo maxima, exequutio nem legum, & vnionē cum Lithuanis ratam gratamq; in Polonia fecit: vnā vxorem inuitis ordinib<sup>9</sup> duxit, alteram è regnō dimisit, armamentarium extruxit, & magna magnificaq; alia suæ industrię edidit signa, & proculdubio etiam exempla alicuius felicitatis. Nam Anseaticarum vrbiū ipsismet flagitantib<sup>9</sup> protector esse debuit, & Valachiam si vltterius vixisset à Turca se habiturū nō temere sperauit; ac nescio qd non etiam fauoris ab Electorib. imperii quandoq; in occasionibus expectauit. Quanta vero aula, quam magnifica supellex, quales deniq; ac quanti per orbem terrarum dimissi legati, & tam regni quā aulici fuerint ipsius magistratus,

breui-

breuiter etiam exponemus. Aulici toto regno nobilissimi & ornatissimiq; quiq; viri spectabantur, ac vt in multis paucos numerē ex Polonia, Tencinii, Myskouii, Ostrorogii, Firleiones, Czarnkouii, Koscelecii, Lascii, Gostomscii, Senauui, Zborouii, Macieiouii, Ioach. Laurent. ac Barthol. Lubomirscii, Herburti, Droiouii, Fredrones, Mniskones, Bobola: ex Lithuania, Radiuilones, Chodkeuicii, Sięguskones, Sapihæ, Pacones, Zenouicii, Tiskouicii, & alii. Ex Prussia, Dzialinii, Kostæ, Czemæ, Basinii, Plemiecii. Legati vero ad externos Principes ipsius hi fuerāt, primū ad Iuliū III. Pon. Max. Andreas Czarnkouius postea Posnanien. Episcopus cito creatus. Mox ad Paulum III. Stanislaum Macieiouium Castellanum Sendomirien. Romam legatos misit. Deinde ad Carolum V. Cæsarem, Stanislaos Hosio nondum Cardinale, Nicolao Radiuilo, Stanislaos Lasco, Ostrorogio & Padneuio. Ad Ferdinandum Cæsarem Martino Cromero, Archiepiscopo Gnesnē. Przerembio. Ad Maximilianū Impe-



ratorē Nicolao Volscio, Stanislao Karnkouio, Francisco Crassinio, Stanislao Conario, & demum Luca Podoscio legatis est usus. Ad Regem vero Hispaniarum, primum Albertum Kriskium, dein Petrum Volscium & Petrū Barzium. Ad Regem Francorum, Ioannem Zarembā. Ad Suecorum, Ioannem Tencinium paulo post Belzen. Palatinum, & Erasmus Dembinium. Ad Danorum, Petrum Cloceuium, Andreā Taranouium. Ad Venetos Stanislauum Vapouium, & Ioannem Lesnowolscium. Ad Moschum Ioannem Crotowscium Ginowlodislaiuen. Palatinum, & Raphaelem Lescinium postea Castellānū Sremen. Ad Principes Germaniæ multos, imprimis autē Demetriū Solikouium. Ad Italiæ nunc hos, nunc illos ablegauit. In Turciam qui aut publico nomine profecti, aut ab eo designati legati fuerant, numerabantur propemodum infiniti: Stanislaus Tencinius & Petrus Zborouius post Cracouiē. Palatini, Valentinus Debinus Castellānus Cracouiē. missus quidem in Turciam & ipse fuerat,

sed

sed quo minus iter suum Byfantium usque  
continuaré potuisset, in Valachia fuit præ-  
peditus; Bificius Castellanus Chelmen.  
Brzescius Camenecen. præfectus, An-  
dreas Taranovius frequenter Constanti-  
nopolim, & multi præterea alii adierunt.  
Hoc eodé Sigismundo Augusto Rege im-  
perante, qui quales rursus ad domesticas  
componendas res Senatores & legatos ha-  
buerit, iam antea quoque diximus luculen-  
ter. Nam cum Senatus à senio appelletur, ille  
quidem non nisi iam spectatos, & ætate  
graues ac maturos, in illum suum Senatū  
cooptabat; partim ut patrisare hac in par-  
te videretur: cum olim pater senibus illis  
suis consiliariis lateri suo assidentibus ex-  
ternos legatos in consessum Senatus in-  
troducos obstupescere faciebat; partim  
ne adolescentulis honoribus dandis, ma-  
gis loquentes quam eloquentes inso-  
lentesque reddidisset. Superbit enim iu-  
uenis magistratu, & luxurians in eo oratio  
ingrata est odoratu. Cum igitur talem  
aulam, tales legatos, tales denique habue-  
rat Senatores, ut de numero, tot tanto-



rumq; equorum, vt de maxima supelle-  
ctilium gemmarum & vñionum, vt de omnis  
generis exquisita supellectili taceatur,  
præfidebat & tribuebat sibi viribusq; suis  
quodammodo etiam plusculum, & de  
breui ac incerto valetudinis suæ exitu,  
vel ante mortem ipsam, nisi iam quasi in  
extremo ipsius articulo meditabatur.  
Quæ postea cū ita præter eius & multo-  
rum spem subsecuta fuerat, vidisses, aulæ  
illas quas vocant tineas, huc & illuc dis-  
currisse, & impressionem adeo ab auli-  
cis pertinuisset, quibus emerita stipen-  
dia inique detinebantur. Accesserat vero  
& quorundā adeo malignitas, qui iniu-  
riosis conscriptis carminibus demortui  
adeo rodebāt famā, & vel hoc ipso nomi-  
ne suā prodebāt malitiam; qui quod viuo  
vel mussitare ausi non fuissent, cum laruis  
certare, & nunc hæc nunc illa licentiose  
contra Regē suū fingere, minime dubita-  
rent. Non deerant tamen boni, & Princi-  
pis sui amātes etiā viri, qui ipsius corporis,  
quod in illis caloribus æstiuis & pestilētia  
gravi magno erat in periculo, dignam  
curam

curam habebant; & vt Cnischinum vel  
quamprimum deportaretur procura-  
bant. In quibus Crassinius Cracouien.  
Episcopus, Nicolaus Macieioius Pala-  
tinus Lublinen. tū factus, Andreas Opa-  
lenius, ac vel imprimis omniū Stanislaus  
Sēdiuogius Czarnkouius, supplicū libel-  
lorū magister, numerabantur. Fama inte-  
rim mortis opinione vulgata celerius,  
non modo ordines, sed & homines omnes  
tota Polonia perturbauit. Facilius nam-  
que dominati ad regium fastigium eue-  
huntur Reges; quam, cum iis priuamur,  
alibi conquiruntur.

*Comparatio.*

**M**Irum dictu est, quam tum feruens, tū  
etiā firmus in religione Catholica Ia-  
gello fuerit primus; & quam remissus nec  
scio si interdum non & vacillans Iagello-  
nides postremus. Iagello fuit simplex &  
rectus, Iagellonides solers, sed obliquus.  
Iagello dandis responsis expeditus, Iagel-  
lonides tardus. Iagello subinde seuerus,



Iagellonides semper indulgētissimus. Ille proceribus etiam rigidus, hic in municipales legatos nimis etiam beneuolus. Iagello Episcopatus fundauit; Iagellonides Episcopos facultate iuris dicundi spoliavit. Ille plebeculam ad Deum conuertit; hic argento perpetuis tributis emunxit. Ille Academiam & Academicos Cracouien. munifice fouit; postremus nō parem illis honorem habuit, nec pro rerum & temporum ratione auctis annona precii, beneficentia sua subleuauit. Ille non nisi necessitate adactus in Lithuaniam iuit; hic sine necessitate etiā diu in ea aliquādo latitauit. Iagello nunc in Silesiam, nunc in Hungariam eundo, vel apud exteros etiam inclaruit; Iagellonides domi suae perpetuo se cōtinuit, & inglorius vixit. Ille modestis & vilibus vestibus, hic superbissimis exultauit. Iagello plures militares homines, quorū Tencinii & Ostrorogii, & alii ad Gruneualdum & ad Ornetā ipsi in acie ante alios stabant; Iagellonides vt etiam militares, in maiori tamē numero doctos suo seculo habuit, Hosium, Cromerum,

Orichouium, Kochanouium, Patricium, Nouicampianum, Sokolouium Gorsciũ, & alios. Prior perpetuo negotio; extremus delectabatur otio, etiam quod expers omnio fuerat ipsius quoque dignitatis. Primus in bellum Prussiæ profecturus, ne se suosque domi frustra absumeret in syluas se abdidit, & magna onagrorum confecta copia exercitui com meatum mature apparauit; postremus suis venationibus nõ nisi luxũ & voluptatẽ spectauit. Iagello pro singulis victoriis Deo ingentes gratias egit, & vt montem S. Crucis, sic & alia sacra loca, gratum suũ testificando animum, pedibus inuisit; Iagellonides nihil minus similia curauit. Iagello fecunda prole auctus, non tamen de ea tantopere sollicitus fuit; Iagellonides nullis susceptis liberis, de eorum tamẽ peculio & redditibus apud ordines perpetuo & solícite laborauit. Sic cui numinis maior quam seminis sui est cura crescit, qui illud neglexerit, emarcescit. Primus clarissimis suis rebus gestis magnũ Polonię nomen peperit; vt Dux de Monte

à fini-



à finibus Burgundiæ eius cliens esse voluerit, & Amurates Turca eo se interponente Hungaris, quos à Sigismundo Cæsare peregre pro Concilio Constantien. profecto commendatos habuerat, arces quasdam restituerit, ac deniq; ipse Sigismundus Cæsar, licet emendicato à legatis Polonicis, eo sibi titulo, inter filiorum Regum Poloniæ falso dici, gloriosum sibi duxerit, & Barbara eius vxor marito statim mortuo, eius filii, qui ad Varnam cecidit, connubium intra se expetierit vehementer. Etenim vt impudica optimo, & vt ex Comitibus tantum Ciliæ, Regi bis electo, auebat desponsari. At noster Sigismundus Augustus Jagellonides viuens & moriens nihil horum habuit, sed tantum sibi & regno hostes multos peperit, & Poloniã, vt in hanc vsq; diem quiescere non posse videatur, morte sua perturbauit. Ac ne multa, largus remunerator est Deus veræ & non assimulatę pietatis, & sine eo nihil vsquequa; in regnis, coniugiis & posteris habetur firmitatis.

FRANCISCI SFORZIÆ  
PRIMI DVCIS ME-  
*diolanen. Vita.*

**M**agnus & magnanimis heros, Franciscus Sforzia primus dicebatur, qui abdicato Arendulæ familiæ nomine, paterni cognominis & appellationis titulū fecit sibi gentilitium, multis multarum rerum gestis triumphisque decoratum. Habuit is patrem, clarinominis bellatorem, qui aliquando cum ingentem exercitum duci vidisset in expeditionem, & seipsum ad aratrum positum ingemuisset; magnitudine quadam animi & indignitate suæ conditionis permotus, securim, quam habebat in manu, in celsam arbo-rem proiecit, simulque votum vouit, si securis ex arbore non decideret, non amplius rastra, sed castra potius se secuturū. Quod etiam fecit, non solum nauiter, sed adeo etiam apud diuersos diuersorum nominum Reges Principesque gloriose. Facilius enim ab imis, vel ad mediocria est progredi, quam postea ab iis ad maio-



ra celsioraq; peruenire. Huius ergo filius, Franciscus noster dictus, paternæ virtutis & gloriæ hæres & æmulus factus, diu quoq; vaga & mercenaria arma vario Marte circumtulit, & ægre supra aduersæ fortunæ difficultates eluctatus, viuido spiritu sese ad ingentem nominis famam omnib. bellis ita extulit, vt tandem etiam Bactrianarum partium perdomitis reliquiis & certatam bello quam pace profecta diuinitus felicitate, amplissimo Mediolanen. potiretur principatu: quem hac quidem ex causa & occasione maxime fuerat consecutus. Duxerat ille Mariæ Ducis Mediolani filiam, atque ita non solum liberis, sed etiam enucleatis Mediolanen. suffragiis, nec tam cito Mediolanen. amplo illo & exaggerato potitus est principatu, quam bellum mouit florentissimæ Venetorum Reipub. à qua Bergomum, & Briziam, socero olim suo ereptam, querebatur. Qua etiam de causa vario & ancipiti Marte bellum diu gessit, nec prius quam quarto & quinquagesimo supra quadringentesimum anno Christi certis initis

cum

cum Venetis pactis ab eo cōquieuit. Difficile enim fuerit vi semel tranquillare mota, & sedare cum volueris procellis agitata. Graues interea temporis Baronum contra Ferdinandum Regem in regno Neapolitano exortę erant seditio- nes. Quibus ille sopiendis, vt gratiam Aragonis referret Regibus, qui ipsius patrem ab imo ad summa extulerant, Alphonso Arragonio Ferdinandi Regis filio Hyppolitam Mariam suam natam in matrimonium elocarat, & opportunis ferendis auxiliis illam Baronum contra suum Regem molitionem penitus extirparat, quantumuis licet ipsemet Rex eius rebellionis se prębuerat auctorem. Multi enim non Regem, sed agunt sæpe tyrannum, & ad pręstanda in malis etiã rebus sibi auxilia cogunt affinem & necessariũ vel nonnunquam. Nec multo postea idẽ Franciscus Mediolani Dux, missis Genuã militibus, Gallos illa vrbe eiecerat, satis non solum fidenter, sed plusquam etiam animose. Nam non cuiusuis tum temporis fuerat Gallorum Reges bello

lacef.



laceſſere, qui fere in orbe terrarum ſoli maximis opibus & redditibus tum lætabantur. Quo etiam nomine, tanti beneficii Genuen. grati, viginti ſplendidiffimos legatos ad eum miſerunt; & ſuaque omnia ſemper ipſius poteſtatis fore viciffim promiſerunt, adeo vt deditiōem etiam publice facere ipſi, ſi voluiſſet, pollicerentur. Sed ille ſuo contentus, gratias tantum ipſis egit, & dominatui proprio acquieuit. Ad Regem autem Galliarum quem offenderat conuerſus, cum aliam meliorem ipſius demerendi cauſam & occaſionem non inueniret, filium Galeazium, cum non contemnendis copiis, contra rebelles miſit ei opitulatum. Crebra quippe id ætatis ſubiectorum in dominos erat rebellio, & domini quoque in eos impotentia animi haud mediocri laborabant. Annus vero, quo hæc acciderant ſupra mille & quadringentos ſextus & ſexageſimus à nato Chriſto numerabatur. Quo tempore idem ille viciffim Aloyſius Galliarum Rex ampliffimam legationem ad eum mittere, & gra-

tias

tias illi maximas agere non dubitavit; quod quidem necrogatus illa tam oportuna submiserat ipsi auxilia, quibus factionum conatus & molitiones contra eum maximæ sunt infirmatæ. Vnus enim amicus in tempestate plusquam centum valuerint in quiete. Verum enimvero ut in rebus humanis nihil quidquam firmum, ac nec fuerit quidem etiam diuturnum, ita & hic optimus Princeps, ac quasi Principum sui seculi lumen, mortuus postremo est, magno suorum bonorumq; adeo omnium desiderio, & non diuturno filii post se relictæ etiam principatu. Qui progenitori suo multo dissimilis factus, ob stuprum, nobilissimæ cuidam virgini Lampugnanae illatum, quam etiam fratri germano nocte quadam stuprandam obtulerat, sed frater voce sororis agnita ipsam non utique violauerat, in Æde D. Stephano Mediolani sacra, ipso eius etiam die, puellæ à fratre est interfectus. Qui cum postea, coniuratis cum aliis graui & acerbissimo supplicio afficeretur, magno illo & inuictæ exclamauit ad se animo: Collige te



Lampugnane, inquit, ſtabit vetus memoria facti, mors acerba, fama perpetua. Nā reuera ea immanitate ille Princeps præditus fuerat, quæ poterat eſſe maxima; non modo vagis libidinibus, ſed nullis etiam nō ſclerib. crudeliſſimis in pueros exercendis. Cuius cū venatici canes, ad id vt homines etiā occiderēt ab eo alti & exerciti impotenter, inſtigati puerum quendā adoriri noluiſſent, ipſe ſatellitibus ſuis confodere eū iuſſit, & cui belluæ parſum eſſe voluerant, Ducis effrenis natura & inſtigante ſolita ferocia, non pepercit. Sic procul à ſuo ſtipite cadūt ſepe poma, & à bonis progenitoribus inimiti quādā liberi generātur natura. Franciſcus quidē Sforzia Dux Mediolanen. primus ita per omnē vitā admirabilis fuit, vt præter inuitum animi viriumq; robur, ſumma alia haberet dona; quæ ſiue natura ſiue exercitatio poterat homini cōtuliffe, perſonæ ſcilicet dignitatem eximiam, & probum, ac in omni cōgreſſu ſine timore aſpectū, ſuis pariter hoſtibusq; venerabilem, ſic vt in eo aliquando pro re & occaſione ad mi-

lites

lites concionante, disertis oratoris multis  
suspicerent facultatem dicendi. Quæ tã-  
to admirabilior fuerat, quanto ipse sæpius  
expertem se profitebatur literarum, &  
nihilominus verè laudis erat perpetuo  
cupidus. Quod vel doctissimis viris circa se  
proxime alendis mirifice delectabatur, &  
à Ioanne Simoneta insigni Historico, at-  
que à Phileto Poeta præcelebri patris &  
suas res gestas voluit celebrari. Nulla .n.  
maior voluptas & dignitas est Principis,  
quam laudum suarum præcones eximios  
aluisse. Obiit autem senex lentò quodam  
sublatus morbo, absoluta arce Mediola-  
nen. numerosa relicta prole, si paternæ  
avitæque virtutis quam nominis æmula  
esse potius voluisset. Non deerant tamen,  
qui vel in hoc etiam optimo Principe ali-  
quid aliquando desiderarent; nèpe inexplē-  
bile vindictæ studium, & quod Bactrianæ  
factionis nunquam oblitus, Ioannem Pi-  
cinini filium, summæ spei Ducem, sub quo  
Bactriana militia pristinum suum florem  
recuperare posse vulgo putabatur,  
nequaquam integra fide in generum a-



sciuerit; scilicet ut eo pignore vinculoque  
deceptum, ad teterrimam necem Neapo-  
litanorum Regi Ferdinando prodidisset.  
A quo contra datam semel fidem, refri-  
cante veterum offensarum memoria, vir  
impiger in tetroq; carcere ab Ætiopie ser-  
uo securi interemptus memoratur: Nefas  
enim Principes ultionis libidinem sacro-  
sanctæ fidei & hospitalis mensæ religioni  
fuerit prætulisse.

FRANCISCVS SFOR-  
ZIA DVX MEDIOLA-  
*nen. postremus.*

**N**ON tam quidem cito Franciscus  
Sforzia Ducis Mediolanen. filius ad  
sacras vndas fuerat dictus, quā ob graua  
& execranda progenitorum suorum sce-  
lera, eum in familia vltimum futurum  
non nemo augurabatur. Cum enim Fran-  
ciscum primum virtute nemo Sforziorū  
adæquaret: & contra horribilia scelera  
quamplurimi eorum perpetrassent, in  
hunc qui restabat faba (quod aiunt) cu-  
denda, & diuina Næmesis, quæ nemini

parcit,

parcit, videbatur postremo exerenda. Quod tãto credibilius etiã fuerat, quanto in ipso dominatus principio domesticorum suorũ maiores expertus est insidias, & tantum non crudelissime à quodam interemptus. Erat is Bonifacius nomine, cuius maiores (vt vulgo tum fama ferebatur) cum in Vicecomitum clientelam aliquando suscepti fuissent, patronorũ cognomẽto (quod in clarissimis saepe accidit familiis) humilitatis sui ortus occultauerant, & Illustrissimæ Vicecomitum genti se inseruerant; cum tamen ex paruo agri Mediolanen. vico, quod Castellum dicitur, fuisse cõstaret oriundos. Huic Bonifacio cum angusta (quod aiunt) res fuisset domi, Vicecomitum tamen nihilominus turgeret cognomine, & generi meritisque suorum multa deberi reeretur; à Francisco Gallorum Rege grandi collata pecunia facile persuasum fuerat, vt Dux ab eo Mediolani interficeretur. Contigerat eo tempore Ducem egredi Modeciã: quo Bonifaci<sup>9</sup> triduo ante profectus XII. Calendis Septemb. id quod animo agi-



tabat, ſi potuiſſet efficere minime dubita-  
uit, ac ſimulatq; mulā Mediolanū reuer-  
tens Dux conſcenderat, equites omnes,  
quos ad ſui corporis cōduxerat cuſtodiā,  
& pleroſq; nobiles iuuenes, qui ipſum ob-  
ſeruabāt, præcedere iuſſit; ipſe cū paucis  
ſelectis grauiorib. Senatoribuſq; viris ſe-  
quebatur, tāto quidem interiecto loci i-  
pſius ſpacio, vt puluis incedentium eque-  
rum excitatus nihil inſequentibus offi-  
ceret vel tantillum: Solent enim Princi-  
pes diu ſe hunc puluerem expectaſſe ſe  
proſiteri, ſed refugiunt tandem eo potiti.  
Inter eos autem qui Ducis mandato, vel  
non audito vel neglecto, cū Duce reman-  
ſerant, etiam ſe immiſcuit tanquam aliud  
quid agens Bonifaciuſ, & in primo quaſi  
ordine Ducem comitabatur. Qui me-  
diuſ inter Alexandrum Bentiuogluſ, &  
Olraduſ Lampugnanuſ Senatores, ni-  
hil veritus inſidiarum, equitabat. Iam  
vero cum à Modæcia duobuſ millibuſ  
paſſuū forte diſtaret, Bonifaciu� exequē-  
dæ rei tēpuſ adueniſſe ratus, admiſſo ce-  
leri curſu equo, nudato pugione in latus

sinistrum Ducem percussurus, ex improviso aggreditur; cui multa & magna quo minus lethale accepisset vulnus auxiliabantur. Nam cum idem ille Bonifacius statura esset proceriore, & altiori etiam equo insideret, ac deniq; circumequitantium monitis, vt sibi Dux caueret, præmoneretur; in collum mulæ statim caput inclinauit, Bonifacio vero pileus in oculos decidit, & ferendi graui<sup>9</sup> Ducē facultatem eripuit; qui leue vulnus tantum accepit, & statim vt proditor caperetur exclamauit. Qui tamen capi à nemine potuit, sed in Vercellen. agrum protinus aufugit, vbi Gallorum equitum turmæ plures exitum insidiarum expectantes eum præstolabantur. Sic disponente Deo Opt. Max. non semper quæ audent & audent exequuntur proditores. Sed Dux eo casu non perfractus, vt iuuenes, præsertim vero magni generis & potentiæ Principes solent, non vsquequaque dignitati, sed quasi etiam perpetuo magis studuerat voluptati; & interim etiam apud Carolum V. Imperatorem Romanorū in



nescio quam suspicionem venerat cum Gallis conspirationis: quod de Principe in Maximiliani primi Cæsaris aula educato licet non statim Cæsari faciebat fidem; sub literis tamen fidei publicæ oportuerat eum Bononiam venisse, pro inaugurationis eius die, deprecatum. Quo vbi venerat, genibus prius flexis conscidit statim Cæsaris literas, & illud Psalmographi apposite vsurpauit: Domine, inquit, non intres in iudicium cum seruo tuo. Quem Cæsar Germanice cum eo loquens humanissime est consolatus. Aderat, qui euentum earum rerum Cæsarisq; de Mediolano deliberationum auide expectabat, Antonius de Leua, Cæsaris exercitus Dux veteranus, qui etiam paulo ante datis ad eum literis, his verbis, ne Mediolanum dederet, hortabatur. Iulius, inquit, Cæsar ignatum literarum Sullam dixerat, quod Dictaturam deposuisset: sed tu multo eris Cæsar imprudentior, si Mediolani & Florentiæ in Italia amiseris principatum. Nam multo certe his potiare tu iustius, quam patriæ suæ Cæsar extiterat do-

minator. Iam quidem satis superque constitit, semperque constabit, quo iure & titulo hæc tu possideres, cum feuda imperii habeantur: quod Monzoni, & Valodolenti satis luculenter pro te est pronunciatum: sed adiiciam ego illud etiam: Omnia regna & prouinciæ hoc habent ceu fundamentum quoddam proprietatis, quod antiquitus ab aliis occupata sunt & fuerunt. Quæro enim quid habuerunt Romani iuris orbe terrarum possidendo? Quid habuerunt Gotthi quod Hispanias? Quid Franci quod Gallias? Quid Vandali quod Africam? Quid Hunni quod Hungariam? Quid Saxones quod Angliam occuparunt? Verus & verum est prouerbum: Ius Regum in armis esse. Quod si hæc incessit te religio, ut Mediolanum missum facias, eadē moueat, ut relinquant & Hispanias, & conscientia progenitorum tuorum consulas. Verum si Francorum Rex tanquam clauem Regni sui Burgundiam esse voluit, quid tu Mediolanum Italiae non esse patiare? Non præbeas, non præbeas causam, Cæsar, ut de te iuste possi-



mus queri, expertem te fuisse literarum. Nam re vera possum fari libere, Modicas te sciuisse cum Francorum Rege capto, nesciisti recuperare Burgundiam; & plura alia, cum nesciisti obsepire Lautrehio vias, cum in Gallias iuistitanti exercitus cum dispendio, cum ad mœnia Viennæ nullum contra Turcā memorabile facinus edidisti, & multa similia. Vide ergo ne & Mediolano restituēdo ignarus habearis literarū. Quod si dixeris, Difficile esse vno eodemq; momento debellare Galliā atq; Turciam: difficile fateor, sed non tamē vsquequaq; factu tibi præsertim incredibile. Arragonii Reges soli & modici infestarunt gentes, & nationes tam in Mauritania, quam in Asia sitas; & tu id nō facias, qui habes Germanias, magnam Italiæ partem, Belgium, & ipsas denique Hispanias? Agendo & audendo res Romana creuit, & tu cresces proculdubio, si regnum regno, prouinciam prouinciæ iunxeris, & non huc atque illuc mente & consilio vacillabis. Hæc quidem Epistola Hispanice scripta, vt aliquid apud Cæsa

rem valuerit; plus tamen valuit ratio, & tã Pont. Max. Clementis VIII. quã & Vene-  
torum, Ducis Mediolanen. cõmendatio:  
quæ effecit vt tandem principatui suo re-  
stitueretur. Nam delectabatur quidẽ Cæ-  
sar maxime eius moribus & ingenio, adeo  
vt Christianam Christierni Regis Daniæ  
& sororis suæ filiam in matrimonium i-  
psi daret; & nullam non beneuolentiæ er-  
go eum suæ significationem publice &  
priuatim declararet. Quem etiam omniũ  
Ducum Italiæ aiebat esse prudentissimũ,  
quibuscum aliquando sermones seruisset.  
Qua etiam de causa vt dixi sororis suæ de-  
derat ei filiam thori consortem, cui nõ  
superuixit, sed ipsi Vegeuennam Urbem  
testamento legauit; reliquum vero totũ  
Mediolanen. principatũ Carolo V. do-  
nauit Imperatori. Mortuus porro est An-  
no Domini 1535. Oct. 24. Sepultus inse-  
quenti die in Capella maiori Ecclesiæ præ-  
cipuæ Mediolanen. Quem omnes omniũ  
nominum, ætatum & conditionũ homi-  
nes luxerunt, & digniorem longiore vita  
quam patrem ipsius iudicarunt. Habuit

quip-



quippe patrem dictum Morum Principē  
profligatissimū, ad cuius effigiē vbicunq;  
eam viderat Regina Polonię Bona expue-  
bat, & proditorem Italię, vt re vera erat,  
appellabat, qui à pupillo in se hereditatē  
transtulit, & postea in decennali Gallico  
carcere à suis Heluitiis militib. proditus  
consenuit. A cuius morte non iste Dux  
quidem, sed frater natu grandior Medio-  
lanum possederat, qui Gallorum armis, co-  
principatu exutus, assignatis ipsi pensio-  
nis loco viginti quinque aureūm numūm  
millibus, in Gallias ex Italia nolens volēs  
fuit extractus. Hic vero in aula Maximi-  
liani Cæsaris primi educatus & altus, nul-  
lis relictis liberis, vitę finem & Sforziorū  
apud Mediolanum attulit dominationis.  
De quo illud Franciscus primus Gallorū  
Rex crebris vsurpabat sermonibus, inui-  
dere se Francisco Mediolani Duci potis-  
simum Consiliarios, sine quibus iam pri-  
dem corruisset. Qui ita quidem eius vitę  
& amplitudinis extiterant studiosi, quod  
ante etiam memorauimus, supplices ab  
eo vt peterent, supposititium pro suo par-  
tum,

tum educari alicubi pateretur; tantum ne ad tam grauem & periculosam Mediolani mutationem veniretur: sed constanter bona conscientia id facere non posse se aperte testabatur. Factu, aiens, esse incredibile, quo minus ob maiorum suorum tot tamque atrociam scelera in alienas manus ille principatus non deuolueretur. Tandiu enim patienter impunita Principum Deus suffert scelera, quoad ipsi tandem cum vniuersa sua progenie ad ima à supremis gradibus non deturbantur.

*Comparatio.*

**P**ARUIS ex principiis primus Sforzia ob virtutem euaserat magnus, at non nemo ex sequentibus eius posteris pessima morte fuit multatus. Quia ille libris, hi liberis etiam illegitimis operam dabant; & ille doctos præmiis, hi pœnis afficiebāt pueros etiā innocuos. Inter quos ille, qui occisus in Æde D. Stephani fuerat, notabatur, & Ludouicus Morus, qui Italiæ appellabat se arbitrum, mox vero Gallorū extitit mancipiū; & dum Arragonios Neapoli



poli velle pellerē, visus est seipsum carceri Gallico preparare. Infelix qui Laurentio Medici, q̄ à recta apud Florentiam aberrauerat via, aliquando exprobrauit, posteaquam à suis Heluitiis in Helueticas vestes indutus, postea vero Gallis proditus, nō solum se, sed & posteros suos tam amplo principatu spoliauit. Sed vere dicitur quod de male partis vix tertius letatur hāres, & Tyrannus in annum tertiumdecimum est superstes. Immanitatem enim exercere, hominem plane est exuere, & indigni diuina misericordia, qui in mundo immundo nobilitari cupiunt animi impotētia. Sicut ille, qui in eade D. Stephani occisus est Sforzia, qui cum canibus obiecisset pueros, & illi mactare ipsos nolissent, tandē vt satellites eos occiderent imperabat. Deus quippe penes quē summa potestas reseruauit sibi tria, Honorē, Iudiciū, & Vltionem; quæ semper erūt his, qui sibi illa præter eum vendicauerint, in illo iudicio extremo & tremendo contraria, cum omnia omniū nominū tam muta, quam loquentia, contra nos clamabunt,

bunt, nosque de minutissimis non solum dictis & factis, verumetiam cogitatis rigide accusabunt.

FINIS.

C. V. C. C. Lectori. S.

**Q**ui historiam posthumam dixit debere esse filiam, na ille perperam dixisse, & omnia in rebus minutatim videtur dispexisse. Ideo enim historiam quoad vixeris edas, edisse ut non frustrate proculdubio ostendas; & si alibi in aliquo erratum est, monitus corrigas, & hic quam ante illud supremum tribunal potius erubescas. Difficile est placere cunctis, nec autem de- siderandum vniuersis, maxime vero iis qui antequam aliquid legerint, iudicium ferre; & antequam omnia euoluerint, soliti sunt condemnare. Sed si nihil his commentationib. cōmendationis habeas aliud, ipsa fuga ocii, & quod scribendo legenda, legendo discis scribenda peccati antidotum habueris salutare. Quod utinam intelligant intusq. legāt plures, quibus & plus luculentioris ocii, ac fortasse est & ingenii, modo in aucupandis

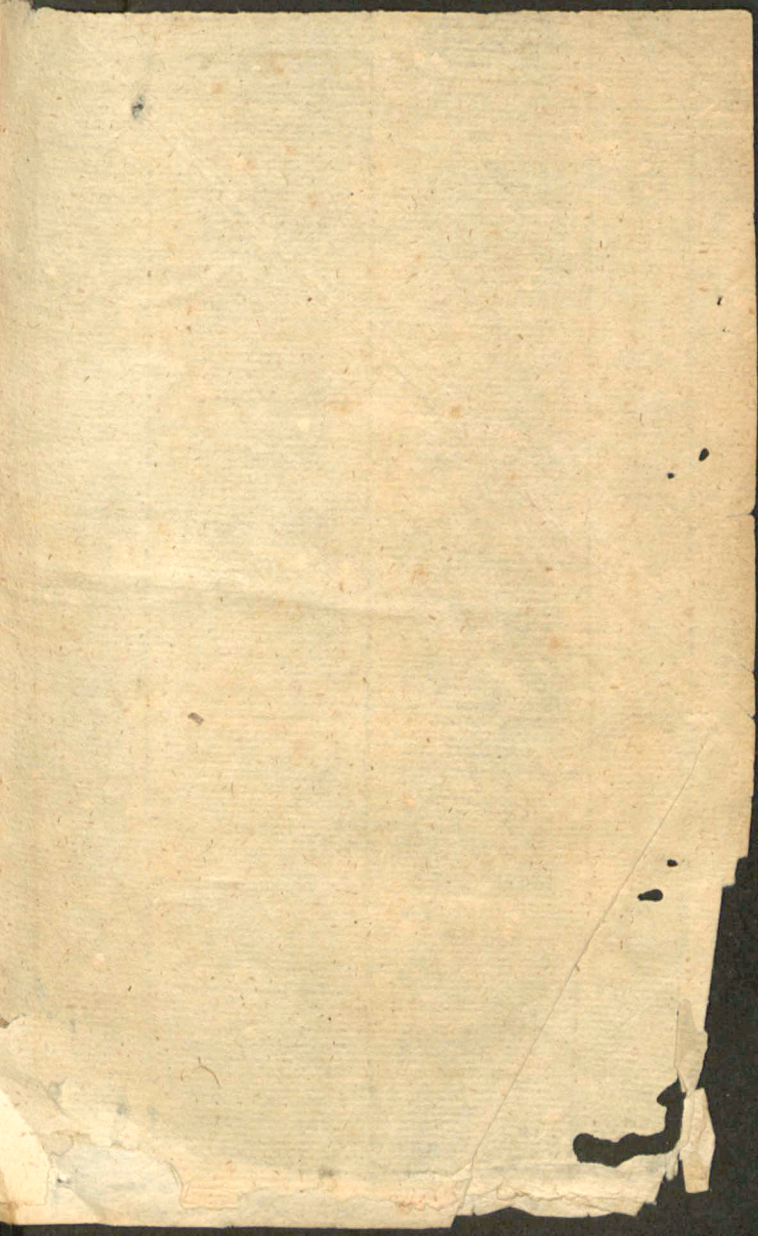


*Ad Lectorem.*

cupandis opibus aut voluptatibus, non querant  
plus encomii: si non potius fastidii & exitii sem-  
piterni. Viuere namq; & bibere magnum est di-  
scrimen. Ego, quod ad me quidem attinuerit, pro  
mea tenui & infirma parte quae possum praesto;  
ad Christi primum, deinde etiam ad Poloni no-  
minis gloriam & utilitatem Reip. sempiternam.  
Quae rebus antea actis vere & fideliter posterita-  
ti mandandis, aliqua saltem ex parte iuuatur, &  
haud dubie decoratur: & deniq; boni ciuis fuerit,  
ne res rerumq; & virorum nomina, scitu & me-  
moratu digna, alto silentio aliquandiu inuoluta,  
temporis edacitate emarcescant. Tu nos nostrumq;  
hunc quantulumcunq; laborem, qui non solum  
ex nostris, sed exterorum etiam libris fideliter  
manuscriptis veracissimis constat historiis, gra-  
tia non inuidia digniorem puta; & negligendis  
tuis, carpendis vero alienis, non multo te semper  
habendum scias prudentiorem. Vale. Cra-  
couia, XXVIII. Martii An-

no 1603.







Strahl

306

Signet

7492



